

การบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลตำบลในจังหวัดหนองบัวลำภู

The Participative Management Affecting the Performance of Tambon Municipality Organization in Nongbua Lamphu Province

ธารา เจริญรัตน์¹ แสงอุษา ภู่มงคลสุริยา² สมเกียรติ วงษ์สิงห์³
E-mail: Phrathara2556@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลตำบลในจังหวัดหนองบัวลำภู 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลตำบลในจังหวัดหนองบัวลำภู 3) เพื่อเสนอแนวทางการสร้างประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลตำบลในจังหวัดหนองบัวลำภู การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็น คณะผู้บริหารเทศบาล ข้าราชการและพนักงานส่วนท้องถิ่น และสมาชิกสภาเทศบาล จำนวน 277 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิและการสุ่มตัวอย่างแบบง่ายโดยวิธีการจับสลาก เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ ผลการวิจัยพบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมและประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันในระดับสูง มีค่า $r = 0.741$ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และมีตัวแปรอิสระจำนวน 4 ตัวแปรที่มีอิทธิพลพยากรณ์ตัวแปรตามประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมในการวางแผน

คำสำคัญ: การบริหารแบบมีส่วนร่วม ประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลตำบล

Abstract

This research was aimed to; 1) study the participative Management and the performance effectiveness of tambon municipality organization in Nongbua Lamphu province. 2) study the relationship of participative management and the performance effectiveness of tambon municipality organization in Nongbua Lamphu province, and 3) to propose development of the performance effectiveness of tambon municipality organization in Nongbua Lamphu province. The research employed a quantitative research. The sample populations were 277 including administrators, civil servants, employees, and members of tambon municipality organization in Nongbua Lamphu province. The populations were selected using stratified random sampling and simple random sampling by lottery techniques. The statistics employed were frequency, percentage, mean, standard deviation, pearson correlation coefficient and multiple regression analysis. The research findings revealed that the relationship between participative management and the performance effectiveness were correlated in the same direction ($r=0.741$) at 0.01 level of significance. The 4 factors influencing to performance effectiveness of tambon municipality organization at .05 level of significance were participation in the benefits, participation in the evaluation, participations in the implementation, and participation in planning.

Keywords: participative management, performance effectiveness

ความเป็นมาของปัญหา

การบริหารแบบมีส่วนร่วมนั้นถือเป็นหลักสากลที่ได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญและจำเป็นในสังคมประชาธิปไตย เพราะการปฏิบัติงานขององค์กรโดยทั่วไป จะมีการแบ่งแยกหน้าที่การงานแต่ละแผนกฝ่ายกองหรือหน่วยงานตามคำสั่งมอบหมายหน้าที่การงานพฤติกรรมการทำงานลักษณะเช่นนี้ เป็นหลักการพื้นฐานขององค์การที่ได้วางไว้การเสนอความคิดและร่วมกระทำของผู้ร่วมงานสามารถกระทำได้แต่ยังไม่สอดคล้องเท่าที่ควรจึงจำเป็นต้องจัดให้มีการพัฒนาและเร่งรัดให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม (วันชัย โกลละสุต,

¹⁻³ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ วิทยาลัยพยุหบัณฑิต จังหวัดหนองบัวลำภู

2549) และการบริหารแบบมีส่วนร่วมถือว่าเป็นเงื่อนไขและกุญแจดอกสำคัญของความสำเร็จของการพัฒนาระบบราชการให้สามารถตอบสนองความต้องการและเอื้อต่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนได้ เพราะประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการบริหารและการดำเนินการของรัฐ ทั้งทางตรงและทางอ้อม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2549)

เทศบาลตำบลเป็นหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งของประเทศไทย การบริหารงานของเทศบาลเป็นบริบทการบริหารและการจัดการที่ผู้นำสูงสุดในองค์กรเป็นผู้มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อการบริหารและการจัดการมากที่สุด (รัตติกรณ์ จงวิศาล, 2555) ปัญหาที่พบมาจากการบริหารงานมี 2 ประการ คือ ภาพลักษณ์ของตัวผู้นำและศักยภาพในการบริหาร (สมชัย วัฒนการุณ, 2553; อรทัย ก๊กผล และสุมาลย์ ชาวนา, 2550) และอีกทั้งการวัดประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลนั้นยังมีปัญหาเรื่องกรอบมาตรฐานในการวัดประเมินเรื่อยมา จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2556 กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น จึงได้จัดทำแบบประเมินรับรองมาตรฐานการปฏิบัติราชการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นเครื่องมือชี้วัดประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลขึ้นมา (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2556)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลตำบลในจังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลตำบลในจังหวัดหนองบัวลำภู
3. เพื่อเสนอแนวทางการสร้างประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลตำบลในจังหวัดหนองบัวลำภู

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ คณะผู้บริหารเทศบาล ข้าราชการและพนักงานส่วนท้องถิ่น และสมาชิกสภาเทศบาลตำบลในจังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 23 แห่ง รวมทั้งสิ้น 990 คน

2.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สำหรับการวิจัย

2.1.1 ได้แก่คณะผู้บริหารเทศบาล ข้าราชการและพนักงานส่วนท้องถิ่น และสมาชิกสภาเทศบาลตำบลในจังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 277 คน

2.1.2 เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิและการสุ่มตัวอย่างแบบง่ายโดยวิธีการจับสลาก (พิชิตฤทธิ์จรรย์, 2547)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม 2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม 3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาล และ 4) ข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับแนวทางการสร้างประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาล

3.1 ขั้นตอนการสร้างและพัฒนาแบบสอบถาม ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 การสร้างแบบสอบถาม 1.1) ศึกษาตำราเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิด ทฤษฎี นิยาม องค์ประกอบและตัวชี้วัดของการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลตำบล นำมาสังเคราะห์และกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการ(Operational Definitions)ของแต่ละองค์ประกอบของแต่ละตัวแปร 1.2) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ศึกษาเพื่อสร้างแบบสอบถามให้ข้อคำถามครอบคลุมองค์ประกอบต่างๆตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 1.3) ศึกษาแบบการสร้างแบบสอบถาม แบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert's five rating scale)(Likert, 1961) และ 1.4) นำข้อมูลที่ได้จาก 1.1-1.3 มาจัดทำเป็นร่างแบบสอบถามเพื่อสอบถามระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลตำบล โดยกำหนดเป็นคำถามแบบสำรวจรายการ (Checklist) แบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับตามแนวคิดของลิเคิร์ต และแบบปลายเปิด (Open-ended form)

3.2 ขั้นตอนการ 2 การพัฒนาแบบสอบถาม 2.1) นำร่างแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คนตรวจสอบความเหมาะสมของภาษาที่ใช้และความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence หรือ IOC) ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.60-1.00 ซึ่งถืออยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำเครื่องมือวิจัยไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างได้ 2.2) นำร่างแบบสอบถามที่มีค่า(IOC) ระหว่าง .60 -1.00 ซึ่งถืออยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำเครื่องมือวิจัยไปใช้กับ

กลุ่มตัวอย่างได้ (Rovinelli & Hambleton, 1977) ไปแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญและพัฒนาเพื่อสร้างเป็นแบบสอบถาม 2.3) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis : EFA) เพื่อทำการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างข้อคำถามแต่ละข้อเพื่อระบุลักษณะร่วมกันว่าข้อคำถามทั้งหมดประกอบด้วยองค์ประกอบอะไรบ้าง สอดคล้องกับทฤษฎีหรือหรือไม่ (วัลลภ รัฐฉัตรานนท์, 2557) และนำข้อคำถามที่มีค่า KMO ของตัวแปรทุกตัวมีค่าอยู่ระหว่าง 0.5-1.0 และมีค่าสัดส่วนของความแปรปรวนของตัวแปรที่สามารถอธิบายได้โดยองค์ประกอบทั้งหมด (Communality) ตั้งแต่ 0 ถึง 1 มาปรับปรุงเป็นข้อคำถามนำไป try – out ต่อไปและทดสอบความเชื่อมั่น (แหวดาว พรหมเสน, 2554) และ 2.4) นำร่างแบบสอบถามที่ปรับปรุงจากข้อ 2.3 ไป try – out กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง คือ คณะผู้บริหารเทศบาล ข้าราชการและพนักงานส่วนท้องถิ่น และสมาชิกสภาเทศบาลตำบลในจังหวัดพิจิตร จำนวน 30 ชุด หลังจากนั้นนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha coefficient) ของครอนบาคได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97 ซึ่งแสดงถึงความสอดคล้องของคำตอบของคำถามดังกล่าวมีความน่าเชื่อถือได้ โดยมีค่าความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha) มากกว่า 0.7 ขึ้นไป (กัลยา วานิชย์บัญชา และ ฐิตา วานิชย์บัญชา, 2557)

3.3 ขั้นตอนที่ 3 การนำแบบสอบถามไปใช้เก็บข้อมูลจริง นำร่างแบบสอบถามที่ได้จากข้อ 2.4 มาปรับปรุงแก้ไขสร้างเป็นแบบสอบถามฉบับจริงแล้วนำไปใช้สอบถามกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยจำนวน 277 คน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างโดยตัวเอง ซึ่งสิ่งที่แนบจะประกอบไปด้วยจดหมายนำส่งพร้อมคำอธิบายเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและคำสัญญาที่จะเก็บรักษาข้อมูลไว้เป็นความลับและกำหนดวันที่ผู้วิจัยจะขอรับแบบสอบถามกลับคืน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามโดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive statistics) คือ ค่าร้อยละ (Percentage) และตารางแจกแจงความถี่ (frequency) วิเคราะห์ระดับความคิดเห็นโดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive statistics) คือ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพดำเนินงานของเทศบาลตำบลโดยใช้สถิติเชิงอ้างอิง (Inferencial statistics) คือ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson correlation coefficient) วิเคราะห์อิทธิพลพยากรณ์ของตัวแปรอิสระการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อตัวแปรตามประสิทธิภาพดำเนินงานของเทศบาลตำบลใช้สถิติเชิงอ้างอิง คือ การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) และวิเคราะห์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไป โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่า ประชากรผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 51.0 มีอายุส่วนใหญ่อยู่ในระหว่าง 31-40 ปี กว่าร้อยละ 66 มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี รองลงมา คือ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงหรืออนุปริญญา ปริญญาโท หรือสูงกว่า ตามลำดับ ประชากรส่วนใหญ่สมรสแล้ว รองลงมา คือ เป็นโสด และเป็นหม้ายหรือหย่าร้าง กว่าร้อยละ 58 มีตำแหน่งงานเป็นข้าราชการและพนักงานส่วนท้องถิ่น รองลงมา คือ สมาชิกสภา และคณะผู้บริหารตามลำดับ

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการวางแผน และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตามลำดับ

(ตารางที่ 1) และพบว่า ประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลตำบลในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีมิติด้านการบริหารงานบุคคลและกิจการสภา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ มิติด้านการบริหารจัดการ มิติด้านการบริหารงานการเงิน และการคลัง และมีมิติด้านการบริการสาธารณะ ตามลำดับ (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วมและองค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วม (n=277)

	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
การบริหารแบบมีส่วนร่วม	4.31	0.44	
1. การมีส่วนร่วมในการวางแผน	4.23	0.56	มากที่สุด
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	4.23	0.44	มากที่สุด
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	4.50	0.64	มากที่สุด
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	4.27	0.53	มากที่สุด

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลความหมายของประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลตำบลและองค์ประกอบของประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลตำบล (n=277)

	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลตำบล	4.25	0.22	มากที่สุด
1. มิติด้านการบริหารจัดการ	4.27	0.30	มากที่สุด
2. มิติด้านการบริหารงานบุคคลและกิจการสภา	4.36	0.32	มากที่สุด
3. มิติด้านการบริหารงานการเงินและการคลัง	4.26	0.38	มากที่สุด
4. มิติด้านการบริการสาธารณะ	4.09	0.26	มาก

3. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ชุดตัวแปรของการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีสหสัมพันธ์กับชุดตัวแปรของประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลในทิศทางเดียวกันในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ที่ค่า $r = 0.74$ (ตารางที่ 3) และผลการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ (ทดสอบอหิทธิพลพยากรณ์) ขององค์ประกอบตัวแปรอิสระการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อตัวแปรตามประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาล พบว่า ตัวแปรอิสระจำนวน 4 ตัวแปร คือ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล มีอิทธิพลต่อตัวแปรตามประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาล ได้ประมาณร้อยละ 26 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเรียงลำดับจากอิทธิพลมากไปหาน้อย ดังนี้ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์มีอิทธิพลพยากรณ์ประมาณร้อยละ 46 รองลงมาตามลำดับ คือ การมีส่วนร่วมในการวางแผน มีอิทธิพลพยากรณ์ประมาณร้อยละ 34 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมีอิทธิพลพยากรณ์ประมาณร้อยละ 21 และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล มีอิทธิพลพยากรณ์ประมาณร้อยละ 16 ตัวแปรอิสระทั้ง 4 ตัวนี้มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลตำบล สามารถอธิบายได้ถึงประมาณร้อยละ 51 ของการผันแปรของประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลตำบล (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วมและประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาล

ตัวแปร (Variables)	การบริหารแบบมีส่วนร่วม	ประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาล
การบริหารแบบมีส่วนร่วม	1.000	0.74**
ประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาล	0.74**	

หมายเหตุ ** $P < .01$

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุของการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลตำบล

ตัวแปรพยากรณ์ (Predict Variables)	คะแนนดิบ (B)	ความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (St _e)	คะแนนมาตรฐาน (B)	ผลทดสอบ (t)	นัยสำคัญ (Sig.)
ค่าคงที่ (Constant)	2.402	.118		20.421	.000
การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	.196	.022	.456	8.864	.000
การมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ	.260	.036	.343	7.326	.000
การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	.315	.043	.207	7.379	.000
การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	.196	.021	.156	3.764	.000

$R = .506$ $R^2 = .256$ $R^2_{Adj} = .250$ $F = 45.392$ Sig. 000

หมายเหตุ $P < .05$ ตัวแปรตามคือประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลตำบล

อภิปรายผล

1. การบริหารแบบมีส่วนร่วม เป็นกระแสนิยมที่ทุกฝ่ายให้ความสำคัญ โดยมีสาเหตุมาจากความล้มเหลวในการทำงานของภาครัฐตามแนวทางการบริหารงานในระบบราชการแบบดั้งเดิมที่มีกระบวนการขั้นตอนในการทำงานที่มากมาย มีการบริหารงานแบบรวมศูนย์อำนาจ มีการใช้วัฒนธรรมองค์กรแบบเครือญาติในการบริหาร มีการใช้ระบบอุปถัมภ์ในการบรรจุแต่งตั้ง ทำให้เกิดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันมากมาย ขาดการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนั้น เทศบาลจึงควรนำหลักการการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่เป็นการบริหารที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์การหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกๆ ขั้นตอนของกระบวนการบริหารซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีต่อองค์การและประชาชนตามมา เช่น 1) การบริหารจัดการปรับตัวดีขึ้น 2) การบริหารจัดการยืดหยุ่นมากขึ้น 3) มีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น 4) การครอบคลุมการบริการทั่วถึงมากขึ้น 5) สนับสนุนให้เกิดการประสานงานระหว่างองค์กรในพื้นที่เดียวกันและเทศบาลควรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถติดตามตรวจสอบความถูกต้องและความเป็นไปได้ของโครงการต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดบริการประชาชนอย่างรวดเร็ว สร้างความประทับใจให้ประชาชนไม่ใช้บริหารงานตามอำเภอใจ (กิ่งดาว จินดาเทวิน, 2552)

2. การนำแบบรับรองมาตรฐานการปฏิบัติราชการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2563 มาเป็นเกณฑ์ในการวัดผลการปฏิบัติงานของเทศบาล ถือว่าเหมาะสมเนื่องจากเป็นที่ยอมรับของผู้บริหาร และบุคลากรเป็นอย่างดีและสามารถวัดประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลได้ครอบคลุมทุกด้าน

3. การบริหารแบบมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดผลดีต่อองค์การหรือหน่วยงานต่างๆ หลายประการ เช่น การบริหารจัดการปรับตัวดีขึ้น มียืดหยุ่นมากขึ้น ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านต่างๆ มากขึ้น การบริการมีความครอบคลุมทั่วถึงมากขึ้น และมีการประสานงานระหว่างองค์กรในพื้นที่เดียวกันเพิ่มขึ้น ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตาม ตรวจสอบ รับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็ว สร้างความประทับใจให้ประชาชน มีความโปร่งใสเปิดเผยข้อมูลข่าวสารและมีกระบวนการให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและตรวจสอบความถูกต้อง มีช่องทางในการเข้าถึง ข้อมูลการบริหารทรัพยากรได้ง่ายและชัดเจน ประชาชนเข้าใจได้ รวมทั้งมีการรายงานข้อมูลที่โปร่งใส (UNDP, 1997)

สรุปผลการวิจัย

การบริหารแบบมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบที่สำคัญ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ซึ่งมีองค์ประกอบด้านประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ดีโดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากใคร มีค่าเฉลี่ยสูงสุดรองลงมา คือ ประชาชนได้รับบริการสาธารณะด้านต่างๆ อย่างสะดวก รวดเร็วและครอบคลุม ประชาชนมีความอยู่ดี กินดีการเปิดโอกาสให้ขอรับงบประมาณสนับสนุน และประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินตามลำดับ

ประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาล มีองค์ประกอบที่สำคัญ ประกอบด้วย มิติด้านการบริหารจัดการ มิติด้านการบริหารงานบุคคลและกิจการสภา มิติด้านการบริหารงานการเงินและการคลัง และมิติด้านการบริการสาธารณะ โดยมิติด้านการบริหารงานบุคคลและกิจการสภา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงที่สุด ซึ่งมีองค์ประกอบด้านการดำเนินกิจการของสภาเทศบาล มีค่าเฉลี่ยสูงสุดรองลงมา คือ การบริหารงานบุคคล

ชุดตัวแปรของการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์มีสหสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลไปในทิศทางเดียวกัน ในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์มีอิทธิพลพยากรณ์ประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลประมาณร้อยละ 46 แสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์เป็นการมีส่วนร่วมที่มีคุณลักษณะเด่นในบรรดาคุณลักษณะการบริหารแบบมีส่วนร่วมซึ่งองค์เทศบาลควรยึดเป็นบรรทัดฐานในการบริหารเพื่อสร้างความสมดุลต่อการบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การ และจากผลการวิจัยข้างต้นสามารถยืนยันได้ว่าการบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาล สอดคล้องกับ อรพินท์ สฟโชคชัย (2550) ที่ได้กล่าวถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า จะช่วยให้หน่วยงานราชการเจ้าของโครงการ ได้ทราบปัญหาและการแก้ไข สามารถลดปัญหาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือการต่อต้านจากประชาชน เกิดแรงผลักดันที่ช่วยให้งานบรรลุผลสำเร็จได้ตรงกับความต้องการของประชาชน ได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนรวมถึงความไว้วางใจจากประชาชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. เทศบาล ควรฝึกอบรมให้บุคลากรของเทศบาลให้มีความรู้ความเข้าใจและมีทัศนคติที่ดีต่อแนวทางการบริหารแบบมีส่วนร่วม

2. การตรวจรับรองผลการปฏิบัติงานของเทศบาลที่ถือปฏิบัติทุกปีนั้น ควรเพิ่มพิจารณาควบคู่กันระหว่างการปฏิบัติงานเป็น

ที่ประจักษ์ตามเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องและการตรวจ สอบจากเอกสาร เพื่อจะได้ผลการปฏิบัติงานอย่างแท้จริง

3. ควรมีการศึกษาวิชาการการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ต่อยอดเรื่องการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลตำบลในจังหวัดหนองบัวลำภูให้ครอบคลุมทั้งจังหวัด

2. ต่อยอดเรื่องการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลตำบลในจังหวัดหนองบัวลำภูให้ครอบคลุมทั้งจังหวัดในเชิงเปรียบเทียบ

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2563). แบบประเมินมาตรฐานการปฏิบัติราชการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2563.

<<https://docs.google.com/file/d/0BzWFvW8bSCICOXpYVi1reXJpU2c/edit?pref=2&pli=1>> (สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2565).

กัลยา วานิชย์บัญชา และ จิตตา วานิชย์บัญชา. (2557). การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สามลดา.

กิ่งดาว จินดาเทวิน. (2552). การศึกษาและพัฒนาารูปแบบการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีสำหรับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในจังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.

พิชิต ฤทธิ์จรรยา. (2547). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เฮาส์ออฟเคอร์มัส.

รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2555). ภาวะผู้นำ จิตวิญญาณในการทำงาน ผลการปฏิบัติงานและบรรษัทภิบาล. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, 54(1), 104-105.

วันชัย โกลละสุด. (2549). การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม. <http://opens.dpt.go.th/dpt_kmcenter/index.php?option=com_content&task=view&id=26&Itemid=1> (สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2565).

วัลลภ รัฐฉัตรานนท์. (2557). เทคนิควิจัยทางสังคมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

แววดาว พรหมเสน. (2554). การวิจัยเชิงปริมาณ. วารสาร มทร.อีสาน, 4 (1), 99-100.

สมชัย วัฒนการุณ. (2553). คำพิพากษาในคดีปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการพัฒนการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.). (2549). คู่มือการประเมินผลการปฏิบัติราชการตามคำรับรองการปฏิบัติราชการของส่วนราชการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549. กรุงเทพฯ: (ม.ป.ท.).

อรรถัย กักพล และ สุมาลย์ ชาวนา. (2550). ร่วมคิด ร่วมปฏิรูป การบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ส เจริญการพิมพ์.

อรพินท์ สฟโชคชัย. (2550). หลักการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม (Participatory)

การพัฒนาการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างความรักความสามัคคีในกลุ่มเยาวชน The Development of Creative Communication for Creating Love and Unity in the Group of Youth

พรสวรรค์ ศิริภิญญาภรณ์¹ พงษ์เทพ บุญเรือง² ศรีจิตรา นวรัตน์ภรณ์³

E-mail: pornsavarin.sir@lru.ac.th, manpongthep@gmail.com, srijitra9@yahoo.com³

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ในการเสริมสร้างความรักความสามัคคีในกลุ่มเยาวชน โดยใช้วิธีการอบรมเชิงปฏิบัติการ การนำเสนอผลงาน และการประเมินผลงานของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 142 คน ดำเนินการพัฒนาโดยการอบรมเชิงปฏิบัติการในหัวข้อ 1) การสร้างความรักความสามัคคีในกลุ่มเยาวชน 2) การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความรักความสามัคคีผ่านงานศิลปะ 3) การพูดและการเขียนเชิงสร้างสรรค์เพื่อสร้างความรักความสามัคคี และ 4) การสร้างสรรค์บทเพลงเพื่อสร้างความรักความสามัคคี หลังจากนั้นได้มอบหมายให้นักศึกษาสร้างสรรค์ผลงานตามหัวข้อที่ได้รับการอบรม และประเมินผลงานโดยการประกวดทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ พบว่า นักศึกษาสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างความรักความสามัคคีสอดแทรกในผลงานศิลปะ การพูด การเขียน และบทเพลง ซึ่งผลงานดังกล่าวนี้ เกิดจากการพัฒนาทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์เพื่อเป็นสื่อในการสร้างความรักความสามัคคี ทำให้เยาวชนเกิดความตระหนักพร้อมที่จะปฏิบัติตาม เพื่อยุติร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ: การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ความรักความสามัคคี เยาวชน

Abstract

This article aims to develop creative communication in enhancing love and unity among youth by using the workshop method, presentation, and evaluation of the work of youth by 142 Thai majors from the Faculty of Humanities and Social Sciences at Loei Rajabhat University. Research was undertaken through workshops on the topics of 1) creating love and unity in youth groups, 2) creative communication through art to foster love and unity; 3) creative speech and writing to foster love and unity; and 4) creation to foster love and unity. Following that, students were assigned to create works based on the topics covered in the training, and the work was judged through a creative communication skills contest. It was found that students were able to create works that contained content about creating love and harmony through interventions in art, speech, writing, and music. Such works arise from developing creative communication skills as a medium to build love and unity, making youth aware and ready to follow and live happily with others.

Keywords: creative communication, love and unity, youth

ความนำ

การพัฒนาประเทศให้มีคุณภาพ มีความสมดุลตามเป้าหมายที่ประเทศต้องการ บรรลุในด้านความมั่นคงทางสังคม มีความสมานฉันท์ และมีการเสริมสร้างพลัง ลดความขัดแย้ง และแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม จะต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ทำให้มีความสุข และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเพื่อนำไปสู่สังคมที่ยั่งยืน แต่ปัญหาในการพัฒนาและการสร้างความมั่นคงของชาติที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ ความขัดแย้งของคนในสังคม ความขัดแย้งอาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น การขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ความแตกต่างทางความคิด หรือความแตกต่างทางอุดมการณ์ทางการเมือง ฯลฯ ความขัดแย้งดังกล่าว หากไม่ได้รับการแก้ไข อาจนำไปสู่ความแตกแยกของคนในสังคมจนยากเกินจะแก้ไข ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความรัก ความสามัคคี ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เพื่อธำรงไว้ซึ่งความสุขสงบร่มเย็น ทำให้สังคมน่าอยู่ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีมิตรภาพที่ดีต่อกัน และนำไปสู่ความร่วมมือกันพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ทดเทียมนานาอารยประเทศ

ความรักความสามัคคีเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการหล่อหลอมให้คนในชาติมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง รอดพ้นจากภยันตรายทั้งปวง กล่าวได้ว่า ความรักความสามัคคีเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างและ

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

³ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

การดำรงอยู่ของประเทศชาติ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาวิธีเสริมสร้างความรักความสามัคคี การเสริมสร้างความรักความสามัคคีเป็นกระบวนการหล่อหลอมให้บุคคลในสังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อให้เกิดพลังในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การเสริมสร้างความรักความสามัคคีมีหลายวิธี เช่น การขัดเกลาทางสังคม การสร้างความปรองดอง การนำหลักการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมาใช้ และการประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนาปฏิบัติ เมื่อสังคมปราศจากความขัดแย้ง จะเกิดความสงบสุข มีความสามัคคี รักใคร่ กลมเกลียว อันนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและความผาสุกในสังคมไทย

กลไกสำคัญในการสร้างความรักความสามัคคีอย่างหนึ่ง คือ การสื่อสาร เพราะการสื่อสารถือเป็นการส่งต่อข้อมูลจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่งด้วยภาษากายและภาษาพูด โดยในการสื่อสารนั้นก็เพื่อให้บุคคลอื่นๆ เข้าใจในวัตถุประสงค์ของตนเอง และมีความเข้าใจที่ตรงกัน ป้องกันการผิดพลาดจากความคลาดเคลื่อนของข่าวสารนั้นๆ ซึ่งการสื่อสารมี 2 ทาง คือ การสื่อสารทางบวกและทางลบ ในการสื่อสารทางลบ จะทำให้เกิดความบาดหมางแค้นเคืองกันได้ ด้วยอาจจะเพิ่มเสริม เติมแต่ง จากผู้รับสารคนแรกและคนต่อไปจนกว่าข่าวสารนั้นจะได้ส่งต่อไปด้วยอารมณ์ และการสื่อสารทางบวกที่เราจะเรียกว่า “การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์” และการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์นั้น เพื่อให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปในทิศทางบวก เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการติดต่อนั้นๆ

การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ จะนำไปสู่สัมพันธภาพที่ดี ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ให้เกิดขึ้น เนื่องจาก การสื่อสารเปรียบเป็นแกนกลางหลักของความสัมพันธ์ และหลายครั้งปัญหาของความสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ ล้วนเริ่มต้นจากการสื่อสาร ทั้งความเข้าใจคลาดเคลื่อน ความขัดแย้ง การสื่อสารไม่ตรงกับใจ การเข้าใจผิด และอาจบานปลายกลายเป็นความบาดหมางจนไม่อาจสานต่อความสัมพันธ์ต่อกันได้ แม้จะตั้งต้นจากเจตนาของความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน หรือเจตนาในการสร้างความร่วมมือเพื่อทำงานร่วมกัน แต่ด้วยวิธีการอันขาดประสิทธิภาพจึงไม่อาจค้นพบหนทางที่จะเข้าถึงความสุขในความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันได้

การเรียนรู้เพื่อบ่มเพาะและฝึกฝนการสื่อสารที่สามารถสร้างความเข้าใจจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสานสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมปัจจุบัน การสื่อสารอย่างสันติ (Non-violent Communication) คือทักษะการสื่อสารที่มุ่งเน้นการดูแลความสัมพันธ์ก่อนการแก้ไขปัญหาและมีรากสำคัญที่ยังลึกไปสู่การทำความเข้าใจตัวเองของผู้ฝึกฝน เป็นการสื่อสารที่มุ่งตรงไปสู่การสื่อความรู้สึกและความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ พร้อมไปกับการแสวงหาความเข้าใจในคู่สื่อสารอีกฝ่าย วิธีการนี้มีหลักการพื้นฐานคือ 1) มนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความกรุณาเป็นพื้นฐาน 2) การจะแก้ปัญหาความขัดแย้งให้ได้ผลจะเริ่มที่การสานความสัมพันธ์ก่อนการหาวิธีการแก้ปัญหา 3) ให้ความสำคัญกับการดูแลและใส่ใจความต้องการของทุกฝ่าย และ 4) เบื้องหลังของทุกการกระทำเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการบางอย่าง

ปัญหาการสื่อสารได้เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานหลายสิบปี แต่ในยุคปัจจุบันนี้ปัญหายังวิกฤติความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งมีปัจจัยหนุนนำที่สำคัญนั้นคือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ก้าวล้ำไปอย่างรวดเร็ว เราจึงพบการสื่อสารและการใช้ภาษาไทยแบบผิดๆ มากมายจนเกือบจะกลายเป็นความคุ้นชิน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนยิ่งน่าเป็นห่วงมากที่สุด เพราะเป็นช่วงวัยที่มีการสื่อสารกันมากและมีรูปแบบการสื่อสารด้วยคำที่ทันสมัย มีความหมายเฉพาะสำหรับกลุ่มและช่วงวัย เยาวชนจึงขาดความคำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสม ไม่ว่าจะเกิดจากการรับส่งข้อความสั้น (SMS) การส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) การสนทนาออนไลน์ (MSN) หรือแม้แต่การแสดงความคิดเห็นในโลกอินเทอร์เน็ต ซึ่งดูคล้ายเป็นการสนทนากันธรรมดา แต่เมื่อได้เข้าไปศึกษาเชิงลึกแล้ว การสนทนาอันไม่มีขีดจำกัดทำให้เกิดปัญหาขึ้นมากมาย เกิดการเลียนแบบและหลงเชื่อ ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ดังเช่นที่พบตามหน้าหนังสือพิมพ์ในปัจจุบัน และในขณะเดียวกันก็สร้างปัญหาให้แก่วงการภาษาไทยด้วย การขาดวิจรรย์ญาณในการรับข้อมูลข่าวสารก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว ดังนั้น การพัฒนาการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ให้กับเยาวชน โดยเฉพาะนักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ให้มีจิตสำนึกแห่งความเป็นไทยในการธำรงรักษาเอกลักษณ์ไทย ตระหนักและเห็นความสำคัญการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร เหมาะสม และถูกต้อง จะเป็นวิธีการสำคัญ ที่จะทำใหเยาวชนตระหนักในการรับและส่งสารอย่างสร้างสรรค์ เนื่องจากภาษาที่สื่อสารนั้นสะท้อนความเป็นตัวของเราเอง ถ้าใช้ภาษาดี ภาษาที่ถูกต้อง ภาษาที่น่าสังคมไปในทางสร้างสรรค์ สร้างความรัก สร้างความสามัคคี สร้างความภูมิใจในชาติ จะทำให้ทุกคนเห็นคล้อยตาม แต่ถ้าหากว่าใช้ภาษาที่ไม่ถูกต้องและใช้บ่อยๆ คนจะคิดว่าสิ่งนั้นถูกต้อง เป็นสิ่งที่ดี และจะก่อให้เกิดความเสียหายให้แก่สังคมและประเทศชาติต่อไป

1. วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างความรัก ความสามัคคี ในกลุ่มเยาวชน

2. ขอบเขตของการศึกษา

2.1 การพัฒนาการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เป็นการพัฒนาที่ใช้กิจกรรมการพัฒนา จำนวน 4 กิจกรรม ได้แก่

- 1) กิจกรรมศิลปะ 2) กิจกรรมการพูด 3) กิจกรรมการเขียน และ 4) กิจกรรมการสร้างสรรค์บทเพลง

2.2 การเสริมสร้างความรักความสามัคคี ใช้วิธีการบูรณาการกับกิจกรรมพัฒนาทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ทั้ง 4 กิจกรรม ได้แก่ 1) การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความรักความสามัคคีผ่านงานศิลปะ 2) การพูดเชิงสร้างสรรค์เพื่อสร้างความรักความสามัคคี 3) การเขียนเชิงสร้างสรรค์เพื่อสร้างความรักความสามัคคี และ 4) การสร้างสรรค์บทเพลงเพื่อสร้างความรักความสามัคคี

3. คำจำกัดความ

3.1 การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ หมายถึง การสื่อสารทางบวกที่ทำให้คนรอบข้าง เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ลดความขัดแย้งและนำมาซึ่งความรู้สึกและสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน

3.2 การพัฒนาการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ หมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดทักษะการสื่อสารทางบวก ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ได้แก่ กิจกรรมการพัฒนา 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมศิลปะ กิจกรรมการพูด กิจกรรมการเขียน และกิจกรรมการสร้างสรรคบทเพลง

3.3 ความรัก หมายถึง พลังผลักดันที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้นๆ ถ้าเรามีความรักแล้วจะมีแรงกระตุ้นให้ทำงานด้วยความเต็มใจ

3.4 ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง วิวาทบาดหมางซึ่งกันและกัน

3.5 การเสริมสร้างความรักความสามัคคี หมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ได้แก่ 1) การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความรักความสามัคคีผ่านงานศิลปะ 2) การพูดเชิงสร้างสรรค์เพื่อสร้างความรักความสามัคคี 3) การเขียนเชิงสร้างสรรค์เพื่อสร้างความรักความสามัคคี และ 4) การสร้างสรรค์บทเพลงเพื่อสร้างความรักความสามัคคี

3.6 เยาวชน หมายถึง นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ชั้นปีที่ 1-4 ที่เข้าร่วมโครงการวิจัย

การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์

การสื่อสารเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและสังคม ซึ่งผลให้ชีวิตและสังคมดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้ เมื่อใดที่ไม่มีการสื่อสาร เมื่อนั้นก็ไม่มีสังคม และในทางตรงกันข้าม หากไม่มีสังคมก็ไม่มีมีการสื่อสาร นอกจากการสื่อสารและสังคมจะเป็นเสมือนเงาของกันและกันแล้ว การสื่อสารยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ ทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต มีความรู้ความเข้าใจถึงความจำเป็นในการพัฒนา จึงถือได้ว่าการสื่อสารเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งในการพัฒนามนุษย์ สังคม และประเทศชาติ

การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การสื่อสารทางบวกที่ทำให้สมาชิกไม่ว่าในครอบครัว องค์กร หน่วยงานหรือคนรอบข้าง เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ลดความขัดแย้งและนำมาซึ่งความรู้สึกและสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน หากนำทักษะการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์มาใช้ในชีวิตประจำวันหรือระหว่างการทำงานจะก่อประโยชน์มากมาย ซึ่งการสื่อสารเป็นทักษะพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาตนเองและสู่การเป็นมืออาชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงโควิดที่ทำให้การทำงานเปลี่ยนไป การสื่อสารระหว่างกันจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่สุด (วิมาลี วิวัฒนกุลพาณิชย์, 2565) ยกตัวอย่าง เช่น

1. การพูดคุยแบบเผชิญหน้า เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการสื่อสาร การพูดคุยแบบเผชิญหน้า (face-to-face) ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในออฟฟิศหรือห้องประชุมเท่านั้น ในยุคที่ผู้คนทำงานที่ไหนก็ได้ทุกที่ทุกเวลา อาจคุยกันผ่านเทคโนโลยีก็ได้

2. ใส่ใจในคำติชม คำติชมหรือคำวิจารณ์ถือเป็นเรื่องดีมา โดยเฉพาะการวิจารณ์เชิงสร้างสรรค์เป็นไปในทางบวก นอกจากเป็นกำลังใจให้คนทำงาน ยังทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าสิ่งที่ทำอยู่นั้นมาถูกทิศทางแล้ว และเป็นประโยชน์ในการนำคำวิจารณ์นั้นไปพัฒนาการทำงานให้ดีขึ้น

3. รับฟังคนรอบข้าง การสื่อสารไม่ได้หมายถึงการพูดอย่างเดียว ครึ่งหนึ่งของการสื่อสารประกอบด้วยการฟัง สิ่งที่จะทำให้เกิดการรับฟังเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือ การฟังเชิงรุกหรือการรับฟังอย่างตั้งใจ (Active listening) อยู่กับเรื่องราวของคนที่เราได้ฟัง เพื่อจะได้เข้าใจและตอบสนองต่อการสื่อสารจากอีกฝ่ายได้ถูกต้อง การรับฟังด้วยใจเป็นพื้นฐานสำคัญของการแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อทำให้ภารกิจหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้บรรลุจุดประสงค์

4. ไม่เอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง ฝึกทักษะในการทำความเข้าใจผู้อื่นด้วยการเอาใจเขามาใส่ใจเรา จำลองภาพการอยู่ในสถานการณ์ของคนอื่น จะทำให้เห็นมุมมองที่ต่างออกไปมากกว่าที่จะมาจากสายตาตัวเองหรือความคิดของตัวเองเพียงด้านเดียว การทำความเข้าใจผู้อื่นทั้งด้านความคิด ความรู้สึก และอารมณ์คือหัวใจสำคัญของการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ เมื่อนำมาใช้ในการทำงานจะช่วยลดความขัดแย้ง และการทำงานดำเนินไปอย่างราบรื่น

5. การใช้วัจนภาษา เนื่องจากในการสื่อสารระหว่างกันเราไม่ได้ใช้แค่คำพูด (verbal language) เท่านั้น แต่สิ่งที่มาควบคู่กับคือวัจนภาษา (non-verbal language) ด้วย ซึ่งในชีวิตประจำวัน การสื่อสารด้วยวัจนภาษา เช่น น้ำเสียง การแสดงออกทางสีหน้า การใช้ท่าทางต่างๆ ซึ่งเป็นภาษากายนั้นอาจมากกว่าการสื่อสารผ่านคำพูดด้วยซ้ำ เหมือนวลีในเพลงดังเพลงหนึ่งว่า You say it best when you say nothing at all ซึ่งหมายถึง ในบางครั้ง การสื่อสารที่ดีที่สุดก็คือการไม่ได้เปล่งคำพูดออกมา ดังนั้นขณะสื่อสารจึงควรฝึกควบคุมภาษากายด้วย เช่น การขมวดคิ้ว การถอนหายใจ การกอดอกที่อาจทำให้เข้าใจผิดว่าเครียด ไม่พอใจ เบื่อหน่าย หรือไม่เป็นมิตรทั้งที่ความจริงอาจไม่เป็นเช่นนั้น เช่นเดียวกับงานวิจัยเรื่อง สื่อสารอย่างสร้างสรรค์เพื่อสร้างสุขในครอบครัว (นวฉวี ประเสริฐสุข, 2558) ได้นำเสนอรูปแบบการสื่อสารในครอบครัว ไว้ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) รูปแบบการสื่อสารของ MC Leod และ O'Keefe ที่มี 4 รูปแบบ ได้แก่ แบบเห็นพ้องต้องกัน แบบเปิดเสรีทางความคิด แบบปกป้อง และแบบปล่อยปละละเลย และ 2) รูปแบบการสื่อสารของ Epstein และคณะ ที่มี 4 รูปแบบ ได้แก่ การสื่อสารที่มีเนื้อหาชัดเจนและตรงต่อบุคคลเป้าหมาย การสื่อสารที่มีเนื้อหาชัดเจนแต่ไม่ตรงต่อบุคคลเป้าหมาย การสื่อสารที่มีเนื้อหาไม่ชัดเจนแต่ตรงต่อบุคคลเป้าหมาย การสื่อสารที่มีเนื้อหาไม่ชัดเจนและไม่ตรงต่อบุคคลเป้าหมาย ทั้งนี้รูปแบบการสื่อสารที่แตกต่างกันในครอบครัวจะส่งผลต่อสมาชิกครอบครัวในลักษณะต่างๆ ทั้งสุขหรือทุกข์ก็ได้ สมาชิกครอบครัวจึงควรเลือกใช้รูปแบบการสื่อสารที่ทำให้เกิดความเข้าใจกัน เพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งก็คือการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์หรือการสื่อสารทางบวก

จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารในองค์กรหรือครอบครัว ล้วนแต่ให้ความสำคัญของการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งวัตถุประสงค์ของบทความนี้ต้องการพัฒนาทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ให้กับเยาวชน เพื่อเสริมสร้างความรักความสามัคคีในกลุ่มเยาวชน

การเสริมสร้างความรักความสามัคคี

ความสามัคคีเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการหล่อหลอมให้คนในชาติมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง รอดพ้นจากพหุภัยทั้งปวง ดังนั้นกล่าวได้ว่า ความสามัคคีเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างและการดำรงอยู่ของประเทศไทย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องหาวิธีเสริมสร้างความสามัคคี การเสริมสร้างความสามัคคี เป็นกระบวนการหล่อหลอมให้บุคคลในสังคม มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อให้เกิดพลังในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การเสริมสร้างความสามัคคีมีหลายวิธี เช่น การขัดเกลาทางสังคม การสร้างความปรองดอง การนำหลักการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมาใช้ และการประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนามาปฏิบัติ เมื่อสังคมปราศจากความขัดแย้ง จะเกิดความสงบสุข มีความสามัคคี รักใคร่ กลมเกลียว อันนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและความผาสุกในสังคมไทย (จักรพงษ์ อยู่บางช้าง, 2563) ซึ่งในหนังสือ “คุณธรรมนำชีวิต พลิกวิกฤตเป็นโอกาส” ของขจิตถัย บุรุษพัฒน์ (2556) ที่กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ดังนี้

1. โอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ความโอบอ้อมอารี ความเมตตา เอื้ออาทร ปรารถนาดีและมีน้ำใจไมตรีที่ผู้คนในสังคมมีให้แก่กันนั้นทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี มีความเห็นอกเห็นใจกัน ใครที่มีปัญหาหรือเรื่องเดือดร้อนใจก็จะได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูล รักและเข้าใจกัน เมื่อความรักเกิดขึ้นในหัวใจ อะไรๆ ก็ดี ความสามัคคีก็ตามมา

2. รู้ภัย การทำอะไรให้ถูกใจผู้คนไปเสียทุกอย่าง คงเป็นเรื่องยากที่จะทำได้ ย่อมมีบ้างเป็นธรรมดาที่คำพูดและการกระทำบางอย่าง อาจไปขัดหูขัดตาขัดความรู้สึกของคนอื่น หากถือสาคิดว่าเป็นเรื่องใหญ่ สิ่งเลวร้ายก็เกิดขึ้น อาจนำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้ง เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ฉะนั้นการให้อภัยเมื่อมีใครมาทำให้เกิดความรู้สึกโกรธ เกิดความไม่พอใจ การให้อภัยเป็นการให้ทานที่ยิ่งใหญ่ เป็นการสร้างบรรยากาศที่เกื้อกูลต่อความรักความสามัคคีเป็นอย่างดี

3. ไว้เนื้อเชื่อใจ เมื่อเกิดความไว้เนื้อเชื่อใจ เกิดความไว้วางใจกันแล้ว การพูดจาทำความเข้าใจกันก็ทำได้ง่าย การไว้วางใจทำให้เกิดบรรยากาศของความร่วมมือร่วมใจกัน อันเป็นรากฐานสำคัญของความรักความสามัคคี เมื่อใดที่เกิดความหวาดระแวงแคลงใจ เกิดความสงสัยในความจริงใจของอีกฝ่ายหนึ่ง การจะพูดจาทำความเข้าใจให้เกิดความรักความสามัคคีมีความปรองดองกันก็ยากที่จะเกิดขึ้นได้

4. ร่วมมือร่วมใจ ความรักความสามัคคีเป็นที่มาของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การร่วมมือร่วมใจในการทำกิจการงานต่างๆ การทำงานทุกอย่างให้สำเร็จ ไม่มีใครสามารถทำแต่เพียงลำพังได้ ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย องค์กรใด หน่วยงานใด ผู้คนมีความสามัคคี กลมเกลียว มีความรัก ความเมตตาเอื้ออาทรต่อกัน การทำงานเป็นทีมก็จะเป็นไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ บรรยากาศในที่ทำงานเต็มไปด้วยมิตรจิตมิตรภาพ ทุกคนมีความสุขความพอใจในผลงานที่ร่วมมือกันทำงานสำเร็จ

5. รู้รักสามัคคีด้วยพระบารมีในหลวง ประเทศไทยและประชาชนคนไทยโชคดีที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นหลักของบ้านเมืองมาเป็นเวลายาวนาน มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระปรีชาสามารถ เป็นศูนย์รวมจิตใจ และเชื่อมความรักความสามัคคีของคนในชาติ ให้สมานฉันท์เป็นหนึ่งเดียว พระองค์ทรงรักและห่วงใยปราชญ์ให้ประชาชนคนไทยมีความสามัคคีกลมเกลียว

รักใคร่ปรองดองกัน ดังจะเห็นได้ จากพระบรมราโชวาทในโอกาสต่างๆ ดังนี้ “...ประเทศไทย ถ้าประชาชนพลเมือง มีความสามัคคีกลมเกลียวกันดีมีระเบียบวินัย ประเทศนั้นก็เจริญและอยู่ในฐานะดี จึงเห็นได้ว่า ความสามัคคีกลมเกลียวกันระหว่างคนในชาติ และความเข้าใจรักใคร่ระเบียบวินัย เป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่ง ที่จะช่วยนำประเทศชาติสู่ความวัฒนาถาวร” “...ต้องสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกันโดยแท้จริง จึงจะทำให้บ้านเมืองของเราอยู่ได้” ในการเสด็จออกมหาสมาคมในงานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ 60 ปี ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549 ทรงมีกระแสพระราชดำรัสเกี่ยวกับคุณธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งของความรักความสามัคคีที่คนไทยร่วมมือ ร่วมใจรักษาและพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง สืบต่อกันมาตลอดรอดฝั่ง ดังนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความรัก ความเมตตาต่ออาณาประชาราษฎร์ทรงปรารถนา ให้คนไทยทุกหมู่เหล่าได้มีความรักความสามัคคี มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ได้ทรงเพียรพยายาม ปลุกฝังในเรื่องนี้เสมอมา จึงหวังว่าบรรดาผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อพระองค์จะได้เกิดจิตสำนึก นึกถึงน้ำพระทัยในความห่วงใยของพระองค์ หันหน้ามาทำความเข้าใจ ให้อภัยกัน ช่วยกันสร้างความสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้นในชาติบ้านเมืองของเราให้ได้

ความรักความสามัคคีเป็นพลังสำคัญที่จะนำสิ่งที่ดีงามมาสู่บ้านเมือง ตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับชาติบ้านไหนเมืองไหนที่คนในชาติขาดความสามัคคี มีความแตกแยกแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย แบ่งชั่ว แบ่งดี มีอคติต่อกัน บ้านนั้นเมืองนั้นก็จะมีแต่ความระส่ำระสาย ความเดือดร้อนวุ่นวายไม่รู้จักสิ้น ทั้งนี้เพราะ “สนิมเกิดแต่เนื้อในตน ชาติจะย่อยยับอัปยศ เพราะคนในชาติขาดความสามัคคี” ฉะนั้นจงมาช่วยกันสร้างความสามัคคีปรองดองให้เกิดในบ้านเมืองของเรา ด้วยการหันหน้าเข้าหากัน ให้อภัยกัน มีความเข้าใจอกเข้าใจกัน ยอมรับความแตกต่างทางความคิด คิดถึงประโยชน์ของชาติบ้านเมืองเป็นที่ตั้ง ดังคำกล่าวที่ว่า “บ้านเมืองจะมั่นคงปลอดภัย ถ้าคนไทยรู้จักสามัคคี”

สังคมใดที่ผู้คนส่วนใหญ่ ในสังคมมีความรักใคร่ กลมเกลียวกัน สังคมนั้นก็จะมีแต่ความสงบสุข เพราะสภาพสังคมแบบนี้ จะมีบรรยากาศของความเอื้ออาทร เห็นอกเห็นใจกัน ไว้วางใจกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล และร่วมมือร่วมใจกัน ความรักความสามัคคีจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่จะนำความสงบสุขความเจริญก้าวหน้ามาสู่บ้านเมือง

การพัฒนาการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างความรักความสามัคคีในกลุ่มเยาวชน

ความรักความสามัคคีเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการหล่อหลอมให้คนในชาติมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง รอดพ้นจากภยันตรายทั้งปวง กล่าวได้ว่า ความรักความสามัคคีเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างและการดำรงอยู่ของประเทศชาติ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาวิธีเสริมสร้างความรักความสามัคคี การเสริมสร้างความรักความสามัคคีเป็นกระบวนการหล่อหลอมให้บุคคลในสังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อให้เกิดพลังในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ กลไกสำคัญในการสร้างความรักความสามัคคีอย่างหนึ่ง คือ การสื่อสาร โดยเฉพาะ “การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์” เนื่องจากการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ จะนำไปสู่สัมพันธภาพที่ดี ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ให้เกิดขึ้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย โดยสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้เล็งเห็นปัญหาการสื่อสารที่เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และยิ่งวิกฤติรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งมีปัจจัยหนุนนำที่สำคัญนั้นคือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ก้าวล้ำไปอย่างรวดเร็ว จึงพบการสื่อสารและการใช้ภาษาไทยแบบผิดๆ มากมายจนเกือบจะกลายเป็นความคุ้นชิน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนยิ่งน่าเป็นห่วงมากที่สุด เพราะเป็นช่วงวัยที่มีการสื่อสารกันมากและมีรูปแบบการสื่อสารด้วยคำที่ทันสมัย มีความหมายเฉพาะสำหรับกลุ่มและช่วงวัย เยาวชนจึงขาดความคำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสม จึงได้พัฒนาการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ให้กับเยาวชนให้ตระหนักในการรับและส่งสารอย่างสร้างสรรค์ที่นำสังคมไปในทางสร้างสรรค์ สร้างความรัก สร้างความสามัคคี สร้างความภูมิใจในชาติ

หลังจากได้ดำเนินการอบรมการพัฒนาทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างความรัก ความสามัคคีในกลุ่มเยาวชน โดยใช้รูปแบบการอบรมออนไลน์ จำนวน 4 รุ่น/หัวข้อ ได้แก่

รุ่นที่ 1 หัวข้อ “การสร้างความรัก ความสามัคคีในกลุ่มเยาวชน”

รุ่นที่ 2 หัวข้อ “การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความรัก ความสามัคคี ผ่านงานศิลปะ”

รุ่นที่ 3 หัวข้อ “การพูดและการเขียนเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความรัก ความสามัคคี ในกลุ่มเยาวชน”

รุ่นที่ 4 หัวข้อ “การสร้างสรรค์บทเพลง เพื่อสร้างความรัก ความสามัคคี ในกลุ่มเยาวชน”

หลังจากนั้น มอบหมายให้นักศึกษาแบ่งกลุ่ม เพื่อสร้างสรรค์ผลงานตามหัวข้อที่รับการอบรม และประเมินผลงานโดยการประกวดทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความรัก ความสามัคคี ในกลุ่มเยาวชน ผ่านผลงานศิลปะ การสร้างสรรค์บทเพลง การเขียน และการพูด พบว่า นักศึกษาสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างความรัก ความสามัคคี สอดแทรกในผลงานดังต่อไปนี้

1. ผลงานศิลปะ

นักศึกษาได้นำแนวคิดด้านความรัก ความสามัคคี มาสร้างสรรค์เป็นผลงานผ่านศาสตร์ทางศิลปะ โดยวาดภาพสื่อความหมาย เช่น ตัวอย่างภาพที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตรอบตัวเรา ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมของสัตว์ เช่น มด ที่แสดงถึงความสามัคคีในการสร้างรัง หรือหาอาหาร รวมทั้งผลงานภาพวาดที่นำเอาเหตุการณ์ในปัจจุบันที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ นั่นก็คือ วิกฤติการณ์การแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ซึ่งท่ามกลางวิกฤติเหล่านั้น ภาพวาดได้สื่อให้เราเห็นถึงความสามัคคีของคนในชาติร่วมแรงร่วมใจช่วยกันป้องกันและยับยั้งเชื้อโรคดังกล่าวทุกวิถีทาง สิ่งเหล่านี้ ล้วนสะท้อนผ่านภาพวาดให้เยาวชนได้รู้จักสามัคคีรวมพลังให้ประเทศพ้นจากวิกฤติไปได้

2. การพูดเชิงสร้างสรรค์

นักศึกษาได้สอดแทรกเนื้อหาการโน้มน้าวให้เยาวชนเกิดความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้น โดยการพูดเชิญชวนเยาวชนให้รู้จักสามัคคีในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม การเข้าร่วมกิจกรรมอาสาต่างๆ การไม่สร้างความขัดแย้ง เคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้ ล้วนนำพาให้เยาวชนได้ตระหนักและสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสังคมและประเทศต่อไป

3. การเขียนเชิงสร้างสรรค์

ในด้านการเขียน นักศึกษาได้นำศาสตร์การเรียนรู้ทางด้านการเขียนเชิงสร้างสรรค์มาเขียนในรูปแบบบทความเพื่อสื่อสารเชิญชวนเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้หันมาสนใจเรื่องความรักความสามัคคี เริ่มตั้งแต่สิ่งเล็กๆ ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศ การแสดงออกความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน หากทุกคนหันมาพูดคุยด้วยเหตุผล ก็จะไม่สร้างความแตกแยกให้เกิดในสังคม รวมถึงการมีความโอบอ้อมอารี มีน้ำใจ มีมิตรไมตรีต่อผู้อื่นในสังคม สิ่งเหล่านี้ คือการสร้างพื้นฐานความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมได้

4. การสร้างสรรค์บทเพลง

การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ด้วยบทเพลงนั้น เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า วงการเพลงมีการพัฒนาและเป็นที่นิยมอย่างมากในปัจจุบัน นักศึกษาจึงใช้บทเพลงในการเสริมสร้างความรักความสามัคคีให้กับเยาวชน โดยการแต่งเนื้อร้อง ทำนองเพลงขึ้นมาใหม่ โดยเนื้อหาของเพลงเน้นไปทางการสร้างความรักความสามัคคีให้กับเยาวชน โดยการนำพฤติกรรมการใช้ชีวิตของเยาวชนในปัจจุบัน มาสร้างสรรค์เป็นบทเพลง เช่น บทเพลงอ่าวน้ำพร้าวสกาใจ ที่บ่งบอกถึงเรื่องราวของการทิ้งขยะไม่เป็นที่ของบุคคลที่มาเที่ยว บทเพลงยังเชิญชวนเยาวชนหรือผู้ที่ไปเที่ยวอ่าวน้ำพร้าวให้หันมาร่วมมือร่วมใจกันเก็บขยะเพื่อรักษาสีน้ำจืดลือชื่อให้สะอาด

ดังที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นผลงานศิลปะ การพูด การเขียน และบทเพลง ล้วนเป็นผลงานที่เกิดจากการพัฒนาทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสื่อในการสร้างสรรค์และสอดแทรกความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่เยาวชน และสร้างความตระหนักให้เยาวชนได้ปฏิบัติตามเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ภาพที่ 1 กิจกรรมการนำเสนอผลงานของนักศึกษา

บทสรุป

ความรักความสามัคคีเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการหล่อหลอมให้คนในชาติมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง รอดพ้นจากภพภัยทั้งปวง และ “การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์” ผ่านผลงานศิลปะ การพูด การเขียน และการสร้างสรรค์บทเพลง เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่สัมพันธภาพที่ดี ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชน เนื่องจากเป็นผลงานที่เกิดจากการพัฒนาทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสื่อในการสร้างสรรค์และสอดแทรกความรักความสามัคคีให้เกิดในหมู่เยาวชน และสร้างความตระหนักให้เยาวชนได้ปฏิบัติตามเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

เอกสารอ้างอิง

- ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. (2556). **คุณธรรมนำชีวิต พลิกวิกฤตเป็นโอกาส**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันชาติ.
- จักรพงษ์ อยู่บางช้าง. (2563). **การเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน**. <<https://bit.ly/2N5s7>> (สืบค้นเมื่อ 26 สิงหาคม 2563).
- นวลฉวี ประเสริฐสุข. (2558). **สื่อสารอย่างสร้างสรรค์เพื่อสร้างสุขในครอบครัว**. Veridian E-Journal, Slipakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 8(2), 737-747.
- วิมาลี วิวัฒนกุลพาณิชย์. (2565). **สื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ทักษะจำเป็นต่อความเป็นมืออาชีพในการทำงาน** ผู้นำองค์กรควรเรียนรู้. <<https://www.smethailandclub.com/management/8356.html>> (สืบค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2565).

ความสัมพันธ์ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
ต่อการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย
The Relationship of Social Development and Human Security Volunteers
to the Development of the Role of Volunteers for Social Development and Human
Security in Loei Province

จริยา จันทรกระ^{1*} วิชญ์ มะลิตัน² พรหมพงษ์ มหพรพงษ์³

E-mail: Jarimook2@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัญหาการปฏิบัติงาน และความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพและปัญหาการปฏิบัติงาน และความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานกับแนวทางการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม โดยใช้วิธีการเชิงปริมาณ ในการศึกษากลุ่มตัวอย่าง คือ อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย จำนวน 352 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ และใช้วิธีการเชิงคุณภาพ ในการศึกษากลุ่มเป้าหมาย คือ ประธานอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย จำนวน 14 คน หัวหน้ากลุ่มงานที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเลย จำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 1 คน และนักพัฒนาสังคมปฏิบัติการ จำนวน 1 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับสภาพและปัญหาการปฏิบัติงาน และความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเสริมสร้างเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้มีความเข้มแข็ง อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ การปฏิบัติตามนโยบายกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อยู่ในระดับมาก และพบมีปัญหาในการประสานสัมพันธ์บทบาทภารกิจของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้คนในชุมชนรับรู้และเข้าใจ อยู่ในระดับมาก 2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพและปัญหาการปฏิบัติงาน และความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานกับแนวทางการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ความสัมพันธ์สูงสุด คือ ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเสริมสร้างเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้มีความเข้มแข็ง รองลงมาคือ การปฏิบัติงานในการมีส่วนร่วมประสานสัมพันธ์บทบาทภารกิจของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้คนในชุมชนเข้าถึงบริการอย่างทั่วถึง และปัญหาในการปฏิบัติงานคือการสนับสนุนให้คนในชุมชนตระหนักถึงปัญหาและเข้ามามีส่วนร่วมในการทำแผนชุมชนเพื่อป้องกันแก้ไขปัญห อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ การพัฒนาบทบาท อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

Abstract

The objectives of this study were 1) to study the level of conditions and operational problems and the need to develop the operational role of volunteers in social development and human security in Loei province, and 2) to analyze the relationship between conditions and operational problems and the need to develop the role of volunteers in social development and human security in Loei province. The group, namely volunteers for social development and human security in Loei region, was studied using a combined research approach that included quantitative methods. To investigate the target group, namely the head of the Volunteers for Social Development and Human Security in Loei province, the instrument was used as an estimation scale questionnaire, statistical data analysis, and qualitative techniques. 14 heads of groups the method used in relation to volunteers for social development and human security in Loei Province is an unstructured discussion with 1 Social Development and

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

^{2,3} อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Human Security Officer 1 individual and 1 practical social developer. Use in-depth interview techniques and content analysis to evaluate data. The results were as follows 1) the level of conditions and operational problems and the need to improve the operational role of social development and human security volunteers in Loei province, were all very high. When each aspect was considered, it was discovered that the need to develop the role in the operation has the highest average, namely the need for relevant agencies to strengthen the network of volunteers for social development and human security at the highest level, followed by compliance with the Ministry of Social Development and Human Security at the highest level. 2) Analysis of the relationship between conditions and operational problems and the need to develop roles in the operation and the approach to the development of volunteer roles for social development and human security in Loei province. It was found that overall, there was a moderate positive correlation. When considering each side, it was found that the highest relationship is to strengthen the network of volunteers for social development and human security, followed by the operation of participating in public relations the role of the Ministry of Social Development and Human Security to ensure that people in the community have access to services thoroughly. Statistically significant at a level of .01

Keywords: relationship, role development, social development and human security volunteer

ความเป็นมาของปัญหา

การพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ได้มีเป้าหมายการพัฒนาประเทศชาติให้มั่นคง ประชาชนมีความสุข เศรษฐกิจพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สังคมเป็นธรรม มีฐานทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน ด้วยการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะการพัฒนาคนในทุกช่วงวัยให้มีคุณภาพ สร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม สร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีภาครัฐเพื่อให้บริการประชาชน ซึ่งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นหนึ่งในหน่วยงานที่มีการบูรณาการขับเคลื่อนนโยบายยุทธศาสตร์ เพื่อการพัฒนาสังคมสอดคล้องกับประเด็นยุทธศาสตร์ชาติที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และประเด็นยุทธศาสตร์ชาติที่ 4 ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ด้วยการขับเคลื่อนการพัฒนาคนทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะเด็ก เยาวชน สตรี ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ ให้มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต ด้วยการส่งเสริม พิตักษ์ และคุ้มครองสิทธิ รวมถึงการบริหารงานอย่างเป็นระบบร่วมกับภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน ทุกระดับ ให้สามารถดำเนินงานบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนเพื่อความอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2564)

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จึงมีการดำเนินงานตามภารกิจที่มีขอบเขตกว้างขวางเกี่ยวข้องกับประชากรทุกกลุ่ม แต่เนื่องด้วยไม่มีกลไกข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในระดับอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดในการดำเนินงานตามภารกิจ จึงมีแนวคิดสนับสนุนและส่งเสริมให้อาสาสมัครในพื้นที่ชุมชน ตลอดจนประชาชนทั่วไปที่มีจิตอาสาเสียสละและมีความสมัครใจ โดยมีมุ่งหวังผลตอบแทน เข้ามามีส่วนร่วมขับเคลื่อนภารกิจในบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) เพื่อให้การดำเนินงานของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สามารถเชื่อมโยงการดำเนินงานช่วยเหลือและยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนในระดับพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง และจากข้อมูลจำนวนอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนับจากปี พ.ศ. 2564 มีจำนวน 130,202 คน จนถึงปี พ.ศ. 2565 มีจำนวน 208,510 คน ปฏิบัติงานอยู่ทุกภูมิภาคทั่วประเทศ (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2565)

อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เดิมมีบทบาทหน้าที่เชิงปฏิบัติการในระดับพื้นที่ที่สำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ 1) การชี้เป้า เฝ้าระวังปัญหาทางสังคม 2) การเชื่อมกลุ่มเดิม เสริมสร้างกลุ่มใหม่ และ 3) การร่วมใจทำแผนชุมชน ต่อมากระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้มีการปรับปรุงระเบียบอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ใหม่ให้มีความครอบคลุมจาก 3 ด้าน เป็น 8 ด้าน โดยมีการกำหนดบทบาทหน้าที่เชิงนโยบายตามระเบียบกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ว่าด้วยอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2564 ให้อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีบทบาทหน้าที่ ได้แก่ 1) การปฏิบัติตามนโยบายของทุกหน่วยงานในสังกัดกระทรวง 2) การค้นหา ชี้เป้า เฝ้าระวัง สืบหาข้อมูล และเสนอรายชื่อผู้ประสบปัญหาทางสังคมให้กับหน่วยงานในสังกัดกระทรวงพิจารณาเพื่อขอรับการช่วยเหลือตามภารกิจของกระทรวง 3) ให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทางสังคม ประสาน ติดตาม เสนอแนะแนวทางการช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาความเดือดร้อน ให้บริการและดำเนินงานเพื่อพิทักษ์คุ้มครองสิทธิกลุ่มเป้าหมาย ตามภารกิจของทุกหน่วยงานในสังกัดกระทรวง หรือตามกฎหมาย ระเบียบ

และหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง 4) ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ และจัดกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อการเฝ้าระวัง ป้องกัน แก้ไข และฟื้นฟูคุณภาพชีวิต โดยสอดคล้องกับสถานการณ์ของพื้นที่นั้นๆ 5) เสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคมและเสริมสร้างเครือข่ายด้านการพัฒนาสังคม 6) ประสานและสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการสังคมและการพัฒนาสังคม 7) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ จัดการรณรงค์ให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการพัฒนาสังคมและส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิของประชาชนกลุ่มเป้าหมายตามภารกิจของกระทรวง และ 8) ศึกษา พัฒนาตนเอง ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดโดยหน่วยงานในสังกัดกระทรวงและส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงาน (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2564)

จังหวัดเลยเป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีอาสาศักยภาพพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่เป็นตัวแทนของสำนักงานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเลยในการทำงานระดับพื้นที่ จำนวนทั้งหมด 2,934 คน ปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ทั้ง 14 อำเภอ (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2565) เนื่องจากจังหวัดเลยเป็นพื้นที่ติดต่อเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมที่เป็นช่องทางการค้าชายแดนระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและเปิดกว้างในการติดต่อกันอย่างเสรี ทำให้มีความเสี่ยงต่อความมั่นคงและคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจนอกระบบ การย้ายถิ่นฐานประชากรในภูมิภาค และจากรายงานสถานการณ์สังคมจังหวัดเลย ปี พ.ศ. 2565 ที่ผ่านมามีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการกิจกรรมกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ การให้ปรึกษาและแนะนำ จำนวน 357 กรณี โดยปัญหาที่พบส่วนใหญ่ ได้แก่ ปัญหาเรื่องรายได้และความเป็นอยู่ ปัญหาสิทธิสวัสดิการ ปัญหาความรุนแรงที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเลย, 2564) สะท้อนให้เห็นว่าสภาพปัญหาสังคมในปัจจุบันมีความซับซ้อนรุนแรงอย่างต่อเนื่อง

การปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาศักยภาพพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จึงเป็นเรื่องท้าทายในฐานะตัวแทนในระดับพื้นที่ที่เป็นกลไกการประสาน และสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานตามภารกิจที่มีขอบเขตกว้างขวางเกี่ยวข้องกับประชาชนทุกกลุ่ม และจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ต้องทราบข้อมูลกลุ่มเป้าหมายจากอาสาศักยภาพพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความเข้าใจวิถีชีวิต วัฒนธรรม สถานการณ์ของชุมชน เพื่อให้ความช่วยเหลือได้ทันเหตุการณ์ แต่จากผลการศึกษาวิจัยของ นพพร ทิพวงศ์ (2552), จิรดา ธรรมบุษดี (2560), และอาภาภรณ์ บุญมี (2563) พบว่าการปฏิบัติงานของอาสาศักยภาพพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ยังประสบปัญหาในการดำเนินงาน เช่น ขาดทักษะในการปฏิบัติงานและความรู้ ความเข้าใจในบทบาทตามภารกิจ ขัดจำกัดในการประสานงานกับภาคีเครือข่ายให้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือ ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่และความคาดหวังของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อีกทั้งการกำหนดบทบาทหน้าที่ตามระเบียบกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ว่าด้วยอาสาศักยภาพพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ.2564 มีผลบังคับใช้ประมาณ 1 ปี ทำให้ไม่ทราบแน่ชัดว่าภายหลังระเบียบมีผลบังคับใช้การปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาศักยภาพพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกันมีผลการดำเนินงานเป็นอย่างไร

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการปฏิบัติหน้าที่ของอาสาศักยภาพพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และมีความสนใจศึกษาสภาพและปัญหา ความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานของอาสาศักยภาพพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษามาเป็นแนวทางการพัฒนาบทบาทอาสาศักยภาพพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย อันก่อให้เกิดเครือข่ายการทำงานในระดับพื้นที่ เพื่อเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงที่ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับสภาพและปัญหาการปฏิบัติงาน และความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานของอาสาศักยภาพพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพและปัญหาการปฏิบัติงาน และความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานกับแนวทางการพัฒนาบทบาทอาสาศักยภาพพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสม โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพนำและยืนยันผลด้วยวิธีการเชิงปริมาณ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์จากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ (กาสิก เตชะชนหมาก, 2553)

2. กลุ่มเป้าหมาย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 กลุ่มเป้าหมาย การดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพ คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ประธานอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย ทั้ง 14 อำเภอ อำเภอละ 1 คน จำนวน 14 คน หัวหน้ากลุ่มงานที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเลย จำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 1 คน นักพัฒนาสังคมปฏิบัติการ จำนวน 1 คน รวมทั้งหมด 17 คน

2.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วย

ประชากร ได้แก่ อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย ทั้งหมด 2,934 คน หาขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยการใช้สูตรของ Taro Yamane (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2557) กำหนดความคลาดเคลื่อนที่ 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 352 คน จากนั้นกระจายกลุ่มตัวอย่างแต่ละอำเภอด้วยวิธีการสุ่มแบบชั้นภูมิแบ่งจำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างออกตามจำนวนกลุ่มของประชากร โดยใช้สัดส่วนของประชากรแต่ละกลุ่มเป็นตัวแบ่งและใช้การสุ่มแบบง่ายเพื่อสุ่มตัวอย่างจากประชากรแต่ละกลุ่มอีกครั้งหนึ่ง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.1.1 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง สร้างคำถามการสัมภาษณ์แบบปลายเปิดจากวัตถุประสงค์ และการทบทวนเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

3.1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่าของ Likert โดยแบ่งระดับความคิดเห็นออกเป็น 5 ระดับ ประกอบด้วย 6 ตอน

3.2 การทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ

3.2.1 ความถูกต้องของเนื้อหาและข้อคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการวัดและวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้ให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนและค้นหาข้อขัดแย้งความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Item objective congruence: IOC) พบว่าข้อคำถามมีค่า IOC อยู่ในเกณฑ์ระหว่าง 0.60 ถึง 1.00 สามารถใช้เป็นข้อคำถามสำหรับการวิจัยได้

3.2.2 ความเชื่อถือได้ ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับอาสาสมัครสุจริตประจำหมู่บ้าน ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน จากนั้นนำแบบสอบถามมาทดสอบหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค (Alpha Cronbach) ที่มีค่าความเชื่อมั่นที่ยอมรับได้ต้องไม่ต่ำกว่า 0.80 (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2557) เพื่อศึกษาคุณภาพรายข้อและโดยรวม ซึ่งจากการหาค่าความเชื่อมั่น ปรากฏว่า Cronbach's Alpha มีค่าเท่ากับ 0.965 ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นค่อนข้างสูงสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยได้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารอื่นๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานงานผลการดำเนินกิจกรรมคณะกรรมการส่งเสริมงานอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเลย รายงานสถานการณ์สังคมจังหวัดเลย เป็นต้น

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยการนัดวันเวลาสถานที่ที่กลุ่มเป้าหมายสะดวกให้ข้อมูล มีการชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษา การขออนุญาตบันทึกเสียง และจัดบันทึกระหว่างการสัมภาษณ์ทุกครั้ง

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยการนัดวันเวลาลงพื้นที่เก็บข้อมูลและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม จนได้รับคืนและตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแล้วมีความสมบูรณ์ครบถ้วนตามที่กำหนด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เนื้อหาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแหล่งข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง โดยได้ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูลจากแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ บุคคล เวลา สถานที่ ก่อนนำข้อมูลไปวิเคราะห์ เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ

5.2 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอ้างอิง ได้แก่ ค่า Chi-square และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) เพื่อวิเคราะห์ระดับและความสัมพันธ์

ผลการวิจัย

1. สภาพและปัญหาการปฏิบัติงาน และความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า การปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์ การคุ้มครอง การพัฒนาศักยภาพ การสร้างและพัฒนาเครือข่าย โดยอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จะได้รับการอบรมบทบาทหน้าที่ตามภารกิจของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และทักษะการดูแลช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาทางสังคม รวมไปถึงองค์ความรู้ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานที่แตกต่างตามบริบทสถานการณ์ปัญหาทางสังคมของพื้นที่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลยทั้ง 8 ด้าน คือ 1) ด้านการปฏิบัติตามนโยบายของทุกหน่วยงานภายใต้กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 2) ด้านการค้นหา ชี้เป้า เฝ้าระวัง 3) ด้านการประสานและสนับสนุนการดำเนินงาน 4) ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทางสังคม 5) ด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ บทบาท ภารกิจของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 6) ด้านการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ 7) ด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคมและเสริมสร้างเครือข่ายด้านการพัฒนาสังคม และ 8) ด้านการศึกษาพัฒนาตนเองด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานในสังกัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จึงถือเป็นกลไกและเครื่องมือสำคัญในการช่วยเหลืองานต่างๆ ของหน่วยงานที่ไม่สามารถดำเนินการลงพื้นที่แก้ไขปัญหาทางสังคมได้ทันทั่วถึงแต่อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลยได้สะท้อนกลับถึงข้อจำกัดในการปฏิบัติงานที่ส่งผลกระทบต่อการทำงาน คือ ปัญหาการประสานและสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความล่าช้า ปัญหาการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่ไม่มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน เพื่อพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างความเข้มแข็งระหว่างอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ส่งผลให้ขาดปฏิสัมพันธ์ในการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และภาคีเครือข่ายการทำงานด้านสังคมในพื้นที่จังหวัดเลย

2. ระดับสภาพและปัญหาการปฏิบัติงาน และความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย

2.1 ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 80.1 มีอายุส่วนใหญ่ระหว่าง 45 - 54 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.7 มีสถานภาพสมรสเป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 76.7 มีการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยมศึกษาหรือ ปวช. คิดเป็นร้อยละ 58.0 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 11.9 รองลงมาประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 8.8 ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่ 1 - 10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 63.6 และกลุ่มตัวอย่างมีระยะเวลาการเป็นอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์อยู่ในช่วงระยะเวลา 1 - 5 ปี พบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 37.8

2.2 สภาพการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า ภาพรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.96$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการปฏิบัติตามนโยบายกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในการแจ้งข้อมูลการเข้าถึงสิทธิให้คนในชุมชนทราบ มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.09$) พบมีการปฏิบัติงานในระดับมาก รองลงมาคือ การแจ้งข้อมูลสวัสดิการสังคมให้คนในชุมชนทราบ ($\bar{X} = 4.08$) พบมีการปฏิบัติงานในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคมและเสริมสร้างเครือข่ายในการพัฒนาสังคม ในการสรุปรวบรวมข้อมูลและจัดทำทะเบียนข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย ข้อมูลเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน ($\bar{X} = 3.84$) พบมีการปฏิบัติงานในระดับมาก

2.3 สภาพปัญหาในการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า ภาพรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสภาพปัญหาในการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.69$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การประชาสัมพันธ์บทบาท ภารกิจของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้คนในชุมชนรับรู้และเข้าใจ ($\bar{X} = 3.76$) พบมีปัญหาระดับมาก รองลงมาคือ การสื่อสารหรือรณรงค์ให้คนในชุมชนรับรู้ และสามารถเข้าถึงสิทธิสวัสดิการสังคม ($\bar{X} = 3.75$) พบมีปัญหาระดับมาก ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ คนในชุมชนไม่เข้าใจถึงบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทำให้ไม่มีผู้สนใจเข้าร่วมเครือข่ายในการพัฒนาสังคม ($\bar{X} = 3.61$) พบมีปัญหาระดับมาก

2.4 ความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า ภาพรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.06$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านทรัพยากร ที่ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเสริมสร้างเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้มีความเข้มแข็ง ($\bar{X} = 4.26$) พบมีความต้องการ

ระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ต้องการบุคลากรจากชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยสนับสนุนการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ ($\bar{X} = 4.18$) พบมีความต้องการระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการพัฒนาศักยภาพ ในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลด้วยการไปศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ($\bar{X} = 3.89$) พบมีความต้องการระดับมาก

3. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพและปัญหาการปฏิบัติงาน และความต้องการพัฒนามาตรการในการปฏิบัติงานกับแนวทางการพัฒนามาตรการอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย

3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงกับแนวทางการพัฒนามาตรการอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีการปฏิบัติงานในการมีส่วนร่วมประชาสัมพันธ์บทบาทภารกิจของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้คนในชุมชนเข้าถึงบริการอย่างทั่วถึง เป็นความสัมพันธ์ทางบวกสูงสุดกับแนวทางการพัฒนามาตรการอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการวิเคราะห์สภาพปัญหา ความจำเป็น ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย อยู่ในระดับปานกลาง ($r=0.583$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับแนวทางการพัฒนามาตรการอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการวิเคราะห์สภาพปัญหา ความจำเป็น ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย อยู่ในระดับปานกลาง ($r=0.572$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนการปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์ต่ำสุดคือ การแจ้งข้อมูลการเข้าถึงสิทธิมีความสัมพันธ์ทางบวกกับแนวทางการพัฒนามาตรการอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการวิเคราะห์สภาพปัญหา ความจำเป็น ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย อยู่ในระดับต่ำ ($r=0.012$) อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพปัญหาในการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับแนวทางการพัฒนามาตรการอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีปัญหาในการสนับสนุนให้คนในชุมชนตระหนักถึงปัญหาและเข้ามามีส่วนร่วมในการทำแผนชุมชน เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาคือพบ และมีปัญหาทักษะความรู้ที่ไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน เป็นความสัมพันธ์ทางบวกสูงสุดกับแนวทางการพัฒนามาตรการอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการจัดทำข้อมูลรายงานสถานการณ์ปัญหาชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง ($r=0.409$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 รองลงมาคือ การประสานการปฏิบัติงานแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร มีความสัมพันธ์ทางบวกกับแนวทางการพัฒนามาตรการอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการจัดประชุมติดตามผลการปฏิบัติงานในพื้นที่ อยู่ในระดับปานกลาง ($r=0.407$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนปัญหาในการปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์ต่ำสุดคือ การให้คำแนะนำปรึกษากับกลุ่มเป้าหมายหรือผู้ประสบปัญหาทางสังคมในการช่วยเหลือเบื้องต้นมีความสัมพันธ์ทางบวกกับแนวทางการพัฒนามาตรการอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการทัศนศึกษาออกสถานที่ อยู่ในระดับต่ำ ($r=0.229$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการพัฒนามาตรการในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับแนวทางการพัฒนามาตรการอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีความต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเสริมสร้างเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้มีความเข้มแข็ง เป็นความสัมพันธ์ทางบวกสูงสุดกับแนวทางการพัฒนามาตรการอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการวางแผนให้ความช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมาย ในระดับปานกลาง ($r=0.646$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 รองลงมาคือ การเสริมทักษะโดยการอบรมและฝึกปฏิบัติตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จากหน่วยงานที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับแนวทางการพัฒนามาตรการอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการจัดทำข้อมูลรายงานสถานการณ์ปัญหาชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง ($r=0.639$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนความต้องการพัฒนามาตรการในการปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์ต่ำสุดคือ ต้องการบุคลากรจากชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยสนับสนุนการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้บรรลุผลสัมฤทธิ์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับแนวทางการพัฒนามาตรการอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อยู่ในระดับปานกลาง ($r=0.483$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่าความสัมพันธ์ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ต่อการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย มีรายละเอียดการอภิปรายผล ดังนี้

1. ระดับสภาพและปัญหาการปฏิบัติงาน และความ ต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการปฏิบัติตามนโยบายกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในการแจ้งข้อมูลการเข้าถึงสิทธิให้คนในชุมชนทราบ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การแจ้งข้อมูลสวัสดิการสังคมให้คนในชุมชนทราบ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคมและเสริมสร้างเครือข่ายในการพัฒนาสังคมในการสรุปรวบรวมข้อมูล และจัดทำทะเบียนข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย ข้อมูลเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับผลการวิจัยของมนธิรา ธาราเวชรักษ์ (2558) ที่ได้ศึกษาการส่งเสริมการปฏิบัติงานตามบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ตามระเบียบกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ว่าด้วยอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2557 พบว่า บทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นบทบาททั้งเชิงนโยบายและปฏิบัติในการช่วยเหลือทุกกลุ่มเป้าหมายของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ทั้งการป้องกัน ช่วยเหลือ ดูแล ค้ำครอง ส่งเสริม และพัฒนากลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งบทบาทในการพัฒนาตนเอง ซึ่งถือเป็นบทบาทที่ครอบคลุมทุกด้าน และอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เห็นด้วยว่ามีการปฏิบัติมากที่สุดด้านการปฏิบัติตามนโยบายกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รองลงมาด้านการเสริมสร้างสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางสังคมและเสริมสร้างเครือข่าย และด้านการพัฒนาสังคมทุกระดับ น้อยที่สุดด้านการดำเนินงานหรือสนับสนุนให้มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และการศึกษาพัฒนาตนเองเพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุขฤทัย สุขทวี (2558) ที่ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาบทบาทใหม่ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการปฏิบัติงานตามภารกิจของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีความรู้ในด้านการปฏิบัติตามนโยบายและภารกิจของกระทรวงภาพรวมอยู่ในระดับมาก เป็นอันดับแรก รองลงมาคือด้านการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ และด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคม

ส่วนสภาพปัญหาในการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสภาพปัญหาในการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การประชาสัมพันธ์บทบาท ภารกิจของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้คนในชุมชนรับรู้และเข้าใจ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การสื่อสารหรือณรงค์ให้คนในชุมชนรับรู้ และสามารถเข้าถึงสิทธิสวัสดิการสังคม อยู่ในระดับมาก ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ คนในชุมชนไม่เข้าใจถึงบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทำให้ไม่มีผู้สนใจเข้าร่วมเครือข่ายในการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับผลการวิจัยของ นพพร ทิพวงศ์ (2552) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เพื่อการปฏิบัติงานด้านสวัสดิการสังคม พบว่า ปัญหาการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ภาพรวมมีระดับปัญหปานกลาง โดยมีปัญหาด้านการดำเนินงานมากในการพัฒนาทักษะการปฏิบัติงานเฉพาะด้าน ส่วนปัญหาด้านบุคลากรพบประเด็นการไม่ทราบขอบเขตและการทำงานมากกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น เด็ก สตรี คนพิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ สอดคล้องกับผลการวิจัยของอรณา อบสุวรรณ (2557) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การปฏิบัติตามคู่มือการปฏิบัติงานอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีประเด็นปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านศักยภาพของอาสาสมัคร ด้านการประสานงาน และการดำเนินงาน ด้านการประสานและสนับสนุนจากภาครัฐ และด้านสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุขฤทัย สุขทวี (2558) พบว่า สภาพปัญหาในการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นปัญหาการประสานและสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความล่าช้า ปัญหาการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่ไม่มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน ขาดปฏิสัมพันธ์ ในการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และภาคี เครือข่ายการทำงานด้านสังคม และปัญหางบประมาณสนับสนุนการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่ไม่เหมาะสมกับการปฏิบัติงานและการพัฒนาศักยภาพ

และความ ต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านทรัพยากร ที่ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเสริมสร้างเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและ

ความมั่นคงของมนุษย์ให้มีความเข้มแข็ง อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ต้องการบุคลากรจากชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยสนับสนุนการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการพัฒนาศักยภาพ ในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลด้วยการไปศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กับชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของโกวิท พวงงาม (2553) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นอำนาจการตัดสินใจของบุคคล กลุ่มองค์กร ในการเข้าร่วมกระบวนการทำงานที่อาศัยความร่วมมือเพียงกัน เพื่อสร้างพื้นที่ทั้งด้านการงานและจิตใจที่มุ่งไปสู่ความสำเร็จตามที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพความคิด ระบบความเชื่อและความยึดมั่นถือมั่นภายในตัวตนของแต่ละบุคคล แต่ละหน่วยงานแต่ละองค์กร และขึ้นอยู่กับกาลเวลาแต่ละยุคสมัย การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (Teamwork) ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา เพราะการมีส่วนร่วมทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่มีส่วนร่วมทั้งหมดสามารถเข้าใจสถานการณ์ของงานโดยภาพรวมทั้งหมด โดยเฉพาะการทำให้รู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงาน กลุ่ม องค์กร ที่อยู่ในกระบวนการคิดริเริ่ม ตัดสินใจ วางแผนงาน และดำเนินงาน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปตามแนวทางที่ได้วางไว้ และนำไปสู่ผลให้เกิดการอุทิศตนในการปฏิบัติงานนั้นๆ มากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อาภาภรณ์ บุญมี (2563) ที่ทำการศึกษานโยบายการพัฒนาบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ในการเฝ้าระวังความเสี่ยงของผู้สูงอายุในชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดสุโขทัย พบว่า การส่งเสริมให้อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ได้รับการยอมรับจากเครือข่าย เช่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้เครือข่ายได้รับรู้จักอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และทราบถึงบทบาทภารกิจของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รวมทั้งช่องทางในการประสานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ผ่านช่องทางของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ตลอดจนบูรณาการการเฝ้าระวังความเสี่ยงของผู้สูงอายุร่วมกันช่วยให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้รับการดูแลช่วยเหลือที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพและปัญหาการปฏิบัติงาน และความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานกับแนวทางการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีการปฏิบัติงานในการมีส่วนร่วมประชาสัมพันธ์บทบาท ภารกิจของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้คนในชุมชนเข้าถึงบริการอย่างทั่วถึง เป็นความสัมพันธ์ทางบวกสูงสุดกับการวิเคราะห์สภาพปัญหา ความจำเป็น ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับแนวทางการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการวิเคราะห์สภาพปัญหา ความจำเป็นและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ส่วนการปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์ต่ำสุดคือ การแจ้งข้อมูลการเข้าถึงสิทธิมีความสัมพันธ์ทางบวกกับแนวทางการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการวิเคราะห์สภาพปัญหา ความจำเป็นและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับผลการวิจัยของฐิตินาถ ภูมิถาวร (2565) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อระดับศักยภาพของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดสมุทรปราการ คุณลักษณะตามมาตรฐานอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดสมุทรปราการด้านจริยธรรม มีความสามารถและทักษะในการปฏิบัติงาน และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ อยู่ในเกณฑ์ระดับปฏิบัติสม่ำเสมอ และด้านความรู้ ส่วนใหญ่มีความรู้ อยู่ในระดับมาก ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อระดับศักยภาพอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ สถานภาพ จำนวนสมาชิกในครอบครัว ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการเป็นอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และมีข้อเสนอแนะให้มีฐานข้อมูลอาสาสมัครเพื่อจัดสวัสดิการที่เหมาะสม อบรมความรู้ จริยธรรมในการปฏิบัติงานแก่อาสาสมัครอย่างสม่ำเสมอและทั่วถึง กระตุ้นให้อาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเปราะบาง เพื่อส่งเสริมให้อาสาสมัครสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลการวิจัยของรัตนดา เลิศวิชัย (2564) ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดนครราชสีมา พบว่า แนวทางพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มี 3 รูปแบบ คือ 1) การพัฒนาความสามารถในการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่จำเป็นต่อความสามารถในการศึกษา ข้อมูลจากเอกสารที่จำเป็นในการปฏิบัติงานของ อพม. ซึ่งมีข้อมูลต่างๆ มากพอสมควร เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับงานเพื่อพิทักษ์คุ้มครองสิทธิกลุ่มเป้าหมายตามภารกิจของกระทรวง ระเบียบ หรือบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ จึงควรพัฒนา อพม. โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมพัฒนา ติดต่อบริการกับสถาบันการศึกษาหรือผู้ที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้เพื่อเป็นวิทยากรจัดกิจกรรมการพัฒนา หลังจากนั้นให้ อพม. ฝึกการศึกษาและค้นหาเอกสารที่จำเป็นด้วยตนเอง และเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางการพัฒนานี้ ติดต่อบริการกับอพม. อย่างสม่ำเสมอ ให้คำแนะนำและการสนับสนุนต่างๆ ที่เหมาะสม เพื่อให้ อพม. พัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองได้ 2) การจัดอบรมและศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาให้เกิดคุณลักษณะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง

โดยเสนอให้มี 5 กิจกรรมย่อย ได้แก่ (1) การพัฒนาตนเองเท่าทันการเปลี่ยนแปลง (2) การพัฒนาทักษะการเรียนรู้และการคิดเชิงสร้างสรรค์ (3) การใช้คอมพิวเตอร์เบื้องต้นและการสืบค้นข้อมูล (4) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายสร้างสรรค์ และ (5) การศึกษาดูงาน 3) การจัดประชุมและแสดงนิทรรศการเพื่อนำเสนอผลงานสร้างสรรค์และส่งเสริมให้เกิดความสนใจและสร้างสรรค์ผลงานหรือวิธีการใหม่ๆ ให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองนั้น

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างสภาพปัญหาในการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับแนวทางการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีปัญหาในปฏิบัติงานในการสนับสนุนให้คนในชุมชนตระหนักถึงปัญหาและเข้ามามีส่วนร่วมในการทำแผนชุมชนเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาที่พบ และมีปัญหาทักษะความรู้ที่ไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน เป็นความสัมพันธ์ทางบวกสูงสุดกับการจัดทำข้อมูลรายงานสถานการณ์ปัญหาชุมชน รองลงมาคือ การประสานการปฏิบัติงานแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการจัดประชุมติดตามผลการปฏิบัติงานในพื้นที่ ส่วนปัญหาในการปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์ต่ำสุดคือ การให้คำแนะนำปรึกษากับกลุ่มเป้าหมายหรือผู้ประสบปัญหาทางสังคมในการช่วยเหลือเบื้องต้นมีความสัมพันธ์ทางบวกกับแนวทางการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการทัศนศึกษาออกสถานที่ สอดคล้องกับผลการวิจัยผลของจริยา แดงวันสี (2556) ที่ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทหน้าที่ตามภารกิจของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ส่วนใหญ่อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีปัญหาด้านความรู้มากที่สุด ทั้งความรู้ในการสำรวจและรวบรวมข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย ข้อมูลชุมชน ข้อมูลศักยภาพชุมชน สถานการณ์ทางสังคม การจัดทำแผนชุมชนน้อย การประสานงาน การจัดเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย ข้อมูลชุมชน อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีความรู้ไม่เพียงพอ และตระหนักในบทบาทหน้าที่ตามภารกิจประโยชน์ของการจัดทำแผนชุมชนน้อย สอดคล้องกับผลการวิจัยของพิสิฐ ไร่เจริญ (2563) ที่ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) เพื่อการพัฒนาชุมชน พบว่า รูปแบบการเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนา อพม. เพื่อการพัฒนาชุมชน คือ การเสริมสร้างศักยภาพของ อพม. ในฐานะส่วนหนึ่งของกลไกการขับเคลื่อนงานด้านพัฒนาสังคมและสวัสดิการของภาครัฐในบทบาทการทำงานใน 3 ภารกิจหลัก คือ งานชี้เป้า เฝ้าระวัง งานเชื่อมกลุ่มเดิม เสริมกลุ่มใหม่และการร่วมใจทำแผนชุมชน รวมทั้งพัฒนาศักยภาพ อพม. ทั้งในเชิงปฏิบัติการและเชิงนโยบาย ดังนี้ 1) เชิงปฏิบัติการ 7 ด้าน ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมตามบทบาทหน้าที่ การฝึกอบรมและพัฒนา การประชาสัมพันธ์ การสร้างแรงจูงใจ การยกระดับ การศึกษาให้สูงขึ้น การมีปฏิสัมพันธ์กลุ่มและการทำงานเป็นทีม 2) เชิงนโยบาย 5 ด้าน ประกอบด้วย การบริหารจัดการงานอย่างมีประสิทธิภาพ การปลุกจิตสำนึกร่วมให้ประชาชน การจัดตั้งองค์การอาสาสมัครพัฒนาสังคมระดับชาติ ระดับจังหวัด และการจัดให้มีกองทุนสนับสนุนกิจกรรม

และความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับแนวทางการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีความต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเสริมสร้างเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้มีความเข้มแข็ง เป็นความสัมพันธ์ทางบวกสูงสุดกับการวางแผนให้ความช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมาย รองลงมาคือ การเสริมทักษะโดยการอบรมและฝึกปฏิบัติตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จากหน่วยงานที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับแนวทางการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการจัดทำข้อมูลรายงานสถานการณ์ปัญหาชุมชน ส่วนความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์ต่ำสุดคือ ต้องการบุคลากรจากชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยสนับสนุนการปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้บรรลุผลสัมฤทธิ์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับแนวทางการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับผลการวิจัยของนันทวัฒน์ ช่วยชูหนู (2564) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) จังหวัดชุมพร พบว่า ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) จังหวัดชุมพร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทั้ง 3 ด้าน เรียงลำดับจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด คือ ด้านการช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมาย ด้านการพัฒนาสังคม และด้านการจัดสวัสดิการชุมชน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) จังหวัดชุมพร โดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีจำนวน 4 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยจิตสาธารณะ ปัจจัยเครื่องมือการปฏิบัติงาน ปัจจัยความร่วมมือ ปัจจัยสวัสดิการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ในการดำเนินงานในด้านบุคลากร ด้านการสร้างเครือข่ายการทำงาน ด้านสวัสดิการ และด้านการบริหารงาน สอดคล้องกับผลการวิจัยของสุทธทัย สุขทวี (2558) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทบาทใหม่ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการปฏิบัติงานตามภารกิจของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีความต้องการต่อการพัฒนาบทบาทใหม่ในการ

ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาบทบาทใหม่ในระดับมาก และพบประเด็นที่สำคัญคือควรมีการแก้ไขฟื้นฟูคุณภาพชีวิตให้สอดคล้องกับพื้นที่
รองลงมาคือ ควรจัดกิจกรรมพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง และควรส่งเสริมการจัดสวัสดิการทางสังคมทุกระดับ
ตั้งแต่ท้องถิ่น จังหวัด และการมีส่วนร่วมทางสังคมและสร้างเครือข่ายการพัฒนาสังคมให้ชัดเจนในการทำงานเชิงรุกมากกว่า
เชิงรับ สอดคล้องกับผลการวิจัยของวงศ์ตระกูล มาเกต (2561) ที่ได้ศึกษาเครือข่ายความร่วมมือของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและ
ความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ในการพัฒนาสังคม กรณีศึกษา ตำบลพระอาจารย์ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก พบว่า เครือข่าย
ความร่วมมือของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องในการเข้ามาดูแลช่วยเหลือ
ผู้ประสบปัญหาและได้รับความเดือดร้อน คือ เจ้าหน้าที่รัฐหรือหน่วยงานรัฐ องค์กรภาคเอกชน องค์กรสาธารณประโยชน์ที่ต้องการ
เข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านในชุมชน อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จึงมีเครือข่ายในการติดต่อ ประสานงาน รับ-ส่ง
ข้อมูลเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน โดยภาคีเครือข่ายเหล่านี้เป็นกลุ่มบุคคลที่อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มักทำงาน
ด้วยอยู่เสมอขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ส่วนกระบวนการดำเนินงานที่สำคัญของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้แก่
1) การประชุมร่วมกันวางแผน 2) ประสานการทำงานร่วมกัน 3) การประสานงานระหว่างเครือข่าย 4) การทำงานอย่างไม่เป็นทางการ
เป็นแนวทางการทำงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 5) การแบ่งหน้าที่ 6) การทำงานเป็นทีม ทำให้ได้ร่วมคิด
ร่วมทำงาน ร่วมตัดสินใจ และ 7) ติดตามผลการดำเนินงาน เพื่อให้มั่นใจในการแก้ไขปัญหา ซึ่งอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคง
ของมนุษย์สามารถสร้างเครือข่ายการทำงานและเป็นผู้รักษาเครือข่ายการทำงานให้มีเสถียรภาพความสัมพันธ์ที่ดี ส่งผลให้การ
ประสานงานขอความร่วมมือเป็นไปอย่างราบรื่น คล่องตัว ทำให้เครือข่ายได้แสดงบทบาทตามหน้าที่ของตนเองได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของเครือข่ายความร่วมมือทำให้อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
มีประสบการณ์ ทักษะ ความรู้ในการแก้ไขปัญหาและสามารถพัฒนาสังคมได้ดียิ่งขึ้นไป

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ต่อการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนา
สังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณา
รายด้าน พบว่า ความสัมพันธ์สูงสุดคือ ความต้องการพัฒนาบทบาทในการปฏิบัติงาน อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ
มนุษย์มีความต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเสริมสร้างเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้มีความเข้มแข็ง
รองลงมาคือ การปฏิบัติงานตามบทบาทในการมีส่วนร่วมประชาสังคมสัมพันธ์บทบาทภารกิจของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคง
ของมนุษย์ให้คนในชุมชนเข้าถึงบริการอย่างทั่วถึง และมีปัญหาในการสนับสนุนให้คนในชุมชนตระหนักถึงปัญหาและเข้ามามีส่วนร่วม
ในการทำแผนชุมชนเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาการมีส่วนร่วมระหว่างอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และภาคี
เครือข่าย โดยมีเวทีให้อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้การปฏิบัติงาน เพื่อถอดบทเรียนผลการ
ปฏิบัติงาน และทบทวนวางแผนการปฏิบัติงานไปสู่การขับเคลื่อนการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาสังคมทั้งเชิงรุกและเชิงรับอย่าง
มีคุณภาพสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้ประสบปัญหาทางสังคมในพื้นที่
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาระบบบริหารงานที่เอื้อต่อบทบาทหน้าที่ในการช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาทางสังคม
ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ด้วยการจัดทำรายงานผลข้อมูลการปฏิบัติงานที่มีการอัปเดตในระบบออนไลน์
และสร้างความรู้ความเข้าใจให้อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์สามารถเข้าถึงข้อมูล รวมถึงส่งเสริมทักษะการใช้
เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบติดตามการใช้บริการของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อให้อาสาสมัครพัฒนา
สังคมและความมั่นคงของมนุษย์สามารถตรวจสอบสถานะผู้ประสบปัญหาทางสังคมที่ให้การช่วยเหลือและรายงานผลการดำเนินงาน
ให้ผู้ประสบปัญหาทางสังคมได้รับทราบ เพื่อลดขั้นตอนกระบวนการและเพิ่มการสื่อสารให้การประสานและสนับสนุนการดำเนินงานที่
รวดเร็วขึ้น รวมถึงควรมีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลและคลังปัญหาในรูปแบบสื่อออนไลน์ที่ส่งเสริมให้อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความ
มั่นคงของมนุษย์สามารถนำไปเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคง
ของมนุษย์ เพื่อสร้างการรับรู้การเข้าถึงสิทธิสวัสดิการสังคมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน และเป็นการสร้างการยอมรับในผลการ
ปฏิบัติงานตามบทบาทของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควบคู่การศึกษาผู้ประสบปัญหาทางสังคมที่อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ดำเนินการช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับพื้นที่ เพื่อนำผลที่ได้มาวางแผนและแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริง
2. ควบคู่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาบทบาทอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อนำผลที่ได้มาพัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผลการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้นต่อไป
3. ควบคู่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการมีส่วนร่วมของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในชุมชนกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาสังคม เพื่อนำผลที่ได้มาพัฒนาเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้มีความเข้มแข็งต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2565). จำนวนอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. <<http://www.dsdw2016.dsdw.go.th>> (สืบค้นเมื่อ 31 พฤษภาคม 2565).
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2548). ระเบียบกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ว่าด้วยอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ.2548. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2557). ระเบียบกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ว่าด้วยอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ.2557. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2564). ระเบียบกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ว่าด้วยอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ.2564. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- จริยา แดงวันสี. (2556). บทบาท หน้าที่ตามภารกิจของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จีรดา ธรรมบุษดี. (2560). การส่งเสริมอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ช่วยเหลือคนพิการ (อพมก.) ในการดูแลคนพิการในชุมชน จังหวัดสระบุรี. สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฐิตินาถ ภูมิถาวร. (2565). ปัจจัยที่มีผลต่อระดับศักยภาพของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) จังหวัดสมุทรปราการ. *Journal of Social Synergy*, 79-93
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2557). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS. (พิมพ์ครั้งที่ 15). นนทบุรี: เอส.อาร์.พี. ริงค์ แมสโปรดักส์ จำกัด.
- นพพร ทิพวงศ์. (2552). การพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เพื่อการปฏิบัติงานด้านสวัสดิการสังคม. สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นันท์วัฒน์ ช่วยชูหนู. (2564). การพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) จังหวัดชุมพร. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์*, 7(1): 14-29
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และ คณะ. (2552). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ริกแมกซ์อินเตอร์พรีน.
- พิสิฐ โอ่งเจริญ. (2563). รูปแบบการเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) เพื่อการพัฒนาชุมชน. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ*, 9(1): 65-75
- มนธิดา ธาราเวชรักษ์. (2558). การส่งเสริมบทบาทอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ (อผส.) ต่อการดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน: กรณีศึกษาสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสตูล. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัตนดา เลิศวิชัย. (2564). แนวทางการพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารราชพฤกษ์*, 19(2), 102-110

- วงศ์ตระกูล มาเกต. (2561). **เครือข่ายความร่วมมืออาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ในการพัฒนาสังคม**
กรณีศึกษาตำบลพระอาจารย์ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก. ค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐ
กิจและกิจการสาธารณะ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2546). **พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546.** <<https://www.krisdika.go.th>> (สืบค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2565).
- สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กองยุทธศาสตร์และแผนงาน. (2559). **ยุทธศาสตร์กระทรวง พ.ศ.**
2560 - 2564 และยุทธศาสตร์สำนักงานปลัดกระทรวง พ.ศ. 2560 - 2564. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง
ของมนุษย์.
- สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเลย. (2564). **รายงานสถานการณ์สังคมจังหวัดเลย.** <<http://loei.m-society.go.th>> (สืบค้นเมื่อ 30 พฤษภาคม 2565).
- สุขฤทัย สุขทวี. (2558). **การพัฒนารูปแบบใหม่ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการปฏิบัติงานตาม**
ภารกิจของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการ
บริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรนภา อบสุวรรณ. (2557). **การปฏิบัติตามคู่มือการปฏิบัติงานอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.)**
ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดสมุทรสงคราม. สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อาภาภรณ์ บุญมี. (2563). **แนวทางการพัฒนารูปแบบของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ในการเฝ้าระวัง**
ความเสี่ยงของผู้สูงอายุในชุมชน: กรณีศึกษาจังหวัดสุโขทัย. ค้นคว้าอิสระสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา
สังคมสงเคราะห์ศาสตร์คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นวัตกรรมการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
Self-management Innovation of Community Organizations
in Chaiyaphruek Subdistrict, Mueang Loei District, Loei Province

วิชญ์ มะลิตัน¹ สุรยุทธ สุระท้าว^{2*}

E-mail: wich.mal@lru.ac.th

บทคัดย่อ

นวัตกรรมการพัฒนาชุมชนนับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญมากในงานพัฒนายุคปัจจุบันเพราะแสดงให้เห็นว่าแนวทางใหม่ๆ สำหรับแก้ไขปัญหาในแต่ละพื้นที่มีสิ่งใหม่เกิดขึ้นและน่าเรียนรู้ ดังนั้นการวิจัยเรื่องนวัตกรรมการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ 2) ศึกษารูปแบบนวัตกรรมการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และเทคนิคการวิจัยแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์และตีความผ่านปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการดำเนินงานการจัดการตนเองขององค์กรชุมชน มีการดำเนินงานเริ่มต้นจากคณะกรรมการหรือผู้บริหารส่วนบนขององค์กรชุมชน กำหนดนโยบาย/แผนงานให้สมาชิกนำสู่การปฏิบัติ แต่สมาชิกไม่ได้มีส่วนร่วมกำหนดนโยบายหรือแผนงานการดำเนินงานตามความเห็นคณะกรรมการ ทำให้การดำเนินงานไม่ตอบสนองความต้องการขององค์กรชุมชน และรูปแบบนวัตกรรม มีการกระบวนการดำเนินงานเริ่มต้นจากสมาชิกขององค์กรชุมชนรูปแบบมีส่วนร่วมผ่านการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพนำสู่การกำหนดนโยบายแผนงานขององค์กรชุมชน นำเป็นนโยบายแผนงานสู่การปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ทำให้การดำเนินงานตอบสนองความต้องการของสมาชิกและผู้มีส่วนได้เสีย ได้สมประโยชน์ของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง นำสู่การจัดการตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

คำสำคัญ: นวัตกรรม การจัดการตนเอง องค์กรชุมชน

Abstract

The research article on self-management innovation of community organizations in Chaiyaphruek Subdistrict, , Mueang Loei District, Loei Province which aims to 1. Study the self-management procedure of Chaiyapruek Subdistrict community organizations. 2. Study the self-management innovation method of Chaiyapruek Subdistrict community organizations. In details by uses qualitative research methods by interview, Gorup discussions and participatory action research.

The research found that the self-management model of community organization has started from the committee or the upper executive of the community organization, set the policy and plan for the members to put into practice, but the members did not participate in the formulation of policy or plan for implementation according to the opinion of the committee. Causing the operation to not respond to the need of the community organization. The innovation model had the process starts with community organization members, participatory forms through the analysis of the environment and potential, leading to the determination plan and policy of community organization. The participatory action policy in all sectors. Operate in response to the needs of members and stakeholders. Truly benefiting for all sectors, leading to stronger and durable self-management.

Keywords: innovative, self-management, community organizations

¹ อาจารย์สาขาวิชาพัฒนสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² ประธานขบวนองค์กรชุมชนตำบล จังหวัดเลย สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

ความเป็นมาของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา เปิดโอกาสให้ประเทศต่างๆ เข้ามาลงทุนตามยุคระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เปิดการค้าแบบเสรี เพื่อดึงดูดให้นักลงทุนต่างประเทศเข้ามาลงทุนในประเทศไทย ปรับเปลี่ยนการลงทุนจากการพัฒนาการเกษตรกรรมแบบยังชีพ ด้วยการนำนวัตกรรมเทคโนโลยีใหม่ๆ พัฒนาสู่การเกษตรแบบอุตสาหกรรม เข้ามาแทนการใช้แรงงาน จากยุคประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับแรก ปี 2504 หรือที่เรียกว่ายุคผู้ใหญ่ลีตีกองประชุม จนถึงปัจจุบันภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี จากยุคสังคมที่พอเพียงสู่ยุคสังคมที่มั่งคั่ง ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทำให้วิถีชุมชนดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมือง เกิดการแก่งแย่งช่วงชิงให้ได้มาซึ่งการแสวงหากำไรให้ได้มากที่สุด ความต้องการในลักษณะบริโภคนิยมมากขึ้น มีการอพยพแรงงานจากชนบทวิถีชุมชน สู่มืองหลวงหรือเมืองหลักในภาคอุตสาหกรรมตามเมืองต่างๆ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างรวดเร็ว ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมขาดความเป็นตัวตน ลืมรากเหง้า การจัดการชุมชนเกิดจากการจัดการจากภาครัฐ หรือการบริหารจัดการเกิดจากภาครัฐกำหนดกฎเกณฑ์สั่งการลงไป ทำให้ชุมชนอ่อนแอ ขาดการมีส่วนร่วมขาดความยั่งยืน (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, ชุมชนเข้มแข็ง ประเทศมั่นคง, สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน), บริษัทดาวฤกษ์คอมมูนิตี้เนสส์, 2554)

นวัตกรรม (Innovation) เป็นสิ่งที่ถูกคิดค้นขึ้นมาเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความคาดหวังหรือความต้องการของผู้บริโภคให้เห็นเป็นรูปธรรมและเป็นสิ่งที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการตอบสนองต่อความอยาก พฤติกรรมหรือแม้แต่การสนองต่อประสบการณ์ของผู้บริโภคที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการใช้ความพยายามของหลายองค์กรต่างปรับตัวและประยุกต์ความรู้และประสบการณ์ทางการค้าของหน่วยงานเพื่อสร้างสินค้าและบริการให้มีความสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างเพียงพอและเหมาะสมแล้วจะก่อให้เกิดผลสำเร็จต่อองค์กรได้ ซึ่งความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นจำเป็นต้องสร้างนวัตกรรมขึ้นมา ซึ่งสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2561) ได้กล่าวว่าการเสริมสร้างระบบนวัตกรรมแห่งชาตินั้นจะก่อให้เกิดพลังแห่งคุณค่าที่ยั่งยืน “Empowering national innovation system” อันจะนำไปสู่สู่การเปลี่ยนแปลง และพัฒนาไปเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ผ่านกระบวนการผลักดันและส่งเสริมการสร้างระบบนวัตกรรมแห่งชาติ เป็นการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์โครงสร้างพื้นฐานทางนวัตกรรม พร้อมทั้งการยกระดับทักษะและความสามารถทาง นวัตกรรมของประชาชนในประเทศ ดังนั้นนวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) จึงเป็นกระบวนการทางนวัตกรรมซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเป้าประสงค์ในการที่จะบรรลุถึงความต้องการทางสังคม โดยได้รับการพัฒนาและกระจายไปผ่านตัวองค์กรที่มีภารกิจทางสังคม (Mulgan et al., 2007) ซึ่งมีความสำคัญต่อกิจการเพื่อสังคมกล่าวคือ ในแง่ของธุรกิจโดยทั่วไป นวัตกรรมเป็นเครื่องมือที่สร้างความเปลี่ยนแปลงอันนำมาซึ่งความได้เปรียบในทางธุรกิจ (สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และคณะ, 2553) ส่วนกิจการเพื่อสังคมเป็นธุรกิจที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นให้กับสังคม กิจการเพื่อสังคมจึงไม่อาจปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จด้วยวิธีการและแนวคิดทางธุรกิจทั่วไป ความคิดสร้างสรรค์ของผู้ประกอบการที่ปรากฏในรูปของ นวัตกรรมทางสังคม จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเสมือน “คานงัด” เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างแท้จริง (สถาบันธุรกิจเพื่อสังคม, ออนไลน์) กิจการเพื่อสังคมเพื่อคนพิการก็เช่นกัน การออกแบบนวัตกรรมทางสังคมใหม่ๆ ที่มีใช้การช่วยเหลือคนพิการในรูปแบบเดิมที่เน้นการสงเคราะห์ เช่น การบริจาค การให้เงินทุน ย่อมทำให้กิจการสามารถสร้างผลสัมฤทธิ์ทางสังคมในด้านคนพิการให้บรรลุผลตามเป้าหมายได้ จึงสรุปได้ว่า นวัตกรรมคือการทำให้เกิดความเป็นรูปธรรมที่สามารถสัมผัสได้ ผ่านการผสมผสานกันระหว่างองค์ความรู้เดิมกับความต้องการของผู้รับ จนเกิดผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสังคมต่อไป

วิษณุ มะลิตัน (2565: 34-35) ได้กล่าวถึงนวัตกรรมการพัฒนาสังคมว่า นวัตกรรมนั้นสามารถกำหนดได้เพียงกว้างๆ ว่า สิ่งที่จะเรียกว่า “นวัตกรรม” ได้อย่างน้อยควรจะต้องประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ เช่น ความใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน การมีคุณค่าในตัวเอง ไม่ว่าจะ เป็น คุณค่าเชิงพาณิชย์ (ขายได้ราคาที่ดีกว่า) คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (สร้างผลตอบแทนที่ดีกว่า) หรือ คุณค่าเชิงสังคม (สร้างสังคมที่ดีขึ้น) และ ต้องได้รับการยอมรับ มีการนำไปใช้อย่างแพร่หลายในวงกว้าง ในขณะที่ สังคิต พิริยรังสรรค์ (2561: 4-5) กล่าวว่า “นวัตกรรมสังคม” หมายถึงการนำสิ่งใหม่ๆ หรือนำวิธีการใหม่ๆ เพื่อมาทำให้สังคมดีขึ้น และเป็นสิ่งใหม่หรือวิธีการใหม่ที่ต้องได้รับการยอมรับจากสังคม มีการนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง สามารถแพร่ขยายไปยังสังคมอื่นๆ ได้โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ 1) มีความใหม่ 2) ตรงความต้องการของสังคม 3) ทำให้เกิดขึ้นจริงได้ 4) สร้างหรือเคลื่อนย้ายคุณค่าสู่สังคมได้ 5) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในสังคม ตัวอย่างของการทำนวัตกรรมสังคม อาจเป็นได้ตั้งแต่ การนำเสนอสินค้า บริการ กิจกรรม เพื่อสนับสนุนสังคมให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การก่อตั้งธุรกิจในรูปแบบธุรกิจหรือวิสาหกิจเพื่อสังคม การดำเนินธุรกิจที่สนับสนุนการมีงานทำหรือการใช้ทรัพยากรของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและผลผลิตภาพ การจัดตั้งองค์กรไม่แสวงหากำไรเพื่อสนับสนุนสังคม การมีแนวคิดในการพัฒนาท้องถิ่นหรือสังคมในเชิงกายภาพ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมทั้งในแง่ของอำนาจการปกครอง และการจัดปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม รวมถึงการเริ่มนำเรื่องของการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาใช้ในสังคม ฯลฯ

ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ตำบลที่มีองค์กรชุมชนที่หลากหลาย และได้รับผลกระทบจากการพัฒนาตามนโยบายรัฐทั้งด้านบวกและด้านลบ และตั้งแต่มีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางลงสู่ส่วนท้องถิ่น เป็นการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น เป็นรูปแบบการกระจายอำนาจไม่เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ หรือ การบริหารจัดการ สิ่งการยังต้องยึดโยงอำนาจรัฐจากส่วนกลาง ประชาชนและชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายชุมชนดำรงอยู่ในลักษณะถูกรอรับจากนโยบายภาครัฐส่วนกลาง ซึ่งชุมชนท้องถิ่นแต่ละพื้นที่มีบริบทต่างกันจะนำนโยบายหรือการสั่งการนำมาใช้เหมือนกันทุกพื้นที่คงเป็นไปได้ ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองตามบริบทพื้นที่ชุมชนนั้น ที่ผ่านมาการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภาครัฐยังใช้เงินเป็นตัวขับเคลื่อน และยังเพิ่มเติมงบประมาณในการขับเคลื่อนงานพัฒนาขึ้นทุกปี สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาที่ใช้เงินเป็นตัวตั้งขาดความยั่งยืน และเกิดความล้มเหลวตามมา ซึ่งปัจจุบันมีองค์กรชุมชนที่หลากหลายเพิ่มขึ้น มีความสลับซับซ้อนในการดำเนินงานมากขึ้น (ชุมชนเข้มแข็ง ประเทศมั่นคงรวมปาฐกถาจากการสัมมนา “สานพลัง ปฏิรูปสังคม ให้ชุมชนเข้มแข็ง” จัดโดยคณะกรรมการปฏิรูปด้านสังคม ชุมชน เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส, สภาปฏิรูปแห่งชาติ สำนักพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. พ.ศ.2557)

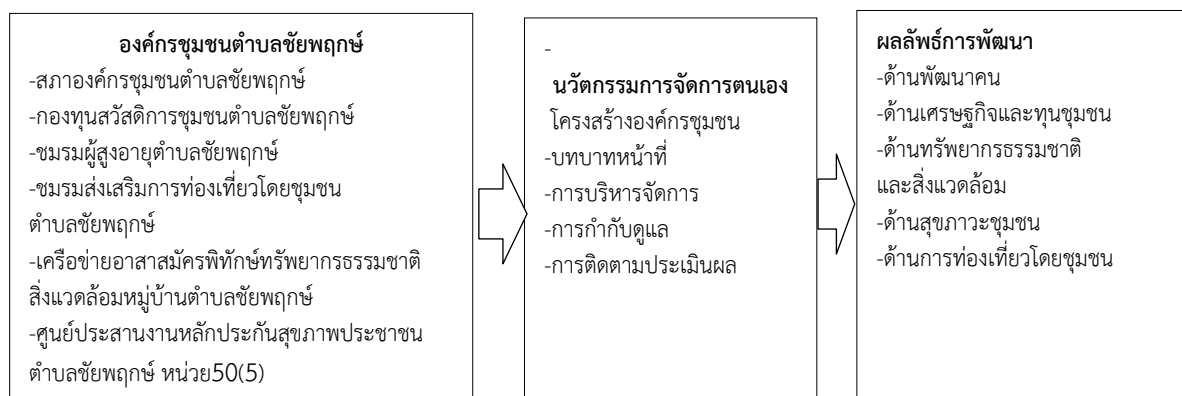
ดังนั้นเพื่อให้การจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ให้เกิดเข้มแข็งและยั่งยืน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากระบวนการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย และสนใจศึกษารูปแบบนวัตกรรมจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษารูปแบบนวัตกรรมจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

กรอบการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนวัตกรรมจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีกรอบการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบการดำเนินการดำเนินงานวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา และวิเคราะห์ กระบวนการขับเคลื่อนงานของกลุ่มองค์กรชุมชนในพื้นที่ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม เพื่อค้นหากระบวนการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย และใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อค้นหาารูปแบบนวัตกรรมจัดการตนเองขององค์กรชุมชนตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กลุ่มเป้าหมายจาก

1.1 ศึกษากระบวนการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายจากตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 30 คน ใช้ระยะเวลาตั้งแต่ 3 – 28 พฤศจิกายน 2564 แยกเป็น (1) กลุ่มสภาองค์กรชุมชนตำบลชัยพฤกษ์ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 1 คน รองประธานกลุ่ม 1 คน เลขานุการกลุ่ม 1 คน กรรมการกลุ่ม 2 คน (2) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลชัยพฤกษ์ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 1 คน รองประธานกลุ่ม 1 คน เลขานุการกลุ่ม 1 คน กรรมการกลุ่ม 2 คน (3) กลุ่มชมรมผู้สูงอายุตำบลชัยพฤกษ์ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 1 คน

รองประธานกลุ่ม 1 คน เลขานุการกลุ่ม 1 คน กรรมการกลุ่ม 2 คน (4) กลุ่มชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลชัยพฤกษ์ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 1 คน รองประธานกลุ่ม 1 คน เลขานุการกลุ่ม 1 คน กรรมการกลุ่ม 2 คน (5) เครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้านตำบลชัยพฤกษ์จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 1 คน รองประธานกลุ่ม 1 คน เลขานุการกลุ่ม 1 คน กรรมการกลุ่ม 2 คน (6) กลุ่มศูนย์ประสานงานหลักประกันสุขภาพประชาชนตำบลชัยพฤกษ์ หน่วย50(5) ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 1 คน รองประธานกลุ่ม 1 คน เลขานุการกลุ่ม 1 คน กรรมการกลุ่ม 2 คน และเวทีสนทนากลุ่มใช้ร่วมเวทีทั้งหมด 12 คน ประกอบด้วย ตัวแทนจากกรรมการกลุ่มทั้ง 6 กลุ่ม จำนวนกลุ่มละ 1 คน และตัวแทนจากสมาชิกกลุ่มทั้ง 6 กลุ่ม ละ 1 คน

1.2 การค้นหารูปแบบนวัตกรรมการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ใช้ผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม จำนวน 3 ครั้งๆ ละ 2 วัน ในเดือนมีนาคม - พฤษภาคม 2565 จำนวนทั้งหมด 30 คน มาจากตัวแทนกรรมการกลุ่มทั้ง 6 กลุ่มๆ ละ 3 คน และตัวแทนจากสมาชิกกลุ่มทั้ง 6 กลุ่มๆ ละ 2 คน โดยผู้วิจัยเป็นผู้จัดบันทึกรายงาน มีนักวิชาการด้านการพัฒนาสังคม (ดร.เกรียงศักดิ์ สร้อยสุวรรณ จาก ม.ราชภัฏเลย) ด้านการจัดการท้องถิ่น (ดร.ยุทธพล เดชารัตน์ชาติ จากท้องถิ่นจังหวัดเลย) ด้านการท่องเที่ยว (ดร.ธนกฤต ภัทรธรราร จาก บพท.เลย) ร่วมให้ข้อเสนอแนะ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การศึกษากระบวนการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ใช้เครื่องมือในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ซึ่งผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการมีส่วนร่วมของสภาองค์กรชุมชน ด้านการจัดสวัสดิการชุมชน ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) จำนวน 5 คน และประเด็นการสนทนากลุ่ม ซึ่งผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการมีส่วนร่วมของสภาองค์กรชุมชน ด้านการจัดสวัสดิการชุมชน ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT)

2.2 การศึกษารูปแบบนวัตกรรมการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ใช้เครื่องมือในการวิจัยคือ ประเด็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผ่านการตรวจสอบประเด็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมจากผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการพัฒนาสังคม จำนวน 2 คน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 3.1 ทำหนังสือขอความร่วมมืออนุเคราะห์กลุ่มเป้าหมายจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
- 3.2 ทำหนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบเครื่องมือและประเด็นการวิจัย
- 3.3 ผู้วิจัยดำเนินการลงพื้นที่ดำเนินการวิจัยตามกระบวนการวิจัย
- 3.4 เมื่อเสร็จสิ้นการวิจัยผู้วิจัยแสดงความขอบคุณผู้เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้
- 3.5 รวบรวมผลการวิจัย สรุปและนำเสนอผลการวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การศึกษากระบวนการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ใช้เครื่องมือคือ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาข้อมูลตามผลการวิจัย และสรุปประเด็นการสนทนากลุ่มด้วยแผนที่แสดงถึงกระบวนการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ที่จะนำไปสู่รูปแบบนวัตกรรมการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

4.2 การศึกษารูปแบบนวัตกรรมการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ใช้เครื่องมือคือประเด็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเนื้อหาจากการจัดเวทีสนทนากลุ่มกระบวนการมีส่วนร่วมที่สะท้อนถึงรูปแบบของนวัตกรรมการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

ผลการวิจัย

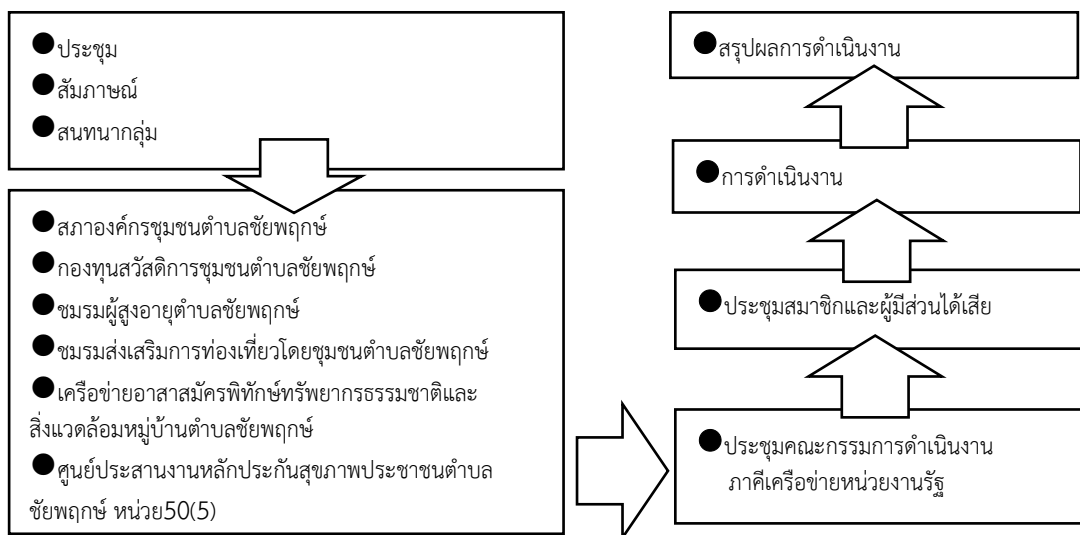
1. ผลการศึกษาระบบการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่า การพัฒนาคณะกรรมการ ก่อให้เกิดการจัดการตนเองควรใช้หลักการมีส่วนร่วมทั้งในระดับสมาชิก องค์กรภาคีชุมชน ไม่ควรมีการบริหารจัดการแบบสั่งการ หรือการครอบงำจากระดับบนลงสู่ระดับล่าง

ผลการสัมภาษณ์คณะกรรมการกลุ่มองค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่า คณะกรรมการเห็นร่วมกันว่าในการกำหนดนโยบายการขับเคลื่อนงานควรให้สมาชิกองค์กรชุมชน และผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของเขาได้ จะทำให้สมาชิกองค์กรชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียความรู้สึกความเป็นเจ้าของร่วมกัน

ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนงานเข้มแข็งนำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และจากผลการสัมภาษณ์สมาชิกองค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่าสมาชิกต้องให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ

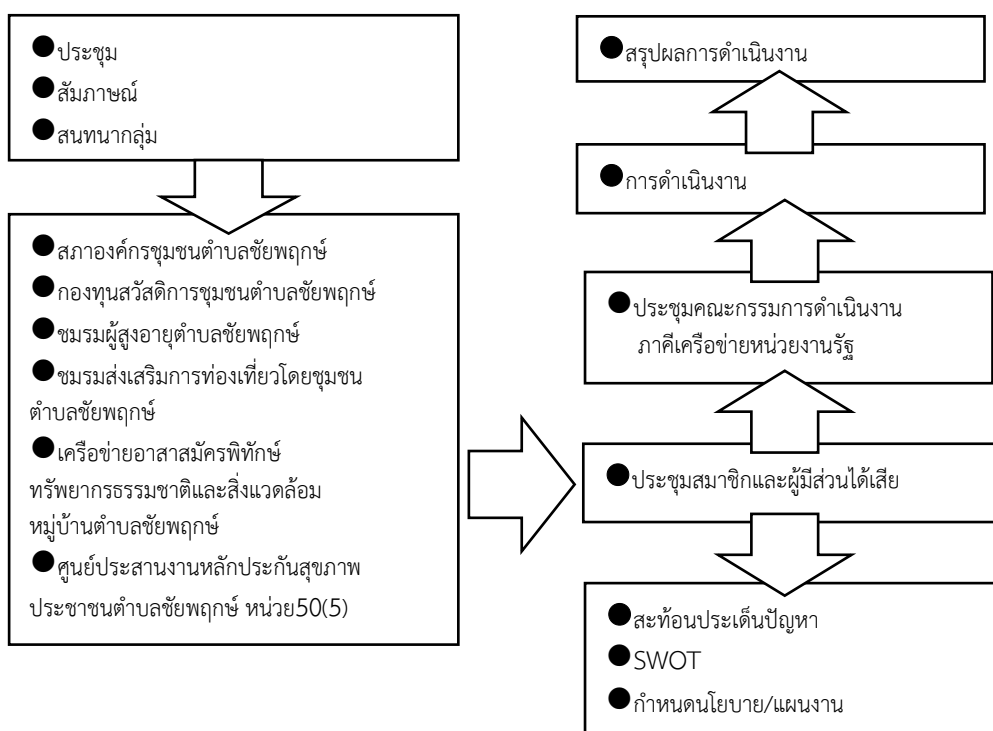
ผลจากการจัดเวทีสนทนากลุ่มมีข้อเสนอแนะว่า การกำหนดนโยบายควรเริ่มจากสมาชิกองค์กรชุมชนเพราะเป็นผู้ปฏิบัติ และใกล้ชิดปัญหาจากฐานรากของชุมชน จะทำให้นโยบายที่ได้มาจากปัญหานำสู่การตอบสนองความต้องการขององค์กรชุมชนได้จริง เป็นรูปธรรม

2. ผลการศึกษารูปแบบนวัตกรรมจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

ภาพที่ 2 รูปแบบเดิมของการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

จากภาพ พบว่ารูปแบบการดำเนินการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย มีกระบวนการดำเนินงานเริ่มต้นจากโครงสร้างคณะกรรมการหรือผู้บริหารส่วนบนขององค์กรชุมชน กำหนดนโยบาย/แผนงานให้สมาชิก นำสู่การปฏิบัติ ซึ่งจะเห็นว่าสมาชิกไม่ได้มีส่วนร่วมกำหนดนโยบายหรือแผนงาน ดำเนินตามความเห็นหรือคำสั่งของคณะกรรมการ/ผู้บริหารองค์กร ทำให้การดำเนินงานไม่ตอบสนองความต้องการของสมาชิกหรือผู้มีส่วนได้เสีย

ภาพที่ 3 รูปแบบนวัตกรรมจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

จากภาพ พบว่ารูปแบบการดำเนินงานการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย มีกระบวนการดำเนินงานเริ่มต้นจากสมาชิกองค์กรชุมชนและผู้มีส่วนได้เสีย ได้มีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตาม และร่วมรับผลประโยชน์ ผ่านกระบวนการสะท้อนปัญหา การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพนำสู่การกำหนดนโยบาย แผนงานขององค์กรชุมชน ซึ่งคณะกรรมการดำเนินงานและภาคีเครือข่ายนำนโยบายแผนงานสู่การปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ทั้งสมาชิกองค์กรชุมชนและผู้มีส่วนได้เสีย ทำให้การดำเนินงานตอบสนองความต้องการของสมาชิกและผู้มีส่วนได้เสีย ได้สมประโยชน์ของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง นำสู่การจัดการตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่านวัตกรรมจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย การกำหนดนโยบายการขับเคลื่อนงานควรให้สมาชิกองค์กรชุมชน และผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของเขาได้ จะทำให้สมาชิกองค์กรชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียมีความรู้สึกความเป็นเจ้าของร่วมกันก่อให้เกิดการขับเคลื่อนงานเข้มแข็งนำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และต้องให้สมาชิกเกิดกระบวนการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ และการนำรูปแบบนวัตกรรมจัดการตนเอง ที่มีกระบวนการดำเนินงานเริ่มต้นจากสมาชิกองค์กรชุมชนและผู้มีส่วนได้เสีย ได้มีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตาม และร่วมรับผลประโยชน์ ผ่านกระบวนการสะท้อนปัญหา การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพนำสู่การกำหนดนโยบายแผนงานขององค์กรชุมชน ซึ่งคณะกรรมการดำเนินงานและภาคีเครือข่ายนำนโยบายแผนงานสู่การปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ทั้งสมาชิกองค์กรชุมชนและผู้มีส่วนได้เสีย ทำให้การดำเนินงานตอบสนองความต้องการของสมาชิกและผู้มีส่วนได้เสีย ได้สมประโยชน์ของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง นำสู่การจัดการตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน สอดคล้องกับ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) (2557) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเริ่มตั้งแต่กระบวนการร่วมคิด ทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สะท้อนปัญหาความต้องการ แนวทางการแก้ไขปัญหา ส่งผลให้การกำหนดนโยบายแผนงานขององค์กรชุมชนตรงกับปัญหาที่แท้จริง และแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ตรงประเด็นตอบสนองความต้องการของสมาชิกองค์กรชุมชนและผู้มีส่วนได้เสีย และองค์ประกอบสำคัญยิ่งยวดในการปฏิรูปประเทศไทยที่ถือเป็นระเบียบวาระของชาติที่เป็นความตั้งใจครั้งใหญ่ที่สุดของชาติอยู่ที่ “ปฏิรูปสังคม ชุมชนเข้มแข็ง สังคมเข้มแข็ง พลัสพลเมืองเข้มแข็ง” วิธีการปฏิรูปต้องปฏิรูปความสัมพันธ์จากแนวตั้งมาเป็นแนวนราบ จัดให้มีการมีส่วนร่วมร่วมกันคิดรวมกันทำในทุกพื้นที่ชุมชน ในทุกองค์กร และในทุกประเด็น

นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ทำให้เกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์จัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการตามความสำคัญจำเป็นเร่งด่วน เพื่อแก้ไขปัญหาให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการแก้ไขปัญหา ส่งผลให้องค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัด ได้ประเด็นปัญหาตามความสำคัญเร่งด่วนอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ รัตนานภิศ รัชตะวรรณ, ธมลวรรณ แก้วกระจก, วรณรัตน์ จงเขตกิจ, ปิยะพร พรหมแก้ว, ดาไลมา สำแดงสาร, ดลปัทฏ์ ทรงเลิศ, (2561) ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงควรเน้น ความเท่าเทียมของโอกาสและการรับรู้ของประชาชน อันจะนำมาสู่การวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชน การวางแผนในการพัฒนาหรือแก้ปัญหา การดำเนินการตามแผนและกระบวนการติดตามประเมินผลที่เป็นรูปธรรม และการมีส่วนร่วมตัดสินใจเป็นกระบวนการทำงานที่สำคัญเพื่อให้สมาชิกองค์กรชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียได้เข้าถึงผลปัญหาสำคัญตรงกัน ทำให้การดำเนินงานขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ได้ทิศทางการดำเนินงานที่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกองค์กรชุมชนและผู้มีส่วนได้เสีย ทำให้องค์กรชุมชนเกิดกระบวนการดำเนินงานตรงตามประเด็นปัญหาอย่างแท้จริง

การมีส่วนร่วมดำเนินการขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ซึ่งผ่านกระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ กำหนดแนวทางแผนงานการดำเนินงานร่วมกัน ทำให้เกิดการทำงานเป็นระบบเกิดเอกภาพในการดำเนินงาน ลดปัญหาความขัดแย้งในการดำเนินงาน ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม สามารถสรุปได้ 8 ข้อสำคัญ ได้แก่ 1) คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น 2) ใช้ต้นทุนน้อยและลดความล่าช้าลง 3) การสร้างฉันทามติ 4) การนำไปปฏิบัติได้ง่ายขึ้น 5) การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่เลวร้ายที่สุด 6) การคงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม 7) การคาดการณ์ความห่วงกังวลและทัศนคติของสาธารณชน และ 8) การพัฒนาภาคประชาสังคม สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินการดำเนินงานของ จริพร ศรีทอง (2558) ได้กล่าวว่า การประเมินโครงการ (Project Evaluation) หมายถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการติดตามผล เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการตรวจสอบการวิเคราะห์เพื่อหาข้อมูลที่เป็นจริงและมีความเชื่อถือได้ของโครงการ แล้วพิจารณาว่าโครงการนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการดำเนินงานมากแค่ไหน ส่งผลให้องค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ได้ปรับปรุงแก้ไขได้ทันที่ ประหยัดงบประมาณและเวลา

การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์อย่างส่งผลให้การดำเนินงานขององค์กรชุมชนตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาและเกิดประโยชน์ตามความต้องการขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อย่างแท้จริงและเป็นธรรม

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษากระบวนการจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่า การพัฒนา คณะกรรมการกลุ่มองค์กรชุมชนได้มีการก่อให้เกิดการจัดการตนเองหากมีการใช้หลักการมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับสมาชิก องค์กรภาคี ชุมชน ต้องยกเลิกการบริหารจัดการแบบสั่งการ หรือการควบคุมจากระดับบนลงสู่ระดับล่าง และเมื่อดำเนินการสัมภาษณ์ คณะกรรมการกลุ่มองค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่า คณะกรรมการต่างเห็นร่วมกันว่าในการกำหนด นโยบายการขับเคลื่อนงานควรให้สมาชิกองค์กรชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย เพื่อให้สามารถ ตอบสนองความต้องการของตัวเองได้ จะทำให้สมาชิกองค์กรชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน ก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนงานอย่างเข้มแข็งอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และจากผลการสัมภาษณ์สมาชิกองค์กรชุมชนในตำบล ชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่าสมาชิกต้องให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน นอกจากนั้นแล้วผลจากการจัดเวที สอนหากกลุ่มมีข้อเสนอแนะว่า การกำหนดนโยบายควรเริ่มจากสมาชิกสภาองค์กรชุมชนเพราะเป็นผู้ปฏิบัติและใกล้ชิดปัญหาจากฐาน รากของชุมชน จะทำให้นโยบายที่ได้มาจากปัญหาลำดับการตอบสนองความต้องการขององค์กรชุมชนได้จริงเป็นรูปธรรม

ผลการศึกษาแบบนวัตกรรมจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่า รูปแบบการดำเนินงานการจัดการตนเองของสภาองค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย มีกระบวนการดำเนินงาน เริ่มต้นจากโครงสร้างคณะกรรมการหรือผู้บริหารส่วนบนขององค์กรชุมชน กำหนดนโยบาย/แผนงานให้สมาชิกนำสู่การปฏิบัติ ซึ่งจากที่ ผ่านมาจะเห็นได้ว่าสมาชิกไม่ได้มีส่วนร่วมกำหนดนโยบายหรือแผนงาน ดำเนินงานตามความเห็นหรือคำสั่งของคณะกรรมการ/ ผู้บริหารองค์กร ทำให้การดำเนินงานไม่ตอบสนองความต้องการของสมาชิกหรือผู้มีส่วนได้เสีย และที่สำคัญรูปแบบของการดำเนินงาน การจัดการตนเองขององค์กรชุมชนในตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ต้องมีกระบวนการดำเนินงานเริ่มต้นจากสมาชิก องค์กรชุมชนและผู้มีส่วนได้เสีย ได้มีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตาม และร่วมรับผลประโยชน์ ผ่าน กระบวนการสะท้อนปัญหา การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพนำสู่การกำหนดนโยบายแผนงานขององค์กรชุมชน ซึ่ง คณะกรรมการดำเนินงานและภาคีเครือข่ายนโยบายแผนงานสู่การปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ทั้งสมาชิกองค์กรชุมชนและผู้มี ส่วนได้เสีย ทำให้การดำเนินงานตอบสนองความต้องการของสมาชิกและผู้มีส่วนได้เสีย ได้สมประโยชน์ของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง นำสู่ การจัดการตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. นวัตกรรมจัดการตนเองผลที่ได้ตอบสนองความต้องการเฉพาะพื้นที่คือ ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย หากมีการนำไปใช้ในพื้นที่อื่นแล้วได้กระบวนการที่ชัดเจนจะก่อให้เกิดโยชน์ต่อองค์กรชุมชน ดังนั้นนวัตกรรมจัดการตนเองของ องค์กรชุมชนควรมีการทดลองใช้ในพื้นที่อื่นๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจน

2. หน่วยงานสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)และหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะนำนวัตกรรม การจัดการตนเองขององค์กรชุมชนไปใช้ประโยชน์ควรพิจารณาถึงองค์ประกอบองค์กรชุมชนที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาตามรูปแบบ

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ได้รูปแบบนวัตกรรม แต่ไม่มีข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณที่ใช้คัดเลือกตัวแปร ที่เหมาะสมตามทฤษฎี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายเชิงปริมาณ ดังนั้นการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการวิจัยเชิงปริมาณร่วมด้วย

เอกสารอ้างอิง

- จรีพร ศรีทอง. (2558). การบริหารโครงการ (Project Management). ภาควิชาการบริหารทั่วไป คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชมพู พุฒนา, ศิริวัฒน์ เปลียนบางยาง และ วรณรัตน์ อัครเดชชาญญู. (2562). การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการจัดการความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์. <<https://www.repository.rmutr.ac.th/bitstream/handle/Fulltext>> (สืบค้นเมื่อ 27 พฤศจิกายน 2562).
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2554). ชุมชนเข้มแข็ง ประเทศมั่นคง. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- เมธา หริมเทพาธิป. ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม. <<https://www.gotoknow.org/posts/629865>> (สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2562).
- รณยานภิก รัชตะวรรณ, ธมลวรรณ แก้วระจก, วรณรัตน์ จงเขตกิจ, ปิยะพร พรหมแก้ว, ดาไลมา สำแดงสาร ดลปภัญ ทรงแเลิศ. (2561). กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสุขภาวะ, วารสารเทคโนโลยีภาคใต้, 11(1), 233.

- วิษณุ มะลิตัน. (2565). เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการวิธีวิทยาการวิจัย. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. (อัดสำเนา)
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.). ปัจจุบัน/ปฏิบัติ/ปฏิรูป ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองสู่การปฏิรูปประเทศไทย. <<https://www.reform.org/uploads/2012/06>> (สืบค้นเมื่อ 27 พฤศจิกายน 2562).
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2557). **ชุมชนเข้มแข็ง ประเทศชาติมั่นคง**, กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- Surayuth Suratao, Wich Maliton, Kriangsak Soisuwan, Phromphong Mahapornphong, Sutipong Sawatta, Niraj Ruangsarn. (2021). **The model for potential development of community organization council in the northeast region**. <<https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS3.1608>>

การพัฒนาระบบการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด: กรณีศึกษา ศูนย์รักษา และฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด
เมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว
Developing the Rehabilitation Process for Drug Addicts Case Study: Treatment
and Rehabilitation Center for Drug Addicts of Nambak District,
Luang Prabang Province, Lao People's Democratic Republic

อา ช่ง¹ วิชญ์ มะลิตัน² เกรียงศักดิ์ สร้อยสุวรรณ³

Email: sm647336108@lru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในกระบวนการรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ของ ศูนย์รักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดเมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ใช้ระเบียบวิธีวิจัย เชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายคือ เจ้าหน้าที่ตำรวจที่ปฏิบัติงานในศูนย์รักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดเมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 11 คน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากหน่วยงานของรัฐ จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลผู้รับการบำบัด แบบสังเกตการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจในศูนย์รักษาและฟื้นฟู ผู้ติดยาเสพติดเมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว แบบสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ตำรวจเกี่ยวกับสภาพ ปัญหาและความต้องการในการดำเนินงานของศูนย์รักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดเมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเด็นระดมสมองในการพัฒนาระบบรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดเมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระ บาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาของศูนย์รักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดเมื่อน้ำบาก พบว่า (1) ขาดแคลนบุคลากรชำนาญ การเฉพาะ (2) มีงบประมาณที่จำกัด และ (3) วัสดุที่จำเป็นในการปฏิบัติงานและการบริหารไม่เพียงพอจึงส่งผลให้ผู้เข้ารับการรักษา กลับสู่สภาพแวดล้อมเดิมและมีโอกาสกลับไปสู่การเสพยาเสพติดอีกครั้ง 2) ความต้องการของศูนย์รักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดเมื่อน้ำ บาก พบว่า (1) มีความต้องการบุคลากรชำนาญเฉพาะด้าน (2) ควรเพิ่มงบประมาณและวัสดุที่จำเป็นในการปฏิบัติงานและการ บริหารให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิม

คำสำคัญ: การพัฒนาระบบการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด

Abstract

This research objective was to: 1) identify conditions, problems, and needs in the process of treatment and rehabilitation of drug addicts at the treatment and rehabilitation center for drug addicts in Nambak district Luangprabang province, Lao People's Democratic Republic. Quantitative and qualitative research methods were applied. The target groups were 11 police officers and 15 government officials working in this field. The tools included patient records, observation forms for seeing the operation of the police officers, interview forms for interviewing the conditions, problems, and needs in the operation of the center, and brainstorming sessions for the development of the center. Content analysis was performed by content summary while analyzing data.

The results of this research found that:

The conditions and problems of the center in Nambak found there were insufficient personnel, budgets, necessary materials, and administration for the operation of the center, affecting the chances of the treatment recipient returning to drug addiction. The needs of the center were the requirements for sufficient personnel, extra more budgets, necessary material for the operation, and effective administration in the long run.

Keywords: developing the rehabilitation process for drug addicts

¹ นักศึกษาสาขาวิชาพัฒนาศักยภาพ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

²⁻³ อาจารย์ที่ปรึกษา

ความเป็นมาของปัญหา

ในช่วงระยะเวลา 10 ปี (พ.ศ. 2552 – 2561) ประมาณ 269 ล้านคนทั่วโลก หรือ 1 ใน 4 ของประชากรโลกพันล้านคน ‘ใช้ยาเสพติด’ เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 30 และมากกว่า 35.6 ล้านคนต้องทุกข์ทรมานจากการเสพติดหรือ ‘ความผิดปกติจากการใช้ยาเสพติด’ (drug use disorders) ซึ่งเป็นการใช้ยาเสพติดในทางที่อันตราย ต้องพึ่งพิง-ขาดยาไม่ได้ และ/หรือจำเป็นต้องได้รับการบำบัด โดยวัยรุ่นและคนหนุ่มสาวถือเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดที่ใช้ยาเสพติด ขณะที่ปัจจัยอย่างความยากจน การได้รับการศึกษาที่จำกัด และการถูกเบียดขับเป็นชนชายขอบในสังคม ยังคงเป็นปัจจัยหลักเพิ่มความเสี่ยงให้คนหันมาเสพยาจนเสพติด ทั้งการปิดพรมแดนและข้อจำกัดอื่นอันเป็นผลมาจากการมาตรการตอบสนองต่อโรคระบาดโควิด-19 ก็ได้ส่งผลต่อตลาดของการค้าขายและขนส่งยาเสพติดด้วยเช่นกัน (<https://www.sdgmove.com/2021/05/20/recap-world-drugs-situation-and-implication-on-sdgs>)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีในโลกยุคโลกาภิวัตน์ พร้อมทั้งการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้โครงสร้างทางสังคม เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ขาดพลังและขาดความสมดุลในการพัฒนา สถาบันหลักทางสังคม อ่อนแอ เครือข่ายการค้ายาเสพติดทั้งที่เป็นกลุ่มนายทุน ผู้ผลิต ผู้นำเข้าและผู้ค้ายาเสพติด อาศัยช่องว่างทางสังคม ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเพื่อนำยาเสพติดมาจำหน่ายให้กับกลุ่มผู้เสพ ผู้ติดยาเสพติดในพื้นที่ตอนในของประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ในพื้นที่ชุมชน ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้เป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต จากการเปลี่ยนแปลงในทางลบซึ่งอยู่ในบริบททางสังคมที่ซับซ้อนจึงทำให้ปัญหาเสพติดเกิดการขยายตัวและแพร่ระบาดอย่างรวดเร็ว กลายเป็นปัญหาร้ายแรงระดับชาติที่ส่งผลกระทบต่อ ปัจจัยบุคคลและสังคมโดยรวม ส่งผลกระทบต่อตัวบุคคล ครอบครัว การบริหารจัดการภาครัฐ เศรษฐกิจการคลัง ชื่อเสียงและความมั่นคงของประเทศ สถานการณ์ปัญหาเสพติดในภาพรวม ระดับประเทศคาดว่าจะมีแนวโน้มความรุนแรงขึ้น จากข้อมูลผู้เสพ มีอัตราที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเกิดจากหลายสาเหตุปัจจัย อีกทั้งสถานการณ์การว่างงานของประชากร ภายในประเทศ ที่ยังคงอยู่ในภาวะปัจจัยเสี่ยงจากความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจและการเมือง ส่งผลให้อัตราการว่างงานจาก 2% เป็น 22% หรือประมาณ 500.000 คน (โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme: UNDP) ใน สปป. ลาว, พ.ศ 2565)

ปัญหาเสพติดในยุคปัจจุบันถือได้ว่าเป็นปัญหาร้ายแรงที่สุด โดยเฉพาะยาบ้าได้แพร่ระบาดในกลุ่มเยาวชน กลุ่มวัยทำงาน และ ครอบครัวในทุกชุมชน ทุกตำบล อำเภอ และ ทุกจังหวัด ในอดีตที่ผ่านมาผู้ติดยาเสพติดส่วนใหญ่คือผู้ใหญ่ ผู้เสพยาเสพติดส่วนใหญ่ได้แก่ กลุ่มมิจฉาชีพและผู้ตั้งใจประกอบธุรกิจในด้านยาเสพติดโดยตรง แต่ปัจจุบันผู้ติดยาเสพติดส่วนใหญ่ คือ กลุ่มวัยทำงาน เป็นที่ทราบกันดี ก็กับการแพร่ระบาดของยาเสพติดที่มาในรูปแบบต่างๆ และปัญหาของยาเสพติดแพร่กระจายเข้าสู่สังคม ของวัยทำงานที่เพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง กลุ่มวัยรุ่นคือเป้าหมายสำคัญของผู้ค้ายาเสพติดลายย่อย ทำให้กลุ่มวัยทำงานที่เสพนมีจำนวนมากเพิ่มขึ้น กลุ่มผู้ติดยาเสพติดจึงง่ายที่จะกลายเป็นเหยื่อ โดยเฉพาะในกลุ่มวัยทำงาน เนื่องจากสภาพความอ่อนแอของสังคม ที่ผู้คนขาดจริยธรรมคุณธรรม ครอบครัวขาดความอบอุ่น ถูกทอดทิ้งมากขึ้น ทำให้กลุ่มวัยทำงาน ถูกดำเนินมาบำบัด และ ฟันฟู่ ทั่วประเทศ มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง รายงานยาเสพติดโลกฉบับล่าสุดวันที่ 26 มิถุนายน 2562 ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Office on Drugs and Crime: UNODC) ระบุว่า คาดว่ามีคนทั่วโลกราว 35 ล้านคนทุกข์ทรมานจากอาการผิดปกติจากการใช้ยาเสพติดและจำเป็นต้องได้รับการรักษา สำหรับใน สปป. ลาว จากรายงานของกลุ่มงานข้อมูลและสารสนเทศ มีผู้ติดยาเสพติดทั้งหมดคิดเป็นร้อยละ 0.94 ของพลเมืองลาวทั้งหมด ซึ่งเท่ากับมีผู้ติดยาเสพติดในปี พ.ศ 2654 ประมาณ 65.000 คน (<https://www.lsecuritynews.com/66898/>)

หลวงพระบางเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของ สปป. ลาว, เป็นจังหวัดทางผ่านของจังหวัดทางภาคเหนือ รวม 755 หมู่บ้าน มีพลเมือง 470,849 คน หญิง 234,013 คน (ปี2021) มีพื้นที่รวม 16,875 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและที่ราบ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ป่าไม้ครอบคลุมถึง 65% ของพื้นที่ทั้งหมด มีแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาไหลผ่าน: แม่น้ำโขง น้ำอู่น้ำโขง และน้ำคาน เป็นเงื่อนไขการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำและการเกษตร – การเลี้ยงสัตว์ คนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มีวัฒนธรรมที่สวยงาม ประเพณีที่ดีและสถาปัตยกรรมที่สวยงาม หลวงพระบางได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลกโดยองค์การยูเนสโกในปี 2538 ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ, หลวงพระบางยังมีเส้นทางคมนาคมทางบก ทางอากาศ และทางน้ำที่สามารถเชื่อมต่อกับจังหวัดและประเทศโดยรอบได้อย่างง่ายดาย มีทางหลวงหมายเลข 13 ผ่าน และ ทางรถไฟลาว-จีน ได้เปิดดำเนินการภายในสิ้นปี 2564 เพื่อเป็นสะพานเชื่อมการเดินทางและขนส่งสินค้ากับจังหวัดและประเทศเพื่อนบ้าน มีสนามบินนานาชาติที่เปิดสายการบินต่างประเทศจำนวนมากที่มีศักยภาพและปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัด (บทสรุปและประเมินผลการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ปี 2564 และทิศทางแผนปี 2565 ของจังหวัดหลวงพระบาง)

ศูนย์รักษาและฟื้นฟูสุขภาพ เมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง มีที่ตั้งอยู่บ้านน้ำท่วมเหนือ เมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง ตามทางหลวงหมายเลข 13 เหนือ ห่างจากตัวเมืองหลวงพระบางไปทางเหนือ 100 กม. ซึ่งเป็นจุดเน้นของการพัฒนาพื้นที่น้ำท่วม เมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง และ เป็นพื้นที่ลำดับความสำคัญของจังหวัด โดยศูนย์รักษาฟื้นฟูสุขภาพแห่งนี้ที่มีเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ ศูนย์นี้เมื่อก่อนเป็นศูนย์บำบัดผู้ติดยาฝิ่น ในปี พ.ศ. 2542 เป็นการช่วยเหลือของการข้าหลวงใหญ่แก่ชาวอพยพ (United Nations High Commissioner for Refugees: UNHCR) ต่อมาในปี พ.ศ. 2549 รัฐบาลญี่ปุ่นและประชาชนชาวญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency: JICA) ได้จัดหาเงินทุนสำหรับการก่อสร้างอาคารเพิ่มเพื่อเป็นการบำบัดผู้ติดยาเสพติดทั่วไป (บทรายงานสถิติศูนย์รักษาฟื้นฟูสุขภาพ เมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว ปี ค.ศ 2565)

จากข้อมูลการรายงานของศูนย์รักษาและฟื้นฟูสุขภาพ เมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง ที่รายงานจำนวนผู้เสพยาที่มารักษา ฟื้นฟูสุขภาพในศูนย์รักษาฟื้นฟูสุขภาพ ครั้งที่ 5 มิถุนายน พ.ศ 2565 มีผู้เข้ามารักษาบำบัดตั้งแต่ปี พ.ศ 2552-2565 มีทั้งหมด 3216 คน หญิง เอลอน 140 คน ยาบ้า 2514 คน ยาฝิ่น 134 คน เหล้า 48 คน ต่ำกว่า 18 ปี 56 คน 18-35 ปี 2274 คน 36-60 ปี 885 คน ในปี พ.ศ 2565 มีทั้งหมด 134 คน ยาบ้า 134 คน ผู้เข้าบำบัด มี 101 คน ผู้เข้าบำบัดมากกว่า 1 ครั้ง 33 คน โดยแยกเป็นประเภท ผู้เข้ามารักษาบำบัดเห็น 85 เปอร์เซนต์ ผู้ปกครองส่งมา 15 เปอร์เซนต์ เจ้าหน้าที่ที่ท้องถิ่นส่งมา และ อีก 5 เปอร์เซนต์ ผู้ติดยา สมัครใจมาเอง (บทรายงานสถิติศูนย์รักษาฟื้นฟูสุขภาพ เมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว ปี ค.ศ 2565)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการกระทำผิดของกลุ่มคนดังกล่าว เกี่ยวกับยาเสพติดในการให้บำบัดรักษาเหล่านั้นนับเป็นปัญหาที่สำคัญที่ทำให้รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องระดมสรรพกำลังต่างๆ เข้าดำเนินการแก้ไขอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือ ผู้ติดยาเสพติดดังกล่าวยังกระทำผิดติดอีกหลายๆ ครั้ง หรือกระทำความผิดซ้ำอีกหลายๆ ครั้ง ซึ่งนับเป็นปัญหายิ่งใหญ่ที่หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจะต้องแก้ปัญหาที่กล่าวที่ยากยิ่งขึ้นไปอีกหลายเท่าตัว เนื่องจากการกระทำผิดซ้ำเกี่ยวกับการติดยาเสพติดให้รักษา ฟื้นฟูนั้นมีสาเหตุที่เชื่อมโยงหรือได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยหลายๆ อย่าง ซึ่งบางอย่างก็ แตกต่างไปจากการติดครั้งแรก ปัจจัยเหล่านั้นยังเป็นปัจจัยที่ละเอียดอ่อน ลึกซึ้งและยากต่อการที่จะค้นหาและยากต่อการที่จะแก้ไขด้วยทั้งๆ ที่โดยความเป็นจริงแล้ว กลุ่มคนกลุ่มนี้น่าจะกลับตัวเป็นคนดีและสามารถทำประโยชน์ให้กับตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมได้ไม่เป็นการแก่สังคมและไม่เป็นภัยกับสังคม กลับทั้งยังเป็นอนาคตที่ดีของชาติได้อีกด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ปัญหา กลุ่มติดยาเสพติดทำให้ประเทศชาติต้องเสียกำลังคนและงบประมาณมหาศาลในการแก้ไข รักษาฟื้นฟูสุขภาพ โดยได้ผลไม่เท่าที่ควร ข้างยังสร้างความหวาดผวให้กับคนในชุมชนและสังคมด้วย ทำให้สังคมไม่ปกติสุขเท่าที่ควรจะเป็น เช่น กรณีความผิดในฐานความผิด ต่างๆ ที่มีสาเหตุมาจากการเสพยาเสพติดที่มีให้ตำรวจจับไม่เว้น แต่ละวัน ที่ก่อความเดือดร้อนให้กับประชาชนและเป็นข่าวให้เห็นจากสื่อสาธารณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินเกี่ยวกับเพศ เกี่ยวกับความสงบสุข เสรีภาพ ชื่อเสียง การปกครอง อาวุธ และวัตถุระเบิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการข่มขืนกระทำชำเราที่มีสาเหตุมาจากการใช้ยาเสพติดของผู้กระทำผิดที่สร้างความชอกช้ำ บาดเจ็บทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้เสียหายจำนวนมาก ยิ่งที่จะเยียวว้า แก้ไข นับเป็นปัญหาสำคัญของชาติที่ทุกคนและทุกครอบครัวและทุกภาคฝ่ายของรัฐ และเอกชนจะต้องร่วมมือร่วมใจกันแก้ไข ไม่ใช่มอบให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแต่เพียงฝ่ายเดียว.

ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการดำเนินงานของศูนย์รักษาฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด เมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว เพื่อทราบสภาพปัญหาและความต้องการของแต่ละกระบวนการฟื้นฟูสุขภาพผู้ติดยาเสพติดเมืองน้ำบาก ให้มีประสิทธิภาพ ตรงต่อสภาพปัญหาและความต้องการของผู้รักษาฟื้นฟูสุขภาพ อันเป็นประโยชน์ต่อสังคม และ องค์กรโดยรวมได้ในระดับต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการในแต่ละกระบวนการรักษาฟื้นฟูสุขภาพผู้ติดยาเสพติด ของศูนย์รักษาฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดเมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว
2. เพื่อหาแนวทางการพัฒนากระบวนการรักษาฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของศูนย์รักษา และฟื้นฟูสุขภาพเมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว

ข้อจำกัดงานวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้า กระบวนการรักษา และ ฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ของศูนย์รักษา และฟื้นฟูสุขภาพเมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ศูนย์รักษา และ ฟื้นฟูสุขภาพเมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว

3. **ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล** ผู้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าแหล่งข้อมูลจากเอกสาร และเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจที่มีประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจ และ เป็นผู้ปฏิบัติงานในการบำบัดรักษาฟื้นฟูสุขภาพผู้ติดยาเสพติดในศูนย์รักษาฟื้นฟูสุขภาพเมื่อน้ำบาก แขวง หลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว มาแล้ว 10 กว่าปี จำนวน 11 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิจัยโดยการศึกษาดูเอกสารการรายงานของศูนย์ ข้อกำหนด นโยบาย กฎหมายของ สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ตำรวจและการสังเกตการปฏิบัติงานของศูนย์

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย แบบบันทึกเอกสาร, แบบสังเกต, แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างชนิด ปลายเปิด (Structure in-depth Interview)

2. การสร้างเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ได้ดำเนินการสร้างตามขั้นตอน ดังนี้

2.1 ศึกษาเอกสาร และ งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎี ปัญหา และ ความต้องการในกระบวนการ บำบัดรักษาฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด

2.2 ดำเนินการสร้างแบบบันทึก แบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดกรอบคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของ เพื่อนำมา สร้างเป็นแบบบันทึก และ แบบสัมภาษณ์

2.3 ทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ ของแบบสัมภาษณ์ ทั้งความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และ ความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct validity) รวมทั้ง ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความเหมาะสมของภาษา และ ความสอดคล้องของข้อคำถาม เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมมากขึ้น

2.4 แปล และ ตีพิมพ์ แบบบันทึกเอกสาร, แบบสังเกต, แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้างชนิดปลายเปิด (structure in-depth interview)

ผลการวิจัย

สภาพปัญหาและความต้องการในแต่ละกระบวนการรักษาฟื้นฟูสุขภาพผู้ติดยาเสพติด ของศูนย์รักษาฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด เมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว โดยการรักษาด้วยยา และ ให้คำปรึกษาในการบำบัดเป็น การใช้หลักสูตรในการบำบัดแบ่งออกเป็น 5 กระบวนการคือ 1) กระบวนการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่กระบวนการบำบัด 2) กระบวนการรักษาสุขภาพของผู้ติดยา 3) กระบวนการฟื้นฟูสุขภาพผู้ติดยา 4) กระบวนการให้คำปรึกษา 5) กระบวนการอบรม วิชาชีพ

1. ปัญหาและความต้องการในแต่ละกระบวนการรักษาฟื้นฟูสุขภาพผู้ติดยาเสพติด ของศูนย์รักษาฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด เมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว

1.1 กระบวนการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่กระบวนการบำบัด

จากการสัมภาษณ์ นายตำรวจ ก และ นายตำรวจ นางสาว ข ที่เป็นตำรวจฝ่ายรับผิดชอบการรับผู้ติดยาในศูนย์ได้ ให้การสัมภาษณ์ว่า ปัญหา และ ความต้องการของกระบวนการรับผู้ติดยาเสพติดเข้าศูนย์มีดังนี้

1.1.1 สภาพปัญหา

ผู้ปกครอง หรือ องค์กรจัดตั้ง มีวัตถุประสงค์อยากเอาหายา ฝากเข้าศูนย์รักษาฟื้นฟูสุขภาพ เมืองน้ำบาก แขวงหลวง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว ต้องได้ประกอบเอกสาร ให้ครบจากหน่วยงานบริหารท้องถิ่น และ ถูกต้องตาม ขั้นตอนดังต่อไปนี้ เอกสารแนะนำ ระเบียบการ ใบคำร้องขอฝากของผู้ปกครอง ประวัติศาสตร์ผู้บำบัด หนังสือมอบอำนาจ (ภาคผนวก ค) ซึ่งผู้เข้ารักษา และ ฟื้นฟูมีต้องอายุ 15 ปีขึ้นไป และ ไม่เกิน 60 ปี พร้อมจ่ายค่าธรรมเนียมในการรักษา และ ฟื้นฟู จำนวน 200.000 กีบ/เดือน โดยใช้ระยะเวลาในการฟื้นฟูสุขภาพผู้ติดยาเสพติดอย่างน้อย 6 เดือนขึ้นไป

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
15-17 ปี	56	1.74
18-35 ปี	2,274	70.73
35-60 ปี	885	27.52
รวม	3,215	100

ภายหลังผู้ปกครอง หรือ องค์กรจัดตั้ง ประกอบเอกสารและชำระเงินค่าเสร็จแล้วหน่วยงานบริหารจะส่งผู้ติดตามให้หน่วยงานฟื้นฟูเพื่อทำการตรวจสุขภาพร่างกาย และ นำเข้าในห้องพักฟื้นฟู ถึงว่าทางศูนย์ยังมีระบบการดำเนินงานอย่างขั้นตอน และ เป็นระบบ ก็ตาม ทางศูนย์ยังพบหลายปัญหาอย่างโดยเสเพราะ อุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ทันสมัยในการช่วยตรวจสอบสุขภาพร่างกายของผู้ติดยา ซาตคอมพิวเตอร์ ก้องถายรูป เครื่องสำเนาเอกสาร นอกนั้นการประกอบคำร้องของผู้ปกครอง และ ผู้ป่วยติดยาที่จะเข้าบำบัด ตามแบบฟอร์มที่ทางห้องเตรียมไว้ให้นั้นยังล่าช้า ไม่ตรงกับวันเวลาที่กำหนด เพราะขั้นตอนการประกอบเอกสารมีหลายขั้นตอน และ ผู้ปกครองบางคน ไม่มีงบประมาณเพียงพอในการจ่ายค่าเข้าบำบัดของผู้ป่วยติดยา และ นอกนั้นพื้นที่ในการรับผู้ติดยาเสพติดเข้าบำบัดยังรับได้จำนวนจำกัดด้วย

1.1.2 ความต้องการ

นายตำรวจ ก และ นายตำรวจ นางสาว ข ยังให้สัมภาษณ์อีกว่า สิ่งจำเป็น และ มีความต้องการมากที่เพื่อช่วยขั้นตอนของกระบวนการรับผู้ติดยาเสพติดเข้ารักษาและฟื้นฟูในศูนย์ให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ในยุคปัจจุบัน และ เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้น คือ งบประมาณด้านการบริหาร เครื่องคอมพิวเตอร์ ก้องถายรูป ระบบฐานข้อมูล ยานพาหนะขนส่ง

1.2 สภาพปัญหา และ ความต้องการกระบวนการรักษาสุขภาพของผู้ป่วยติดยาเสพติด

จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ตำรวจ นาย ค และ แพทย์รักษา นางสาว จ ที่รับผิดชอบหน่วยงานรักษาสุขภาพแก่ผู้ติดยาในศูนย์ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

1.2.1 สภาพปัญหา

ศูนย์รักษาฟื้นฟูสุขภาพ เมืองน้ำบัก แขวงหลวง พระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว มีห้องรักษา และ ฟื้นฟูสุขภาพผู้ติดยาจำนวน 2 หลัง ที่สามารถรับผู้เข้ารักษาได้ เพียง 150 คน มีกระบวนการรักษาฟื้นฟูผู้ที่เข้าบำบัดในศูนย์จะใช้เวลา 6 เดือน ห้า 2 ปี โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง โดยเริ่มจากช่วงสัปดาห์แรกเป็นกานเตรียมกานฟื้นฟู และนำไปสู่ กระบวนการฟื้นฟู ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ช่วงแรก เป็นช่วงปฐมนิเทศ เตรียมความพร้อม อธิบายถึงการปฏิบัติตัว กฎระเบียบต่างๆ เมื่อมาอยู่ที่ศูนย์ฟื้นฟูกระบวนการรักษาช่วงที่ 1 (สัปดาห์ที่ 2-4) ช่วงนี้เป็นการเน้นการถอนพิษยาเสพติด โดยการให้ยาเม็ดให้ผู้ป่วยติดยาตามสัณฐานการติดยาของผู้ติดยา เป็นการรักษาอาการของการที่ร่างกายขึ้นกับยา เพื่อจะได้ หยุดยาได้ การถอนยาอาจมีอาการมากถึงกับเป็น อันตรายต่อชีวิตได้ เช่นอาการไข้สูง ชัก และช็อก การรักษาจึงต้องอาศัยแพทย์ที่มีความรู้และ อุปกรณ์เพียงพอ แต่ผู้ที่ติดยาประเภทฝิ่น มอร์ฟีน และเฮโรอีน อาการถอนยาไม่รุนแรง กระบวนการรักษาช่วงที่ 2 (สัปดาห์ที่ 5-8) ช่วงนี้เป็นกานเน้นกานให้ยาบำรุงฟื้นฟูสุขภาพ กระบวนการรักษาช่วงที่ 3 (สัปดาห์ที่ 9-14) ช่วงนี้เป็นกานเน้นกานติดตามอาการเจ็บแสบของของผู้ป่วยติดยา ผู้ป่วยติดยาที่มีอาการร้ายแรงต้องได้ติดตามอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา ต่อกับผู้ที่มีการป่วยหนักที่ทางศูนย์ไม่สามารถป็นปัวได้ ทางศูนย์จะได้ส่งผู้ป่วยเข้ารักษาที่โรงพยาบาลของแขวงหลวงพระบาง

ศูนย์รักษาฟื้นฟูสุขภาพเมืองน้ำบัก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นศูนย์ที่มีจุดที่ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองของแขวงหลวงพระบาง 90 กิโลเมตร ทำให้การสทอนยาไม่เพียงพอ จำนวนเจ้าหน้าที่ในศูนย์มีจำนวนจำกัดในการตอบสนองต่อการรักษา และ ฟื้นฟูผู้ติดยา นักวิชาการด้านกานแพดความรู้ประสการยังไม่สูง ห้องป็นปัวของผู้บำบัดคับแคบ และมีความแออัด บ่อนพักขาของผู้ป็นปัวบำบัดยังไม่ได้ตามมาตรฐาน ผู้ป่วยติดยาเสพติดที่ร้ายแรง (ป่วยจนบ้า) ไม่ยอมทานยา และใส่ยารักษา นอกนั้นงบประมาณในการจัดซื้อยายังจำกัด ทำให้บางระยะยารักษาไม่เพียงพอต่อการนำใช้

1.2.2 ความต้องการ

เจ้าหน้าที่ตำรวจ นาย ค และ แพทย์รักษา นางสาว จ ที่รับผิดชอบหน่วยงานรักษาสุขภาพแก่ผู้ติดยาในศูนย์ได้ให้สัมภาษณ์ต่อกับความต้องการในกระบวนการรักษาอีกว่า เพื่อให้การรักษาสุขภาพ หรือการถอนพิษแก่ผู้ติดยาเสพติดให้ได้ตามหลักการของแพทย์แล้วทางศูนย์ต้องได้ยกระดับปรับปรุง สถานที่ในการรักษาเช่น โรงพยาบาลให้ได้มาตรฐาน ต้องการยอกให้มีอุปกรณ์การแพทย์แก่การรับใช้อย่างคอบชุด พร้อมนั้นต้องมียารักษาให้เพียงพอ

1.3 สภาพปัญหา และ ความต้องการกระบวนการฟื้นฟูสุขภาพของผู้ป่วยติดยาเสพติด

จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่นายตำรวจ นาย ข และ นาย ย ที่เป็นฝ่ายรับผิดชอบด้านการฟื้นฟูสุขภาพแก่ผู้ติดยาเสพติดในศูนย์ได้ให้สัมภาษณ์ว่าปัญหา และ ความต้องการในด้านกระบวนการฟื้นฟูของผู้ติดยาเสพติดว่า

1.3.1 สภาพปัญหา

ภายหลังผู้ติดยาได้รับการรักษาตามกระบวนการรักษาแล้ว กระบวนการฟื้นฟูสุขภาพนี้จะใช้เวลา 2 สัปดาห์ ห้า 6 สัปดาห์ โดยการให้ยาบำรุงสุขภาพแก่ผู้ติดยา และ ให้ผู้ติดยาพักผ่อนให้เพียงพอ โดยรวมแล้วเห็นว่า สุขภาพของผู้ติดยา

จะมีความแข็งแรง สามารถออกแรงงานเพื่อทำการผลิต และสามารถลงเล่นกีฬาได้เป็นปกติ ช่วงระยะนี้ถือว่าเป็นช่วงเวลาที่สำคัญมาก เพราะผู้ติดยาที่มีความต้องการอยากกลับบ้าน และเนื่องจากพื้นที่พักพื้นที่พักนอนไม่กว้าง ไม่มีอุปกรณ์กีฬาลูกบอลให้ผู้ติดยาเสพติดได้เล่นเพื่อผ่อนคลายอารมณ์

1.3.2 ความต้องการ

เจ้าหน้าที่นายตำรวจ นาย ข และ นาย ย ให้สัมภาษณ์อีกว่า ความต้องการต้องการกระบวนการฟื้นฟูสุขภาพของผู้ติดยาเสพติดคือ สถานที่ออกกำลังกาย อุปกรณ์กีฬา อุปกรณ์เครื่องดนตรี

1.4 สภาพปัญหา และ ความต้องการกระบวนการให้คำปรึกษาแก่ผู้ติดยาเสพติด

จากการสัมภาษณ์ นายตำรวจ ข และ นายตำรวจ ค ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบฝ่ายให้คำปรึกษาแก่ผู้ติดยาเสพติดในศูนย์ ทั้งสองได้ให้สัมภาษณ์ ต่อกับปัญหา และ ความต้องการในกระบวนการให้คำปรึกษาแก่ผู้ติดยาเสพติดว่า

1.4.1 สภาพปัญหา

ด้านกระบวนการให้คำปรึกษาแก่ผู้ติดยาเสพติด (Consulting) เป็นวิธีการฟื้นฟูสมรรถภาพทางด้านจิตใจอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งช่วยให้ผู้ติดยาเสพติด รู้จักตนเอง เข้าใจปัญหา กล้าเผชิญกับความเป็นจริง รู้จักแก้ไขปัญหาในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม จนสามารถพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นได้โดยไม่ต้องพึ่งพายาเสพติด การให้คำปรึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล และการให้คำปรึกษากลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้คำปรึกษากลุ่มเป็นการให้คำปรึกษาที่อาศัยกระบวนการกลุ่มช่วยเหลือให้ผู้ติดยาเสพติดได้มีโอกาสแสดงออกเกี่ยวกับความรู้สึกและความคิดเห็นของแต่ละคน เพื่อระบายความรู้สึกที่ขัดแย้งในจิตใจและความรู้สึกเจ็บปวดต่างๆ ของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกที่ถูกปกปิดไว้ในอดีตก่อนการเข้ายาเสพติดเช่น มีปมด้วยส่วนตัว ความกดดันทางอารมณ์ ปัญหาครอบครัว ปัญหาการเงิน ปัญหาการเรียน ปัญหาการปรับตัว รวมทั้งความรู้สึกเจ็บปวดที่เกิดขึ้นหลังจากเริ่มติดยาเสพติด เช่น ความรู้สึกผิดที่เกิดจากการทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ตั้งใจหรือการอยู่รอด (การโกหกบิดามารดา การลักขโมยของผู้อื่นและบุคคลในครอบครัว) ผลการเรียนต่ำ มีปัญหาที่โรงเรียน ครอบครัวและสังคมไม่ยอมรับ การถูกรังเกียจจากญาติ พี่น้องหรือบุคคลในครอบครัว และความคิดที่ต้องการทำร้ายตนเองเนื่องจากคิดว่าตนเองหมดคุณค่าโดยการหันกลับไปเข้ายาเสพติดอีก จนเกินขนาดหรือกระทำความผิดกฎหมายเพื่อให้ตนเองติดคุก นับว่าเป็นความเจ็บปวดที่ถูกสะสมมาเป็นระยะเวลานานโดยไม่รู้ตัวจนกลายเป็นปัญหาที่ไม่สามารถหาทางออกได้

การให้คำปรึกษาของศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพ เมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง โดยจะมีขั้นตอนและวิธีการดังนี้

- 1) การให้คำปรึกษาที่เป็นกลุ่มทำสัปดาห์ละ 1 ครั้งต่อ 1 กลุ่ม, กลุ่มหนึ่งประมาณ 8-10 คน
- 2) การให้คำปรึกษาเป็นบุคคล ปฏิบัติตามสภาพบุคคลสภาพความเป็นจริงของผู้ติดยาเสพติด
- 3) ส่วนพวกที่มีพฤติกรรมต่อต้าน หัวแข็ง ต้องได้อบรมเป็นประจำ และ ปกติ
- 4) ฝึกทักษะชีวิตเดือนละ 2 ครั้ง

1.4.2 ความต้องการ

เจ้าหน้าที่นายตำรวจ ข และ นายตำรวจ ค ยังให้การสัมภาษณ์อีกว่าสำหรับความต้องการในกระบวนการให้คำปรึกษาแก่ผู้ติดยาเสพติดคือต้องการเรียนต่อ หรือยกระดับความรู้ให้สูงขึ้น

1.5 สภาพปัญหา และ ความต้องการของกระบวนการฝึกอบรมวิชาชีพแก่ผู้ติดยาเสพติด

ผลจากการสังเกตการณ์ และ สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ในศูนย์เห็นว่าสภาพ และ ปัญหาในด้านกระบวนการฝึกอบรมวิชาชีพแก่ผู้ติดยาเสพติดพบเห็นว่าในศูนย์มีดังนี้

1.5.1 สภาพปัญหา

ในกระบวนการฝึกอบรมวิชาชีพขั้นพื้นฐานแก่ผู้ติดยาเสพติด ยังไม่มีหลักสูตรที่ฝึกให้แก่ผู้ที่เข้ามาบำบัดฟื้นฟูสุขภาพ เพียงแต่มีเครื่องเฟอร์นิเจอร์จำนวนหนึ่งเพื่อรับใช้งานภายในศูนย์ และ รับใช้ครอบครัวแก่เจ้าหน้าที่เท่านั้น นอกจากกระบวนการฝึกวิชาชีพพื้นฐานแล้ว เจ้าหน้าที่ได้นำพาผู้ติดยาเสพติดที่รักษา และ ฟื้นฟูครบตามที่กำหนดแล้วออกไปรับเหมา และ ก่อสร้างงานภายนอกตามความสามารถ และ เหมาะสม แม้ว่าในศูนย์บำบัด และ ฟื้นฟูสุขภาพ จะมีอุปกรณ์เฟอร์นิเจอร์ (ช่างไม้) จำนวนขึ้นพื้นฐานก็ตาม การอบรมวิชาชีพไม่ได้ตามแผนที่กำหนดไว้ เพราะไม่มีหลักสูตร และ ครู เพื่อจัดตั้งปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างอาชีพให้แก่ผู้ผ่านการบำบัด

1.5.2 ความต้องการ

กระบวนการฝึกอบรมวิชาชีพแก่ผู้ติดยาเสพติดพบในกระบวนการสุดท้าย เพื่อจะส่งผู้ติดยาเสพติดกลับสู่ครอบครัว และ สังคม ینگใส่สภาพตัวจริงในปัจจุบันภายในศูนย์คือทางศูนย์มีความต้องการครูสอนวิชาชีพเช่น ครูช่างยนต์ ช่างไฟ ช่างเชื่อม และ ช่างก่อสร้าง ต้องการอบรมวิชาชีพ ต้องการอุปกรณ์ลือกลิน

2. เพื่อหาแนวทางการพัฒนากระบวนการรักษาฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ของศูนย์รักษา และฟื้นฟูสุขภาพเมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว

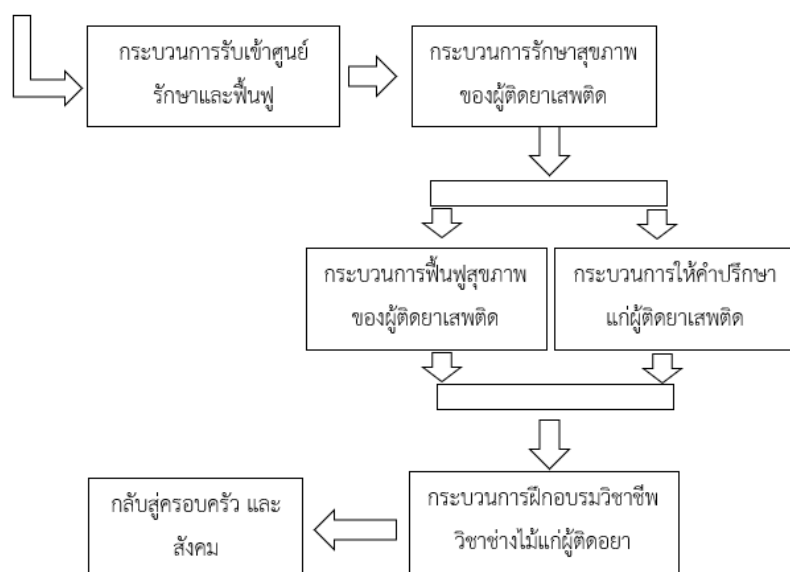
จากประเด็นการระดมสมองจากเจ้าหน้าที่ตำรวจและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากหน่วยงานของรัฐจำนวน 15 คน พบว่า กระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ของศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพเมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว ควรต้องมีการพัฒนาแต่ละกระบวนการรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดดังนี้

กระบวนการรับผู้ติดยาเสพติดเข้ารักษาและฟื้นฟูสุขภาพ ในระยะผ่านมามีเห็นได้ว่าการประกอบเอกสารของผู้ปกครองมีหลายขั้นตอน นั้นมีประสิทธิภาพในระดับปานกลาง เพราะบางกระบวนการยังคงมีประสิทธิภาพต่ำ โดยเฉพาะ กระบวนการสมัครรับการรักษาพยาบาลยังไม่มีหลายวิชาให้ผู้ผ่านการรักษาและฟื้นฟูที่กำลังจะกลับสู่ครอบครัวและสังคมได้เลือกฝึกตามใจชอบและทักษะ ความรู้การพัฒนาให้มีความเหมาะสม และ แด่เหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในระยะปัจจุบัน ต่อผู้ที่เข้าบำบัดเพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เข้ารับบำบัดไม่ให้เกิดซ้ำมาบำบัดซ้ำอีก เพราะยังเห็นว่าผู้ที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูไปแล้วในปี พ.ศ. 2565 ในจำนวน 134 คน ยังกลับมาติดซ้ำอีกในจำนวน 33 คน หรือเท่ากับ 24.64% และ อิงใส่สภาพปัญหา และ ความต้องการตัวจริง ต่อกับกระบวนการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ในแต่ละช่วง หรือ แต่ละกระบวนการของศูนย์ ผู้วิจัยจึงตั้งประเด็น เพื่อยกขึ้นมาสนทนากลุ่ม ให้กลุ่มเป้าหมายได้ปรึกษาหารือการเพื่อเป็นการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ที่ศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพเมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นกว่าเดิม

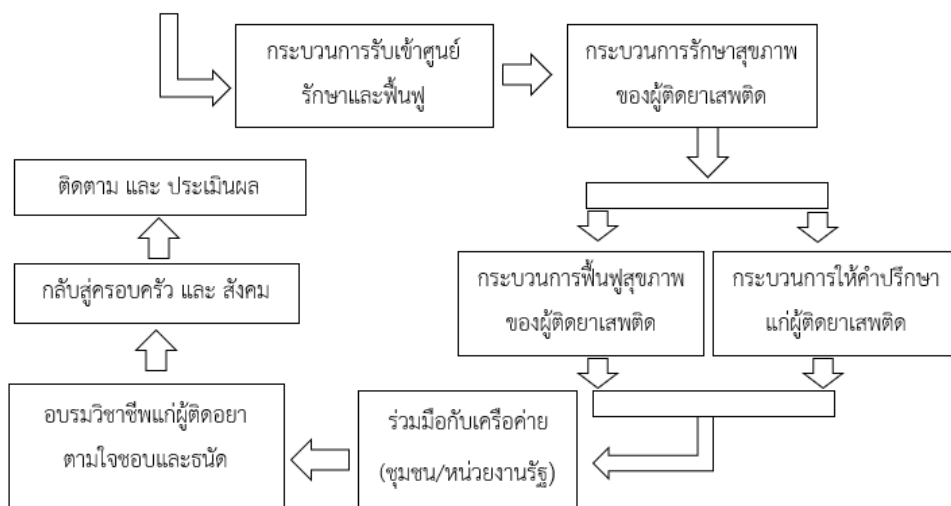
กระบวนการบำบัดในปัจจุบันนั้นมีหลายช่วงการบำบัดที่มีประสิทธิภาพ แต่ก็ยังมีบางช่วงที่ควรพัฒนาให้มากขึ้น เช่น ในกระบวนการรับเข้า หรือ ช่วงปฐมฤกษ์ เมื่อจะเข้าสู่กระบวนการบำบัด ควรให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เข้ารับบำบัดมากกว่านี้ เช่น สิทธิที่ได้จากการบำบัด ทำให้ต้องเข้าสู่กระบวนการบำบัดให้ครบตามระยะเวลาที่ศูนย์กำหนด ซึ่งให้เห็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตัวผู้รับการบำบัดเองเพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้เข้ารับบำบัด และ ทำให้ผู้เข้ารับการบำบัดเปิดใจต่อกระบวนการบำบัดมากขึ้น เพราะเนื่องจากการบำบัดในรูปแบบบังคับบำบัดของผู้ปกครอง

กระบวนการให้คำปรึกษาถึงจะมีประสิทธิภาพ และมีหลากหลายวิธีก็ตาม แต่การให้คำปรึกษายังไม่ลึกซึ้ง และ เข้มข้น เมื่อผู้บำบัดกลับคืนสู่ครอบครัว และ สังคมแล้ว จิตใจยังไม่ทุ่นทุ้ง และ ขาดทักษะการปฏิเสธ ยาเสพติด เพราะในช่วงระยะเวลาประมาณ 2-3 เดือน ไม่กลับไปเสพ แต่เมื่อ อยู่ยวนขึ้นสิ่งเร้าต่างๆทำให้ใจอ่อนได้ง่ายประกอบกับปัญหาส่วนตัวที่รุ่มร่ามจะใช้เวลาเสพติดเพื่อผ่อนคลายความเครียด แล้วทำให้ผู้ติดยาเสพติดที่ผ่านการบำบัด กลับเข้าไปในสังคมเดิมเดิมและการถูกชักชวนจากเพื่อนรอบตัว กระบวนการฝึกอบรมวิชาชีพแก่ผู้เข้ารับบำบัด ไม่เป็นระบบ หลัสด และ ต่อเนื่อง เมื่อผู้บำบัดออกกลับสู่ครอบครัว และ สังคมแล้ว ไม่มีอาชีพติดตัวเพื่อหาเลี้ยงชีพกลุ่มตนเอง บวกกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ยกประเด็นสนทนา คือ 1) ปรับปรุง สถานที่รักษาให้มีความสะดวกมากขึ้น โดยเฉพาะ ห้องที่พักของผู้บำบัด โรงพยาบาล 2) จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปอบรมวิชาเฉพาะด้านเช่น การแพทย์ การให้คำปรึกษา 3) ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และ สังคมควมมองผู้ผ่านการบำบัดไปทางที่ดี 4) ความร่วมมือด้านวิชาการ ครัวเรือน เทคนิค-วิชาชีพแบบผสมน้ำบาก เพื่อเอาครูวิชาเฉพาะลงช่วยฝึกวิชาชีพให้ผู้บำบัด ดังวงจรรดังนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดแบบปัจจุบันตาม 5 กระบวนการ

ภาพที่ 2 การพัฒนากระบวนการฟื้นฟูจิตตยาเสพติดแบบใหม่

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาจากการวิจัยในเรื่อง การพัฒนาระบบการฟื้นฟูสุขภาพ ของศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพเมื่อน้ำบัก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว มีการเริ่มต้นของการจัดตั้งศูนย์เพื่อจะดำเนินการบำบัดผู้ติดยาเสพติดในปี พ.ศ.2542 ศูนย์นี้เมื่อก่อนเป็นศูนย์บำบัดผู้ติดยาฝิ่น เป็นการช่วยเหลือขององค์การข้าหลวงใหญ่แก่ชาวอพยพ (UNHCR) ต่อมาในปี พ.ศ. 2549 รัฐบาลญี่ปุ่นและประชาชนชาวญี่ปุ่น (JICA) ได้จัดหาเงินทุนสำหรับการก่อสร้างอาคารเพิ่มเพื่อเป็นการบำบัดผู้ติดยาเสพติดทั่วไป ทั้งนี้มีพันธกิจในการดำเนินงานในศูนย์ คือ ดำเนินการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด จากระบบแบบบังคับ แบบสมัครใจ และ แบบต้องโทษ เพื่อคืนคนสู่สังคม จากพันธกิจสู่การระดมทุนดำเนินการเพื่อการบำบัดผู้ติดยาเพื่อนำผู้บำบัดเหล่านี้คืนสู่สังคม และ อยู่ร่วมกันกับสังคม

ในด้านกระบวนการดำเนินฟื้นฟูสุขภาพ ของศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพเมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว มีการใช้ระบบการบำบัดยาเสพติด โดยการรักษาด้วยยา และ ให้คำปรึกษาในการบำบัดเป็นการใช้หลักสูตรในการ บำบัดแบ่งออกเป็น 5 กระบวนการคือ 1) กระบวนการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่กระบวนการบำบัด เป็นช่วงสัปดาห์ที่ 1 เป็นการ แนะนำกระบวนการบำบัดและปฐมนิเทศเพื่อให้ผู้บำบัดได้ทราบถึงกระบวนการของการบำบัด. 2) กระบวนการรักษาสุขภาพของผู้ติดยา ได้จัดแบ่งออกเป็น 3 ช่วง เช่น ช่วงที่ 1 ผู้เข้าบำบัดจะใช้เวลาประมาณ 2-4 สัปดาห์ ช่วงนี้เป็นการเน้นการถอนพิษยาเสพติดโดย การให้ยาเม็ดให้ผู้ติดยาทาน ช่วงที่ 2 จะใช้เวลาประมาณ 5-8 สัปดาห์ เป็นช่วงที่เน้นการให้ยาบำรุงฟื้นฟูสุขภาพ และ ช่วงที่ 3 เป็น ช่วงเน้นการติดตามอาการเจ็บแสบของของผู้ติดยา ผู้ติดยาที่อาการร้ายแรงจะต้องได้ติดตามอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา ต่อกับผู้ที่มีอาการ ป่วยหนักที่ทางศูนย์ไม่สามารถป็นปรับได้ ทางศูนย์จะได้ส่งผู้ป่วยเข้ารับรักษาที่โรงพยาบาลของเมือง และ แขวงหลวงพระบาง. 3) กระบวนการฟื้นฟูสุขภาพผู้ติดยา กระบวนการนี้จะใช้เวลา 2-4 สัปดาห์ โดยการให้ยาบำรุงสุขภาพผู้ติดยา และ ให้ผู้ติดยาพักผ่อนให้ เพียงพอ จนกว่าสุขภาพของผู้ติดยาจะมีความแข็งแรง สามารถออกกำลังกายเพื่อทำการผลิต หรือ เล่นบอลได้. 4) กระบวนการให้คำ ปรึกษา เป็นวิธีการฟื้นฟูสมรรถภาพทางด้านจิตใจอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้ติดยาเสพติด รู้จักตนเอง เข้าใจปัญหา ถ้าเผชิญกับความเป็นจริง รู้จักแก้ไขปัญหาในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม จนสามารถพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นได้โดยไม่ต้องพึ่งพายาเสพติด การให้คำปรึกษาแบ่ง ออกเป็น 2 ประเภท คือ การให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล และ การให้คำปรึกษากลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้คำปรึกษากลุ่มเป็นการ ให้คำปรึกษาที่อาศัยกระบวนการกลุ่มช่วยเหลือให้ผู้ติดยาเสพติดได้มีโอกาสแสดงออกเกี่ยวกับความรู้สึกและความคิดเห็นของแต่ละคน เพื่อระบายความรู้สึกที่ขัดแย้งในจิตใจและความรู้สึกเจ็บปวดต่างๆ ของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกที่ถูกปกปิดไว้ในอดีตก่อนการใช้ยา เสพติดเช่น มีปัญด้วยส่วนตัว ความกดดันทางอารมณ์ ปัญหาครอบครัว ปัญหาการเงิน ปัญหาการเรียน ปัญหาการปรับตัว รวมทั้ง ความรู้สึกเจ็บปวดที่เกิดขึ้นหลังจากเริ่มติดยาเสพติด เช่น ความรู้สึกผิดที่เกิดจากการทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ตั้งใจกระทำไปเพื่อการอยู่ รอด (การโกหกบิดามารดา การลักขโมยของผู้อื่นและบุคคลในครอบครัว) ผลการเรียนต่ำ มีปัญหาที่โรงเรียน ครอบครัวและสังคมไม่ ยอมรับ การถูกรังเกียจจากญาติพี่น้องหรือบุคคลในครอบครัว และความคิดที่ต้องการทำร้ายตนเองเนื่องจากคิดว่าตนเองหมดคุณค่า โดยการหันกลับไปใช้ยาเสพติดอีกจนเกินขนาดหรือกระทำความผิดกฎหมายเพื่อใหตนเองติดคุก นับว่าเป็นความเจ็บปวดที่ถูกสะสมมา เป็นระยะเวลานานโดยไม่รูตัวจนกลายเป็นปัญหาที่ไม่สามารถหาทางออกได้ โดยการเน้น 5 ปัญหา คือ ผลร้ายของยาเสพติด คุณค่า ของความเป็นคน ความรัก - ความเกียด ความสุข - ความทุกข์ และ สิทธิในการคุ้มครองชีวิต. 5) กระบวนการอบรมวิชาชีพ เป็น กระบวนการสุดท้ายเป็นการเน้นการเตรียมความพร้อมให้ผู้บำบัดมีอาชีพเพื่อกลับคืนสู่ครอบครัว และ สู้สังคม

นอกจากนี้ ผลการศึกษาในด้านของผลตามกระบวนการบำบัดของศูนย์ฟื้นฟูผู้ติดยาเมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว ยังพบสภาพ และ ปัญหาหลายอย่างที่ยุ่งยากเป็นต้นคือทางด้านงบประมาณ และ อุปกรณ์ วัสดุในการยังขาดแคลนหลายอย่าง ทำให้การบำบัด และ ฟื้นฟูสุขภาพผู้ติดยา ไม่ได้มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร คือผู้ที่ผ่านการบำบัดที่ออกไปจากศูนย์ในจำนวน 134 คน กลับมาติดยาอีกเพียงแต่จำนวน 33 คน หรือเท่ากับ 24.64% (ปี พ.ศ. 2565)

ความต้องการในกระบวนการฟื้นฟูสุขภาพ ของศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพเมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว ยังขาด 4 M คือ บุคลากร งบประมาณ, อุปกรณ์ และ การบริหาร เพราะ 4 ส่วนนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของ กระบวนการผลิต ที่จะต้องบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ข้อเสนอแนะ

1. ศูนย์รักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดเมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว ควรหาแนวทางเพื่อสร้างเครือข่ายในการร่วมมือระหว่างภาครัฐและชุมชนในการแก้ปัญหาผู้ติดยาเสพติดให้มากขึ้นกว่าเดิม
2. ศูนย์รักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดเมื่อน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว สามารถนำเอารูปแบบการรักษากับศูนย์ผู้ติดยาเสพติดไปนำใช้ได้

เอกสารอ้างอิง

- กฎหมายว่าด้วยยาเสพติด สปป ลาว สะบับเลขที่ 10/สพข, ลงวันที่ 25 ธันวาคม 2007
- กัลยาไชยเลิศ. (2541). **ความตั้งใจและการรับรู้อุปสรรคในการเลิกยาเสพติด ของผู้ที่เคยเข้ารับการ บำบัดยาเสพติดที่ศูนย์ เบิกอรุณในประเทศไทย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**
- คำสั่งคณะ กรรมการเมือง ศูนย์กลางพรรค สะบับที่ 02 /กมสพ, ลงวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2564
- ถนัด โบยา และ คณะ. (2544). **สถานภาพและการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนในการป้องกันและ แก้ไขปัญหาเสพติด จังหวัด น่าน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).**
- บทความงานสถิติศูนย์รักษาฟื้นฟูสุขภาพ เมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว ปี ค.ศ. 2565
- บุญเรือง ไตรเรืองวรวัฒน์ และ คณะ. (2546). **คู่มือการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพเข้มข้น ทางสายใหม่- FAST Model. กรุงเทพฯ: กิจกรรมโรงพิมพ์ องค์การทหารผ่านศึก.**
- พงษ์ศักดิ์ ฉัตรเตชะ 2540 11-12 ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกองบิน 41. มปป. เอกสารประกอบการบรรยายเกี่ยวกับศูนย์ ฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กองบิน 41.
- วัชรพงศ์พุ่มชื่น. (2549). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานเครือข่ายชุมชนป้องกันและ แก้ไขปัญหาเสพติด: กรณีศึกษาเครือข่ายชุมชนอีสานลำนานาจังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิตมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง การปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**
- <http://kpl.gov.la/detail.aspx?id=65370>
- <https://laoedaily.com.la/2021/08/06/100595/>
- <https://www.bbc.com/thai/international-48765558>
- <https://www.lsecuritynews.com/tag>
- https://www.research-system.siam.edu/images/thesisphd/5619203003_สกตรา/08_ch2.pdf (สืบค้น 28/6/2022)
- https://www.research-system.siam.edu/images/thesisphd/5619203003_สกตรา/08_ch2.pdf (สืบค้น 28/6/2022)
- <https://www.sdgmovement.com/2021/05/20/recap-world-drugs-situation-and-implication-on-sdgs/> (สืบค้น 29/6/2022)
- <https://www.sdgmovement.com/2021/05/20/recap-world-drugs-situation-and-implication-on-sdgs/> (สืบค้น 17/9/2565)
- <https://www.sdgmovement.com/2021/05/20/recap-world-drugs-situation-and-implication-on-sdgs/> (สืบค้น 29/6/2022)
- <https://www.sdgmovement.com/2021/05/20/recap-world-drugs-situation-and-implication-on-sdgs/> (สืบค้น 17/9/2565)
- <https://www.sdtc.go.th/upload/forum/doc56b4072fcfcba.pdf>
- <https://www.sdtc.go.th/upload/forum/doc56b4072fcfcba.pdf> (สืบค้น 17/9/2565)

ความรับผิดทางแพ่งของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ Civil Liability of the Call Center Gang

ยุพดี ผ่องศรี¹

E-mail: yupadee.pho@lru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความรับผิดทางแพ่งของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ เนื่องจากในปัจจุบันการก่ออาชญากรรมของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ มีการแพร่กระจายเป็นอย่างมากและรวดเร็วในสังคม โดยใช้วิธีการโทรศัพท์หรือส่งข้อความเอสเอ็มเอส (sms) สุ่มไปยังผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่อ และใช้วิธีการหลอกลวงด้วยประการต่างๆ เช่น การขู่ให้กลัว การหลอกลวงจะให้รางวัลหรือผลประโยชน์ ทำให้ผู้เสียหายหลงเชื่อและยอมส่งมอบเงินหรือทรัพย์สินให้แก่แก๊งคอลเซ็นเตอร์ ซึ่งทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของผู้เสียหาย และยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศอีกด้วย สำหรับการกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์นั้น เป็นความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 343 และยังเป็นการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ดังนั้น แก๊งคอลเซ็นเตอร์ซึ่งเป็นผู้ทำละเมิด จึงต้องรับผิดชอบค่าสินไหมทดแทนพร้อมทั้งดอกเบี้ยให้แก่ผู้เสียหาย

คำสำคัญ: แก๊งคอลเซ็นเตอร์ ความรับผิดทางแพ่ง ค่าสินไหมทดแทน ฉ้อโกง

Abstract

This article aims to study the civil liability of the call center gangs. Because the committed crime of such gangs is spreading dramatically and rapidly. Random phone calls or sms messages and any other deceptive methods to the injured person are applied, for example, threat or scam by providing rewards or benefits to the victim by deceiving the injured person to trust and transfer money or property to the call center gangs. This causes damage to the property of victims and also affects the country's economy as a whole. Such crime is an offence of public fraud under section 343 of the Penal Code and also violates Section 420 under the Civil and Commercial Code. The gangs shall be liable for making compensation including the interest.

Keywords: call center gang, civil liability, compensation, fraud

ความเป็นมาของปัญหา

แก๊งคอลเซ็นเตอร์เป็นอาชญากรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก และมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ จึงถือได้ว่าภัยอาชญากรรมแก๊งคอลเซ็นเตอร์เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคม โดยข้อมูลจากศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ รายงานว่าในปี พ.ศ. 2564 แก๊งคอลเซ็นเตอร์ใช้โทรศัพท์โทรหาเหยื่อเพื่อหลอกลวงเอาเงินหรือทรัพย์สินมากกว่า 6.4 ล้านครั้ง โดยเพิ่มขึ้นจากปี 2563 กว่าร้อยละ 270 นอกจากนั้นยังพบว่ามีการใช้วิธีส่งข้อความสั้นหรือเอสเอ็มเอส (sms) เพื่อหลอกลวงเหยื่อเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 57 (อารียา สุขโต, 2565) โดยที่มาของแก๊งคอลเซ็นเตอร์มีจุดเริ่มต้นจากต่างประเทศ ก่อนที่จะพบการกระทำความผิดลักษณะเดียวกันในประเทศไทยในเวลาต่อมา สำหรับรายละเอียดที่มาของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ มีดังนี้

1. ในต่างประเทศ

การกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์เกิดขึ้นครั้งแรกที่ไต้หวัน เมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่แล้ว หลังจากนั้นก็ขยายวงกว้างสู่ประเทศในแถบเอเชียตะวันออก เช่น ประเทศจีน ประเทศเกาหลี ประเทศญี่ปุ่น ประเทศมาเลเซีย ประเทศสิงคโปร์ และประเทศไทย (จักรพงษ์ กังวานโสภณ, 2565) ในยุคเริ่มแรกไม่ได้ถูกเรียกว่าแก๊งคอลเซ็นเตอร์ แต่ถูกเรียกว่าเอทีเอ็มเกมส์ (ATM Games) เนื่องจากผู้กระทำความผิดใช้วิธีการโทรหาผู้เสียหาย โดยแอบอ้างแสดงตนเป็นผู้อื่นเพื่อหลอกลวงให้เหยื่อหลงเชื่อแล้วให้เหยื่อไปที่ตู้เอทีเอ็ม (ATM) และโอนเงินให้แก่คนร้าย สำหรับรูปแบบที่ใช้ในการหลอกลวงผู้เสียหายหรือเหยื่อมักจะปรากฏในสองลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่หนึ่ง คือ ใช้การหลอกลวงโดยชักจูงใจในด้านบวก เช่น หลอกลวงผู้เสียหายว่าได้รับคินภาษี หรือได้รับเงินจากการถูกรางวัล แต่ก่อนที่ผู้เสียหายจะได้รับเงินเหล่านั้น ผู้เสียหายจะต้องจ่ายค่าบริการเบื้องต้นเพื่อเป็นค่าบริการและค่าธรรมเนียม

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ต่างๆ เสียก่อน จากนั้นเมื่อผู้เสียหายหลงเชื่อก็จะยอมโอนเงินเข้าบัญชีธนาคารของคนร้าย ลักษณะที่สอง คือ ใช้การหลอกลวงโดยทำให้เกิดความกลัว เช่น หลอกลวงผู้เสียหายว่าเป็นหนี้ค่าโทรศัพท์ หนี้บัตรเครดิต มีบัญชีธนาคารพัวพันกับยาเสพติด บัญชีธนาคารจะต้องถูกอายัดและตรวจสอบโดยสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน และเมื่อผู้เสียหายหลงเชื่อก็จะยอมทำธุรกรรมทางการเงินตามที่กลุ่มคนร้ายแจ้ง (อารียา สุขโต, 2565)

2. ในประเทศไทย

การกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์เกิดขึ้นในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 โดยผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่อมักจะเป็นผู้สูงอายุ ข้าราชการเกษียณที่มีเงินเก็บสะสม หรือผู้หญิงที่มักมีความตื่นกลัวกับการหลอกลวงหรือกลั่นแกล้งของคนร้ายซึ่งรูปแบบของการกระทำความผิด มีลักษณะทำนองเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ (ธนภัทร ทองสอน, 2564)

วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัญหาร้ายจากการก่ออาชญากรรมข้ามชาติของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนและเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ปัญหานี้จึงอาจถือได้ว่าเป็นปัญหาอันเกี่ยวข้องด้วยความสงบเรียบร้อยของประชาชน ในปัจจุบันการกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและแพร่ขยายในวงกว้าง มีประชาชนตกเป็นเหยื่อและได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก และมีแนวโน้มว่าการกระทำความผิดดังกล่าวจะยังคงเกิดขึ้นเรื่อยๆ อีกทั้งยังมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการกระทำความผิดอยู่เสมอ ทว่าในขณะนี้การรับมือกับปัญหาดังกล่าว ยังไม่ปรากฏหนทางในการแก้ไขปัญหาที่เป็นรูปธรรม รวดเร็ว เด็ดขาด และเป็นการถาวร กล่าวคือ ในปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานใดที่ทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อปัญหาแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ทั้งที่เป็นปัญหาใหญ่และมีผู้ได้รับผลกระทบเป็นจำนวนมาก ประชาชนที่ตกเป็นเหยื่อได้รับความเสียหาย ต้องสูญเสียทรัพย์สินเงินทองจากการหลอกลวงของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ นอกจากนั้นประชาชนบางส่วนถึงแม้ไม่ได้ตกเป็นเหยื่อจนต้องสูญเสียทรัพย์สินใดๆ แต่ก็ถูกแก๊งคอลเซ็นเตอร์โทรมารบกวนบ้าง ถูกข่มขู่คุกคามบ้าง ถูกโทรมาด่าด้วยถ้อยคำที่หยาบคายบ้าง ซึ่งเป็นการทำลายความสงบสุขในการดำรงชีวิตของผู้นั้นในสังคม

ในด้านกฎหมายปัจจุบันปัญหาการกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ยังไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายใดรองรับการดำเนินคดีประเภทนี้ไว้เป็นการเฉพาะ การดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดจึงต้องอาศัยกระบวนการยุติธรรมซึ่งมีอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น ทั้งที่ในความเป็นจริงปัญหาแก๊งคอลเซ็นเตอร์สมควรได้รับการยกระดับการแก้ไขปัญหามาเป็นกรณีพิเศษ เนื่องจากเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเป็นระยะเวลานานนับปีและขยายวงกว้างอย่างรวดเร็ว การใช้กระบวนการยุติธรรมซึ่งมีอยู่ในปัจจุบันเพื่อเข้ามาแก้ไขปัญหานั้น ยังไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความร้ายแรงและผลกระทบของอาชญากรรมที่เกิดขึ้น เนื่องจากการแก้ไขปัญหานั้น ควรมีมาตรการทางกฎหมายที่เด็ดขาด สามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว และมีบทลงโทษที่รุนแรง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำความผิดซ้ำและการลอกเลียน บทความนี้ผู้เขียนได้ศึกษาข้อกฎหมายที่ใช้ในการเยียวยาความเสียหายทางแพ่งแก่ผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่อ เพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม รวมถึงเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุง พัฒนามาตรฐานอันเกี่ยวข้องด้วยความรับผิดชอบทางแพ่งให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพของปัญหาที่เกิดขึ้นต่อไป

ขอบเขตเนื้อหา

ในบทความนี้ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าและนำเสนอปัญหาการก่ออาชญากรรมข้ามชาติในกรณีแก๊งคอลเซ็นเตอร์ โดยได้อธิบายถึงความหมายและที่มาของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ลักษณะการกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ การดำเนินคดีอาญาและคดีแพ่ง รวมถึงความรับผิดชอบในทางแพ่งของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ตลอดจนข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงเพื่อพัฒนามาตรฐานที่ใช้บังคับกับความรับผิดชอบทางแพ่งต่อกรณีการกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์

ความหมายของแก๊งคอลเซ็นเตอร์

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 คำว่า “แก๊งคอลเซ็นเตอร์” ยังไม่พบว่ามีคำอธิบายความหมายเอาไว้ และเมื่อค้นหาความหมายจากดictionnary ก็ยังไม่พบว่ามีคำอธิบายใดได้บัญญัตินิยามความหมายของคำว่า แก๊งคอลเซ็นเตอร์ไว้เช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามหากมีการกล่าวถึงคำว่า “แก๊งคอลเซ็นเตอร์” ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมสามารถเข้าใจได้ว่าหมายถึงกลุ่มบุคคลที่ใช้วิธีการโทรศัพท์หรือส่งข้อความหาผู้อื่น โดยออกอุบายหลอกลวงด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การอ้างตนเป็นเจ้าของรัฐ การข่มขู่ การจูงใจจะให้รางวัล เพื่อให้ผู้รับโทรศัพท์หรือได้รับข้อความหลอกลวงดังกล่าวหลงเชื่อ หรือเกิดความกลัว หรือเกิดความอยากได้รับรางวัล จนยอมส่งมอบเงินหรือทรัพย์สินให้แก่แก๊งคอลเซ็นเตอร์

การดำเนินคดีกับแก๊งคอลเซ็นเตอร์

ในปี พ.ศ. 2564 มีผู้เสียหายเข้าแจ้งความกับกองบัญชาการตำรวจสืบสวนสอบสวนอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บช.สอท.) กว่า 1,600 คน โดยมีมูลค่าความเสียหายสูงกว่า 1,000 ล้านบาท ต่อมาในช่วงเดือนมกราคม 2565 ถึงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2565 มีผู้เข้าแจ้งความในกรณีแก๊งคอลเซ็นเตอร์จำนวน 129 คดี จากข้อมูลสถิติทางคดีดังกล่าวแสดงให้เห็นได้ว่าการกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สำหรับมูลเหตุจูงใจในการกระทำความผิดคือรายได้ที่รับจากการก่อเหตุ ซึ่งมีมูลค่าเป็นจำนวนมากมหาศาล ในขณะที่บทลงโทษตามกฎหมายไม่มีความรุนแรง (อารียา สุขโต, 2565)

การดำเนินคดีกับแก๊งคอลเซ็นเตอร์สามารถทำได้ทั้งในทางอาญาและทางแพ่ง กล่าวคือ การดำเนินคดีอาญามีวัตถุประสงค์เพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ส่วนการดำเนินคดีแพ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาชดเชยความเสียหายเป็นเงินหรือทรัพย์สิน ซึ่งในกรณีนี้ผู้เสียหายขอที่จะใช้สิทธิดำเนินคดีคดีอาญาและคดีแพ่งแยกต่างหากจากกัน หรือดำเนินคดีในลักษณะของคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาก็ได้ โดยสามารถจำแนกรายละเอียดของการดำเนินคดีได้ดังต่อไปนี้

1. การดำเนินคดีอาญา

จากการศึกษาพบว่า การกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์มีลักษณะที่สำคัญ คือ มีการใช้โทรศัพท์โทรไปหาผู้เสียหาย หรือส่งข้อความทางเอสเอ็มเอส (sms) โดยแสดงข้อความอันเป็นเท็จหลอกลวงในรูปแบบต่างๆ เพื่อจูงใจให้เหยื่อหลงเชื่อหรือกลัวจนยอมส่งมอบเงินหรือทรัพย์สินให้แก่แก๊งคอลเซ็นเตอร์ ทำให้ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อได้รับความเสียหายต่อทรัพย์สิน ซึ่งการกระทำดังกล่าวมีลักษณะเข้าข่ายเป็นการกระทำความผิดในข้อหาฉ้อโกง ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดโดยทุจริต หลอกลวงผู้อื่นด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อความจริงซึ่งควรบอกให้แจ้ง และโดยการหลอกลวงดังว่านั้นได้ไปซึ่งทรัพย์สินของผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม หรือทำให้ผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สามทำ ถอน ทำลายเอกสารสิทธิ ผู้นั้นกระทำความผิดฐานฉ้อโกงต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

การกระทำความผิดฐานฉ้อโกง ได้แก่ การกระทำโดยมีเจตนาทุจริตในการหลอกลวงผู้อื่นด้วยการทำให้เข้าใจผิด ซึ่งอาจทำได้โดยวิธีการแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อความจริงซึ่งควรบอกให้แจ้งเมื่อตนมีหน้าที่ต้องเปิดเผยเพื่อไม่ให้ผู้อื่นหลงผิด (ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, 2560) ดังเช่นที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6404/2560

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6404/2560 การที่จำเลยทั้งสองประสงค์ให้ร้าน ก. ของจำเลยทั้งสองได้รับงานรับจ้างทำความสะอาดโรงพยาบาล ข. จึงหลอกลวงนำหนังสือค้ำประกันของธนาคาร ก. ที่มีข้อความว่า ธนาคารยอมผูกพันตนโดยไม่มีเงื่อนไขที่จะค้ำประกันชนิดเพิกถอนไม่ได้เช่นเดียวกับลูกหนี้ชั้นต้นในการชำระเงินให้ตามสิทธิเรียกร้องของโรงพยาบาล ข. ผู้ว่าจ้าง ในกรณีที่ร้านของจำเลยทั้งสองผู้รับจ้างก่อให้เกิดความเสียหายใดๆ หรือต้องชำระค่าปรับหรือค่าใช้จ่ายใดๆ หรือร้านของจำเลยทั้งสองผู้รับจ้างมิได้ปฏิบัติตามภาระหน้าที่ใดๆ ที่กำหนดในสัญญาจ้างมาแสดง แต่ความจริงแล้วธนาคารมิได้ออกหนังสือค้ำประกันดังกล่าวให้แก่จำเลยทั้งสองอันเป็นการหลอกลวงผู้เสียหายและการหลอกลวงดังกล่าวเป็นเหตุให้ผู้เสียหายหลงเชื่อตกลงทำสัญญาจ้างร้านของจำเลยทั้งสองทำความสะอาดโรงพยาบาล ข. และได้ทรัพย์สินเป็นค่าจ้างจากการทำงาน 108,000 บาท ถือว่าจำเลยทั้งสองร่วมกันกระทำความผิดฐานฉ้อโกงแล้ว แม้ภายหลังจำเลยทั้งสองจะเข้าทำความสะอาดโรงพยาบาลจริงและได้รับค่าจ้างดังกล่าว ก็ไม่เป็นเหตุให้การกระทำความผิดอาญาของจำเลยทั้งสองที่เกิดขึ้นแล้วกลับกลายเป็นไม่มีความผิด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 95/2559 แม้โจทก์บรรยายฟ้องและเบิกความแยกการกระทำผิดของจำเลยที่ 1 ถึงที่ 3 มาเป็น 3 วัน แต่โจทก์ก็บรรยายฟ้องและเบิกความว่าจำเลยที่ 1 หลอกลวงโจทก์ขอให้ช่วยเหลือทางการเงินแก่จำเลยที่ 2 ในการนำเงินที่จำเลยที่ 2 ร่วมลงทุนค้าทองคำและอัญมณีกับสมาคมพ่อค้าเงินในสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้ามาในประเทศไทย เนื่องจากจำเลยที่ 2 ไม่มีค่าดำเนินการ แล้วจำเลยที่ 2 จะจ่ายค่าตอบแทนแก่โจทก์เป็นจำนวนเงินที่สูงกว่า โจทก์หลงเชื่อจ่ายเงินให้แก่จำเลยที่ 1 ถึงที่ 3 ไปถึงเมื่อวันที่ 25 เมษายน 2555 วันที่ 8 พฤษภาคม 2555 และวันที่ 27 มิถุนายน 2555 จำนวน 2,500,000 บาท 1,300,000 บาท และ 152,000 บาท ตามลำดับ การที่โจทก์โอนเงินให้แก่จำเลยที่ 1 ถึงที่ 3 ในแต่ละครั้งเป็นผลสืบเนื่องมาจากจำเลยที่ 1 ถึงที่ 3 หลอกลวงให้โจทก์ช่วยเหลือทางการเงินแก่จำเลยที่ 2 อันเป็นการกระทำต่อเนื่องกันด้วยเจตนาอย่างเดียวกันเพื่อที่จะฉ้อโกงโจทก์ การกระทำของจำเลยที่ 1 ถึงที่ 3 จึงเป็นความผิดกรรมเดียว

แต่ในกรณีที่การฉ้อโกงนั้นได้กระทำต่อประชาชนในวงกว้าง โดยไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง การกระทำดังกล่าวเป็นความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 343 ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา 341 ได้กระทำการด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จต่อประชาชน หรือด้วยการปกปิดความจริงซึ่งควรบอกให้แจ้งแก่ประชาชน ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการกระทำความผิดดังกล่าวในวรรคแรกต้องด้วยลักษณะดังกล่าวในมาตรา 342 อนุมาตราหนึ่งอนุมาตราใดด้วย ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 6 เดือน ถึง 7 ปี และปรับตั้งแต่ 10,000 บาท ถึง 140,000 บาท”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2112/2565 วงแชร์รวมกันทุกวงมากกว่า 30 คน ผู้กระทำความผิดต้องมีเจตนาจัดให้มีการเล่นแชร์หรือเป็นนายวงแชร์ที่แท้จริง คำฟ้องโจทก์ที่บรรยายพฤติการณ์การกระทำความผิดของจำเลยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า จำเลยเพียงแต่อ้างการจัดให้มีการเล่นแชร์มาเป็นข้อหลอกลวงเพื่อให้ได้เงินค่าวงแชร์จากผู้เสียหายหรือผู้อื่น จำเลยมิได้มีเจตนาจัดให้มีการเล่นแชร์ตามข้อกล่าวอ้าง อันเป็นองค์ประกอบความผิดต่อพระราชบัญญัติการเล่นแชร์ พ.ศ. 2534 มาตรา 6 (1) (2) ตามที่โจทก์ได้ระบุเกริ่นไว้ในตอนต้นของคำบรรยายฟ้อง จึงฟังไม่ได้ว่าเป็นกรณีมีบุคคลตั้งแต่ 3 คน ขึ้นไปตกลงกันเป็นสมาชิกวงแชร์ โดยแต่ละคนมีภาระที่จะส่งเงินหรือทรัพย์สินอื่นใดรวมเข้าเป็นทุนกองกลางเป็นวงๆ เพื่อให้สมาชิกวงแชร์หมุนเวียนกันรับทุนกองกลางแต่ละวงนั้นไปโดยการประมูลหรือโดยวิธีอื่นใด อันจะเป็นการเล่นแชร์ตามความหมายแห่งพระราชบัญญัติการเล่นแชร์ พ.ศ. 2534 มาตรา 4 ดังนั้นแม้จำเลยให้การรับสารภาพว่า จำเลยกระทำความผิดตามฟ้องแต่เมื่อพฤติการณ์การกระทำความผิดของจำเลยตามฟ้องมีเจตนาแท้จริงคือหลอกลวงฉ้อโกงประชาชนด้วยแสดงข้อความอันเป็นเท็จว่าเป็นวงแชร์ที่ให้ผลตอบแทนโดยไม่มีเจตนาจ่ายผลตอบแทนจริงและไม่มี การเปียหรือประมูลแชร์แต่อย่างใด ในส่วนของความผิดต่อพระราชบัญญัติการเล่นแชร์ตามที่โจทก์บรรยายมาในคำฟ้องไม่อาจถือเป็นความผิดตามบทกฎหมายดังกล่าวได้

สำหรับในกรณีการกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาที่ 831/2559 วินิจฉัยว่าเป็นการกระทำความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 343

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 831/2559 การแสดงข้อความอันเป็นเท็จต่อประชาชนในความผิดฐานฉ้อโกงประชาชนตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 343 ถือเอาเจตนาแสดงข้อความอันเป็นเท็จต่อประชาชนเป็นสำคัญ โดยจะเห็นได้จากวิธีการหลอกลวง เมื่อจำเลยทั้ง 4 กับพวกจัดตั้งระบบอุปกรณ์โทรศัพท์และระบบคอมพิวเตอร์ในรูปสำนักงานเครือข่ายโทรศัพท์ขึ้นในต่างประเทศและใช้การสื่อสารทางเสียงผ่านโครงข่ายอินเทอร์เน็ต ด้วยวิธีการสุ่มหมายเลขโทรศัพท์ของประชาชนที่ปรากฏข้อมูลอยู่ในระบบคอมพิวเตอร์ของจำเลยทั้ง 4 กับพวก แล้วโทรศัพท์หรือส่งข้อความทางโทรศัพท์เคลื่อนที่ติดต่อไปยังประชาชนทั่วไป รวมทั้งประชาชนไทยในราชอาณาจักร และแจ้งแก่ผู้ที่ได้รับการติดต่อด้วยข้อความอันเป็นเท็จต่างๆ ในลักษณะอ้างตนเองเป็นเจ้าหน้าที่ของธนาคารพาณิชย์และเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ หลอกลวงผู้ได้รับการติดต่อว่าผู้นั้นเป็นหนี้บัตรเครดิต หรือมียอดการใช้เงินในบัญชีสูงผิดปกติ ให้ไปตรวจดูยอดเงินในบัญชี หรือให้ไปดำเนินการเปลี่ยนแปลงรหัสข้อมูลเกี่ยวกับบัญชีธนาคารที่ประชาชนผู้ถูกหลอกลวงใช้บริการ หรือให้ไปดำเนินการใส่รหัสผ่าน หรือรหัสสั่งให้ระงับการทำรายการในบัญชีเงินฝาก บัตรเบิกถอนเงินสดเอทีเอ็ม หรือรหัสรับบัญชีธนาคาร หรือรหัสป้องกันมิให้ข้อมูลรั่วไหล โดยแจ้งว่าเพื่อเป็นการป้องกันมิให้ผู้อื่นเบิกถอนเงินออกจากบัญชีของประชาชนผู้ถูกหลอกลวงได้ ซึ่งเป็นการหลอกลวงเหมือนกัน อันมีลักษณะเป็นการหลอกลวงทั่วไป มิได้มุ่งหมายเจาะจงหลอกลวงคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษ ขึ้นอยู่กับว่าจำเลยทั้ง 4 กับพวกจะสุ่มได้หมายเลขโทรศัพท์ของประชาชนคนใดที่ปรากฏข้อมูลอยู่ในระบบคอมพิวเตอร์ของจำเลยทั้ง 4 กับพวกเพื่อทำการหลอกลวง การกระทำของจำเลยทั้ง 4 ตามฟ้องจึงเป็นการร่วมกันฉ้อโกงประชาชน

ในการกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ หากผู้กระทำได้แสดงตนเป็นคนอื่น เช่น อ้างว่าเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานธนาคาร พนักงานสอบสวนคดีพิเศษ พนักงานไปรษณีย์ การกระทำดังกล่าวย่อมเป็นเหตุเพิ่มโทษในความผิดฐานฉ้อโกงตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 342 ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าในการกระทำความผิดของฐานฉ้อโกงของผู้กระทำ

(1) แสดงตนเป็นคนอื่น หรือ

(2) อาศัยความเบาปัญญาของผู้ถูกหลอกลวง ซึ่งเป็นเด็กหรืออาศัยความอ่อนแอแห่งจิตใจของผู้ถูกหลอกลวง

ผู้กระทำความผิดระวางโทษจำคุก ไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1784/2493 คำว่า “ปลอมตัวเป็นคนอื่น” ตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา 306(1) นั้นมุ่งหมายถึงการแสดงตัวให้เขาหลงเชื่อว่าเป็นคนอื่นซึ่งไม่ใช่ตัวของตัวเอง จำเลยใช้ถ้อยคำหลอกลวงให้เขาหลงเชื่อว่าเป็นนายร้อยตำรวจโทประจำกองสอบสวนกลางปทุมวัน เมื่อความจริงจำเลยมิใช่เป็นนายร้อยตำรวจโทประจำกองสอบสวนกลางแล้ว แม้จะไม่ปรากฏว่ามีนายร้อยตำรวจโทชื่อนั้นในกองสอบสวนกลางหรือไม่ ก็ถือว่าเป็นการปลอมตัวตามความหมายในมาตรา 306(1) แล้ว

อนึ่ง หากจำเลยเพียงแต่แสดงฐานะอันเป็นเท็จโดยมิได้หลอกลวงว่าตนเองเป็นคนอื่น การกระทำดังกล่าวไม่ถือว่าเป็นการแสดงตนเป็นคนอื่น ดังเช่นที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาดังต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 122/2506 จำเลยมิได้แสดงตนเป็นคนอื่นแต่อย่างใด เป็นเพียงจำเลยแสดงฐานะของจำเลยอันเป็นเท็จว่าจำเลยเป็นผู้จัดการบริษัทสากลเอนเตอร์ไพรส์ จำกัด เท่านั้นการกระทำของจำเลยจึงไม่เข้าเกณฑ์ผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 342(1) คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1784/2493 ซึ่งโจทก์อ้างมานั้นข้อเท็จจริงไม่ตรงกับคดีนี้ จำเลยควรมีความผิดตามมาตรา 341

2. การดำเนินคดีแพ่ง

การดำเนินคดีแพ่งกับแก๊งคอลเซ็นเตอร์ การกระทำของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ที่ใช้การโทรศัพท์หรือส่งข้อความไปหลอกลวงผู้เสียหาย เพื่อให้ผู้เสียหายหลงเชื่อจนยอมส่งมอบเงินหรือทรัพย์สินให้แก่แก๊งคอลเซ็นเตอร์ ทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของผู้ที่ถูกหลอกลวง การกระทำดังกล่าวเป็นความผิดฐานละเมิด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิด จำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”

ละเมิด หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งไปกระทำต่อบุคคลหนึ่งโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ และเป็นการกระทำที่เป็นการล่วงละเมิดสิทธิผิดกฎหมาย ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลนั้น ซึ่งความเสียหายที่เกิดขึ้นอาจเป็นความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง (เตือนเด่น นาคสีหราช, 2565)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5302/2562 การที่ อ. รับฟังจากจำเลยที่ 3 ซึ่งเป็นเพื่อนของ อ. แนะนำว่าจำเลยที่ 2 สามารถฝาก ผู้เข้าสอบเข้ารับราชการเป็นนายตำรวจชั้นสัญญาบัตรได้ โดยไม่ปรากฏว่าจำเลยที่ 1 และที่ 2 แสดงออกให้ปรากฏแก่ประชาชนทั่วไปถึงเรื่องดังกล่าวอย่างไร เมื่อจำเลยที่ 3 ไม่มีส่วนรู้เห็นเกี่ยวข้องด้วยการกระทำความผิดของจำเลยที่ 1 และที่ 2 และมิได้ร่วมมือกับจำเลยที่ 1 และที่ 2 โดยรับหน้าที่ให้มากระจายข่าวในหมู่ผู้เข้าสอบให้แพร่หลาย เมื่อ อ. ไปพบกับจำเลยที่ 1 และที่ 2 ที่บ้าน เพื่อให้ช่วยเหลือโจทก์ทั้ง 2 เข้ารับราชการตำรวจ โดยยอมเสียค่าใช้จ่ายตามที่จำเลยที่ 1 และที่ 2 เรียกร้อง เห็นได้ว่าเป็นเรื่องที่จำเลยที่ 1 และที่ 2 ร่วมกันหลอกลวงโจทก์ทั้งสองเป็นการส่วนตัวเท่านั้น หาได้มีพฤติการณ์อันเป็นการหลอกลวงประชาชนโดยทั่วไปไม่ การกระทำของจำเลยที่ 1 และที่ 2 เป็นเพียงความผิดฐานร่วมกันฉ้อโกงตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341 โจทก์ทั้ง 2 ทราบดีการกระทำความผิดของจำเลยที่ 1 และที่ 2 เมื่อประมาณเดือนพฤษภาคม 2558 โจทก์ทั้ง 2 ฟ้องจำเลยที่ 1 และที่ 2 เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2558 จึงล่วงเลยกำหนดระยะเวลา 3 เดือน จึงขาดอายุความ สิทธินาคิดอาญามาฟ้องของโจทก์ทั้ง 2 ย่อมระงับไป ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (6)

ส่วนคำขอในส่วนแพ่งเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาตามมาตรา 46 เมื่อคำพิพากษาศาลอาญาวินิจฉัยว่าจำเลยที่ 1 และที่ 2 ร่วมกันฉ้อโกงโจทก์ทั้ง 2 จริง เมื่อจำเลยที่ 1 และที่ 2 ให้การรับสารภาพ เท่ากับรับว่าร่วมกันฉ้อโกงโจทก์ทั้ง 2 คำพิพากษาคดีส่วนแพ่งจึงต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยความรับผิดของบุคคลในทางแพ่ง โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าจำเลยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดหรือไม่ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 47 วรรค 1 เงินที่โจทก์ทั้ง 2 จ่ายให้จำเลยที่ 1 และที่ 2 ไป จึงไม่มีลักษณะเป็นสินบนเพื่อจูงใจเจ้าพนักงานอื่นกระทำการใดๆ เพื่อช่วยเหลือโจทก์ทั้ง 2 โดยมีขอบ แต่มีลักษณะเป็นสินน้ำใจที่สมนาคุณแก่จำเลยที่ 1 และที่ 2 ที่ช่วยเหลือทำให้โจทก์ทั้ง 2 สามารถบรรจุเข้ารับราชการได้ตามที่จำเลยที่ 1 และที่ 2 หลอกลวง โจทก์ทั้ง 2 จึงมีอำนาจฟ้องคดีในส่วนแพ่งซึ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาเรียกร้องให้จำเลยที่ 1 และที่ 2 ร่วมกันชดเชยเงินที่ร่วมกันฉ้อโกงไปพร้อมดอกเบี้ยให้แก่โจทก์ทั้ง 2 ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2412/2562 แม้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้มีคำอธิบายคำว่าผู้เสียหายไว้ในมาตรา 2 (4) ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้เสียหาย หมายถึง บุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6” แต่ข้อความตามมาตรา 44/1 ที่บัญญัติให้ผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกค่าสินไหมทดแทนได้นั้นย่อมมีความหมายในตัวเองว่า หมายถึง ผู้ที่มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทน จึงมีความหมายที่แตกต่างเกินกว่าความหมายของผู้เสียหายที่บัญญัติไว้ในมาตรา 2 (4) ถือได้ว่าขัดกัน การตีความคำว่าผู้เสียหายตามมาตรา 44 /1 จึงไม่ต้องถือความหมายเช่นเดียวกับมาตรา 2 (4) ทั้งนี้เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 1 ที่บัญญัติว่า “ในประมวลกฎหมายนี้ ถ้าคำใดมีคำอธิบายให้ถือตามความหมายดังได้อธิบายไว้ เว้นแต่ข้อความในตัวเองจะขัดกับคำอธิบายนั้น” ทั้งการที่พนักงานอัยการได้ดำเนินการเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายแล้ว ผู้เสียหายไม่อาจยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนในส่วนที่พนักงานอัยการได้เรียกแทน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และ 44/1 วรรคสาม ดังนั้น การพิจารณาว่าผู้ใดมีสิทธิเรียกเอาค่าสินไหมทดแทน ต้องพิจารณาจากสิทธิในทางแพ่ง ทำให้ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย ทั้งมาตรา 44/1 วรรค 2 ก็บัญญัติความว่า “ถือว่าคำร้องขอให้บังคับจำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนเป็นคำฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และผู้เสียหายอยู่ในฐานะโจทก์ในคดีส่วนแพ่ง ดังนั้น เมื่อโจทก์ร่วมเข้าร่วมเป็นโจทก์ทั้งคดีส่วนอาญาและคดีส่วนแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา และขอให้บังคับจำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนในส่วนดอกเบี้ย จึงใช้สิทธิในคดีส่วนแพ่งได้ และคดีส่วนแพ่งก็ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายอันว่าด้วยความรับผิดของบุคคลในทางแพ่ง เมื่อคดีส่วนแพ่งโจทก์ร่วมกับจำเลยได้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความ และศาลชั้นต้นพิพากษายอมความแล้ว ซึ่งคู่ความมิได้อุทธรณ์คำพิพากษายอมยอม โดยจำเลยอุทธรณ์เฉพาะคดีส่วนอาญาขอให้รอการลงโทษเท่านั้น คดีส่วนแพ่งจึงยุติและต้องบังคับไปตามคำพิพากษายอมยอม ศาลอุทธรณ์ภาค 3 ขอบที่จะวินิจฉัยให้เฉพาะคดีส่วนอาญาเท่านั้น

ความรับผิดชอบของแก๊งคอลเซ็นเตอร์

ในคดีแห่งการกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์เป็นความผิดข้อหาละเมิด ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ได้กำหนดให้ผู้ที่ทำละเมิดต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ที่ถูกทำละเมิด ค่าสินไหมทดแทน หมายถึง การชดเชยค่าเสียหายที่เป็นวงเงินและรวมถึงการชดเชยค่าสินไหมทดแทนในรูปแบบที่เฉพาะเจาะจง ซึ่งอาจเป็นการคืนทรัพย์สิน หรือการคืนราคาทรัพย์สิน (สนันท์ภรณ์ โสติพันธุ์, 2557) โดยหลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 ความว่า “ค่าสินไหมทดแทนจะพึงใช้โดยสถานใดเพียงใดนั้นให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด

อนึ่งค่าสินไหมทดแทนนั้น ได้แก่ การคืนทรัพย์สินอันผู้เสียหายต้องเสียไปเพราะละเมิดหรือใช้ราคาทรัพย์สินนั้น รวมทั้งค่าเสียหายอันจะพึงบังคับให้ใช้เพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันได้ก่อขึ้นนั้นด้วย” จากบทบัญญัติดังกล่าว วิธีการในการกำหนดค่าสินไหมทดแทน ศาลจะวินิจฉัยโดยพิจารณาจากพฤติการณ์และความร้ายแรงที่เกิดขึ้นในคดี กล่าวคือ ศาลจะต้องพิจารณาว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นความเสียหายประเภทใด เช่น เสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ หรือทรัพย์สิน เนื่องจากในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนนั้น จะต้องกำหนดให้เหมาะสมสอดคล้องกับประเภทของความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับ หากผู้เสียหายได้รับความเสียหายต่อทรัพย์สินและทรัพย์สินนั้นยังอยู่ในสภาพที่สามารถส่งคืนให้แก่ผู้เสียหายได้ การชดเชยค่าสินไหมทดแทนศาลก็ชอบที่จะกำหนดให้ผู้ทำละเมิดส่งมอบทรัพย์สินคืนให้แก่ผู้เสียหาย แต่หากทรัพย์สินนั้นถูกทำลายจนไม่อาจส่งมอบคืนให้แก่ผู้เสียหายได้ หรือทรัพย์สินนั้นได้สูญหายไปแล้ว ศาลก็อาจจะกำหนดให้ผู้ทำละเมิดชดเชยค่าสินไหมทดแทนในรูปของตัวเงินแทน หรือในกรณีที่ความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นความเสียหายต่อชื่อเสียงของบุคคลอื่น ศาลอาจกำหนดให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนด้วยการประกาศขอมาทางหน้าหนังสือพิมพ์ หรือการโฆษณาแก้ไขข่าวให้ถูกต้อง หรือกำหนดให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนเป็นตัวเงินก็ได้ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการกำหนดค่าสินไหมทดแทน มีอยู่ด้วยกันหลายประเภท ขึ้นอยู่กับความเสียหายที่เกิดขึ้น ว่าเป็นความเสียหายในรูปแบบใด โดยประเภทของค่าสินไหมทดแทน อาจจำแนกได้ดังนี้ (สนันท์ภรณ์ โสติพันธุ์, 2557)

1) ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายต่อทรัพย์สิน ได้แก่ การชดเชยค่าสินไหมทดแทนด้วยการคืนทรัพย์สินให้แก่ผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 และ 439 การชดเชยค่าสินไหมทดแทนด้วยการคืนราคาแก่ผู้เสียหายตามมาตรา 439 การชดเชยดอกเบี้ยในเงินที่ต้องคืนให้ผู้เสียหาย ตามมาตรา 440 ค่าขาดประโยชน์ในการใช้ทรัพย์สิน การใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ครองสังหาริมทรัพย์ ตามมาตรา 441

2) ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายต่อชีวิต ได้แก่ ค่าปลงศพและค่าใช้จ่ายที่จำเป็นอย่างอื่น ตามมาตรา 443 ค่าขาดไร้อุปการะ ค่าขาดการทำงานในครัวเรือนหรือค่าขาดการทำอุตสาหกรรมของผู้เสียหาย ตามมาตรา 445

3) ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายต่อร่างกายหรืออนามัย ตามมาตรา 444

4) ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายต่อเสรีภาพ ได้แก่ ค่าขาดการงาน ตามมาตรา 438 และค่าเสียหายอันมิใช่ตัวเงิน ตามมาตรา 446

5) ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายต่อชื่อเสียง ตามมาตรา 447

การให้ความคุ้มครองแก่ผู้เสียหายตามความรับผิดชอบที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

ด้วยความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ส่วนมากเป็นความเสียหายต่อทรัพย์สิน โดยผู้เสียหายมักถูกหลอกลวงให้โอนเงินให้แก่แก๊งคอลเซ็นเตอร์ การชดเชยค่าสินไหมทดแทนในกรณีนี้ จึงสอดคล้องกับรูปแบบการชดเชยค่าสินไหมทดแทนเป็นตัวเงิน ตามมาตรา 438 ซึ่งจะต้องมีการชดเชยดอกเบี้ยด้วย ตามมาตรา 440 ซึ่งบัญญัติว่า “ในกรณีที่ต้องใช้ราคาทรัพย์สินอันได้เอาของเขาไปก็ดี ในกรณีที่ต้องใช้ราคาทรัพย์สินอันลดน้อยลงเพราะบุบสลายก็ดี ฝ่ายผู้ต้องเสียหายจะเรียกดอกเบี้ยในจำนวนเงินที่จะต้องชดเชยตั้งแต่เวลาอันเป็นฐานที่ตั้งแห่งการประมาณราคานั้นก็ได้” สำหรับการคิดดอกเบี้ยในกรณีที่มีการทำละเมิดนั้นเป็นไป ตามมาตรา 206 ซึ่งบัญญัติว่า “มาตรา 206 ในกรณีหนี้อันเกิดแต่มูลละเมิด ลูกหนี้ได้ชื่อว่ามีผิดนัดมาแต่เวลาที่ทำการละเมิด” หมายถึง ในกรณีที่แก๊งคอลเซ็นเตอร์ทำละเมิดต่อผู้เสียหาย ผู้ทำละเมิดนั้นย่อมตกเป็นลูกหนี้ผิดนัดทันทีที่มีการทำละเมิดขึ้น ทั้งนี้ ผลของการตกเป็นผิดนัด ทำให้แก๊งคอลเซ็นเตอร์ต้องรับผิดชอบในดอกเบี้ยผิดนัด ตามมาตรา 224 ซึ่งบัญญัติว่า “หนี้เงินนั้นให้คิดดอกเบี้ยในระหว่างเวลาผิดนัดในอัตราที่กำหนด ตามมาตรา 7 บวกด้วยอัตราเพิ่มร้อยละ 2 ต่อปี ถ้าเจ้าหน้อาจจะเรียกดอกเบี้ยได้สูงกว่านั้น โดยอาศัยเหตุอย่างอื่นอันชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้คงส่งดอกเบี้ยต่อไปตามนั้น

ห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยซ้อนดอกเบี้ยในระหว่างผิดนัด

การพิสูจน์ค่าเสียหายอย่างอื่นนอกจากนั้น ให้พิสูจน์ได้”

ดอกเบี๋ยตามมาตรา 7 บัญญัติว่า “ถ้าจะต้องเสียดอกเบี๋ยแก่กันและมีได้กำหนดอัตราดอกเบี๋ยไว้โดยนิติกรรมหรือโดยบทกฎหมายอันขัดแย้ง ให้ใช้อัตราร้อยละ 3 ต่อปี อัตราตามวรรค 1 อาจปรับเปลี่ยนให้ลดลงหรือเพิ่มขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจของประเทศได้โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา โดยปกติให้กระทรวงการคลังพิจารณาทบทวนทุก 3 ปี ให้ใกล้เคียงกับอัตราเฉลี่ยระหว่างอัตราดอกเบี๋ยเงินฝากกับอัตราดอกเบี๋ยเงินกู้ยืมของธนาคารพาณิชย์”

ดังนั้น ในการกระทำความผิดฐานละเมิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ผู้เสียหายจึงสามารถใช้สิทธิทางแพ่งเรียกให้แก๊งคอลเซ็นเตอร์รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเป็นเงิน พร้อมทั้งดอกเบี๋ยให้แก่ผู้เสียหายในอัตราร้อยละ 5 ต่อปี ตามบทบัญญัติในมาตรา 420 ประกอบมาตรา 438 มาตรา 206 มาตรา 224 และมาตรา 7 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ปัญหาความรับผิดทางแพ่งที่ใช้บังคับในกรณีแก๊งคอลเซ็นเตอร์ในปัจจุบัน

สำหรับความรับผิดทางแพ่งตามกฎหมายที่ใช้บังคับในปัจจุบัน กำหนดให้ผู้เสียหายเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนพร้อมทั้งดอกเบี๋ยจากแก๊งคอลเซ็นเตอร์ซึ่งเป็นผู้ทำละเมิดได้ แต่เนื่องจากการกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและขยายขอบเขตการกระทำความผิดอย่างกว้างขวาง เนื่องจากใช้โทรศัพท์เป็นเครื่องมือในการกระทำความผิด เมื่อโทรศัพท์เป็นสิ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นเด็ก หรือผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นเพศใด อาชีพใด จึงถือได้ว่าเป็นภัยที่ใกล้ตัวประชาชนเป็นอย่างยิ่ง อาจเกิดขึ้นกับบุคคลใดในเวลาใดก็ได้ ลักษณะเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อบุคคลทุกคนในสังคม การให้ความคุ้มครองตามกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบัน จึงยังไม่เพียงพอต่อการให้ความคุ้มครองแก่ผู้เสียหาย รวมถึงประชาชนทั่วไปที่มีความเสี่ยงในการตกเป็นผู้เสียหาย ดังนั้น จึงควรมีมาตรการทางกฎหมายสำหรับป้องกันการกระทำความผิดที่มีความเด็ดขาดและรุนแรงมากขึ้น

การป้องกันและแก้ไขปัญหการก่ออาชญากรรมข้ามชาติของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ในต่างประเทศ

กรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) ได้ร่วมมือกับ MJIB (The Ministry of Justice Investigation Bureau) ไต้หวัน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับการก่ออาชญากรรมข้ามชาติของแก๊งคอลเซ็นเตอร์เพื่อทำลายองค์กรและตัดวงจรการกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ โดยมีการประกาศให้ประชาชนอย่าหลงเชื่อ และอย่าเข้าไปมีส่วนร่วมกับผู้กระทำความผิด (DSINEWS, 2560)

บทสรุป

การกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ที่ใช้โทรศัพท์โทรหาหรือส่งข้อความเอสเอ็มเอส (sms) หาเหยื่อผู้เสียหายโดยหลอกลวงด้วยประการต่างๆ เพื่อให้เหยื่อหลงเชื่อ หรือกลัว หรือจูงใจว่าจะให้รางวัล แล้วจากนั้นจะใช้อุบายทำให้เหยื่อส่งมอบเงินหรือทรัพย์สินให้แก่แก๊งคอลเซ็นเตอร์ เป็นการกระทำความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 343 ซึ่งมีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี ปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และยังเป็นกระทำความผิดฐานละเมิด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ซึ่งผู้ทำละเมิดจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนพร้อมทั้งดอกเบี๋ย ในอัตราร้อยละ 5 ต่อปีให้แก่ผู้เสียหาย ตามมาตรา 438 ประกอบมาตรา 206 มาตรา 224 และมาตรา 7

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาความรับผิดทางแพ่ง ให้สอดคล้องกับการกระทำความผิดของแก๊งคอลเซ็นเตอร์โดยใช้มาตรการทางกฎหมายที่มีความเด็ดขาดและรุนแรงมากขึ้นที่มีการใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน เช่น การกำหนดให้มีการคิดเบี๋ยปรับจำนวนสูง หรือกำหนดให้มีการคิดดอกเบี๋ยทบต้น หรือกำหนดดอกเบี๋ยในอัตราพิเศษที่สูงกว่าร้อยละ 5 ต่อปี หรือกำหนดให้มีการยึดทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเป็นกรณีพิเศษนอกเหนือจากการยึดทรัพย์สินในชั้นบังคับคดี อีกทั้งควรมีการจำกัดตัดสิทธิผู้กระทำความผิดในการทำนิติกรรมที่มีความสำคัญ เช่น ห้ามมิให้มีการจำหน่าย จ่าย โอน ยักยอก ถิ่นเช่า ทรัพย์สิน ทั้งทรัพย์สินที่มีทะเบียนและทรัพย์สินที่ไม่มีทะเบียนร่วมด้วย เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- จักรพงษ์ กังวานโสภณ. (2565). ความผิดฐานฉ้อโกง: ศึกษากรณีการหลอกลวงทางโทรศัพท์ (แก๊งคอลเซ็นเตอร์). วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. 7(1), 280-290.
- เดือนเด่น นาคสีหราช. (2565). สรุปหลักกฎหมายลักษณะละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลามิควรได้. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. (2560). คำอธิบายกฎหมายอาญาภาคความผิดและโทษ. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ธนภัทร ทองสอน. (2564). อาชญากรรมแก๊งคอลเซ็นเตอร์. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.). <<https://researchcafe.org/call-center-crime/>> (สืบค้นเมื่อ 3 มกราคม 2566).
- ศันท์กรณ์ โสทธิพันธุ์. (2557). คำอธิบายกฎหมายลักษณะละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลามิควรได้. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- อารียา สุขโต. (2565). ภัยอาชญากรรมแก๊งคอลเซ็นเตอร์. หอสมุดรัฐสภา. <<https://library.parliament.go.th/th/radioscript/r2565-jul7>> (สืบค้นเมื่อ 3 มกราคม 2566).
- DSINEWS. (2560). DSI จับมือ MJIB ทลายเครือข่ายองค์กรข้ามชาติแก๊งคอลเซ็นเตอร์. กรมสอบสวนคดีพิเศษ. กรมสอบสวนคดีพิเศษ <<https://www.dsi.go.th/Files/25601018/18-10-60>> (สืบค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2566).

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ:
กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

Promoting Community Participation in Gold Mine Rehabilitation: A Case Study
of Communities in Khao Luang Sub-District, Wang Saphung District, Loei Province

วิริยา เพียรไทย¹ พรหมพงษ์ มหพรพงษ์² วิชญ์ มะลิตัน³

E-mail: wiriya.p3@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการทำเหมืองแร่ทองคำ ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย 2) นำเสนอแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ: กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย 1) ผู้ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ทองคำ และผู้เสนอแนวทางการฟื้นฟู คือ ตัวแทนกลุ่มคนรักบ้านเกิด 6 หมู่บ้าน จำนวน 13 คน 2) ผู้ส่งเสริมแนวทางการฟื้นฟู คือ ผู้ทรงคุณวุฒิจากภาครัฐ ภาคประชาชน นักวิชาการ จำนวน 7 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ การศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า

1. บริบทตำบลเขาหลวง อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและที่ราบสูงเชิงเขา มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ และลำห้วย ชาวบ้านตำบลเขาหลวงมีความผูกพัน และพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติไว้หล่อเลี้ยงชีวิต เมื่อปี 2545 มีบริษัทเหมืองแร่ทองคำ ได้เริ่มเข้ามาดำเนินกิจการในพื้นที่ แต่ดำเนินกิจการได้ไม่นานส่งผลกระทบชุมชนแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านสิ่งแวดล้อม 2) ด้านสุขภาพ 3) ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ 4) ด้านความขัดแย้งชุมชน ภาครัฐ และบริษัทเหมืองแร่ทองคำ

2. แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ พบว่า มีแนวทาง 5 สร้าง คือ 1) สร้างการสื่อสาร และทำความเข้าใจ 2) สร้างการเป็นเจ้าของร่วมกัน 3) สร้างคณะทำงานจัดทำ และพิจารณาการฟื้นฟู 4) สร้างกระบวนการร่วมมือ และพิจารณาการฟื้นฟู 5) สร้างการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลทุกขั้นตอน

คำสำคัญ: แนวทาง การมีส่วนร่วม การฟื้นฟู เหมืองแร่ทองคำ

Abstract

The objectives of this research were to 1) to study the state of gold mining in Khao Luang Sub-district, Wang Saphung District, Loei Province 2) to present guidelines for promoting participation in community rehabilitation after gold mining: a case Study the community in Khao Luang sub-district area. Wang Saphung District, Loei Province, using qualitative research methods. The target groups included 1) a group of people who were affected by gold mining and a group of people who gave suggestions for a recovery of the area which included 13 people from Khon Rak Bann Kerd Group who were representatives from six villages and 2) people who gave supports to the recovery which included 7 experts who were academics and representatives from the government and public sectors. The data were collected by using documentary research, structured interview, and participatory and non-participant observation. Data were analyzed by content analysis and were subsequently displayed by using a description. The results were as follows:

1. Khao Luang Subdistrict Context It is located in the administrative area of Wang Saphung District, Loei Province. Most of the areas are mountains and foothill plateaus. There are natural resources that are abundant with forests and streams. And rely on natural resources to sustain life in the year 2545 with a gold mining company. has begun to operate in the area But the operation did not last long, affecting communities divided into 4 aspects: 1) environment, 2) health, 3) way of life, 4) community conflict, government sector and gold mining companies.

¹ นักศึกษาปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

^{2,3} อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพัฒนสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

2. Guidelines for promoting participation in community rehabilitation after gold mining, it was found that there were 5 approaches: And understand 2) create joint ownership 3) create a working group to create and consider rehabilitation. 4) Create a collaborative process. and consider rehabilitation. 5) Create monitoring, inspection and evaluation of every step.

Keywords: guidelines, participation, rehabilitation, gold mine

ความเป็นมาของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์มากประเทศหนึ่ง ทั้งทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และแร่ธาตุต่างๆ ทำให้การพัฒนาประเทศจึงมุ่งการจัดสรรทรัพยากร โดยเฉพาะทรัพยากรแร่ที่มีมูลค่ามากจนมีมติคณะรัฐมนตรี ปี 2530 ประกาศ นโยบายว่าด้วยการสำรวจและพัฒนาเหมืองแร่ทองคำ เพื่อการพัฒนาเมืองแร่ให้เป็นโครงการใหญ่และเปิดโอกาสให้บริษัทเอกชนเข้ามาสำรวจและสัมปทาน (กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่, 2565) จังหวัดเลยเป็นหนึ่งในสามจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร่วมกับจังหวัดอุดรธานี และจังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่ในการสำรวจเหมืองแร่ทองคำตามนโยบายเหมืองทองภายใต้พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 เนื่องจากจังหวัดเลยมีลักษณะทางธรณีวิทยาเป็นหินภูเขาไฟและหินอัคนี อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเกษตรและท่องเที่ยว จังหวัดเลยจึงได้รับการสำรวจและค้นพบแหล่งแร่หลายชนิด เช่น แร่ทองแดง แร่เหล็ก แร่แบไรต์ และแร่ทองคำ ทำให้บริษัทเอกชนเข้ามาขอสัมปทานการดำเนินการเหมืองแร่ทองคำ ในปี 2546 บนพื้นภูเขาในจังหวัดเลย 3 แห่ง คือ ภูทับฟ้า ภูเหล็ก และภูข่าป่าบอน ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย จำนวน 6 แปลง เนื้อที่ประมาณ 1,308 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าโคกภูเหล็ก ซึ่งมีลำห้วยสาธารณะไหลผ่านคือห้วยผุกที่เป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำสายที่ไหลลงสู่แม่น้ำเลย ส่วนที่ราบบริเวณรอบเหมืองแร่ทองคำมีหมู่บ้านอาศัยอยู่ 6 หมู่บ้านในตำบลเขาหลวง ประกอบด้วย บ้านนาหนองบง บ้านกกสะทอน บ้านภูทับฟ้า บ้านห้วยผุก บ้านโนนผาพุฒพัฒนา และบ้านแก่งหิน โดยบ้านนาหนองบง เป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เหมืองแร่ทองคำที่สุดระยะทางเพียง 500 เมตร (ธัญญาภรณ์ สุรภักดี, 2553)

หลังการดำเนินการเหมืองแร่ทองคำเริ่มขึ้นในพื้นที่ตำบลเขาหลวง ต้นปี 2549 เริ่มมีข้อเรียกร้องจากประชาชนในบริเวณหมู่บ้านรอบเหมืองทองคำ 6 หมู่บ้านตำบลเขาหลวง ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นหลายด้าน เช่น ชาวบ้านต้องเผชิญเสียงดังรบกวนในเวลากลางคืนจากการระเบิดและเครื่องจักร การทนต่อฝุ่นจากรถบรรทุกเข้าออกชุมชน ชาวบ้านมีค่าครองชีพที่สูงขึ้นเนื่องจากน้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติไม่สามารถนำมาอุปโภคและบริโภคได้เพราะมีสารเคมีปนเปื้อนเกินค่ามาตรฐาน ส่วนสุขภาพร่างกายของชาวบ้านตรวจพบสารโซดาไนต์สะสม ชาวบ้านบางรายมีอาการภาวะพิษจากสารเคมี และเกิดความขัดแย้ง ทั้งภายในชุมชนจากความเห็นต่างต่อการเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยในการทำเหมืองแร่ทองคำ ส่งผลที่สำคัญในการทำกิจกรรมบางอย่างก็ไม่สามารถทำร่วมกันได้เหมือนอย่างเช่นในอดีต รวมถึงความขัดแย้งที่ชาวบ้านต้องลุกขึ้นมาต่อสู้กับบริษัทเหมืองแร่ทองคำ หน่วยงานภาครัฐ เพื่อเรียกร้องให้ยุติการทำเหมืองแร่ทองคำ (กัลยา จันทรทันโอ, 2558) ผลกระทบที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ต้องลุกขึ้นมาขับเคลื่อนให้ยุติการดำเนินการเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ จนเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559 นายกรัฐมนตรีได้ใช้อำนาจตามมาตรา 44 ออกคำสั่งหัวหน้า คสช.ที่ 72/2559 สั่งห้ามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่ออายุประทานบัตร ใบอนุญาต และให้ผู้ประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำระงับการประกอบกิจการตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2560 เป็นต้นไป ในปี 2561 บริษัทเหมืองแร่ทองคำล้มละลาย และศาลจังหวัดเลย พิพากษาให้บริษัทดำเนินการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและนอกพื้นที่เหมืองแร่ทองคำ และชดเชยค่าเสียหายให้ครอบครัวที่อาศัยอยู่บริเวณรอบเหมืองแร่ทองคำที่ได้รับผลกระทบด้านสุขภาพและจิตใจ (มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน, 2562)

ตามที่ศาลจังหวัดเลยได้ให้บริษัทเหมืองแร่ทองคำฟื้นฟูพื้นที่ในเหมืองแร่ทองคำและรอบบริเวณเหมืองแร่ทองคำ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำร่างแผนการฟื้นฟู และแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาเพื่อยกร่างแผนการฟื้นฟู แต่ชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิด 6 หมู่บ้านกลับเห็นว่าแผนฟื้นฟูดังกล่าวเป็นเพียงการฟื้นฟูบริเวณในพื้นที่เหมืองแร่ทองคำเท่านั้น ซึ่งการฟื้นฟูต้องเกิดการฟื้นฟูอย่างรอบด้านทั้งระบบนิเวศภายในเหมืองแร่ทองคำและชุมชน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สังคม และวัฒนธรรมที่สูญเสียไปตอนมีเหมืองแร่ทองคำได้เข้ามาดำเนินการในพื้นที่ การแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาเพื่อยกร่างแผนการฟื้นฟูก็ขาดซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านในพื้นที่ที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงเข้าไปมีส่วนร่วมในคณะกรรมการชุดนี้ ทำให้การฟื้นฟูเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ยังไม่เกิดแผนการฟื้นฟูที่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย รวมทั้งกระบวนการฟื้นฟูที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ จนชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิด 6 หมู่บ้านร่วมกับนักวิชาการอิสระจัดทำแผนฟื้นฟูภาคประชาชนขึ้น โดยหัวใจสำคัญของแผนการฟื้นฟูคือการฟื้นฟูอย่างรอบด้าน และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นสำคัญ ทำให้เห็นว่าการแผนการฟื้นฟูที่เป็นรูปธรรมยังไม่เกิดขึ้น เนื่องจากหน่วยงาน และชาวบ้านเองก็มีแผนการฟื้นฟูที่ขาดการบูรณาการแผนร่วมกัน และกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ที่เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในการฟื้นฟูยังไม่เข้าใจถึงกระบวนการมีส่วนร่วมที่เห็นจากการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาเพื่อยกร่างแผนการฟื้นฟูกลับมีสัดส่วนชาวบ้านในพื้นที่ที่เข้าร่วม

ไม่สามารถจะมีสิทธิในการตัดสินใจได้ ผู้ศึกษาจึงสนใจจะศึกษาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ: กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ซึ่งหากมีการสร้างแนวทางการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำขึ้น ก็จะไปสู่การเริ่มต้นให้เกิดการมีส่วนร่วม และจัดทำแผนฟื้นฟูที่สามารถเป็นที่ยอมรับของทุกภาคส่วน เกิดการฟื้นฟูอย่างเป็นรูปธรรมที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิด 6 หมู่บ้านที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการทำเหมืองแร่ทองคำ เข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูที่สามารถเกิดกระบวนการฟื้นฟูชุมชนอย่างรอบด้าน และชาวบ้านในพื้นที่สามารถอาศัยอยู่ในชุมชนได้อย่างปลอดภัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพการทำเหมืองแร่ทองคำ ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ: กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย ผู้วิจัยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ
2. กลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยแบ่งแหล่งข้อมูลในการศึกษา คือ บุคคล ผู้วิจัยแบ่งบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ทองคำ และเสนอแนวทางการฟื้นฟู ผู้วิจัยเลือกบุคคลที่ตัวแทนกลุ่มคนรักบ้านเกิด 6 หมู่บ้านแบบเจาะจงทั้งหมด 13 คน โดยเกณฑ์การคัดเลือกคือ ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มคนรักบ้านเกิด 6 หมู่บ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ มีบทบาทในการขับเคลื่อนให้ปิดเหมืองแร่ทองคำ และมีบทบาทการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ ระยะเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี

กลุ่มที่ 2 ผู้ส่งเสริมแนวทางการฟื้นฟู รวมจำนวน 7 คน ประกอบด้วย 1) ผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 2 คน เกณฑ์ในการคัดเลือก คือ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาท หน้าที่ หรือมีความรู้ด้านกฎหมายเหมืองแร่ และการฟื้นฟูหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ 2) ผู้ทรงคุณวุฒิภาคประชาชน จำนวน 2 คน เกณฑ์ในการคัดเลือก คือ ทำงานในองค์กรภาคประชาชนที่ไม่แสวงหาผลกำไร มีประสบการณ์งานด้านเหมืองแร่ทองคำ การเคลื่อนไหวภาคประชาชน สิทธิชุมชน การฟื้นฟูชุมชน ระยะเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปี และเป็นผู้ที่ร่วมทำงานกับกลุ่มคนรักบ้านเกิด 6 หมู่บ้าน ระยะเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี 3) นักวิชาการ จำนวน 3 คน เกณฑ์ในการคัดเลือก คือ นักวิชาการที่สังกัดมหาวิทยาลัย และเป็นผู้ที่ทำงานและมีประสบการณ์งานด้านพัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน การเคลื่อนไหวภาคประชาชน สิทธิชุมชน และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเหมืองแร่ทองคำ ไม่น้อยกว่า 10 ปี

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล ดังนี้

3.1 การศึกษาเอกสาร มีประเด็น ดังนี้ บริบทชุมชน สภาพชุมชนอดีตจนถึงปัจจุบันหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ ความจำเป็นของการทำเหมืองแร่ทองคำ ผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ทองคำ และการจัดทำแผนฟื้นฟูของหน่วยงานราชการ บริษัทเหมืองแร่ทองคำ และภาคประชาชน

3.2 แบบการสัมภาษณ์ มีประเด็น ดังนี้ การฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ และแนวทางการมีส่วนร่วมฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ

3.3 การสังเกต มีประเด็น ดังนี้ บริบทชุมชน การใช้ชีวิตประจำวันของชาวบ้าน กิจกรรมฟื้นฟูชุมชนของชาวบ้าน และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกิจกรรมฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

4.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยใช้ประเด็นการศึกษาเอกสารมาเป็นขอบเขตของการศึกษา โดยคัดเลือกเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีระยะเวลาดังแต่ปี 2530 ถึง 2565

4.2 การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองโดยการประสานกลุ่มเป้าหมายและลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์

4.3 การเก็บข้อมูลจากการสังเกต คือ 1) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ เพื่อให้ผู้วิจัยมองในมุมมองคนภายนอก 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยผู้วิจัยเข้าร่วมทำกิจกรรมการฟื้นฟูร่วมกับชาวบ้าน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และวิเคราะห์เนื้อหา โดยรวบรวมประเด็นที่สำคัญและข้อสรุปนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. **บริบทและผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ทองคำ ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย** พบว่า ตำบลเขาหลวง อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย โดยสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและที่ราบสูงเชิงเขา มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ และลำห้วย ตามประวัติศาสตร์ของชุมชน หมู่บ้านในตำบลเขาหลวงมีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษกว่า 100 ปี จนขยายชุมชนตั้งเป็นตำบลเขาหลวงในปัจจุบัน ซึ่งตำบลเขาหลวงปกครองทั้งหมด 13 หมู่บ้าน โดยมี 6 หมู่บ้านที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เหมืองแร่ทองคำ คือ บ้านห้วยผุก บ้านกอกสะท้อน บ้านนาหนองบง บ้านแก่งหิน บ้านโนนผาพุฒพัฒนา และบ้านภูทับฟ้า ซึ่งบ้านนาหนองบงเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เหมืองแร่ทองคำมากที่สุด ในระยะทางเพียง 500 เมตร เมื่อปี 2545 มีบริษัทเหมืองแร่ทองคำ เริ่มเข้ามาดำเนินการกิจการในพื้นที่บริเวณภูทับฟ้า ภูเหล็ก และภูซำป่าบอน ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย จำนวน 6 แปลง เนื้อที่ประมาณ 1,308 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าโคกเหล็ก บริษัทเหมืองแร่ดำเนินการได้ไม่นาน ประมาณปี 2549 ชาวบ้านในชุมชนก็เริ่มรวมกลุ่มในนามกลุ่มคนรักบ้านเกิด 6 หมู่บ้านเพื่อเคลื่อนไหวให้เกิดการปิดเหมืองแร่ทองคำ โดยผลกระทบที่เกิดขึ้น แบ่งออกได้ 4 ด้าน คือ

1.1 ด้านสิ่งแวดล้อม พื้นที่ที่มีสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์แต่เมื่อหลังจากการทำเหมืองแร่ทองคำ ทำให้พื้นที่เป็นชุมชนเหมืองร้าง บ่อน้ำเสียที่ปนเปื้อนสารพิษ โดยรอบเต็มไปด้วยกองหินที่คล้ายภูเขาขนาดย่อมที่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีก ส่วนแหล่งน้ำธรรมชาติ ตรวจสอบ พบการปนเปื้อนของสารอันตรายเกินค่ามาตรฐานในหลายจุดของพื้นที่ และสัตว์ในแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีจำนวนลดลง

1.2 ด้านสุขภาพ พบว่า คนในชุมชนตรวจพบสารโซยาในดีเอสเอ็มในร่างกาย และมีอาการแพ้สารเคมี ส่วนสุขภาพด้านจิตใจที่มีการหวาดระแวงสารเคมีที่ปนเปื้อนในสิ่งแวดล้อม ถูกกดดันและตึงเครียดกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนจากความขัดแย้งกันเองในชุมชน ภาครัฐ และบริษัทเหมืองแร่ทองคำ

1.3 ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ในช่วงดำเนินการเหมืองแร่ทองคำมีการรบกวนจากการระเบิดหิน ฝุ่น กลิ่นเหม็น และเสียงดังในเวลากลางคืน รวมทั้งชาวบ้านต้องเผชิญกับต้นทุนในการดำเนินชีวิตที่สูงขึ้น เนื่องจากต้องซื้อน้ำมาเพื่ออุปโภค บริโภค และต้องเดินทางไปพบหมอเพราะมีอาการแพ้สารเคมี และการที่ชาวบ้านต้องทิ้งวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพเพื่อมารวมกลุ่มกันในการต่อสู้

1.4 ด้านความขัดแย้งชุมชน ภาครัฐ และบริษัทเหมืองแร่ทองคำที่เกิดจากการเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการดำเนินการเหมืองแร่ทองคำ ซึ่งความรุนแรงเกิดขึ้นจากการไม่พูดคุยกันไปจนถึงการฟ้องร้องคดีความ

2. **สภาพการฟื้นฟู และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย** พบว่า หลังการปิดเหมืองแร่ทองคำเมื่อ พ.ศ. 2561 จึงเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ โดยหน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่รับผิดชอบในการฟื้นฟูโดยตรง เนื่องจากบริษัทเหมืองแร่ทองคำไม่สามารถดำเนินการฟื้นฟูได้เพราะบริษัทถูกฟ้องล้มละลาย ต้องรอเงินจากการขายทรัพย์สินบริษัทเพื่อมาฟื้นฟูพื้นที่ และชดเชยเยียวยาให้ชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิด 6 หมู่บ้าน ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการทำเหมืองแร่ทองคำตามคำพิพากษาศาลจังหวัดเลย การฟื้นฟูพื้นที่หลังการทำเหมืองแร่ทองคำที่ผ่านมาตั้งแต่เหมืองแร่ทองคำหยุดดำเนินการในพื้นที่จะเห็นได้ว่าทั้งที่มีคำสั่งศาลให้ดำเนินการฟื้นฟูเหมืองแร่ทองคำ และให้ชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงเข้าร่วมการฟื้นฟู แต่หน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการฟื้นฟูต่อจากบริษัทเหมืองแร่ทองคำที่ล้มละลาย เริ่มจัดทำร่างแผนการฟื้นฟูแต่ขาดซึ่งการให้ชาวบ้านในพื้นที่เข้าไปมีส่วนร่วม จนทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ร่วมกับนักวิชาการจัดทำแผนฟื้นฟูภาคประชาชนขึ้น เมื่อนำแผนการฟื้นฟูมาเสนอต่อหน่วยงานแผนดังกล่าวก็ไม่ถูกนำมาใช้ หรือปรับปรุงร่วมกับแผนของหน่วยงาน อีกทั้งการแต่งตั้งคณะทำงานติดตามปัญหาผลกระทบและการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมภายในและบริเวณรอบเหมืองแร่ทองคำต้องมีสัดส่วนชาวบ้านเข้าไปเป็นคณะทำงานแต่ชาวบ้านเห็นว่าตัวแทนที่เข้าเป็นไปคณะทำงานของชาวบ้านไม่สามารถมีอำนาจตัดสินใจได้จากจำนวนที่ชาวบ้านต้องส่งตัวแทนเข้าร่วม จึงเป็นเหตุผลให้ชาวบ้านคัดค้านร่างแผนการฟื้นฟูและการแต่งตั้งคณะทำงานจึงยังไม่เกิดการฟื้นฟูที่เป็นรูปธรรม ส่วนชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิด 6 หมู่บ้านเริ่มต้นดำเนินการฟื้นฟูตามแผนภาคประชาชนเอง โดยนำสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในพื้นที่ คือ พืชพื้นถิ่นมาทดลองปลูกตามพื้นที่ต่างๆ รอบเหมืองแร่ทองคำให้สามารถดูดซับสารพิษโลหะหนักที่รั่วไหลออกมาจากเหมืองทองคำ เป็นการดำเนินการฟื้นฟูเริ่มต้นโดยชาวบ้านที่ถือว่าเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงและแสดงให้เห็นหน่วยงานเห็นว่าความสำคัญของการฟื้นฟูต้องเกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในพื้นที่เป็นสำคัญ

3. **แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ:กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย** พบว่า การฟื้นฟูผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำเหมืองแร่ทองคำสามารถแบ่งระดับการฟื้นฟูออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับที่ 1 ฟื้นฟูชุมชนให้ดีขึ้นกว่าเดิม ระดับที่ 2 ฟื้นฟูชุมชนให้เท่าเทียมก่อนการมีเหมืองแร่ทองคำ ระดับที่ 3 ฟื้นฟูชุมชนให้ดีกว่าเดิมก่อนการมีเหมืองแร่ทองคำ ซึ่งผู้ดำเนินการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ บริษัทเหมืองแร่ทองคำ ชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมกันในการกระบวนการฟื้นฟูจึงต้องนำหลักแนวคิดของการประนีประนอม (Compromising) เพื่อหาจุดร่วมความพึงพอใจของทุกฝ่าย หรือการพบกันคนละครึ่งทาง โดยแนวทางการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ: กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ประกอบด้วย

3.1 สร้างการสื่อสาร และทำความเข้าใจ เป็นระดับขั้นต้นที่ประกอบด้วยภาครัฐที่ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการทำเหมืองแร่ทองคำเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และกระบวนการฟื้นฟูต่างๆ ที่สำคัญต้องมีช่องทางให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้ และต้องนำความคิดเห็นของประชาชนไปประกอบการตัดสินใจในการฟื้นฟูด้วย

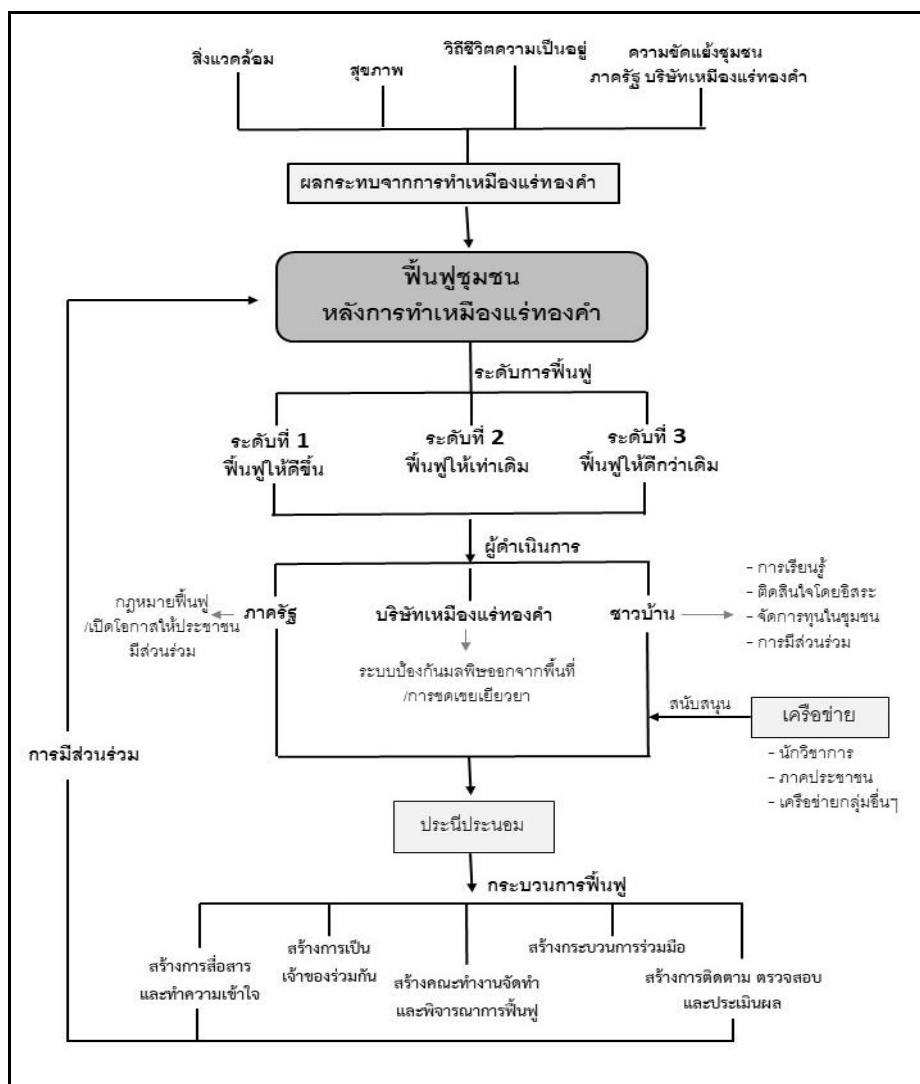
3.2 สร้างการเป็นเจ้าของร่วมกัน ประกอบด้วยภาครัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงมีบทบาทเต็มที่ในระดับสูงที่สุดในการร่วมกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของกระบวนการฟื้นฟู

3.3 สร้างคณะทำงานจัดทำ และพิจารณาการฟื้นฟู ประกอบด้วย หน่วยงานร้อยละ 30 นักวิชาการร้อยละ 30 และประชาชนผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการทำเหมืองแร่ทองคำร้อยละ 40 ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นคณะทำงานจัดทำ และพิจารณาการฟื้นฟู แต่งตั้งโดยกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ (กพร.)

3.4 สร้างกระบวนการร่วมมือ และพิจารณาการฟื้นฟู ประกอบด้วยคณะทำงานจัดทำ และพิจารณาการฟื้นฟูที่มา สดส่วนคณะทำงานตามข้อ 3) โดยการสร้างการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกัน จัดทำงานศึกษา ร่างแผนการฟื้นฟู และข้อเสนอเชิงนโยบาย ให้เป็นที่เห็นชอบของทุกฝ่าย แล้วนำเสนอต่อกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ (กพร.) พิจารณาดำเนินการต่อไป

3.5 สร้างการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล ประกอบด้วย คณะกรรมการฟื้นฟู และประชาชนในพื้นที่ที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง ต้องสามารถเข้าร่วมตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลทุกขั้นตอนของกระบวนการฟื้นฟู

แนวทางการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ: กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย หรือ แนวทาง 5 สร้างจากงานวิจัยเป็นแนวทางที่หน่วยงานภาครัฐ ชาวบ้าน นักวิชาการสามารถนำไปเป็นแนวทางที่จะสร้างความร่วมมือกันให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายอย่างเป็นรูปธรรมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเลย

ภาพที่ 1 แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ: กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบในงานวิจัยแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ: กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. สร้างการสื่อสาร และทำความเข้าใจ เป็นขั้นตอนแรกที่รัฐต้องให้ชาวบ้านทำความเข้าใจเรื่องการฟื้นฟู และกระบวนการฟื้นฟูต่างๆ สัมพันธ์กับระดับของการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนระดับที่ 1 ของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2559) คือ การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน (To Inform) เป็นระดับที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาครัฐจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ ซึ่งถือเป็นสิทธิพื้นฐานของประชาชนในการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานหรือกิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงานราชการ และสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนระดับที่ 1 และ 2 ซึ่งเป็นระดับที่ต่ำที่สุด รัฐต้องให้ข้อมูลกับประชาชนเมื่อดำเนินการกิจกรรม หรือโครงการพัฒนาต่างๆ แต่ในระดับนี้เป็นเพียงการเข้าถึงข้อมูลเท่านั้นไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้ แต่การสร้างการสื่อสารนั้นประชาชนไม่ต้องการเพียงรับทราบข้อมูลแต่ต้องให้เกิดระดับการมีส่วนร่วมในการที่รัฐต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพื่อนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจด้วย

2. สร้างการเป็นเจ้าของร่วมกัน สร้างให้เกิดการร่วมมือกันดำเนินการฟื้นฟูในกระบวนการต่างๆ และรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของจึงจะเกิดการฟื้นฟูที่มีประสิทธิภาพ สัมพันธ์กับระดับของการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนระดับที่ 5 ของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2559) การเสริมอำนาจแก่ประชาชน (To Empower) โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทเต็มที่ในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ การบริหารงาน และการดำเนินกิจกรรมใดๆ เน้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของดำเนินการกิจและภาครัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น และสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในระดับที่ 5 ระดับการร่วมดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้มีอำนาจและประชาชนร่วมกันปฏิบัติให้ตามบรรลุปเป้าหมายที่วางไว้

3. สร้างคณะกรรมการจัดทำ และพิจารณาการฟื้นฟู เป็นคณะกรรมการที่ทำหน้าที่หลักในการดำเนินการฟื้นฟูโดยอาศัยสัดส่วนจากหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ และชาวบ้านในพื้นที่ พร้อมทั้งประสานความร่วมมือให้กับหน่วยงานและชาวบ้านในพื้นที่ร่วมกันฟื้นฟูด้วย สัมพันธ์กับระดับของการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนระดับที่ 3 ของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2559) การให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทหรือเกี่ยวข้อง (To Involve) ในกระบวนการกำหนดนโยบาย การวางแผนงานโครงการ และวิธีการทำงาน โดยหน่วยงานราชการมีหน้าที่จัดระบบ อำนาจความสะดวก ยอมรับการเสนอแนะและการตัดสินใจร่วมกับภาคประชาชน การให้ประชาชนมีบทบาทโดยรวมเสนอแนะแนวทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ จะสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ การมีส่วนร่วมระดับนี้มักดำเนินการในรูปแบบกรรมการที่มีตัวแทนภาคประชาชนเข้าร่วม และสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมภาคประชาชนขั้นที่สูงที่สุด ซึ่งประชาชนสามารถเริ่มดำเนินการต่างๆ ได้เองโดยหน่วยงานรัฐเป็นผู้สนับสนุน

4. สร้างกระบวนการร่วมมือกันของคณะกรรมการจัดทำ โดยการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกัน สร้างการเรียนรู้ร่วมกันข้ามสาขาความรู้ของตน เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อการศึกษาข้อมูล และฟื้นฟูอย่างรอบด้าน รวมทั้งการดำเนินการฟื้นฟูร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ด้วย สัมพันธ์กับกระบวนการมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน ของปาริชาติ วลัยเสถียร (2542) เป็นกระบวนการที่ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการวางแผน เป็นการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นร่วมกันในการกำหนดนโยบาย วิธีการแนวทางการดำเนินงาน ทรัพยากรที่ต้องใช้ และการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนแรงงาน เข้าร่วมบริหารการใช้ทรัพยากร หรือการออกความคิดเห็นต่อการดำเนินงาน และสัมพันธ์กับระดับความร่วมมือของภาคประชาชนที่ 3 เป็นการนำข้อมูล และผลการศึกษามาปรึกษาหารือกับประชาชนในประเด็นปัญหา ทางเลือกทางแก้ไขที่เกี่ยวข้องกับนโยบายหรือโครงการนั้นๆ แต่ต้องนำระดับการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในระดับที่ 4 ร่วมด้วยโดยต้องให้ประชาชนร่วมมือ และวางแผนร่วมกันกับรัฐ และนำความคิดเห็นที่นำไปสู่การลดผลกระทบที่อาจเกิดจากการดำเนินโครงการหรือการลดปัญหาความขัดแย้ง

5. สร้างการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล ต้องเกิดการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลทุกขั้นตอนของกระบวนการฟื้นฟู สัมพันธ์กับกระบวนการมีส่วนร่วมในการติดตาม และการประเมินการพัฒนา ของปาริชาติ วลัยเสถียร (2542) การติดตาม และประเมินผลเป็นการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ 6 ที่รัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในการแลกเปลี่ยน ตัดสินใจ และสามารถเข้าร่วมตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินการกิจกรรมหรือโครงการนั้นๆ ว่าบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สำคัญระดับหนึ่ง เพราะประชาชนจะมีหน้าที่เฝ้าระวังติดตาม ตรวจสอบ และเตือนภัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรม หรือโครงการที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชน สังคม และคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้ทันทีเนื่องจากเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลยเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ แต่เมื่อมีการดำเนินการเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ส่งผลกระทบออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านสิ่งแวดล้อม 2) ด้านสุขภาพ 3) ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ 4) ด้านความขัดแย้งชุมชนภาครัฐ และบริษัทเหมืองแร่ทองคำ ส่วนแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ: กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย พบว่า 1) สร้างการสื่อสาร และทำความเข้าใจ 2) สร้างการเป็นเจ้าของร่วมกัน 3) สร้างคณะทำงานจัดทำ และพิจารณาการฟื้นฟู 4) สร้างกระบวนการร่วมมือกันของคณะทำงานจัดทำ และ 5) สร้างการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การจัดทำแผนการฟื้นฟู ต้องไม่เพียงแต่คำนึงถึงการฟื้นฟูพื้นที่บริเวณภายในเหมืองแร่ทองคำเท่านั้น แต่ต้องรวมถึงชุมชนอย่างรอบด้าน เพื่อให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณโดยรอบเหมืองแร่ทองคำสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปลอดภัย

2. หน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจ บทบาทตามกฎหมายในการฟื้นฟูหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ ต้องรับฟังข้อเสนอจากผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง และนำข้อเสนอเหล่านั้นมาปรับปรุง พัฒนาให้เกิดการยอมรับของทุกฝ่าย เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า ในการฟื้นฟูพื้นที่ที่ไม่สามารถดำเนินการฟื้นฟูได้ เพราะหน่วยงานภาครัฐ ไม่ยอมรับข้อเสนอของชาวบ้านในพื้นที่ และชาวบ้านในพื้นที่ก็ไม่ยอมรับข้อเสนอของหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐพยายามตัดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในพื้นที่ที่ออกจากการฟื้นฟูเหมืองแร่ทองคำ ทำให้การฟื้นฟูหลังการทำเหมืองแร่ทองคำมีความล่าช้า และยังไม่เกิดกระบวนการฟื้นฟูใดๆ ฉะนั้นแนวทางปฏิบัติของหน่วยงานภาครัฐคือสร้างการมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในพื้นที่เข้ามีส่วนร่วมจริงๆ ตั้งแต่กระบวนการแรกของการฟื้นฟูไปจนถึงกระบวนการสุดท้ายของการฟื้นฟู

3. หน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจ บทบาทตามกฎหมาย นอกจากการฟื้นฟูหลังการทำเหมืองแร่ทองคำแล้ว ควรมีหลักประกันความมั่นคงของชุมชนในการปกป้อง สิ่งแวดล้อม และคนในชุมชน โดยการมีกฎหมาย ข้อบัญญัติ หรือประกาศที่ไม่ให้ชุมชนที่กำลังฟื้นฟู หรือได้รับการฟื้นฟูหลังการทำเหมืองแร่ทองคำแล้ว ไม่ให้มีการดำเนินการโครงการต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และชุมชน เข้ามาดำเนินการในชุมชนอีก

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ: กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นเพียงการศึกษาในช่วงเวลาที่พื้นที่ยังไม่ได้รับการฟื้นฟูหลังการทำเหมืองแร่ทองคำที่เป็นรูปธรรม ฉะนั้นควรมีการศึกษาต่อหลังจากการฟื้นฟูแล้ว เกิดกระบวนการในการฟื้นฟูพื้นที่ และเกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการฟื้นฟูอย่างไร

2. ควรมีศึกษาอนาคตศาสตร์ที่จะวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นบนฐานเชิงบริบท การเปลี่ยนแปลงและอนาคตที่มุ่งหวัง พร้อมทั้งหาแนวทางป้องกันและพัฒนาโดยอาศัยเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชนหลังการทำเหมืองแร่ทองคำ

3. ควรศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องกฎหมายของประเทศไทยต่อกระบวนการฟื้นฟูหลังดำเนินการโครงการต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งกรณีต่างประเทศการพิสูจน์ผลกระทบกลับเป็นหน้าที่ของบริษัทนักลงทุนและเมื่อพิสูจน์ว่าบริษัททำให้เกิดผลกระทบต้องดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ แต่กรณีของเหมืองแร่ทองคำจังหวัดเลยชาวบ้านต้องเป็นผู้พิสูจน์ผลกระทบ เรียกร้องให้เกิดการฟื้นฟู และดำเนินการฟ้องศาลจึงเกิดกระบวนการฟื้นฟูขึ้นได้

เอกสารอ้างอิง

- กัลยา จันทร์ทันโอ. (2558). บักล้ากินข้าวบ้านเจ้าของ ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด จังหวัดเลย ด้วยวิถีไทบ้าน. การวิจัยเฉพาะเรื่อง หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต. สาขาบัณฑิตอาสาสมัคร คณะวิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธัญญาภรณ์ สุรภักดี. (2553). เปลี่ยนไปเลย ชะตากรรมของเมืองเลยหลังจากการเข้ามาของเหมืองทองคำ. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. นนทบุรี: บริษัท แพลนพรินต์ติ้ง จำกัด.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2542). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน. (2562). ศาลสั่งเหมืองทองทุ่งคำ จ.เลย ฟันฟูสิ่งแวดลอม-เยียวยาค่าเสียหายผลกระทบให้กลุ่มคนรักบ้านเกิด. สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเลย. <<http://www.mnre.go.th/loei/th/news/detail/30173>> (สืบค้นวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2565).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2560). การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม: เทคนิควิธีและการนำไปสู่การปฏิบัติ. ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2559). การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมของประชาชน. สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการ สภาผู้แทนราษฎร.

รูปแบบการสื่อสารของผู้นำชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย

Communicative Patterns of Community leaders for Promoting Tourism in Loei Province

ณัฐธิญา ทรัพย์บุญญากุล¹

E-mail: n.sappunyakun@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์การสื่อสารของผู้นำชุมชน 2) กระบวนการสื่อสารของผู้นำชุมชน 3) การสร้างรูปแบบการสื่อสารของผู้นำชุมชนด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยใช้แบบสอบถามปลายเปิดและการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย กลุ่มเป้าหมายได้แก่ ผู้นำชุมชนและชุมชนจำนวน 30 คน นำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) สถานการณ์การสื่อสารของผู้นำชุมชนปัจจุบัน โดยใช้นโยบายด้านการท่องเที่ยวในระดับจังหวัด ใช้การสื่อสารไปยังชุมชนด้วยวิธีการจัดประชุมและประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย มีวิธีการประเมินผลด้วยการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของชุมชน และพบปัญหาการสื่อสารของผู้นำชุมชนขาดการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารและขาดทักษะการสื่อสารในด้านภาษาอังกฤษ 2) กระบวนการสื่อสารผู้นำชุมชนที่สื่อสารไปยังชุมชน ด้วยการใช้กลยุทธ์การสื่อสารภาษาท้องถิ่น กลยุทธ์การใช้สื่อมวลชน หอกระจายข่าว หรือ เสียงตามสายและประเมินผลโดยการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของชุมชน 3) รูปแบบการสื่อสารของผู้นำชุมชนควรใช้การสื่อสารแบบสองทาง แบบไม่เป็นการเน้นสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรใช้ภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจที่ง่ายขึ้น ผู้นำชุมชนควรมีทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีควบคู่ไปกับการทักษะการสื่อสารด้านภาษาอังกฤษ

คำสำคัญ: รูปแบบการสื่อสาร ผู้นำชุมชน การท่องเที่ยว จังหวัดเลย

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the communication situation of community leaders, 2) the communication process of community leaders, 3) to create a communication Patterns of community leaders for tourism promotion in Loei Province. by using qualitative research methods such as document studies non-participant observation Open-ended questionnaires and in-depth interviews were used as research tools. Target groups include 30 community and community leaders were analyzed by descriptive analysis. The results of the study are as follows. 1) At present, community leaders 'communication in promoting tourism uses the provincial level tourism policy .Community leaders use communication methods for organizing meetings and promoting by the village broadcast tower. Evaluation by observing community participation. and found that community leaders Community leaders lack of communication technology skil and lack of communication skills in English. 2) In terms of communication process, community leaders communicate to target groups by local language communication strategies. Strategies for using media, village broadcasting towers, or voice calls and evaluating results by observing community involvement. 3) Communicative Patterns of Community leaders should use informal two-way communication to emphasize community participation model. Dialect communication be able used to facilitate understanding among villagers. Also, community leaders should have technology skills along with their English communication skills

Keywords: communicative patterns, community leaders, promoting tourism, Loei province

ความเป็นมาของปัญหา

ในสังคมปัจจุบันการท่องเที่ยวถือเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ซึ่งกระทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำ นอกจากนี้การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่มีบทบาทในการ ส่งเสริมความก้าวหน้าและพัฒนาก่อให้เกิดรายได้นำเงินตราเข้าสู่ประเทศและแหล่งชุมชนที่สถานที่ท่องเที่ยวตั้งอยู่ นอกจากนี้กระบวนการการท่องเที่ยวต้องใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมเป็นต้นทุนในการดำเนินการจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่ ให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในด้าน

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ดิจิทัล คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

การจัดการการท่องเที่ยวร่วมกัน เพื่อให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเกิดการพัฒนายั่งยืน ด้วยเหตุนี้ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมของผู้คนที่อาศัยอยู่ชุมชนหรือในพื้นที่ที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่จะต้องมีความสามารถด้านการจัดการชุมชนและการจัดการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งภายในชุมชนนำไปสู่การพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548: 230)

จังหวัดเลยตั้งอยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 520 กิโลเมตร มีพื้นที่ 11,424 ตารางกิโลเมตร เป็นจังหวัด ชายแดนที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ริมฝั่งแม่น้ำโขงในแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ จังหวัดเลยแบ่งการปกครองออกเป็น 14 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเลย วังสะพุง ปากชม เชียงคาน ท่าลี่ ภูเรือ ด่านซ้าย ภูกระดึง นาแห้ว นาด้วง ภูหลวง ผาขาว เอร่าวัน และหนองหิน (สำนักงานจังหวัดเลย, 2559) ด้วยสภาพภูมิประเทศที่โอบล้อมด้วยภูเขาและอุดมไปด้วยพืชพรรณป่าไม้มานานชนิดทำให้จังหวัดมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม นอกจากนี้จังหวัดเลยยังมีความหลากหลายทางด้านประเพณี วัฒนธรรม ก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย

ปัจจุบันนี้จังหวัดเลยได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น การเข้ามาลงทุนด้านการท่องเที่ยวของนักธุรกิจทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ด้วยเหตุนี้การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้มีความสามารถในการจัดการชุมชนและการจัดการการท่องเที่ยว จึงถือเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญอย่างมาก เพื่อให้ชุมชนได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนและพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนี้ จะต้องมีการพัฒนาให้สอดคล้องกันระหว่างภาครัฐ และภาคเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนและผู้คนที่อาศัยอยู่ภายในชุมชน

การสื่อสารมีความสำคัญต่อการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยว เพราะการสื่อสารเปรียบเสมือน ตัวกลางมีบทบาทในการกระตุ้นให้กลุ่มบุคคลในระดับสังคมหรือชุมชนที่มีการจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยว การสื่อสารก่อให้เกิดการรวมตัวกันเกิดความสามัคคี และความเข้าใจที่ตรงกันต่อ ประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว จนสามารถสร้างความร่วมมือ ร่วมใจ เพื่อแก้ไข ปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดการพัฒนาความเป็นชุมชนเข้มแข็งและพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างยั่งยืน (กาญจนา แก้วเทพ, 2551) การสื่อสารจึงกลายเป็นกลไกหลักในการสร้างการมีส่วนร่วมด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนที่มีผู้นำชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อน

ผู้นำชุมชนเปรียบเสมือนเป็นบุคคลที่จะทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนทิศทางการพัฒนาของชุมชนในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวอันเนื่องมาจากการเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ผู้นำชุมชนจะต้องมีส่วนสำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความสวยงามคงเดิมตามธรรมชาติ การสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว การบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพในทุกด้าน จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำชุมชนจะต้องอาศัยการสื่อสารไปยังสมาชิกในชุมชน ให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการและช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน พร้อมทั้งมีการสื่อสารไปยังบุคคลภายนอกเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักมากขึ้นและยังทำการสื่อสารกับภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบการสื่อสารของผู้นำชุมชนที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเลยว่าควรมีรูปแบบการสื่อสารอย่างไรที่เหมาะสมและเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเลยให้เกิดความยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การสื่อสารของผู้นำชุมชนด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารของผู้นำชุมชนด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย
3. เพื่อสร้างรูปแบบการสื่อสารของผู้นำชุมชนด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงสถานการณ์การสื่อสาร กระบวนการสื่อสารของผู้นำชุมชนและสร้างรูปแบบการสื่อสารของผู้นำชุมชนด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้เลือกทำวิจัยโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีข้อมูลเนื้อหาที่ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์มากที่สุด

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิกภายในชุมชน โดยคัดเลือกจากกลุ่มผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวอำเภอภูเรือ อำเภอเชียงคานและอำเภอเมืองเลย รวมทั้งสิ้น 30 คน ดังนี้

2.1 กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนอำเภอเมืองเลย จำนวน 8 คน, ผู้นำชุมชนอำเภอภูเรือ จำนวน 5 คน, และผู้นำชุมชนอำเภอเชียงคาน จำนวน 7 คน

2.2 กลุ่มสมาชิกชุมชน ได้แก่ สมาชิกชุมชนอำเภอเมืองเลย จำนวน 4 คน, สมาชิกชุมชนอำเภอภูเรือ จำนวน 3 คน, และสมาชิกชุมชนอำเภอเชียงคาน จำนวน 3 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non- Participatory Observation) การใช้แบบสอบถามกึ่งมีโครงสร้างโดยมีการกำหนดแนวคำถามไว้ล่วงหน้า โดยใช้แนวคิดคำถามแบบปลายเปิด (Open –Ended Question) กับกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มสมาชิกชุมชนเพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายได้เล่าเรื่องและแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ได้อย่างอิสระ ในขณะที่สัมภาษณ์ผู้วิจัยจะมีการปรับคำถามไปตามสถานการณ์ และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้นำชุมชนในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปัญหานำการวิจัย และการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group Discussion) เพื่อร่วมแสดงความคิดเห็นสำหรับกลุ่มเป้าหมายทั้ง 2 กลุ่ม นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และสมุดจดบันทึก เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวอำเภอเมืองเลย อำเภอภูเรือและอำเภอเชียงคานของจังหวัดเลย ได้แก่ เอกสาร นิตยสาร สิ่งพิมพ์ทางราชการ สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อเฉพาะกิจ และข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากชุมชน

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non- Participatory Observation) กับกลุ่มสมาชิกชุมชน โดยผู้วิจัยได้เข้าไปในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ วนอุทยานภูบ่อดิน แพห้วยกระทิง ภูผาโธอำเภอเมืองเลย อุทยานแห่งชาติภูเรือ วัดมิ่งเมือง อำเภอภูเรือและ ถนนคนเดินบ้านไม้เก่า แก่งคุดคู้ ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคานของจังหวัดเลย นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อพูดคุยกับร้านอาหาร ที่พัก โฮมสเตย์ บริเวณสถานที่ท่องเที่ยว ในด้านการสื่อสารของผู้นำชุมชนและบทบาทของผู้นำชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) กับกลุ่มผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชน ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในบรรยากาศไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยการสัมภาษณ์จากโครงคำถามแบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ตอบคำถามเรื่องราวและแสดงทัศนะเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และการสื่อสารของผู้นำชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย

4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group Discussion) ผู้วิจัยใช้การจัดสนทนากลุ่ม กับกลุ่มเป้าหมายทั้ง 2 กลุ่ม ด้วยโครงคำถามแบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มได้ตอบคำถามเรื่องราวและแสดงทัศนะเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และการสื่อสารของผู้นำชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาทำการตรวจสอบด้วย 2 วิธี คือ 1) การตรวจสอบเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ 2) การตรวจสอบเครื่องมือแบบสามเส้า (Triangulation) ในด้านข้อมูล (Data Triangulation) ด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) และด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) เพื่อให้เป็นข้อมูลที่มั่นใจได้ว่าการสังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพนี้สามารถเชื่อถือได้

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยในเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารของผู้นำชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย” ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอำเภอเมืองเลย อำเภอเชียงคาน และอำเภอภูเรือของจังหวัดเลย

ส่วนที่ 2 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non- Participatory Observation) การจัดสนทนากลุ่ม (Focus group Discussion) และการสังเกตการณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักของ 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชนในพื้นที่การท่องเที่ยวอำเภอเมืองเลย อำเภอภูเรือและอำเภอเชียงคานของจังหวัดเลย

ผู้วิจัยมีกระบวนการขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษา ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูล จากการศึกษาเอกสาร ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาอย่างเป็นระบบตามประเด็นเนื้อหาที่ศึกษา โดยใช้กรอบแนวคิดและตัวแบบในการวิเคราะห์ แบ่งแยกเป็นกลุ่มตามเนื้อหา ตัวแปร และประเด็นหลักตามที่กำหนด คัดสรรข้อมูลที่ต้องการ ตัดทอนข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องออกไป และนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ หาความสัมพันธ์ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปพร้อมข้อเสนอแนะ

2) การวิเคราะห์ข้อมูล ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) การจัดสนทนากลุ่ม (Focus group Discussion) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์เนื้อหาอย่างเป็นระบบตามประเด็นเนื้อหาที่ศึกษา แบ่งแยกเป็นกลุ่มประเด็นคำถามตามเนื้อหา ตัวแปร ตามที่กำหนด คัดสรรข้อมูลที่ต้องการ โดยแยกข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องออก และนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ

3) วิเคราะห์ข้อมูลจากการนำเสนอผลการวิจัยกลับยังกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยนำผลการจัดการนำเสนอ มาปรับปรุงและเป็นข้อเสนอแนะในการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลในแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยการนำเสนอข้อมูลตามสัดส่วนของปัญหามาในการวิจัย ประกอบกับการบรรยายขั้นตอนหรือวิธีการต่างๆ โดยการนำเสนอข้อมูลแบ่งเป็น 3 ส่วนตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์การสื่อสารของผู้นำชุมชนด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย 2) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารของผู้นำชุมชนด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย และ 3) เพื่อสร้างรูปแบบการสื่อสารของผู้นำชุมชนด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย

ผลการวิจัย

1. สถานการณ์การสื่อสารของผู้นำชุมชนด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย

การสื่อสารของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ส่วนใหญ่แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ 1) การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับจังหวัด โดยใช้นโยบายด้านการท่องเที่ยวในระดับจังหวัดเป็นตัวกำหนดการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับทุกพื้นที่ในจังหวัดเลยผ่านการประชุม โดยส่วนมากจะใช้เป็นข้อมูลทางหนังสือราชการหรือเอกสารการประชุมถ่ายทอดต่อไปยังระดับอำเภอและตำบลตามลำดับ 2) การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น โดยรับข้อมูลการท่องเที่ยวระดับจังหวัดมาสื่อสารต่อไปยังกลุ่มผู้นำชุมชนและชุมชน ใช้การสื่อสารด้วยวิธีการจัดประชุมและประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย มีวิธีการประเมินผลด้วยการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของชุมชน นอกจากนี้ยังพบหาปัญหาการสื่อสารในการของผู้นำชุมชนที่ทำให้เกิดความล่าช้าในการสื่อสาร คือ ผู้นำชุมชนขาดการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือพัฒนาการท่องเที่ยวและพบปัญหาที่สำคัญ คือ ผู้นำชุมชนขาดทักษะการสื่อสารในด้านภาษาอังกฤษ เนื่องจากข้อมูลด้านการท่องเที่ยวบางประเด็นมีการกำกับภาษาอังกฤษไว้ ทำให้การสื่อสารขาดความครบถ้วนด้านเนื้อหาที่จะทำการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว

2. กระบวนการสื่อสารของผู้นำชุมชนด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย

ผู้นำชุมชนมีกระบวนการสื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมายด้วยการใช้กลยุทธ์การสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

2.1 กลยุทธ์ด้านแนวคิดและวัตถุประสงค์การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย ผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่มีการกำหนดแนวคิดและวัตถุประสงค์การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลยของผู้นำชุมชน โดยนำนโยบายด้านการท่องเที่ยวของระดับจังหวัดมาถ่ายทอด โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกิดการปฏิบัติตามและการมีส่วนร่วม เน้นให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในชุมชน

2.2 กลยุทธ์ด้านภาษาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย ผู้นำชุมชนมีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในชุมชนด้วยภาษาท้องถิ่น โดยมีแนวคิดที่ว่าภาษาท้องถิ่นเป็นภาษาที่ฟังแล้วเข้าใจง่ายในชุมชน ทำให้การสื่อสารด้านการท่องเที่ยวเกิดการมีส่วนร่วมมากกว่าการใช้ภาษากลาง

2.3 กลยุทธ์ด้านเครื่องมือสื่อหรือกิจกรรมที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย ผู้นำชุมชนใช้สื่อบุคคลเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการสื่อสารเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย ทำให้ชุมชนรู้สึกถึงความเป็นกันเอง หากมีการพูดคุยทำงานร่วมกันจะทำให้การทำงานด้านการสื่อสารเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด และใช้สื่อมวลชน อาทิ หอกระจายข่าวหรือ เสียงตามสาย เป็นสื่อหลักในการใช้ติดต่อสื่อสารกับชุมชนโดยมีวิธีการหรือความถี่ในการกระจายข่าวสารที่แตกต่างกันออกไปแต่ละพื้นที่และความสำคัญของข้อมูลข่าวสาร ทำให้เข้าถึงชุมชนได้ง่ายและรวดเร็วโดยสังเกตจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเมื่อฟังข่าวสารจากหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายแล้วจะเกิดการปฏิบัติตาม

2.4 วิธีการประเมินผลการสื่อสารที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย

ผู้นำชุมชนใช้กลยุทธ์ในการประเมินผลการสื่อสารและกิจกรรมโดยการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของชุมชนในทุกๆ กิจกรรม โดยผู้นำชุมชนมองว่า การรับรู้เกิดจากความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติตามในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวที่ต้องอาศัยการพัฒนาาร่วมด้วยระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนหรือผู้ประกอบการและชุมชน

3. รูปแบบการสื่อสารของผู้นำชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า รูปแบบการสื่อสารของผู้นำชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเลยควรมีรูปแบบดังต่อไปนี้

3.1 รูปแบบการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชนกับสมาชิกภายในชุมชน

รูปแบบการสื่อสารระหว่างชุมชนกับสมาชิกภายในชุมชน ควรมีการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) ในรูปแบบข้อมูลที่เป็นคำสั่งทางราชการ ข้อปฏิบัติต่างๆ ควบคู่ไปกับการสื่อสารแบบสองทาง (two-way Communication) ในเรื่องการมีส่วนร่วมโดยเฉพาะเรื่องของการพัฒนาโดยเฉพาะในเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งลักษณะการสื่อสาร เป็นทางการ (Formal communication) และไม่เป็นทางการ โดยมีการใช้ในสถานการณ์ที่ต่างกัน และใช้การสื่อสารในการส่งเสริมการท่องเที่ยวกับชุมชนอยู่ในรูปแบบการพูดคุย เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันก่อให้เกิดการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างยั่งยืน

3.2 รูปแบบการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชนกับหน่วยงานภายนอก

การสื่อสารระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกควรมีการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) ในรูปแบบเอกสารทางราชการและใช้การสื่อสารแบบสองทาง (two-way Communication) ด้วยเอกสารและการโทรศัพท์ติดตามในเรื่องการมีส่วนร่วมโดยเฉพาะเรื่องของการพัฒนาการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งลักษณะการสื่อสาร เป็นทางการ (Formal communication) โดยมีการใช้แตกต่างกันตามหน่วยงาน และใช้การสื่อสารในการส่งเสริมการท่องเที่ยวกับชุมชนอยู่ในรูปแบบเอกสารเพื่อขอความอนุเคราะห์หรือทำความเข้าใจร่วมกันก่อให้เกิดการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในระหว่างพื้นที่

4. ข้อเสนอแนะรูปแบบการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย

4.1 ข้อเสนอแนะด้านรูปแบบการสื่อสาร

ผู้นำชุมชนควรมีรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการในการสร้างการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเนื่องจากรูปแบบการมีส่วนร่วมจะต้องอาศัยแนวคิดจากทุกฝ่ายในการปฏิบัติร่วมกันหากวางรูปแบบให้เป็นทางการมากเกินไปจะทำให้ลดการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชนกับชุมชนลงจะทำให้การสื่อสารไม่ประสบความสำเร็จได้ และนอกจากนี้ผู้นำชุมชนควรใช้ภาษาท้องถิ่นหรือสื่อในท้องถิ่นในการสื่อสารกับชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพราะภาษาท้องถิ่นเป็นภาษาที่ผู้คนในชุมชนมีการพูดคุยกันเป็นหลักจะก่อให้เกิดความเข้าใจในการส่งเสริมการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

4.2 ข้อเสนอแนะด้านทักษะในการสื่อสารของผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนควรมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเนื่องจากปัจจุบันมีการใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารและช่วยลดต้นทุนในการสื่อสารและลดระยะเวลาในการสื่อสารให้สั้นลงทำให้เกิดการพัฒนาที่รวดเร็ว ควบคู่ไปกับการใช้ภาษาอังกฤษ เนื่องจากจากแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเลยในปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาเพิ่มขึ้น สื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ที่ใช้อยู่ควรปรับเปลี่ยนเป็นภาษาอังกฤษเพื่อให้นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เกิดความเข้าใจกฎ ระเบียบ ข้อบังคับหรือข้อมูลการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการพัฒนาและยกระดับด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเลยให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น

อภิปรายผล

1. สถานการณ์การสื่อสารของผู้นำชุมชนด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย

สถานการณ์การสื่อสารของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเลยปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ 1) การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับจังหวัด โดยใช้นโยบายด้านการท่องเที่ยวในระดับจังหวัดเป็นตัวกำหนดการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับทุกพื้นที่ในจังหวัดเลยผ่านการประชุม โดยส่วนมากจะใช้เป็นข้อมูลทางหนังสือราชการหรือเอกสารการประชุมถ่ายทอดต่อไปยังระดับอำเภอและตำบลตามลำดับ สอดคล้องกับแนวคิดของ อุทัย ปริญญาสุทธินันท์ (2558) ได้อธิบายถึงแนวคิดด้านการจัดการชุมชนว่า การบริหารจัดการที่ดี การจัดการเป็นศิลปะในการใช้คน เงิน และวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพโดยเป็นกรนโยบายและแผนไปปฏิบัติให้สำเร็จ 2) การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น โดยรับข้อมูลการท่องเที่ยวระดับจังหวัดมาสื่อสารต่อไปยังกลุ่มผู้นำชุมชนและชุมชน ใช้การสื่อสารด้วยวิธีการจัดประชุมและประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย มีวิธีการประเมินผลด้วยการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2549:101) การเข้าถึงสื่อ การเข้าถึงสื่อ มักจะนำไปสู่การที่ผู้เกี่ยวข้องได้พัฒนาความรู้สึกร่วมกันกับประเด็นปัญหา เกิดความตระหนักร่วม ความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ และเป็นการถ่วงดุลอำนาจกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ตลอดจนการเพิ่มอำนาจและความเสมอภาคให้กับประชาชน นอกจากนี้ยังพบหาปัญหาด้านผู้นำชุมชนขาดทักษะการใช้เทคโนโลยีและการขาดทักษะการสื่อสารในด้านภาษาอังกฤษ สอดคล้องกับแนวคิดของ อัจฉรา ศรีพันธ์ (2555) การให้การศึกษาหรือการเรียนรู้ เป็นกระบวนการเสริมสร้างความรู้

ให้กับบุคคลกลุ่ม ชุมชน สังคม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี เป็นการพัฒนาค้นไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้นำจำเป็นต้องส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ กระตุ้น ส่งเสริมให้คนในชุมชนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระหว่างทั้งคนภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหา ความต้องการของชุมชนที่แท้จริง ตลอดจนสามารถค้นหาคำหนดวิธีการต่างๆ ในการแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนได้ด้วยคนในชุมชนเอง

2. กระบวนการสื่อสารของผู้นำชุมชนด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย ในกระบวนการสื่อสารผู้นำชุมชนใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ ดังนี้

2.1 กลยุทธ์ด้านแนวคิดและวัตถุประสงค์การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย: ผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่มีการกำหนดแนวคิดและวัตถุประสงค์การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลยของผู้นำชุมชน โดยนำนโยบายด้านการท่องเที่ยวของระดับจังหวัดมาถ่ายทอด โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกิดการปฏิบัติตามและการมีส่วนร่วม เน้นให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในชุมชนสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อภิชาติ เขมะเพชร (2550: บทคัดย่อ) ที่พบว่า รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมในการสื่อสารในรูปชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น คือ การจัดเวทีประชาคมโดยมีผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมและเปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นในรูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง

2.2 กลยุทธ์ด้านการสื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย: ผู้นำชุมชนมีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในชุมชนด้วยภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย โดยความคิดเห็นว่าภาษาท้องถิ่นเป็นภาษาที่ฟังแล้วเข้าใจง่ายในชุมชน ทำให้การสื่อสารด้านการท่องเที่ยวเกิดการมีส่วนร่วมมากกว่าการใช้ภาษากลางสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อุทัย ปริญาสุทธิพันธ์ (2558: บทคัดย่อ) ความท้าทายของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนที่จำเป็นต้องบูรณาการความรู้ท้องถิ่นและความรู้สมัยใหม่เข้าด้วยกัน ดังนั้นการทบทวนบางมโนทัศน์และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการจัดการ การจัดการเชิงกลยุทธ์ การจัดการความรู้ การพัฒนาองค์การ ภาวะผู้นำ นโยบายสาธารณะ วิสาหกิจชุมชน หรือสวัสดิการชุมชน โดยประเด็นเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจเพื่อจักได้ปรับปรุงชุดความรู้ของตนให้มีความร่วมสมัย ทั้งยังเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการบูรณาการศาสตร์ได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย

2.3 กลยุทธ์ด้านเครื่องมือสื่อหรือกิจกรรมที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย: ผู้นำชุมชนใช้สื่อมวลชน หอกระจายข่าว หรือ เสียงตามสาย เป็นสื่อหลักในการใช้ติดต่อสื่อสารกับชุมชนโดยมีวิธีการหรือความถี่ในการกระจายข่าวสารที่แตกต่างกันออกไปแต่ละพื้นที่และความสำคัญของข้อมูลข่าวสาร เป็นกลยุทธ์ด้านสื่อสารมวลชนที่สำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย ทำให้เข้าถึงชุมชนได้ง่ายและรวดเร็วโดยสังเกตจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเมื่อฟังข่าวสารจากหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายแล้วจะเกิดการปฏิบัติตาม

2.4 กลยุทธ์ด้านการประเมินผลการสื่อสารที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย: ผู้นำชุมชนมีวิธีการประเมินผลการสื่อสารและกิจกรรมโดยการสังเกตการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกๆ กิจกรรม โดยผู้นำชุมชนมองว่า การรับรู้เกิดจากความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติตามในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวที่ต้องอาศัยการพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการและชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ นรมน นันทมนตรี (2545: บทคัดย่อ) พบว่าดำเนินการสื่อสารภายในชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งด้วยการพูดคุยให้เกิดความคุ้นเคยและการรับฟังความคิดเห็นจนเกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน

3. รูปแบบการสื่อสารของผู้นำชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย

3.1 รูปแบบการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชนกับสมาชิกภายในชุมชน: รูปแบบการสื่อสารระหว่างชุมชนกับสมาชิกภายในชุมชนควรมีการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) ในรูปแบบข้อมูลที่เป็นคำสั่งทางราชการ ข้อปฏิบัติต่างๆ และใช้การสื่อสารแบบสองทาง(two-way Communication) ในเรื่องการมีส่วนร่วมโดยเฉพาะเรื่องของการพัฒนาโดยเฉพาะในเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งลักษณะการสื่อสาร เป็นทางการ (Formal communication) และไม่เป็นทางการ โดยมีการใช้ในสถานการณ์ที่ต่างกัน และใช้การสื่อสารในการส่งเสริมการท่องเที่ยวกับชุมชนอยู่ในรูปแบบการพูดคุย เพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน ก่อให้เกิดการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2543:54) ที่กล่าวว่าการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way communication) ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถมี ปฏิกริยาโต้ตอบ (Interactive) กันอยู่ตลอดเวลาทั้งลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งสถานะของผู้ส่งสารและผู้รับสารจะไม่ตายตัวมีการผลัดเปลี่ยนบทบาทอยู่ตลอดเวลาและทำให้เกิดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

3.2 รูปแบบการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชนกับหน่วยงานภายนอก: รูปแบบการสื่อสารระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกควรมีการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) ในรูปแบบเอกสารทางราชการ และใช้การสื่อสารแบบสองทาง (two-way Communication) ใช้เอกสารและการโทรศัพท์ติดตาม ในเรื่องการมีส่วนร่วมโดยเฉพาะเรื่องของการพัฒนาการส่งเสริม

การท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งลักษณะการสื่อสาร เป็นทางการ (Formal communication) โดยมีการใช้แตกต่างกันตามหน่วยงาน และใช้การสื่อสารในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับชุมชนอยู่ในรูปแบบเอกสารเพื่อขอความอนุเคราะห์หรือทำความเข้าใจร่วมกันก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในระหว่างพื้นที่

4. ข้อเสนอแนะรูปแบบการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย

4.1 ข้อเสนอแนะด้านรูปแบบการสื่อสาร: ผู้นำชุมชนควรมีรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการในการสร้างการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเนื่องจากรูปแบบการมีส่วนร่วมจะต้องอาศัยแนวคิดจากทุกฝ่ายในการปฏิบัติร่วมกัน หากวางรูปแบบให้เป็นทางการมากเกินไปจะทำให้ลดการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชนกับชุมชนลงจะทำให้การสื่อสารไม่ประสบความสำเร็จได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ เณริศา ชัยศุภมงคลลาภ (2552: บทคัดย่อ) รูปแบบการสื่อสารการมีส่วนร่วมใช้การประชุม การปรึกษาหารือกันในระหว่างผู้นำชุมชนและชุมชนและการใช้สื่ออื่นๆ ควบคู่ไปกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นสื่อกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ต่างๆ และนอกจากนี้ผู้นำชุมชนควรใช้ภาษาท้องถิ่นหรือสื่อในท้องถิ่นในการสื่อสารกับชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ในพัฒนาการท่องเที่ยวเพราะภาษาท้องถิ่นเป็นภาษาที่ผู้คนในชุมชนมีการพูดคุยกันเป็นหลักจะก่อให้เกิดความเข้าใจในการส่งเสริมการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2543: 54-61) ที่กล่าวว่าการสื่อสารที่เกิดขึ้นและดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน (Need oriented) สื่อของชุมชนเน้นการปรับปรุงสื่อให้เหมาะสมสำหรับประโยชน์ การใช้งานของชุมชนและต้องเป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึง (Access) ได้ตลอดเวลา

4.2 ข้อเสนอแนะด้านทักษะในการสื่อสารของผู้นำชุมชน: ผู้นำชุมชนควรมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เนื่องจากปัจจุบันมีการใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารและช่วยลดต้นทุนในการสื่อสารและลดระยะเวลาในการสื่อสารให้สั้นลงทำให้เกิดการพัฒนาที่รวดเร็ว ควบคู่ไปกับการใช้ภาษาอังกฤษเนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเลยในปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามามากขึ้น สื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ที่ใช้อยู่ควรปรับเปลี่ยนเป็นภาษาอังกฤษเพื่อให้นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เกิดความเข้าใจกฎ ระเบียบ ข้อบังคับหรือข้อมูลการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการพัฒนาและยกระดับด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเลยให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ เวทีนิ สตะเวทิน (2542) กล่าวว่า ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถที่จะนำชาวบ้านในด้านใดด้านหนึ่ง ผู้นำจะต้องมีจิตสำนึกและอุดมการณ์ที่เป็นประโยชน์ แก่ชุมชนโดยไม่ต้องการค้าหรือปฏิบัติการใดๆ จากอำนาจทางการเมือง นอกจากนี้ผู้นำชุมชนคือผู้ที่มีความสามารถโน้มน้าวใจให้ คนอื่นให้ปฏิบัติตามได้ มีบุคลิกภาพเด่น มีความรู้ ความสามารถและลักษณะแตกต่างกันไป สร้างความเจริญให้แก่ชุมชนจนได้รับการเลือกตั้งหรือแต่งตั้ง สมาชิกส่วนใหญ่ ให้ทำหน้าที่ผู้นำอย่างเป็นทางการ เป็นตัวแทนของชุมชนในการดำเนินกิจการต่างๆ ที่ได้รับมอบหมาย

สรุปผลการวิจัย

สถานการณ์การสื่อสารของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ส่วนใหญ่แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ 1) การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับจังหวัด โดยใช้นโยบายด้านการท่องเที่ยวในระดับจังหวัดเป็นตัวกำหนดการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับทุกพื้นที่ในจังหวัดเลยผ่านการประชุม โดยส่วนมากจะใช้เป็นข้อมูลทางหนังสือราชการหรือเอกสารการประชุมถ่ายทอดต่อไปยังระดับอำเภอและตำบลตามลำดับ 2) การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น โดยรับข้อมูลการท่องเที่ยวระดับจังหวัดมาสื่อสารต่อไปยังกลุ่มผู้นำชุมชนและชุมชน ใช้การสื่อสารด้วยวิธีการจัดประชุมและประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย มีวิธีการประเมินผลด้วยการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของชุมชน นอกจากนี้ยังพบหาปัญหาการสื่อสารในการของผู้นำชุมชนที่ทำให้เกิดความล่าช้าในการสื่อสาร คือ ผู้นำชุมชนขาดการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือพัฒนาการท่องเที่ยวและพบปัญหาที่สำคัญ คือ ผู้นำชุมชนขาดทักษะการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือพัฒนาการท่องเที่ยวและพบปัญหาที่สำคัญ คือ ผู้นำชุมชนขาดความครบถ้วนด้านเนื้อหาที่จะทำการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว

ผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่มีการกำหนดแนวคิดและวัตถุประสงค์การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลยของผู้นำชุมชน โดยนำนโยบายด้านการท่องเที่ยวของระดับจังหวัดมาถ่ายทอด โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกิดการปฏิบัติตามและการมีส่วนร่วม เน้นให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในชุมชน โดยใช้ภาษาท้องถิ่น หอกระจายข่าวในชุมชนเป็นสื่อหลักในการใช้ติดต่อสื่อสารกับชุมชนในการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเลย ประเมินผลการสื่อสารและกิจกรรมโดยการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของชุมชนในทุกๆ กิจกรรม โดยผู้นำชุมชนมองว่า การรับรู้เกิดจากความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติตามในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวที่ต้องอาศัยการพัฒนาาร่วมด้วยระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการและชุมชน ผู้นำชุมชนใช้รูปแบบการสื่อสารการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) สำหรับข้อมูลที่เป็นคำสั่งทางราชการ ข้อปฏิบัติต่างๆ และใช้การสื่อสารแบบสองทาง(two-way Communication) สำหรับข้อมูลด้านการพัฒนาแบบไม่เป็นทางการ สำหรับการสื่อสารระหว่างชุมชนผู้นำชุมชนใช้การสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) ในรูปแบบเอกสารทางราชการ และใช้การสื่อสารแบบสองทาง(two-way Communication) ใช้

เอกสารและการโทรศัพท์ติดตาม ในเรื่องการมีส่วนร่วมโดยเฉพาะเรื่องของการพัฒนาการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ข้อเสนอแนะที่สำคัญจากการวิจัย คือ ผู้นำชุมชนควรมีรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการในการสร้างการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ควรใช้ภาษาท้องถิ่นหรือสื่อในท้องถิ่นในการสื่อสารกับชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันและผู้นำชุมชนควรมีทักษะในด้านการใช้เทคโนโลยีที่ ควบคู่ไปกับการใช้ภาษาอังกฤษเนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเลยในปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามามากขึ้น สื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ที่ใช้อยู่ควรปรับเปลี่ยนเป็นภาษาอังกฤษเพื่อให้กลุ่มนักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับหรือข้อมูลการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการพัฒนาและยกระดับด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเลยให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผู้นำชุมชนควรมีรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการในการสร้างการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเนื่องจากรูปแบบการมีส่วนร่วม
2. ผู้นำชุมชนควรมีการใช้ภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารกับชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในพัฒนาการท่องเที่ยว
3. ผู้นำชุมชนควรมีทักษะในด้านการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเนื่องจากปัจจุบันมีการใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารและช่วยลดต้นทุนในการสื่อสารและลดระยะเวลาในการสื่อสารให้สั้นลงทำให้เกิดการพัฒนาที่รวดเร็ว
4. ผู้นำชุมชนควรมีการฝึกการใช้ภาษาอังกฤษเนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเลยในปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาเพิ่มขึ้น สื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ที่ใช้อยู่ควรมีภาษาอังกฤษเพื่อให้กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเกิดความเข้าใจและยกระดับด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเลยให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบการสื่อสารในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อทราบถึงแนวทางที่สำคัญในการหารูปแบบการสื่อสารที่หลากหลายและเกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการสื่อสาร
2. ควรมีการศึกษาวิจัย ด้านปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารของการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับจังหวัดเพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการรับสารของกลุ่มเป้าหมายระดับท้องถิ่นเพื่อใช้ในการปรับปรุงพัฒนาการสื่อสารในการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ
3. ควรมีการศึกษาวิจัย รูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านสื่อออนไลน์หรือสื่อสมัย เพื่อให้เข้าใจถึงแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเลยให้มีความทันสมัยและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2551). การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่องสื่อสารชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท ธรรมสาร จำกัด. หน้า 230.
- สำนักงานจังหวัดเลย. (2559). ข้อมูลจังหวัดเลย. จังหวัดเลย.
- นรมน นันทมนตรี. (2545). ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการลดปริมาณขยะ
กรณีศึกษา: ชุมชนสุขสันต์ 26. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2549). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เวทีนิ สตะเวทิน. (2542). การสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทัย ปริญญาสุทธินันท์. (2558). การจัดการชุมชน: มโนทัศน์และทฤษฎีที่จำเป็นต้องทบทวน. วารสารการจัดการสมัยใหม่, 13(2), 11-21.
- อัจฉรา ศรีพันธ์. (2555). กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศไทย. วารสารวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 7(1), 5-19.
- อภิชาติ เขมะเพชร. (2550). รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา: องค์การบริหารส่วนตำบลบางรักใหญ่. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐ
ประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครอง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้ง
ของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
A Comprehensive Approach to Enhancing Quality of Life Within the Context
of the Local Economy Concept of the Wang Saphung District, Loei Province
Pha Noi Subdistrict Community Organization Council

วิชญ์ มะลิตัน¹ พรหมพงษ์ มหพรพงษ์² เกรียงศักดิ์ สร้อยสุวรรณ³
E-mail: wich.mal@lru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม เครื่องมือคือประเด็นสนทนากลุ่มและค้นหาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และประชุมเสนอความพึงพอใจในการทำงาน มีกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้นำการพัฒนา เป็นผู้นำชุมชนหรือกรรมการชุมชนละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 19 คน ใช้วิธีการวิจัยคือการจัดเวทีสนทนากลุ่ม 2) ประธานกลุ่มอาชีพในชุมชน ทั้งสิ้น 38 คน จาก 19 ชุมชนๆ ละ 2 คน ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง 3) กลุ่มภาควิชาการ นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเลยทั้งระดับปริญญาตรีและปริญญาโท จำนวน 15 คน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลผาน้อย 1 คน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลผาน้อย 1 คน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบลผาน้อย 1 คน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านผาน้อย 1 คน เกษตรตำบลผาน้อย 1 คน ผู้ปฏิบัติงานในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งมหาวิทยาลัย (U2T) จำนวน 6 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาประกอบผลการประเมินความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการของกลุ่มเศรษฐกิจชุมชน ต้องใช้กระบวนการ 4 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ 1 ขั้นการสร้างความตระหนักและกระตุ้นความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย ขั้นตอนที่ 2 ขั้นเตรียมการ ขั้นตอนที่ 3 ขั้นปฏิบัติการ และขั้นตอนที่ 4 ขั้นประเมินผลการดำเนินงาน และผลการประเมินความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาพบว่ามีความพึงพอใจในระดับมาก

คำสำคัญ: การพัฒนาคุณภาพชีวิต การบูรณาการ กระบวนการมีส่วนร่วม ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้ง

Abstract

The goal of this study is to examine the integrated approach to quality of life development used by the community organization council of the Pha Noi Subdistrict, Wang Saphung District, Loei Province. Participatory methods and qualitative research should be used. The meeting gives participants job satisfaction while acting as the instrument for: (1) A group debate and the search for methods to boost the local economy. Three groups make up the target group: (2) A group of 38 professional group presidents from 19 communities, (3) a group of development leaders, community leaders, or a community committee using the research method of group discussion facilitation, two people using unstructured interviewing techniques, and integrated parties were the other groups. Together with the Pha Noi president, Events that have integration. One farmer from the Pha Noi subdistrict, one director from the Pha Noi Subdistrict Health Promotion Hospital, one permanent secretary from the Pha Noi Subdistrict Administration Organization, and six practitioners from the one subdistrict, one university (U2T) project make up the group of 15 undergraduate and graduate students from Loei Rajabhat University. The formed as a result of the integrated strategy to enhancing neighborhood economic groups' quality of life. Under the unified branding of all products. There are three categories: growing organic vegetables, growing organic rice, study found that there are four actions that must be taken to raise the standard of living for local economic groups: Step 1: Raising awareness and arousing interest among the target audience. Step 2: Initial configuration Step 3: Operational Stage and Step 4: Performance Evaluation and Satisfaction Assessment of Participation in Group Development Activities both revealed high levels of satisfaction making organic fertilizer, and ready-to-grow soil. The three groups' studies revealed a lack of continuity between them since they were unable to discover a point of integration, but the benefits of community economic development would enable them to establish additional prices and patterns as required.

^{1,2} อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

³ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพิจิตร

Keywords: participative processes, integration, community-based economic thinking, improvement of quality of life

ความเป็นมาของการวิจัย

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2565:12) กล่าวถึงความคาดหวังที่จะพัฒนาให้มีเวทีออกแบบงานพัฒนาของกลุ่มเปราะบางและประชาชนในพื้นที่ร่วมกันจัดทำแผนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบคลุม ชุมชนและตำบลอย่างมีส่วนร่วมผ่านสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ที่เป็นหน่วยงานหนึ่งภายใต้การกำกับของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยกำหนดให้มีกิจกรรมสนับสนุนงานพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะการพัฒนากระบวนการสวัสดิการชุมชนที่มีกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลเป็นกลไกในการขับเคลื่อนงานการพัฒนาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย และสภาองค์กรชุมชนตำบลที่ทาบทาเป็นกลไกสำคัญในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีต่างๆ ในพื้นที่เข้ามาสนับสนุนการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น และป็นองค์ประกอบหนึ่งในการบูรณาการเคลื่อนงานกับศูนย์ช่วยเหลือสังคมตำบล และการดำเนินงานขับเคลื่อนให้ขบวนองค์กรชุมชนในพื้นที่ระดับตำบลเป็นหลักรับผิดชอบดำเนินการ ใช้กระบวนการทำงานของศูนย์ฯ ปฏิบัติตามบทบาทด้านการพัฒนาคนสร้างเครือข่ายประชาชนภายใต้สภาองค์กรชุมชนตำบล เชื่อมโยงหน่วยงานต่างๆ เพื่อร่วมมือกันแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน และควรกำหนดเกณฑ์ชีวิตในแต่ละระดับให้ชัดเจน ต้องไม่เพิ่มภาระงานให้กับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ แต่ให้เป็นการทำงานเชื่อมโยงกับงานหลัก และเชื่อมโยงกับกลไกคณะทำงานชุดต่างๆ เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาในพื้นที่อย่างยั่งยืน เพิ่มคนรุ่นใหม่เข้ามาทำงานเพื่อชุมชนและสังคมให้มากขึ้น บูรณาการการทำงานกับหน่วยอื่นๆ การวิเคราะห์ถึงข้อจำกัดในการดำเนินงาน กำหนดบทบาทการพัฒนาของชุมชน

การบูรณาการการทำงานร่วมทุกส่วนงานในการแก้ไขปัญหาความยากจน ที่อยู่อาศัยและคุณภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน เพื่อส่งเสริมการมีคุณภาพชีวิตที่ดีให้มีแนวทางการบูรณาการงานร่วมกันกับพื้นที่ และกลไกที่เกี่ยวข้อง ใช้ข้อมูล TPMA เป็นเครื่องมือนำไปสู่การแก้ไขปัญหาชุมชนตามแผนการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ได้ดำเนินการร่วมกัน มีการบูรณาการการทำงานในพื้นที่เพื่อให้มีการจัดการข้อมูลรวม รวมถึงใช้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาให้มีข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อผลักดันให้มีกฎหมายหรือนโยบายที่เอื้อต่อการดำเนินงาน และเกิดความร่วมมือกันระหว่างผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ และผู้แทนหน่วยงาน มีโครงสร้างกลไกการทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม เกิดแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มคนยากจน กลุ่มผู้มีรายได้น้อย กลุ่มเปราะบางในพื้นที่เป้าหมาย การเชื่อมโยงผลักดันแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.) เพื่อประกอบเป็นแผนพัฒนาจังหวัด การผลักดันแก้ไขปัญหาของชุมชนในทุกระดับ การออกแบบและวางแผนการขับเคลื่อนร่วมกัน ผลักดันเป็นนโยบายการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มเปราะบางอย่างยั่งยืนต่อไป (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเลย, 2565: 3)

เศรษฐกิจชุมชนถือได้ว่าเป็นแนวคิด แนวทาง หรือรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ในปัจจุบันถือว่าได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในด้านการเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาคุณภาพชีวิตทั้งด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจฐานราก โดยเริ่มจากการที่เศรษฐกิจชุมชนได้อยู่ในกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศนับตั้งแต่ประเทศไทยประสบปัญหาทางเศรษฐกิจในปี 2540 ประกอบกับพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ได้พระราชทานพระราชดำริในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา ที่ได้เน้นคน เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ได้มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน และที่สำคัญรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ก็ได้บัญญัติให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายพื้นฐานของรัฐในด้านเศรษฐกิจนับตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จนกระทั่งถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2562 ซึ่งกำหนดให้เศรษฐกิจชุมชน และเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นแนวคิดด้านเศรษฐกิจที่มีนัยทางหลักการและแนวคิดที่มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือเศรษฐกิจชุมชนเป็นแนวคิดทางเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นตัวตั้งของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่การผลิต การบริโภค และการจำหน่าย คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ จากการใช้ทุนของชุมชน และจากศักยภาพที่มีอยู่ของชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิด ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ยึดหลักการการผลิตและการบริโภคบนความพอประมาณ มีเหตุผล มีความสมดุล และมีภูมิคุ้มกันที่ดีเป็นพื้นฐานการพัฒนาทุกเรื่อง รวมทั้งเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ในยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งแนวคิดทางด้านเศรษฐกิจทั้งสองนี้ถือว่าเป็นแนวคิดทางด้านเศรษฐกิจที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนได้

สภาองค์กรชุมชนตำบล จังหวัดเลย (2565: 15-17) กล่าวว่าในรอบหลายปีที่ผ่านมาได้ให้การสนับสนุนให้กลุ่มองค์กรเศรษฐกิจและทุนชุมชน ได้มีการจัดทำแผนธุรกิจเพื่อชุมชน (CBMC: Community Business Model Canvas) ด้วยการส่งเสริมความเข้มแข็ง “ขีดความสามารถขององค์กรชุมชนในการทำธุรกิจ” (Capacity building) ด้วยกระบวนการให้องค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศักยภาพ วิเคราะห์ทุนภายในชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจ “ปรับเปลี่ยนวิธีคิด” (Mind set) จากการทำธุรกิจชุมชนที่ใช้ “เงินเป็นตัวตั้ง” มาเป็นการใช้ “ทุนที่ปัจจัยทางการผลิต” ที่ประกอบด้วย ธรรมชาติ ทุนที่เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น และหนึ่งสมองสองมือ มาเป็นตัวตั้ง และพัฒนา “ทักษะความสามารถ” (Skill set) ในการจัดทำธุรกิจชุมชนจาก “มวยวัด” มาเป็น “มืออาชีพ” และให้องค์กรชุมชนเกิดความมั่นใจว่า “องค์กรชุมชนสามารถจัดการธุรกิจได้ด้วยตนเอง” เป็นธุรกิจเพื่อชุมชน เกิดการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแบ่งปันซึ่งกันและกัน เป็น “เครือข่าย” (Network) การเรียนรู้ ที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ในพื้นที่ที่หลากหลาย ทั้งผู้คน ชุมชน วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนภายใต้คุณลักษณะ 8 ประการ ของชุมชนท้องถิ่นที่มีการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน ประกอบด้วย 1) มีกระบวนการสำรวจข้อมูล และวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจของพื้นที่/ตำบล 2) มีการตั้งเป้าหมายการเปลี่ยนแปลง จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน และตัวชี้วัดความสำเร็จ 3) มีการจัดกลไกรับผิดชอบการทำงาน เช่น สภาองค์กรชุมชน องค์กรการเงิน กองทุน และกลุ่มต่างๆ 4) มีการเชื่อมโยงความร่วมมือกับภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง 5) มีการดำเนินการตามแผน เชื่อมโยงแผนไปสู่การพัฒนาในด้านอื่นๆ 6) มีเวทีเรียนรู้ สรุบทบทเรียน และจัดการความรู้/ถอดความรู้จากการทำงาน 7) มีผลการเปลี่ยนแปลงจากการทำงานตามแผนอย่างเป็นรูปธรรม หรือเห็นผลได้อย่างชัดเจน และ 8) มีการยกระดับงาน ขยายผลงานในเชิงพื้นที่ และนโยบาย

ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลยตำบลผาน้อย แยกออกจากตำบลวังสะพุง เดิมมี 11 หมู่บ้าน ที่มาของชื่อผาน้อยนั้นตั้งชื่อตามผาน้อยซึ่งเป็นภูผาหินสามารถมองเห็นได้อย่างเด่นชัด มีความสวยงาม ปัจจุบันเป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอวังสะพุง มีจำนวนหมู่บ้าน 19 หมู่บ้าน มีนายณรงค์ วงษา เป็นกำนันตำบลผาน้อย โดยสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย ตั้งอยู่บ้านโคกมน หมู่ที่ 6 ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอวังสะพุง อยู่ห่างจากอำเภอวังสะพุงประมาณ 17 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดเลย ประมาณ 38 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้น 89.01 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 55,687.5 ไร่ จากรายงานประจำปีของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย ประจำปี 2565 พบว่าชุมชนมีปัญหา 1) ปัญหาความยากจนของประชาชนกลุ่มเปราะบาง คุณภาพชีวิตต่ำทั้งด้านที่อยู่อาศัย ด้านรายได้ ด้านสุขภาพ และด้านสังคม 2) ปัญหาราคาผลผลิตจากอาชีพหลักและอาชีพรอง ตกต่ำ ตลาดรองรับมีน้อย ช่องทางจัดจำหน่ายมีจำกัด และ 3) การดำรงชีวิตยังต้องพึ่งพิงปัจจัยภายนอกเป็นหลัก ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน ดังนั้นหากมีการวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย จะก่อให้เกิดความคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้ง ของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย โดยการใช้วิธีสรุบรวมกันระหว่างผู้วิจัย กับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพจะตั้งอยู่บนปรัชญาที่ใช้เหตุผลเชิงอุปนัย เน้นการศึกษาแบบเจาะลึกและแคบ แต่มองจากหลายมิติและพิจารณาภาพรวมเมื่อรวมกับกระบวนการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาชุมชนแล้วจะก่อให้เกิดผลดีในรูปแบบของความเป็นจริงในขณะดำเนินงานควบคู่กันไปด้วย

2. กลุ่มเป้าหมาย

2.1 กลุ่มผู้นำการพัฒนา

การวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มเป้าหมายด้านการจัดเวทีสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เป็นผู้นำชุมชนหรือกรรมการ ชุมชนละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 19 คน ร่วมการจัดเวทีสนทนากลุ่มเพื่อสร้างกระบวนการระดมสมองที่จะร่วมกันหาวิธีการที่จะนำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

ด้านการสัมภาษณ์ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเพราะต้องการให้ผู้รับการสัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ มีกลุ่มเป้าหมายคือประธานกลุ่มอาชีพในชุมชน ทั้งสิ้น 38 คน จาก 19 ชุมชนๆ ละ 2 คน คือ หมู่ที่ 1 บ้านผาน้อย หมู่ที่ 2 บ้านกุดแก หมู่ที่ 3 บ้านโนนวังแท่น หมู่ที่ 4 บ้านวังแท่น หมู่ที่ 5 บ้านหนองขาม หมู่ที่ 6 บ้านโคกมน หมู่ที่ 7 บ้านโคกแฝก หมู่ที่ 8 บ้านโนนกกจาน หมู่ที่ 9 บ้านโนนปากเลย หมู่ที่ 10 บ้านลุ่ม หมู่ที่ 11 บ้านโนนกกหาด หมู่ที่ 12 บ้านศรีสงคราม หมู่ที่ 13 บ้านกลาง หมู่ที่ 14 บ้านปทุมวัน หมู่ที่ 15 บ้านศรีสุวรรณ หมู่ที่ 16 บ้านกกเต็น หมู่ที่ 17 บ้านเมตตา หมู่ที่ 18 บ้านโนนงาม และหมู่ที่ 19 บ้านวังใหม่

ด้านการประเมินความพึงพอใจ ใช้กลุ่มผู้เข้าร่วมกระบวนการทั้งหมดทั้งการประชุมกลุ่ม หลังเสร็จสิ้นโครงการ ซึ่งเป็นการประเมินความพึงพอใจต่อแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

2.2 กลุ่มภาคีร่วมพัฒนา

2.2.1 เวทีสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) กลุ่มเป้าหมายนักศึกษา คือ (1) นักศึกษาชั้นปีที่ 3 ที่เรียนในสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน เข้าร่วมดำเนินการสนทนากลุ่ม จำนวน 10 คน (2) นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาพัฒนาสังคม เป็นผู้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย เป็นผู้ร่วมประสานงาน ร่วมดำเนินงานและร่วมประเมินผล จำนวน 5 คน

2.2.2 การสัมภาษณ์ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเพราะต้องการให้ผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ กลุ่มเป้าหมายได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลผาน้อย 1 คน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลผาน้อย 1 คน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบลผาน้อย 1 คน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านผาน้อย 1 คน เกษตรตำบลผาน้อย 1 คน ผู้ปฏิบัติงานในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งมหาวิทยาลัย (U2T) จำนวน 6 คน

2.2.3 ด้านการประเมิน ใช้กลุ่มนักศึกษาที่เข้าร่วมกระบวนการทั้งหมดและกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ร่วมประชุมเพื่อร่วมกันประเมินหลังเสร็จสิ้นโครงการ ซึ่งเป็นการประเมินความพึงพอใจต่อแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือคือประเด็นการสนทนากลุ่ม ประกอบไปด้วย กระบวนการมีส่วนร่วมทั้ง 5 ด้าน ได้แก่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล เพื่อนำไปสู่การค้นหาคำตอบแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

การสัมภาษณ์ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง แต่กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้ค้นหาคำตอบแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

แบบประเมินความพึงพอใจใช้แบบประเมินจำนวน 5 ตัวเลือก คือมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด แล้วแปลผลที่ได้จากแบบประเมินแล้ววิเคราะห์ผลที่ได้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในระยนี้ใช้เวลา 14 เดือน คือเดือนตุลาคม 2564 ถึง พฤศจิกายน 2565 มีขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลดังนี้

4.1 ระยะที่ 1 (เดือนตุลาคม) รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

4.2 ระยะที่ 2 (เดือนพฤศจิกายน) ส่งแบบประเมินให้ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบข้อคำถามว่ามีความเหมาะสมกับการวิจัยเพื่อที่จะค้นหาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

4.3 ระยะที่ 3 (ธันวาคม – มิถุนายน) เมื่อได้แบบประเมินที่เหมาะสมแล้ว ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลการวิจัยด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และดำเนินโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

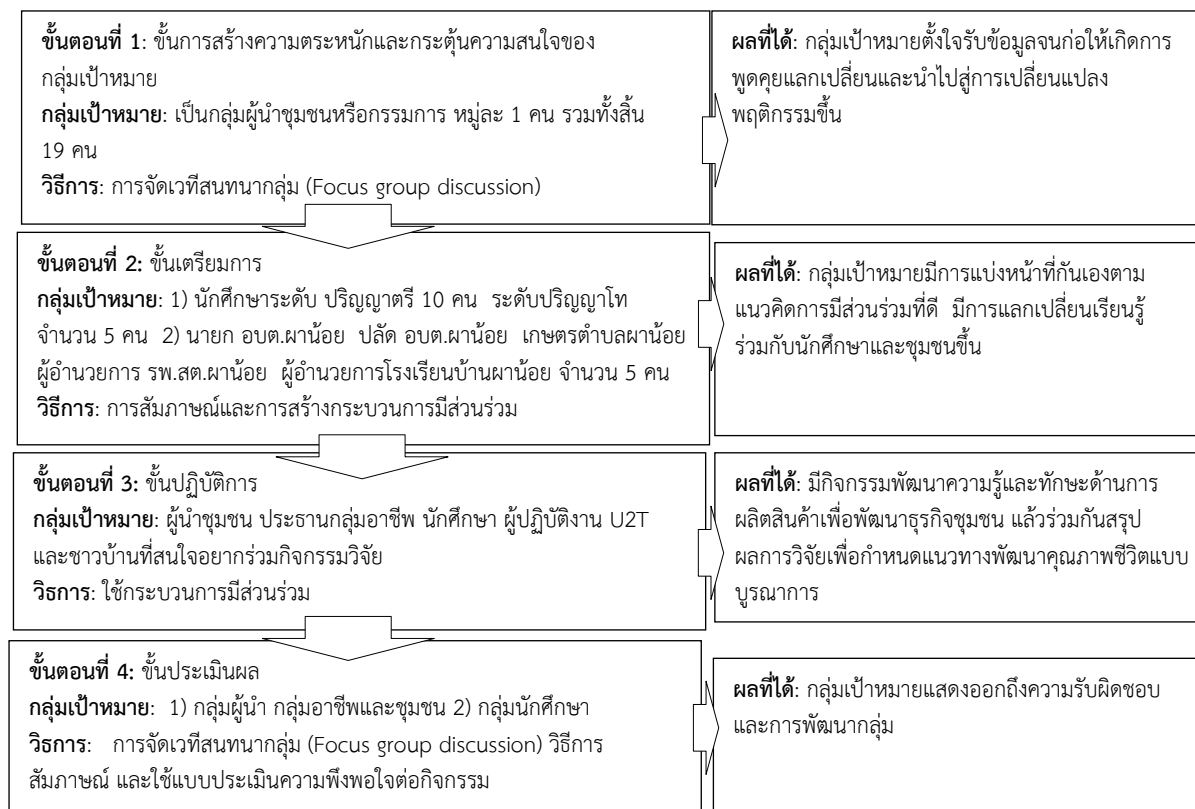
4.4 ระยะที่ 4 (กรกฎาคม – พฤศจิกายน) รวบรวมผลการดำเนินงาน จัดทำเวที สร้างกระบวนการคืนข้อมูลให้กับชุมชน และนำเสนอต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏเลยเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยกระบวนการในการตีความเพื่อการวิเคราะห์เนื้อหา เมื่อได้อ่านเนื้อความที่เป็นข้อมูลร้อยแก้ว จากทุกแหล่งข้อมูลอย่างละเอียดและถี่ถ้วนจนตกผลึก (Internal validity) และใช้การวิเคราะห์แบบประเมินความพึงพอใจเพื่อประเมินกระบวนการกลุ่มและการจัดดำเนินงานวิจัยประกอบการตัดสินใจอธิบายปรากฏการณ์

กรอบแนวคิดการดำเนินงาน

งานวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชน ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบ PAR การใช้กรอบแนวคิดจึงอาศัยแนวทางการดำเนินงานควบคู่กับสิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดในแต่ละกิจกรรมโดยในการวิจัยครั้งนี้มีการดำเนินการดำเนินงานวิจัยดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการดำเนินงานวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวตั้งของสภาองค์กรชุมชน ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า

1. ขั้นตอนที่ 1 ขั้นการสร้างความตระหนักและกระตุ้นความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย โดยในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการชี้แจงวัตถุประสงค์ และเป้าประสงค์การวิจัย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างนักศึกษาที่เข้าร่วมทั้งระดับปริญญาตรีและโทกับชุมชนเป็นเครื่องมือในการจัดดำเนินการ ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายนั้นจะต้องให้ข้อมูลที่เป็นจริงในทุกกระบวนการ ผลการดำเนินการขั้นตอนนี้พบว่าทั้งนักศึกษาและชุมชนมีความกระตือรือร้น ให้ความสนใจและแลกเปลี่ยนซักถามกันมากขึ้น และร่วมกันกำหนดที่ปรึกษาใน 3 กิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน คือ 1) กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษ กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษากลุ่ม 2) กิจกรรมจัดทำปุ๋ยหมักชีวภาพและดินพร้อมปลูก กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษากลุ่ม และ 3) กิจกรรมข้าวอินทรีย์ กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 19 ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษากลุ่ม จากการสนทนากลุ่มพบว่ามีแนวทางการใช้หลักการพัฒนาชุมชน 2 อย่างคือ 1) จะใช้วิธีดำเนินงานแบบประชาธิปไตย (Democracy) โดยมีความเห็นร่วมกันว่าการพัฒนาชุมชนจะต้องนำการทำงานในรูปของระบอบประชาธิปไตยมาใช้เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนรู้จักคิดด้วยตนเอง รู้จักอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนร่วมกันทำงานตามข้อตกลงที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ ยึดถือในเสียงข้างมากและรับฟังเสียงข้างน้อย (Rule of Majority, Right of Minority) และ 2) ชุมชนต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-reliance) เนื่องจากสังคมมีความเคลื่อนไหวตลอดเวลา ชุมชนจึงจำเป็นต้องมีความเชื่อมั่นในตนเองให้มาก ทั้งทางกว้างและเข้ากับสถานการณ์ เหตุการณ์ หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การพัฒนาจึงมีโอกาสที่จะประสบผลสำเร็จสูง ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การสร้างความตระหนักและกระตุ้นความสนใจของกลุ่มเป้าหมายร่วมกัน

2. ขั้นตอนที่ 2 ขั้นเตรียมการ ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยและนักศึกษาเข้าไปสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนด้วยการร่วมเรียนรู้ ภูมิปัญญาและใช้หลักการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาชุมชน พบว่าคือ 1) กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษ จะมีการแบ่งพื้นที่ปลูกออกเป็น 3 แปลงใหญ่เพื่อให้ง่ายต่อการบริหารและการจัดการ ซึ่งกิจกรรมนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินการจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) จำนวน 100,000 บาท 2) กิจกรรมจัดทำปุ๋ยหมักชีวภาพและดินพร้อมปลูก จะมีการประสานขอจากน้ำตาดจากโรงงานน้ำตาด ซึ่งกิจกรรมนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินการจาก โครงการ U2T มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย และมีการอนุมัติแผนของ อบต.ผาน้อยไว้สำหรับต่อเนื่องในปีต่อไป และ3) กิจกรรมข้าวอินทรีย์ เป็นกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากอำเภอให้มีกิจกรรมเอาแรงและยังได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินการจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) จำนวน 80,000 บาท และจากการสัมภาษณ์ความสำเร็จของขั้นเตรียมการ คือ 1) ทำงานกับผู้นำท้องถิ่น (Local Leader) ทั้งนี้เพราะผู้นำที่เป็นทางการ คือ มีบทบาท ตำแหน่งหน้าที่ ตามที่ได้รับแต่งตั้งจากทางราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. ครูในหมู่บ้านหรือตำบล และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือ ผู้นำที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือและมีบทบาทในการชี้นำการพัฒนา เช่น ภูมิปัญญาชุมชน คนเฒ่าคนแก่ จ้า พระสงฆ์ เป็นต้น 2) ทำงานโดยใช้หลักประสานงาน (Co-ordination) ในชุมชนใดที่มีสมาคม สถาบัน มหาวิทยาลัย หรือองค์กรอื่นใดอยู่ในชุมชนย่อมมีภาระหน้าที่ต้องเกี่ยวข้องกัน การดึงเอากำลังของกลุ่มอื่นมาใช้ในการพัฒนาจะมีโอกาสประสบความสำเร็จสูงกว่าการทำคนเดียว ซึ่งในขั้นนี้กลุ่มมีการประสานผู้มีความรู้มาช่วยสอนเทคนิคการควบคุมการผลิตสินค้าให้ได้มาตรฐาน ได้แก่ นายอำนาจ โยธี กำนันตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอสว่างซาว มาเป็นวิทยากร มีการเชิญเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรจังหวัดเลย มาสอนการผลิต การแปรรูปสินค้ามาตรฐาน เกษตรอินทรีย์ ให้กับกลุ่ม และจากการสนทนากลุ่มพบว่ามีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน จนทำให้เห็นลักษณะความเป็นผู้นำและบทบาทของความเป็นนักพัฒนาที่ได้รับการหล่อหลอม แม้ว่าจะระบคิดจะยังไม่รอบด้านแต่ถือได้ว่าการวิจัยนี้ได้พัฒนานักศึกษาและชุมชนขึ้นอีกระดับหนึ่ง ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 การเตรียมการของกลุ่มเป้าหมายร่วมกัน

3. ขั้นตอนที่ 3 ขั้นปฏิบัติการ

ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยนำนักศึกษาเข้าไปร่วมกับชุมชนจัดทำโครงการโดยใช้กิจกรรมการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน ในกระบวนการพัฒนากลุ่มธุรกิจชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่าในการสนทนากลุ่มนั้นทุกกลุ่มเป้าหมายพยายามยึดแนวทางการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและด้านการพัฒนาชุมชน ภายใต้การทำกิจกรรมของกลุ่มทั้ง 3 กลุ่ม และในกระบวนการดำเนินงานที่จะก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่ 1 คือ กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษ

หลังจากที่กลุ่มนี้ชุมชนและนักศึกษาร่วมกันสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนแล้วพบว่าชุมชนต้องการทำโครงการกิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษหรือการปลูกผักแบบอินทรีย์ ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนมีขนาดใหญ่ถึง 19 หมู่บ้าน และแต่ละหมู่บ้านล้วนแต่มีตลาดประจำหมู่บ้าน มีเงินหมุนเวียนจำนวนไม่น้อย มีร้านอาหารจำนวนมาก สามารถผลิตและส่งขายได้ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้และการสร้างกลุ่มด้วยกิจกรรมการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม นักศึกษาทั้งปริญญาตรีและปริญญาโทจึงร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมพัฒนาความรู้และทักษะด้านการผลิตผักปลอดสารพิษ โดยจะทำในลักษณะปลูกผักแปลงใหญ่ แบ่งออกเป็น 3 พื้นที่คือ พื้นที่กลุ่มตอนเหนือ ประกอบด้วยผู้สนใจปลูกในหมู่ 1-6 พื้นที่กลุ่มตอนกลาง ประกอบด้วยผู้สนใจปลูกผักในหมู่ 7-12 และพื้นที่กลุ่มตอนล่าง ประกอบด้วยผู้สนใจปลูกผักปลอดสารพิษในหมู่ 13-19 โดยทาง อบต.ผาน้อยร่วมกับสำนักงานเกษตร มาเป็นวิทยากรให้ 2 วัน โดยก่อนเริ่มโครงการได้มีการชี้แจง ทำความเข้าใจถึงประโยชน์และการรวมกลุ่ม หลังจากนั้นจึงให้กลุ่มทั้ง 3 กลุ่มได้ทดลองปฏิบัติการทำปุ๋ยชีวภาพชุมชนตามที่ต้องการแล้วลงพื้นที่จัดการแปลงผักตามกิจกรรมที่ได้อบรม ผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มชุมชนพบว่าส่วนมากเห็นว่าการมีนักศึกษาเข้ามาทำกิจกรรมกับกลุ่มทำให้กลุ่มมีความกระตือรือร้นที่จะทำกิจกรรม สนใจและเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นเพราะอยากรู้อะไรใหม่ๆ เข้ามาพัฒนากลุ่มบ้าง และนักศึกษาก็เกิดองค์ความรู้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและนำไปเป็นแนวทางการพัฒนากลุ่มต่อไปได้ ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ

กลุ่มที่ 2 คือ กิจกรรมจัดทำปุ๋ยหมักชีวภาพและดินพร้อมปลูก

กิจกรรมนี้เดิมเป็นโครงการ 9101 แต่เมื่อหมดงบประมาณโครงการได้หยุดไป แต่อุปกรณ์หลักๆ ยังคงมีอยู่ หลังจากกลุ่มเป้าหมายเกิดการเรียนรู้ในกระบวนการเตรียมชุมชนและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนแล้ว ผลการสนทนาพบว่าชุมชนต้องการทำโครงการต่อยอดกิจกรรมทำปุ๋ยหมักชีวภาพและผลิตดินพร้อมปลูก ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนมีการทำการเกษตรเป็นหลัก มีกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดสารพิษ และมีผักที่ทุกบ้านต้องปลูก และทางโรงงานน้ำตาลเองยังสนับสนุนกิจกรรมชุมชนด้วยการให้กากน้ำตาลฟรีและนอกจากนั้นยังมีกลุ่มธุรกิจชุมชนที่ได้ตั้งมาแล้วเพื่อเตรียมจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แต่ยังไม่สามารถจดทะเบียนได้เพราะยังขาดผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม กลุ่มเป้าหมายจึงมีมติให้เสร็จการวิจัยแล้วควรจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจ โดยก่อนเริ่มโครงการผู้วิจัยได้ชี้แจงทำความเข้าใจถึงประโยชน์และการทำงานเป็นทีม และได้เริ่มการทดลองผลิตสินค้าชุมชน ผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายชุมชนพบว่าส่วนมากเห็นว่าการมีนักศึกษาเข้ามาทำกิจกรรมเป็นสิ่งที่ดีเพราะสามารถดึงเอาวัยรุ่นของหมู่บ้านและเด็กเข้ามาทำกิจกรรมได้ ส่วนนักศึกษาเองมีความเห็นว่าการเข้ามาทำงานกับชุมชนถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีเพราะเหมือนมีห้องปฏิบัติการแบบมีชีวิตที่สามารถสื่อสารจับต้องและเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มทำปุ๋ยหมักชีวภาพและดินพร้อมปลูก

กลุ่มที่ 3 คือ กิจกรรมปลูกข้าวอินทรีย์

กิจกรรมการปลูกข้าวอินทรีย์นั้นเป็นผลมาจากการที่สำนักงานอำเภอวังสะพุงได้จัดกิจกรรมเอามื้อสามัคคีที่ตำบลผาน้อยอยู่บ่อยๆ ทำให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะทำให้เป็นกิจกรรมหลักของตำบล หลังจากที่ได้เข้าไปเตรียมชุมชนและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนแล้วพบว่าชุมชนต้องการทำกิจกรรมปลูกข้าวอินทรีย์ ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนมีตลาดชุมชนเป็นทางผ่านเชื่อมอำเภอระหว่างอำเภอนาดูนและอำเภอวังสะพุง ทำให้มีความต้องการสินค้าประเภทอาหารที่เป็นของฝากได้ด้วย และที่สำคัญมีภูมิปัญญาที่ทำข้าวอินทรีย์ขายมานานแล้วคือลุงทองคำ และการเข้าไปร่วมเรียนรู้การทำข้าวอินทรีย์เป็นกิจกรรมที่จะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการสร้างความรู้ด้วยกิจกรรมการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม นักศึกษาจึงร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมพัฒนาความรู้และทักษะด้านการผลิตข้าวอินทรีย์ โดยร่วมกับสำนักสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม อบต.ผาน้อย มาร่วมอบรมนักศึกษาและสอนสมาชิกกลุ่มปลูกข้าวอินทรีย์ 1 วัน โดยเริ่มตั้งแต่เตรียมเมล็ด เตรียมพื้นที่ เตรียมความรู้ทั้งหมด โดยก่อนเริ่มโครงการมีการชี้แจง ทำความเข้าใจถึงประโยชน์และการรวมกลุ่ม หลังจากนั้นจึงให้กลุ่มได้ทดลองปฏิบัติการเตรียมเมล็ดพันธุ์ และปุ๋ยหมักตามที่ต้องการ ผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มที่เข้าร่วมพบว่าส่วนมากเห็นว่าการมีนักศึกษาเข้ามาทำกิจกรรมกับกลุ่มทำให้กลุ่มมีความกระตือรือร้นที่จะทำกิจกรรม สนใจและเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น แสดงให้เห็นว่ากระบวนการบูรณาการหน่วยงานที่มีฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาได้จริง ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มปลูกข้าวอินทรีย์

4. ขั้นตอนที่ 4 ขั้นประเมินผลการดำเนินงาน

4.1 ขั้นประเมินผลด้วยการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์

โดยในกระบวนการนี้ผู้วิจัยได้ให้กลุ่มเป้าหมายสรุปผลการเรียนรู้ร่วมกันขณะดำเนินโครงการ ประโยชน์ที่ได้รับจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และนำมาพูดคุยในเวทีสนทนากลุ่มเพื่อช่วยกันวิเคราะห์หาสิ่งที่ได้รับการทำวิจัยครั้งนี้ ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมการสนทนากลุ่มมีความเห็นร่วมกันว่าแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการบนฐานคิดกลุ่มธุรกิจชุมชนนั้น ต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมทำให้เกิดการตระหนักรู้ ตระหนักคิดร่วมกัน คนที่อยู่วงนอกเริ่มมีความสนใจและอยากเข้าร่วมในกระบวนการมากขึ้น แต่การทำกิจกรรมครั้งนี้ยังขาดความต่อเนื่อง ผลการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย พบว่า ส่วนมากเห็นว่าการเข้าร่วมทำให้ตนเองมีการแสดงออกถึงความรับผิดชอบและความกล้าเป็นผู้นำ กล้าคิด กล้าถาม มากขึ้น และมีการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นอย่างดี มีการร่วมคิดตั้งแต่เริ่มต้นกิจกรรม เริ่มวางแผนการทำงานโครงการต่างๆ การเข้าชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน การร่วมดำเนินกิจกรรมมีการเข้าร่วมทำกิจกรรมกลุ่มอย่างพร้อมเพรียง มีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด มีปัญหาอะไรบ้างเพื่อนำไปสู่การแก้ไขต่อไป และร่วมกันรับผลประโยชน์เมื่อเสร็จสิ้นโครงการนี้ทุกคนรู้สึกภาคภูมิใจและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการจัดการเรียนการสอนแล้ว นักศึกษายังเข้าไปร่วมกิจกรรมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องๆ อันเป็นการแสดงให้เห็นว่ากระบวนการบูรณาการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นมีความเป็นไปได้ ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 การประชุมเพื่อประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน

4.2 ชั้นประเมินผล

2.2.1 การประเมินความพึงพอใจด้วยการสัมภาษณ์

จากผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มข้าราชการ (นายก อบต. ปลัด อบต. เกษตรตำบล ผอ.รพ.สต. ผอ.รร.บ้านผาน้อย)พบว่าส่วนมากเห็นว่าการมีนักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มทำให้กลุ่มมีความกระตือรือร้นที่จะทำกิจกรรม สนใจและเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นเพราะอยากรู้อะไรใหม่ๆ เข้ามาพัฒนากลุ่มบ้าง และนักศึกษาที่สามารถทำงานได้ง่ายขึ้น ทุกกลุ่มมีความเห็นสอดคล้องกันว่าการร่วมคิด ร่วมทำกับกลุ่มคนรุ่นใหม่จะทำให้คนในชุมชนอยากเข้าร่วมมากขึ้น กลุ่มผู้นำกลุ่มและผู้นำชุมชนมีความเห็นด้วยกับกระบวนการดังกล่าวนี้ ในส่วนของคณะกรรมการกลุ่มที่เข้าร่วมทำงานและสังเกตการวิจัย ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความทันสมัยและช่องทางการจัดจำหน่ายในระบบออนไลน์ที่หลากหลายมากขึ้น

2.2.2 การประเมินด้วยแบบประเมินความพึงพอใจ

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ให้นักศึกษาและชุมชนเป็นผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ใช้กลุ่มนักศึกษาที่เข้าร่วมกระบวนการทั้งหมดและกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ร่วมประชุมเพื่อร่วมกันประเมินหลังเสร็จสิ้นโครงการ ซึ่งเป็นการประเมินความพึงพอใจต่อแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย พบว่า โดยภาพรวมความพึงพอใจต่อการพัฒนากลุ่มธุรกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักศึกษากับชุมชนพบว่า มีระดับความพึงพอใจในระดับมาก ($\bar{x} = 4.42$, S.D. = 0.34) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงความพึงพอใจต่อการจัดการดำเนินโครงการวิจัย

ที่	รายการ	ระดับความพึงพอใจ		
		$\bar{X}$.	S.D.	ความหมาย
ด้านความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรม				
1	การจัดกระบวนการด้วยการมีส่วนร่วมทำให้สามารถเรียนรู้ได้รวดเร็วขึ้น	4.42	0.48	ระดับมาก
2	การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนทำให้ทำงานง่ายและสนุกขึ้น	4.55	0.20	ระดับมากที่สุด
3	กระบวนการมีส่วนร่วมทำให้เกิดความสามัคคีในกลุ่ม	4.05	0.53	ระดับมาก
4	การเรียนรู้ด้วยกิจกรรมกลุ่มก่อให้เกิดความผูกพันกันในชุมชนขึ้น	4.60	0.71	ระดับมากที่สุด
รวม		4.40	0.48	ระดับมาก
ด้านการนำความรู้ไปใช้				
1	ก่อนทำโครงการท่านไม่เคยรู้เรื่องนี้มาก่อน	4.56	0.53	ระดับมากที่สุด
2	การเข้าร่วมกิจกรรมทำให้เกิดความรู้เพิ่มขึ้น	4.54	0.78	ระดับมากที่สุด
3	หลังจากทำโครงการแล้วท่านนำความรู้ไปใช้ได้	4.53	0.71	ระดับมากที่สุด
4	ท่านสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้	4.13	0.50	ระดับมาก
ภาพรวมการทำโครงการหลังการวิจัยท่านมีความความรู้เพิ่มมากขึ้น		4.21	0.93	ระดับมาก
รวม		4.44	0.63	ระดับมากที่สุด
รวมทั้งสิ้น		4.42	0.34	ระดับมาก

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักศึกษามีพฤติกรรมแตกต่างออกไปจากปกติ คือมีตั้งใจฟัง มีการแลกเปลี่ยน ซักถาม แสดงความคิดเห็นเพิ่มมากขึ้น การสร้างกระบวนการเรียนรู้พร้อมกับให้นักศึกษาได้ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเริ่มให้ความสนใจและนักศึกษาเกิดความสนุกในการเรียน เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันในขั้นตอนต่างๆ ตามหลัก 5 ร่วมคือ ร่วมวางแผน ร่วมคิดโครงการ ร่วมดำเนินโครงการ ร่วมประเมินผลโครงการ และร่วมรับผลประโยชน์ในโครงการ ซึ่งการใช้การมีส่วนร่วมในงานพัฒนาชุมชนนี้สอดคล้องกับ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2551: 265) นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2550: 16) เสรี พงศ์พิศ (2554: 35-39) ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2552: 45-46) เฉลียว บุรีภักดีและคณะ (2545: 5) ชีระภัทรา เอกพาณิชย์สวัสดิ์ (2553: 8-9) และวัชรินทร์ สายสาระ (2551: 23-27) ที่ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าต้องเกิดจากการ บูรณาการร่วมให้ครบในทุกส่วนงาน และทุกฝ่าย ทุกขั้นตอนเพื่อนำไปสู่การรับรู้และการรับผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทับทิม ยอยบุผา และคณะ (2559: บทคัดย่อ) วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ (2553) และ สอริฐ มากบุญ (2552) ที่พบว่าชุมชนจะเข้มแข็งได้ก็ต่อเมื่อชุมชนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดกิจกรรมที่มาจากความร่วมมือ และชุมชนจะยั่งยืนได้เมื่อเกิดความเข้มแข็งภายในชุมชนเป็นพื้นฐานที่กรมการพัฒนาชุมชนเรียกว่าการมีสัมมนาชีพ ผ่านการสรุปบทเรียนร่วมกันอย่างรอบด้าน รวมถึงงานวิจัยนี้ได้เกิดองค์ความรู้ใหม่คือการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่อาศัยพลังร่วมจากภายนอกคือพลังของนักศึกษา มาช่วยผลักดันหรือกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักและกลับมาคิดถึงการเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชนเอง แทนการกระตุ้นกลุ่มในชุมชนให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งจะใช้เวลามากและได้ประโยชน์ตามแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย พบว่าแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการนั้นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมคือ 1) ขั้นตอนที่ 1 ขั้นการสร้างความรู้ความตระหนักและกระตุ้นความสนใจ เป็นการชี้แจงและอธิบายให้เห็นประโยชน์ของการเรียนรู้ควบคู่กันระหว่างนักศึกษาและชุมชนในรูปแบบจิตอาสา พบว่านักศึกษาและชุมชนเองต่างตั้งใจฟัง มีการแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็น ซักถามมากขึ้น 2) ขั้นตอนที่ 2 ขั้นเตรียมการ เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างนักศึกษาและชุมชนด้วยการร่วมเรียนรู้ ภูมิปัญญากับกลุ่มองค์กรชุมชนและใช้หลักการพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการหนุนเสริมจิตอาสา พบว่าแต่ละกลุ่มได้เกิดกระบวนการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมประเมินผล และร่วมรับประโยชน์ของแต่ละฝ่าย 3) ขั้นตอนที่ 3 ขั้นปฏิบัติ นักศึกษาเข้าไปร่วมกับชุมชนจัดทำโครงการโดยใช้กิจกรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 4) ขั้นตอนที่ 4 ขั้นประเมินผล เมื่อมีการเข้าไปสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเรียนรู้ และจิตอาสาในการทำงานร่วมกับองค์กรกลุ่มชุมชน เสร็จสิ้นแล้วจึงได้มีการประเมินผลการดำเนินการวิจัย พบว่าผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัยทั้งนักศึกษาและชุมชนมีการแสดงออกถึงความรับผิดชอบและความกล้าเป็นผู้นำ กล้าคิด กล้าถามมากขึ้น และมีการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย พบว่าแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการนั้นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ด้าน ดังนั้นหน่วยงานในระดับท้องที่ ท้องถิ่นควรบูรณาการการทำงานให้มากขึ้นในหลากหลายมิติ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

วิธีการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการภายใต้ฐานคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวของสภาองค์กรชุมชนตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ แต่จุดบกพร่องที่พบคือยังขาดการประเมินที่สามารถวัดผลกระทบทางสังคม ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการวิจัยที่เน้นการประเมิน SIA/SROI

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2565). รายงานประจำปี 2565. เอกสารถ่ายสำเนา.
- เกียรติวัฒน์ วิษณุกาญจน์. (2553). ศึกษาสภาพปัญหาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาพลศึกษา สถาบันการพลศึกษา. วารสารวิชาการ สถาบันการพลศึกษา, 3(3), 71 – 85.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ. (2559). รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนากลไกขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐระดับประเทศ. เอกสารถ่ายสำเนาเผยแพร่.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2552). การพัฒนาเด็กให้มีจิตสำนึกสาธารณะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กร สังคม และประเทศชาติ. กรุงเทพฯ: อินโฟเพลส.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2543). ทรรศนะ แนวคิด แนวทางในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้. วารสารราชบัณฑิตยสถาน, 1(1), 184 – 189.
- ณรัชชอร์ ศรีทอง. (2558). กระบวนการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ทับทิม ยอยบุผา และ คณะ. (2559). รายงานการวิจัยเรื่องการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพผู้ผลิตเส้นขนมจีนอบแห้งในเขตแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเลย. เลย: เอกสารถ่ายสำเนาเก็บเล่ม.
- ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. (2553). ชุมชนศึกษา (Community Study). กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2550). กลาพัฒนากร. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. (2560). แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา: จากความมั่งคั่งทางวัตถุสู่ความอยู่ดีมีสุขประชาชาติ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ. (2552). กระบวนการ และเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
- พิสันต์ ประทานชวโน. (2553). ชุมชนแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- มูลนิธิธัมมาชีฟ. (2559). รายงานการประชุมวาระครบรอบ 7 ปี 13 กรกฎาคม 2559 มูลนิธิธัมมาชีฟ. เอกสารถ่ายสำเนา
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2554). หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์.
- วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ (2553). รายงานผลการวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง: รูปแบบ ปัจจัยและตัวชี้วัดผลการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็งให้สังคมไทย. นนทบุรี: สุโขทัยธรรมาธิราช.
- วรุณี โรมรัตน์พันธ์. (2554). ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2565). รายงานผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนในการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาคีพัฒนา เรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการโดยพื้นที่เป็นตัวตั้ง ร่วมกับหน่วยงานกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. เอกสารถ่ายสำเนาเผยแพร่.
- สอรัฐ มากบุญ (2552). รายงานผลการวิจัยเรื่องกระบวนการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

การส่งเสริมผลิตภัณฑ์การเกษตรและหัตถกรรมเพื่อเพิ่มรายได้ที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
ด้วยโมเดลบีซีจีของชุมชนบ้านเหล่ากอหก ตำบลเหล่ากอหก อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
The Promotion of Agricultural and Handicraft Products in Order to Increase Income
Leading to Sustainable Development with the BCG Model of Ban Lao Ko Hok
Community, Lao Ko Hok Sub-district, Na Haeo District, Loei Province

พลสยาม สุนทรสนิ¹ อาทิตย์ ถมมา² กิตติศักดิ์ ทองมีทิพย์³ อริศราวรรณ นิยมรัตน์จำรูญ⁴ กันตพงษ์ จุลราช⁵
E-mail: pholsiam.sun@lru.ac.th

บทคัดย่อ

ในยุคปัจจุบันมีกระแสของความเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ ครอบคลุมเวลา ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และวัฒนธรรม ที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนแทบทุกชนชั้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้ประกอบการขนาดกลาง ขนาดย่อม จนถึงกลุ่มการเกษตรกร จากอาชีพที่ทำอยู่ไม่สามารถตอบโจทย์ค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้นได้ จึงมีความจำเป็นต้องหารายได้เพิ่มจากงานที่มีอยู่ในแทบทุกพื้นที่ ที่เป็นสังคม ชุมชน เช่น ในกรณีของบ้านเหล่ากอหก ต.เหล่ากอหก อ.นาแห้ว จ.เลย ที่ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาร้านนี้ โดยสภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์ หมู่บ้านเหล่ากอหก เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอนาแห้วที่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีเขตติดต่อกับหมู่บ้านร่มเกล้า อ.ชาติตระการ จ.พิษณุโลก ห่างจากตัวจังหวัด 134 กิโลเมตร ผ่านถนนหมายเลข 2115 และถนนหมายเลข 2195 ที่จะมุ่งสู่อำเภอชาติตระการ และจังหวัดน่าน เป็นลำดับ เป็นพื้นที่อยู่ในหุบเขามีกุ๊เขาสลับซับซ้อน มีอากาศค่อนข้างเย็น โดยเฉลี่ย 25-28 องศาเซลเซียสตลอดปี หน้าฝนหน้าหนาวมีหมอกปกคลุมทั่วทุกขุนเขาที่เป็นเหมือนหลังคาของ ต.เหล่ากอหก เป็นสถานที่อันน่าท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งในแง่ของธรรมชาติดั้งเดิมของจังหวัดเลยนอกเหนือจากภูสวนทราย ภูหัวฮ่อม บ้านแสงภา เป็นต้น ส่วนใหญ่ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกข้าวโพด ปลูกสับปะรด ฯลฯ และงานหัตถกรรมคือทอผ้าขาวม้า

บทความนี้เป็นเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการแปรรูปผลิตภัณฑ์พืชผลทางการเกษตร (แย้มสับปะรด) 2) เพื่อศึกษากระบวนการทำผ้าทอมือ (ผ้าขาวม้า) และ 3) เพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์สู่การกระจายรายได้ให้กับชาวบ้าน ผลจากการสัมภาษณ์สมาชิกทั้งสองกลุ่มปรากฏว่า กลุ่มที่ทำการแปรรูปแย้มสับปะรด 18 คน ชาวบ้านยังขาดเทคนิคในการสร้างสีสันให้กับสินค้า เช่น ทำให้สีสดใส น่ารับประทาน เป็นต้น คิดเป็น 83 เปอร์เซ็นต์ และกลุ่มผลิตผ้าขาวม้าทอมือ 15 คน ชาวบ้านยังคงทำลายผ้าขาวม้าแบบเดิมๆ ยังขาดการสร้างรูปแบบลวดลายที่หลากหลาย คิดเป็น 86 เปอร์เซ็นต์ และทั้งสองกลุ่มต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งการกระจายสินค้า คิดเป็น 93 เปอร์เซ็นต์

คำสำคัญ: การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ การเกษตรและหัตถกรรม การพัฒนาที่ยั่งยืน โมเดลบีซีจี บ้านเหล่ากอหก

Abstract

In the present era, there is a trend of changes in various fields including social, economic, political, environment, technology and culture that affect the livelihoods of almost every class of people, particularly, small and medium-sized entrepreneurs to business groups to farmers. From the current occupation, it cannot ensure the increasing cost of living. Therefore, it is necessary to earn more income from jobs that are available in almost every area in a community society such as in Ban Lao Ko Hok, Lao Ko Hok Sub-district, Na Haeo District, Loei Province where the researchers conducted this study. In general, geography in Lao Ko Hok village is one of the Sub-district of Na Haeo District in the northwest adjacent to Rom Klao village, Chat Trakan District, Phitsanulok Province. It is 134 kilometers from the city via Road No.2115 and Road No.2195 heading to Chat Trakan District and Nan Province respectively. It is an area in the valley with complex mountains. The weather is cool with an average of 25-28 degrees celsius throughout the year. In the rainy and winter season, there is mist covering every mountain that is like the roof of Lao Ko Hok Sub-district. It is one of the most interesting places to visit in terms of the original nature of Loei Province aside from Phu Suan Sai, Phu Hua Huam in Ban Saeng Pha, etc. Most of the villagers are agriculture such as farming, planting corn, planting pineapple, etc., and handicrafts that as loincloth weaving.

^{1, 3-5} อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² อาจารย์ประจำ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

This article is a descriptive analysis with the following objectives: 1) to study the processing of agricultural products (pineapple jam) 2) to study the process of loincloth weaving 3) to promote products to distribute income to the villagers. Results from interviews with members of both groups revealed that in a group of 18 people of processing pineapple jam, the villagers still lacked techniques to create colors for their products such as colorful products, appetizing, etc. as shown at 83%. A group of 15 people of loincloth weaving products, still made the traditional loincloth, still lacking in creating a variety of new patterns as shown at 86%. Both groups needed support from various agencies including distribution as shown in 93%.

The interviews of both groups, 18 pineapple jam processing and 15 handicraft loincloth weaving produce groups, the results showed that there is a need for government agencies or relevant agencies to support and find a way to distribute the product wider than it is now.

Keywords: product promotion, agricultural and handicraft, sustainable development, BCG model, Ban Lao Ko Hok

ความเป็นมาของปัญหา

บ้านเหล่าออกก็เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ทำการเกษตรมาตั้งแต่เริ่มแรก เช่น ข้าว ข้าวโพด สับปะรด แมคคาดีเมีย และฝ้าย เป็นต้น พืชผลบางอย่างได้ผลดี บางอย่างก็ไม่ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพดิน และภูมิอากาศก็น่าจะเป็นไปได้ บางครอบครัวจึงทำการแปรรูปจากสับปะรดที่มีอยู่มาเป็นสับปะรดกวน และแยมสับปะรด เป็นต้น บางครอบครัวก็ทำหัตถกรรมมีผ้าขาวม้า(เป็นภูมิปัญญาของกลุ่มแรกๆ ที่มาตั้งหลักปักฐาน) ที่มีฝ้ายเป็นวัตถุดิบ ซึ่งปลูกเป็นบางครอบครัว ปัญหาใหญ่คือสภาพของพื้นดินทำการเกษตรที่ไม่ค่อยอุดมสมบูรณ์ และการทำการเกษตรแบบเดิมๆ และทักษะการผลิตการแปรรูป โดยภาพรวมแล้วสังคมไทยส่วนใหญ่ทั่วทุกภูมิภาคมีพื้นฐานมาจากการเกษตร เช่น ปลูกข้าว และพืชต่างๆ ที่เป็นผลผลิตทางการเกษตรซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นที่ สภาพแวดล้อม หลายพื้นที่ผลิตอย่างเดียว และอีกหลายพื้นที่มีการแปรรูปจากผลผลิตเพิ่มเติมที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับรายได้ครอบครัว นั่นหมายความว่าเศรษฐกิจฐานรากที่จะกระจายไปสู่ท้องถิ่นในภาคการเกษตรที่มีการแปรรูป ถึงแม้จะไม่ใช่ว่าภาคการผลิตที่มีขนาดใหญ่ที่มีกระบวนการการผลิตที่ทันสมัยและสู่แบรนด์ที่คนนิยมบริโภคโดยทั่วไปไม่ได้ก็ตาม แต่สิ่งเหล่านั้นมันคือความพยายามที่จะทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ครอบครัวและชุมชนโดยการพึ่งพาตนเองเป็นหลักสำคัญ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าเดิมนั่นเอง

อีกประการหนึ่ง บทความนี้เป็นการศึกษาการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชาวบ้านในเบื้องต้น ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล บีซีจี โมเดล (BCG Model) ที่มี 4 ยุทธศาสตร์ด้วยกัน ถึงแม้ว่าจะเป็นจุดเริ่มต้น คือต้นน้ำก็ตามก็ยังถือว่าเป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพื้นฐานที่สามารถพัฒนาต่อยอดไปได้ในอีก (ดังมีเนื้อหาต่อไป) สำหรับการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG พ.ศ. 2564-2569 อยู่บนพื้นฐานของ 4+1 ประกอบด้วย 4 สาขายุทธศาสตร์ คือ 1. เกษตรและอาหาร 2. สุขภาพและการแพทย์ 3. พลังงาน วัสดุและเคมีชีวภาพ และ 4. การท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งมีผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศปี 2561 รวมกัน 3.4 ล้านล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 21 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) มีการจ้างงานรวมกัน 16.5 ล้านคน หรือประมาณครึ่งหนึ่งของการจ้างงานรวมของประเทศ และ 1 ฐานความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมซึ่งเป็นทุนพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ และการเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชน “ด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG มีศักยภาพเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) เป็น 4.4 ล้านล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 24 ของ GDP ในอีก 6 ปีข้างหน้า และการรักษาฐานทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพให้สมดุลระหว่างการมีอยู่และใช้ไปเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ BCG Model คือ เศรษฐกิจเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ประชาชนมีรายได้ดี คุณภาพชีวิตดี รักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพให้มีคุณภาพที่ดีด้วยการใช้ความรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรม” คณะกรรมการบริหารโมเดลเศรษฐกิจ BCG ได้อนุมัติแผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการพัฒนาโมเดลเศรษฐกิจ BCG พ.ศ.2564-2569 ซึ่งประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1: สร้างความยั่งยืนของฐานทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพด้วยการจัดสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ธรรมชาติไม่ใช่เพียงทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตที่ใช้แล้วหมดไป แต่ธรรมชาติจะเป็นแหล่งกำเนิดของชีวิตและทุกสรรพสิ่งบนโลกเป็นพื้นฐานของความอยู่ดีกินดีของมนุษย์รวมถึงการนำกลับมาใช้ซ้ำตามหลักการหมุนเวียน

ยุทธศาสตร์ที่ 2: การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งด้วยทุนทรัพยากร อัตลักษณ์ ความคิดสร้างสรรค์ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ใช้ศักยภาพของพื้นที่โดยการระดมจากภายใน เน้นการตอบสนองความต้องการในแต่ละพื้นที่เป็นอันดับแรก ใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของ “ความหลากหลายทางชีวภาพ” และ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” มาต่อยอดและยกระดับมูลค่าในห่วงโซาการผลิตสินค้าและบริการให้มีมูลค่าสูงขึ้น

ยุทธศาสตร์ที่ 3: ยกระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้เศรษฐกิจ BCG ให้สามารถแข่งขันได้อย่างยั่งยืนนำความรู้เทคโนโลยี และนวัตกรรมมายกระดับประสิทธิภาพการผลิต ลดความสูญเสียในกระบวนการผลิตให้เป็นศูนย์ การหมุนเวียนทรัพยากรกลับมาใช้ หรือการนำไปสร้างมูลค่าเพิ่มตามหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน ยกระดับมาตรฐานและให้ความสำคัญกับระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็นลักษณะเศรษฐกิจแบบ“ทำน้อยได้มาก”แทน

ยุทธศาสตร์ที่ 4: เสริมสร้างความสามารถในการตอบสนองต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกเน้นการสร้างภูมิคุ้มกัน และสร้างความสามารถในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างเท่าทันเพื่อบรรเทาผลกระทบ ด้วยการนำวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และนวัตกรรมไปเพิ่มศักยภาพของชุมชน ผู้ประกอบการ ปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต/บริการ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด สร้างการเติบโตอย่างมีคุณภาพ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเพื่อนำไปสู่สังคมคาร์บอนต่ำ (ที่มา สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล ถนนนครปฐม เขตดุสิต กรุงเทพฯ)

หมู่บ้านเหล้ากอหมกเป็นอีกหนึ่งหมู่บ้านที่มีการทำเกษตรแปรรูปอย่างไม่เป็นทางการ คือต่างครอบครัวต่างทำโดยที่ปราศจากกลุ่ม ผู้ศึกษาในพื้นที่โดยผ่านทางสมาชิกที่เข้าร่วมในโครงการ BCG เพื่อนัดแนะวันเวลาดังกล่าวเพื่อที่จะพูดคุยถึงปัญหาและความต้องการของกลุ่มแปรรูปและการทอหัตถกรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการแปรรูปสับปะรดของชาวบ้าน
2. เพื่อศึกษาวิธีการทอผ้าขาวม้าของชาวบ้าน
3. เพื่อศึกษาส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายสินค้าของชาวบ้าน

วิธีดำเนินการวิจัย

ก่อนหน้าผู้ศึกษาและคณะได้ลงพื้นที่ดูวิถีกระบวนการการแปรรูปสับปะรดและขั้นตอนของการทำผลิตภัณฑ์ผ้าขาวม้าหลังจากที่ได้ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับชาวบ้าน โดยเชิญวิทยากรทางด้านการตลาดไปให้คำแนะนำอีกทางหนึ่ง แล้วแจกแบบสอบถาม แบบปลายเปิด(Open Question) แบบเจาะจงเป็นรายๆ ไป แล้วคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ดังที่แสดงไว้ในอภิปรายผล

กลุ่มเป้าหมาย คือสมาชิกทั้งหมด 33 คน แบ่งเป็นกลุ่มแปรรูปแยมสับปะรด 18 คน กลุ่มทอผ้าขาวม้า 15 คน

ความหมายและความสำคัญของการแปรรูปอาหาร

การแปรรูปอาหาร (Food processing) หมายถึง กระบวนการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงรูปร่างและรสชาติของอาหาร ให้มีลักษณะแปลกใหม่แตกต่างไปจากเดิม เพื่อเพิ่มมูลค่าและคุณภาพ สามารถเก็บไว้รับประทานได้ เป็นระยะเวลานานและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้มากยิ่งขึ้น เช่น การทำกล้วยตาก กล้วยกวน สับปะรดกวน แยมสับปะรด การทำผลไม้แช่อิ่ม การดองผัก การเชื่อมผลไม้ การทำน้ำผลไม้ การทำกะปิ กุ้งแห้ง ปลาเค็ม เป็นต้น

การแปรรูปอาหารมีความสำคัญ ดังนี้

- 1) ช่วยประหยัดงบประมาณในการจัดซื้ออาหารใหม่
- 2) ช่วยประหยัดทรัพยากร ไม่ทิ้งของเหลือโดยนำมาแปรรูปใหม่
- 3) ทำให้อาหารมีลักษณะแตกต่างไปจากเดิม ได้รสชาติใหม่ ทำให้ผู้รับประทานอาหารไม่เบื่อ
- 4) ได้คุณค่าทางโภชนาการเพิ่มขึ้นจากการเพิ่มเติมเนื้อสัตว์หรือผักสด
- 5) ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการแปรรูปอาหารให้อาหารชนิดใหม่
- 6) ช่วยถนอมอาหารบางประเภท เช่น ผัก ผลไม้ ที่มีมากตามฤดูกาล เป็นต้น
- 7) ช่วยเพิ่มมูลค่าและรายได้ เช่น การทำกล้วยกวน สับปะรดกระป๋อง เป็นต้น

การแปรรูปและการถนอมผลผลิตมีประโยชน์ดังนี้

1) ช่วยให้เก็บอาหารไว้บริโภคได้นานๆ เนื่องจากการถนอมอาหารเป็นการป้องกันและยับยั้งการ ทำงานและการเข้าทำลายของเชื้อจุลินทรีย์บางชนิด เช่น เชื้อรา เชื้อแบคทีเรียและยีสต์ซึ่งเป็นตัวการ ทำให้ผลผลิตเกิดการเน่าเสียและเสื่อมคุณภาพ

2) ช่วยให้มียาอาหารรสชาติแปลกใหม่รับประทาน การแปรรูปผลผลิตโดยการถนอมอาหาร เป็นการ เปลี่ยนแปลงรสชาติของผลผลิตอย่างหนึ่ง เช่น ทูเรียน ซึ่งสามารถรับประทานสดๆ ในขณะที่ผลทุเรียนสุกได้ที่ แต่ถ้าผลผลิตดังกล่าวมีมากจนเหลือจากการรับประทานก็สามารถจะแปรรูปเป็นทุเรียนกวน ซึ่งจะได้อาหารที่แปลกไปจากทุเรียนสด เป็นต้น

- 3) ช่วยให้มื้ออาหารที่ชုပ်ไว้บริโภคตลอดเวลา เพราะการแปรรูปผลผลิตโดยการถนอมอาหารช่วยให้ เก็บรักษาอาหารไว้ได้นานโดยไม่เน่าเสียและไม่เสื่อมคุณภาพ
- 4) ช่วยประหยัดค่าอาหารให้กับครอบครัว กล่าวคือ การถนอมอาหารไว้รับประทานในครอบครัว เป็นการประหยัดค่าอาหารให้กับครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง
- 5) ช่วยให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น ถ้าหากผลผลิตที่แปรรูปนั้นมีมากจนเหลือจากการรับประทาน ในครอบครัวก็สามารถนำไปจำหน่าย เพื่อเป็นการเสริมรายได้ให้กับครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง
- 6) ช่วยให้ผลผลิตทางการเกษตรมีค่ามากขึ้น เพราะบางครั้งผลผลิตบางชนิดเมื่อนำมาแปรรูป โดยการถนอมอาหารนั้น อาจจะขายได้ในราคาสูงกว่าผลผลิตที่ยังไม่ได้แปรรูป เป็นต้น
- 7) ช่วยให้สะดวกในการบริโภค เนื่องจากผลผลิตบางชนิดเมื่อนำมาแปรรูปแล้วจะช่วยให้ นำรับประทาน และสะดวกในการบริโภคมากขึ้น

วิธีทำแยมสับปะรด

- 1) ปอกสับปะรด เอาตาออกให้หมด ตัดแกนกลางออก
- 2) ใช้มีดหั่นสับปะรดให้เป็นชิ้นเล็กๆ หรือจะใช้เครื่องปั่นก็ได้
- 3) น้ำสับปะรดที่สับละเอียดไปใส่หม้อหรือกระทะเทพลอน ปิดฝาต้มให้เดือด 10 นาที
- 4) ใส่น้ำตาลทราย คนให้เข้ากัน ชิมรส ตามใจชอบ ปริมาณน้ำตาลขึ้นอยู่กับความหวานของสับปะรด
- 5) ใส่เกลือเล็กน้อย เคี่ยวไฟอ่อนไปเรื่อยๆ
- 6) นำเจลลาตินไปผสมน้ำ คนๆ ให้เข้ากัน มันจะร้อนขึ้นเรื่อยๆ ถ้าร้อนมากก็เติมน้ำอีกได้
- 7) เคี่ยวไฟอ่อนไปเรื่อยๆ 40-50 นาที
- 8) ใส่เจลลาตินที่เตรียมไว้ลงไปนวด
- 9) เคี่ยวต่ออีก 10 นาที
- 10) บิบมะนาว ชิมรสตามที่ชอบ
- 11) เคี่ยวอีกหน่อยจนน้ำค่อยๆแห้ง มันจะเหนียวหนืดขึ้น
- 12) ตักใส่กระปุกแก้ว ปิดฝาสนิท (ไม่ต้องรอเย็น)

ที่มา <https://www.wongnai.com/recipes/ugc/f010d1c21af2437a93aa8b0aece7c416?ref=ct>

ความหมายของงานหัตถกรรม

หัตถกรรม (Handicraft) หมายถึง การทำด้วยฝีมือ การช่างซึ่งเริ่มต้นทำกันในบ้าน หมู่บ้าน โดยที่ ชาวบ้านใช้เวลา นอกเหนือเหนือจากอาชีพหลัก เป็นการทำงานอดิเรกเพื่อเพิ่มพูนรายได้ เพื่อการดำรงชีวิตให้ดีขึ้นและทำขึ้นเพื่อใช้กันเองในครอบครัว โดยใช้วัสดุที่หาง่ายตามท้องถิ่นนั้นๆ มีรูปแบบเฉพาะตามลักษณะของวัสดุ สภาพการใช้งานและความพอใจของผู้ผลิตในแต่ละท้องถิ่น ทำให้เกิดรูปแบบเฉพาะ (STYLE) ของท้องถิ่น เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นสิ่งที่ประดิษฐ์ได้ขยายมากขึ้นจนกลายเป็นอาชีพ สามารถขยายตลาดไปทั่วประเทศหรือเผยแพร่ไปยังต่างประเทศ

หัตถกรรม (CRAFT) หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์ แสดงออกถึงความชำนาญ ชำนาญของผู้ผลิต ในขั้นแรกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ต่อมามีการพัฒนาและ ปรับปรุงรูปแบบ การใช้วัสดุและกรรม วิธีการผลิตมาโดยตลอดเป็นเวลานานนับพันปีจนเป็นงานศิลปะที่ตอบสนองประโยชน์ใช้สอยและมีคุณค่าความงามจนแยกไม่ออกจึงเรียกว่า “ศิลปหัตถกรรม” (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2533: 5)

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง สิ่งที่ชาวบ้านสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยใน ชีวิตประจำวัน โดยกลุ่มชนแต่ละกลุ่มจะพัฒนาสิ่งของขึ้นมาใช้โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม ดังนั้น อาจจะเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ศิลปะชาวบ้าน” หรือ “ศิลปะพื้นบ้าน” (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2533: 10) ที่มา https://www.baanjommyut.com/library_2/extension-3/evolution_of_thai_art/16.html

อุปกรณ์การทอผ้าขาวม้า

1. กี่ ประกอบด้วย

1.1 ฟืมหรือฟันทวีเป็นกรอบไม้แบ่งเป็นช่องถี่ๆ ด้วยลวดซี่เล็กๆ สำหรับจัดระเบียบเส้นด้ายยืน ตีกระทบเส้นด้ายพุ่งเพื่อให้ผ้ามีเนื้อแน่นเป็นผืนผ้า

- 1.2 เขาทุก ส่วนใหญ่เป็นตะกอนเชือก จัดกลุ่มเส้นด้ายยืนเปิดช่องด้ายยืน สำหรับ ใส่ด้ายพุ่ง
- 1.3 แกนมันผ้า ใช้มันผ้าที่ทอแล้วใช้ลวด ต้นไม้ที่มีขนาดสม่ำเสมอ และเหยียดตรง
- 1.4 เท้าเหยียบ ใช้ควบคุมการยกตะกอน
- 1.5 ที่นั่ง สำหรับนั่งขณะทอผ้า
- 1.6 กระสวย ใช้สอดใส่ด้ายพุ่งจะมีลักษณะคล้ายเรือ มีร่องใส่แกนกระสวยมีทั้งแบบแกน เตี้ยและแกนคู่
- 1.7 ผัง คือ ไม้เล็ก เรียว ยาวกว่าหน้าผ้าเล็กน้อย ปลาย ๒ ข้างเป็นเหล็กแหลม ใช้สำหรับชิง หน้าผ้าให้ตึง และมีขนาด

คงเดิมขณะทอ

- 1.8 ไม้ขัดขาใจ
2. หลอด ใช้สำหรับพันเส้นด้าย
3. อัก ใช้พันเส้นด้าย เพื่อจัดระเบียบ
4. ไม้คอนอัก (หางเหิน)
5. หลักเฟือง(หลักคัน) โครงไม้สำหรับเตรียมด้ายยืน เป็นอุปกรณ์สำหรับพันเส้นด้ายที่คั่นตามจำนวนความยาวที่ต้องการมีลักษณะ เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ 2 เมตร ยาว 5 – 8 เมตร ที่หัวหลักคัน มีหลักสูง ประมาณ 6 นิ้ว สามารถเตรียมด้ายยืนยาว 20 – 30 เมตร
6. หลาปั่นหลอด (ใน) เป็นเครื่องมือสำหรับกรอผ้าเข้าหลอดด้ายก่อนที่จะนำไปใส่กระสวย ต้องนำไปใช้ ร่วมกับระวิง มีลักษณะด้านหนึ่งเป็นวงล้อขนาดใหญ่มีเพลหมุนด้าย มีสายพานต่อไปยังท่อเล็กๆ ที่ปลายอีกข้างหนึ่ง
7. กง ใช้พันเส้นด้าย เพื่อเตรียมใจด้ายสำหรับฟอกและย้อม

วัสดุที่ใช้ทอผ้าขาวม้า

1. เส้นใยประดิษฐ์สังเคราะห์
2. ด้ายคอเสื้อ

ขั้นตอนการเตรียมด้ายทอผ้าขาวม้า มีดังนี้

1. การเตรียมด้ายยืน คือ ด้ายที่ใช้เป็นพื้นในการทอผ้าเป็นด้ายแกนกลางของผ้า ซึ่งเริ่มจากการแยกเส้น ใยผ้าด้ายคือเส้น ออกเป็นเส้นแยกสีต่างๆ แล้วนำด้ายที่แยกออกมาได้ไปปั่นใส่อัก เมื่อได้เส้นด้ายที่ปั่นใส่อักมาก พอแล้ว จึงนำไปคั่นใส่หลักเฟือง(หลัก คัน) เมื่อได้เส้นด้ายที่คั่นใส่หลักเฟืองมากพอแล้ว จะเก็บผ้าเป็นเครือแล้วจึง นำเครือผ้าที่ได้ไปสับใส่ฟืม ก่อนจะเริ่มการทอผ้า
2. การเตรียมด้ายพุ่ง คือ ด้ายที่ทอในหลายขวางของเนื้อผ้า เป็นด้ายที่อยู่ในหลอดด้ายมีสีต่างๆ ตาม ต้องการ แล้วนำไป บรรจุใส่กระสวยก่อนนำไปทอ ซึ่งได้มาจากขั้นตอนเดียวกันกับด้ายยืน จะแตกต่างกันก็แค่การนำด้ายที่ได้จากการปั่นใส่อัก แล้วนำมา ปั่นใส่หลอดด้าย แล้วนำไปบรรจุใส่รางกระสวยก่อนนำไปทอเป็นด้ายพุ่ง เพื่อใช้สำหรับพุ่งไปในช่องด้ายยืนขณะทอผ้าในก็

ขั้นตอนการทอผ้าขาวม้า มีดังนี้

การทอผ้า คือการทำให้เส้นด้ายสองกลุ่มขัดกัน โดยทั้งสอง พวกตั้งฉากกัน เส้นด้ายกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายยืน และอีกกลุ่มหนึ่ง เรียกว่า ด้ายพุ่ง ลักษณะของการขัดกันของด้ายพุ่งและด้ายยืน จะขัดกันแบบธรรมดา ที่ เรียกว่าลายขัดหรืออาจจะเพิ่มเทคนิคพิเศษ เพื่อให้ผ้ามีลวดลาย สีเส้นที่สวยงามแปลกตา ในขั้นตอนการเตรียมการ ทอผ้า ระหว่างทำการเดินด้ายยืนต้องพยายามดึงเส้นยืนให้พอดี เสมอกันเพื่อให้ผ้าที่ทอออกมามีความสวยงามละเอียดและเนื้อผ้ามีความสม่ำเสมอของเส้นด้าย ในการทอจะเกิดลวดลายบนผืนผ้าผู้ทอ ต้องมีความละเอียด ระวังระมัดระวังในการทอ เนื่องจากลวดลายอาจมีความคลาดเคลื่อนหล่นล้ากันตามความชำนาญและความประณีต ของผู้ทอเส้นยืน และเส้นพุ่งยากง่ายขึ้นอยู่กับทักษะและความชำนาญของผู้ทอ ดังมีขั้นตอนดังนี้

1. สืบเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนมันด้ายยืน และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าในหูแต่ละชุดและฟืม ดึง ปลายเส้นด้ายยืน ทั้งหมดมันเข้ากับแกนมันผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ กรอผ้าเข้ากระสวย เพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง
2. เริ่มการทอโดยยกเครื่องแยกหมู่ทุก เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 จะถูกแยก ออกและเกิดช่องว่าง สอดกระสวยด้าย พุ่งผ่าน สลับ เขาทุกชุดที่ 1 ยกเข้าชุดที่ 2 สอดกระสวยด้ายพุ่งกลับ ทำสลับกันไปเรื่อยๆ
3. การกระทบฟืม เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งกลับก็จะกระทบฟืม เพื่อให้ด้ายพุ่งแน่นหนาติดกันได้ เนื้อผ้าที่แน่นหนา
4. การเก็บหรือมันผ้า เมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็จะมันเก็บในแกนมันผ้า โดยผ่อนแกนด้ายยืนให้ คลายออกและ ปรับความตึงหย่อนใหม่ ให้พอเหมาะ
5. ทอผ้าต่อไปเรื่อยๆ จนหมดด้ายในเครือด้ายแล้วจึงท ากการเก็บผ้าที่ทอเสร็จ ซึ่งในการทอผ้า 1 เครือจะ ใช้เวลา โดยประมาณ 1 สัปดาห์ ขึ้นอยู่กับความชำนาญในการทอผ้าและความขยันของผู้ทอ

6. ในการทอผ้าขาวม้า 1 ผืน จะมีความกว้าง 80 เซนติเมตร มีความยาว 2.20 เซนติเมตร ที่มา <https://district.cdd.go.th/pakhat/wp-content/uploads/sites/908/2020/06/14.- สืบค้นเพิ่มเติม>

ผ้าขาวม้าสารพัดประโยชน์

1. ใช้นุ่งอาบน้ำ	2. ทำความสะอาดร่างกาย
3. ใช้ซับเหงื่อ	4. ปูรองนั่ง
5. นอนโพลีคาร์บอนกันแดด	6. โพลีคาร์บอนกันแดด
7. ผูกทำเปเล	8. ใช้นุ่งอยู่บ้านแทนกางเกง
9. คาดเอว	10. ห่ม - คลุม ร่างกาย
11. ใช้ห่อของแทนย่าม	12. นุ่งกระโจมอกแทนผ้าถุง
13. ปิดฝุ่น - แผลง - ยุง	14. ใช้มัดแทนเชือก
15. ใช้ผลิตเปลี่ยนเสื้อผ้า	16. ม้วนหนุนแทนหมอน
17. บังแดด - ฝน - ลม	18. ทำความสะอาดสิ่งของเครื่องใช้
19. ใช้เช็ดตัวแทนผ้าเช็ดตัว	20. ทำผ้าขี้ริ้ว พรหมเช็ดเท้า
21. ใช้โบกแทนพัด	22. ใช้แทนผ้าพันแผล
23. ทำผ้ากันเปื้อน	24. คลุมโต๊ะ
25. ผ่าอนามัยสำหรับผู้สูงอายุ	26. ทำผ้าอ้อมสำหรับเด็ก
27. อุปกรณ์การเล่นของเด็ก	

ที่มา http://pingsis11.blogspot.com/2018/01/blog-post_38.html

การส่งเสริม (Promotion) คือ เกื้อหนุน ช่วยเหลือสนับสนุนให้ดีขึ้น เช่น ส่งเสริมการลงทุน ส่งเสริมการศึกษา ส่งเสริมการขาย เป็นต้น ที่มา <https://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute>

ถึงแม้ว่าการแปรรูปสินค้าต่างๆให้เป็นผลิตภัณฑ์และและหัตถกรรมประเภทต่างๆจะมีประวัติความเป็น มาคู่กับสังคมไทย มาเป็นเวลานานแล้วก็ตามแต่หาเชื่อว่าทุกพื้นที่ที่ทำอาชีพเสริมเหล่านี้จะประสบผลสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ไม่ หมู่บ้านเหล่ากอหก นี้ก็เช่นกัน ชาวบ้านทำอาชีพเสริมนี้กันมานานตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้านได้สักระยะหนึ่ง แต่ด้วยข้อจำกัดในหลายๆอย่างของชาวบ้าน เช่น การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ หรือแม้กระทั่งการส่งเสริมเรื่องการตลาด เป็นต้น จึงกลายเป็นว่า ปล่อยตามยถากรรม คือ ครอบครัวยังมีหนทางจำหน่ายอย่างไร ก็ทำไป แล้วแต่ความสามารถ โดยภาพรวมที่เป็นอยู่คือ ทำไว้ใช้บริโภคเองใช้สอยเอง มากกว่าหรือเอาไว้เป็นของฝากให้กับแขกในโอกาสสำคัญ

ดังนั้นผู้ศึกษาเองจึงมีแนวความคิดที่อยากจะส่งเสริมและสนับสนุนชาวบ้านให้มีรายได้จากอาชีพเสริมนี้ให้เป็นกิจลักษณะ จึงได้มีการเชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญมาบรรยายให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับการตลาดและช่องทางการจำหน่ายสินค้า แม้กระทั่งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วย จึงเป็นการสอดคล้องกับนโยบายของรัฐด้วยโมเดล บีซีจี (BCG Model) กับยุทธศาสตร์ข้อที่ 1 เรื่อง การเกษตรและอาหารที่วางสร้างความยั่งยืนของฐานทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ ด้วยการจัดสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ธรรมชาติไม่ใช่เพียงทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตที่ใช้แล้วหมดไป แต่ธรรมชาติจะเป็นแหล่งกำเนิด ของชีวิตและทุกสรรพสิ่งบนโลกเป็นพื้นฐานของความอยู่ดีกินดีของมนุษย์รวมถึงการนำกลับมาใช้ซ้ำตามหลัก การหมุนเวียน

ผลการศึกษา

ผลจากการที่ได้ลงพื้นที่สำรวจของชาวบ้านในการผลิตแปรรูปแปรรูปแบบสับปะรด และกระบวนการทำผ้าขาวม้าหัตถกรรมท้องถิ่น และได้สอบถามปัญหาและความต้องการของชาวบ้านแล้ว จึงได้เชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการส่งเสริมการขาย แล้วมีการแจกแบบสอบถามปลายเปิดทั้ง 33 คน คือกลุ่มทำแปรรูปสับปะรด 18 คน กลุ่มทอผ้าขาวม้า 15 คน แล้วคิดออกมาเป็นเปอร์เซ็นต์โดยภาพรวม ซึ่งสรุปผลได้ดังนี้

- ชาวบ้านทำแปรรูปสับปะรดยังขาดเทคนิคในการสร้างสีสัน ให้กับสินค้า เช่นทำให้สีสดใส น่ารับประทาน เป็นต้น 13 คน คิดเป็นร้อยละ 83 เปอร์เซ็นต์

- ชาวบ้านที่ทอผ้าขาวม้ายังคงทำลายผ้าขาวม้าแบบเดิมๆ ยังขาดการสร้างรูปแบบลวดลาย สีสันที่หลากหลาย 15 คน คิดเป็นร้อยละ 86 เปอร์เซ็นต์

- ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งการกระจายสินค้า 31 คน คิดเป็นร้อยละ 93 เปอร์เซ็นต์

บทสรุป

โครงการนี้เกิดขึ้นเมื่อช่วงกลางปี พ.ศ. 2565 ในฐานะที่มหาวิทยาลัยราชภัฏอีกหลายแห่งในประเทศไทยมีส่วนขับเคลื่อนในโครงการนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยเป็นหนึ่งในสถาบันพัฒนาท้องถิ่นที่ตอบสนองรับนโยบายบีซีจี โมเดล (BCG Model) หนึ่งใน 4 ยุทธศาสตร์ คือ 1. เกษตรและอาหาร 2. สุขภาพและการแพทย์ 3. พลังงาน วัสดุและเคมีชีวภาพ และ 4. การท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ บางโครงการเป็นต้นน้ำบางโครงการเป็นกลางน้ำบางโครงการเป็นปลายน้ำ ในฐานะที่การแปรรูปสินค้าและหัตถกรรมบ้านเหล่ากอ หกดำเนินการมาเป็นระยะหนึ่งแล้วสามารถเชื่อมโยงเข้าสู่กลางน้ำและปลายน้ำได้อย่างเต็มตัว

ตามที่ได้ศึกษาและติดตามโครงการนี้มาสรุปได้ว่าเป็นโครงการที่น่าสนับสนุนเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากความตั้งใจของชาวบ้านที่ขาดการ สนับสนุนอย่างจริงจังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การหาวิทยากรมาเพิ่มเติมความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทั้งการแปรรูป สับปะรด มีการเพิ่มสีสันให้น่ารับประทานมากขึ้น และผ้าขาวม้าทำให้มีลวดลาย สีสันสะดุดตายิ่งขึ้น พร้อมทั้งหาช่องทางการจำหน่ายหรือตลาดให้กว้างกว่านี้ก็จะสามารถเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านอีกทางหนึ่งซึ่งนั่นหมายถึงการพัฒนาที่เข้าสู่ระบบ บีซีจีอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะของชาวบ้าน

1. ต้องการให้ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จัดหาวิทยากรมาอบรมต่อยอดเพิ่มประสิทธิภาพกับอาชีพเสริมนี้
2. ต้องการให้หน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ ช่วยหาช่องทางการจำหน่ายทางสื่อออนไลน์ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

บีซีจีคืออะไร. (2565, 10 ธันวาคม). สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล ถ.นครปฐม เขตดุสิต กรุงเทพฯ <https://www.thaigov.go.th/news/contents/ministry_details/38369>

มาที่นี้รู้เรื่องเลย, บ้านเหล่ากอหก. (2565, 12 ธันวาคม). <<https://www.gotoloei.com>>

หัตถกรรม. (2565, 13 ธันวาคม). <https://www.baanjomyut.com/library_2/extension3/evolution_of_thai_art/16.html>

ประโยชน์ผ้าขาวม้า. (2565, 15 ธันวาคม). <http://pingsis11.blogspot.com/2018/01/blog-post_38.html>

แยมสับปะรด. (2565, 15 ธันวาคม). <<https://www.wongnai.com/recipes/ugc/f010d1c21af2437a93aa8b0aece7c416?ref=ct>>

การส่งเสริม. (2565, 18 ธันวาคม). <<https://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute>>

“ตำหุก” วิถีชีวิตชุมชนสู่การต่อสู้
บ้านนาหนองบง ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
“Tam hook” Community Way of Life to Fight
Ban Na Nong Bong, Khao Luang Subdistrict, Wang Saphung District, Loei

วิริยา เพียรไทย¹

E-mail: wiriya.p3@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและองค์ประกอบวิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบงสู่การต่อสู้ 2) ศึกษา “ตำหุก” วิถีชีวิตชุมชนสู่การต่อสู้ของชาวบ้านนาหนองบง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแหล่งข้อมูลในการศึกษา คือ 1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบง และการตำหุกสู้เมืองของชาวบ้านนาหนองบง 2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลคือ สมาชิกศูนย์ทอผ้าต่อต้านเหมืองแร่ จำนวน 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ ประเด็นการศึกษาเอกสาร ประเด็นการสัมภาษณ์ และประเด็นการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปเนื้อหา และนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนา จากการศึกษาข้อมูล พบว่า

1. วิถีชีวิตชุมชนเป็นแนวทางปฏิบัติของชุมชนนั้นๆ ที่สื่อผ่านการดำรงชีวิตของคนในชุมชน นอกจากนั้นยังทำให้คนในชุมชนหล่อหลอมกลมกลืนกันและทำให้ชุมชนยังดำรงอยู่ได้จนถึงรุ่นลูกหลาน เหมือนอย่างเช่น บ้านนาหนองบง ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ที่มีการนำวิถีชีวิตชุมชนมาปรับเปลี่ยนให้เป็นยุทธวิธีการต่อสู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำที่เข้ามาดำเนินการในพื้นที่ โดยองค์ประกอบวิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบงประกอบด้วย 1) ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ชาวบ้านพึ่งพาอาศัยกัน มีความรักความผูกพันกับพื้นที่ชุมชนก่อเกิดเป็นพลังมวลชนที่เข้มแข็งในการต่อสู้ 2) ความเชื่อและศาสนาที่ชาวบ้านยังเชื่อร้อยให้คนชุมชนได้ร่วมกันทำเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนให้เข้มแข็งปราศจากความหวาดกลัวที่ต้องลุกขึ้นมาคัดค้านเหมืองแร่ทองคำ 3) ประเพณีวัฒนธรรม สร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าต่อทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตของคนในชุมชน 4) ข้อบัญญัติชุมชนที่ร่วมกันตั้งขึ้นให้เป็นแนวปฏิบัติร่วมกันของคนในชุมชนเพื่อปกป้องบ้านเกิด 5) การปรับตัวของชาวบ้านต่อผลกระทบจากเหมืองแร่ทองคำโดยนำทรัพยากรที่มีในชุมชนมาประยุกต์กับภูมิปัญญาดั้งเดิมแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า

2. การตำหุก หรือการทอผ้า เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบงที่ชาวบ้านได้ร่วมกันทำเป็นสินค้าชุมชนเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว และเป็นเงินทุนสนับสนุนการต่อสู้ แต่ความสำเร็จของการตำหุกสู้เมืองไม่ใช่เป็นเพียงสินค้าชุมชนที่เกิดขึ้นได้ แต่ด้วยเอกลักษณ์ลวดลายผ้าและเรื่องราวการต่อสู้ของชาวบ้านนาหนองบงที่ต้องการปกป้องบ้านเกิดตนเองทำให้มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จัก ส่งผลให้สินค้าชุมชนบ้านนาหนองบงได้รับการสนับสนุนมากมาย และยังสามารถก่อตั้งเป็นศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ที่เป็นจุดรวมของชาวบ้านในการมารวมกันตำหุก และเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนและการต่อสู้ของชาวบ้านเพื่อให้นักศึกษาและบุคคลภายนอกได้มาเรียนรู้

คำสำคัญ: ตำหุก วิถีชีวิตชุมชน องค์ประกอบวิถีชีวิตชุมชน

Abstract

This article has the objectives of 1) to study the concept and components of the community way of life of Na Nong Bong villagers leading to struggle. 2) to study the " Tam hook " community way of life leading to struggle of the villagers of Na Nong Bong. By using qualitative research methods, the sources of study were: 1) study documents related to the way of life of Ban Na Nong Bong community. 2) Unstructured interview. From the group of informants are 5 members of the anti gold mining weaving center. The data collection tool was document study issues. interview issues and issues of observation Data was analyzed by analyzing content and summarizing content. and presenting information with descriptive From the study, it was found that

1. Community way of life is the practice of that community. that conveys through the lives of people in the community in addition, it also makes people in the community harmonious and allows the community to exist until the next generation. Like Ban Na Nong Bong, Khao Luang Subdistrict, Wang Saphung District, Loei

¹ นักศึกษาปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Province, where the community's way of life has been adapted into a strategy to fight against the gold mining operation in the area. The components of the way of life of the Ban Na Nong Bong community consist of 1) social relations in which the villagers depend on each other. 2) The beliefs and religions that the villagers still connect to allow the community to work together to strengthen the spirits of the people in the community without Fear of rising up against gold mines. 3) Cultural traditions. Create awareness among the villagers of the value of natural resources that are important to the lives and way of life of the people in the community. 4) Community ordinances jointly set up as a common practice for people in the community to protect their homeland. 5) Villagers' adaptation to the impact of gold mining by applying resources in the community to applying such wisdom. Originally processed into products to add value.

2. Tam hook or weaving is part of the way of life of the Ban Na Nong Bong community where the villagers combine to make community products to earn money to support their families. and to fund the fight. But the success of Tam hook is not just a community product that generates income. But with the unique fabric pattern and the story of the struggle of Na Nong Bong villagers who wanted to protect their homeland, made the reputation and well-known. As a result, Ban Na Nong Bong community products received a lot of support. and can also be established as a weaving center to oppose mining that is the gathering point of the villagers to come together to Tam hook and is a learning center on community rights and villagers' struggles for students and outsiders to learn.

Keywords: Tam hook, community life, components of community life

ความเป็นมาของปัญหา

จังหวัดเลยเป็นหนึ่งในจังหวัดภาคอีสานที่มีวิถีชีวิตที่โดดเด่น มีเอกลักษณ์ด้วยภาษา อาหาร วัฒนธรรม ประเพณี การแต่งกายที่บ่งบอกถึงการเป็นคนจังหวัดเลย และด้วยความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพในเชิงพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ราบ พื้นที่เชิงเขา พื้นที่สูง และมีลำน้ำหลายสาขาที่เป็นต้นทุนการทำเกษตรกรรมทำให้จังหวัดเลยมีโครงสร้างเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมเป็นหลักและวิถีชีวิตชุมชนต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดเลยมีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะบ้านนาหนองบง ตำบลเขาหลวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดเลย เป็นชุมชนเล็กๆ ที่รอบล้อมไปด้วยภูเขา ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สะอาดที่ไว้หล่อเลี้ยงชาวบ้านในชุมชน แต่เมื่อปี 2549 ชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากการเข้ามาดำเนินกิจการเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ ภูเขาที่เคยอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ได้ถูกทำลายกลายเป็นชุมชนเหมืองแร่ทองคำ มีบ่อน้ำขนาดใหญ่ที่ปนเปื้อนสารเคมี และกองหินขนาดใหญ่ แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านนำมาใช้กลับพบสารปนเปื้อน อากาศที่เคยบริสุทธิ์เต็มไปด้วยละอองฝุ่น ที่สำคัญชาวบ้านต้องเผชิญเสียงดังของเครื่องจักรและการระเบิดเหมืองแร่ทองคำตลอดเวลา ทำให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบโดยตรงจึงรวมกลุ่มกับชาวบ้านตำบลเขาหลวง 6 หมู่บ้าน (บ้านนาหนองบง บ้านกกสะทอน บ้านภูทับฟ้า บ้านห้วยผก บ้านโนนผาหงษ์พัฒนา และบ้านแก่งหิน) ในนาม กลุ่มคนรักบ้านเกิด (ธัญญาภรณ์ สุรภักดี, 2553: 12) เพื่อลุกขึ้นมาคัดค้านการทำเหมืองแร่ทองคำ แต่ด้วยชาวบ้านเป็นเพียงคนธรรมดาที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ไม่มีอำนาจ หรืองบประมาณในการต่อสู้ ทำให้ชาวบ้านนำวิถีชีวิตชุมชนมาปรับเปลี่ยนให้เกิดเป็นวิธีการเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้กับบริษัทเหมืองแร่ทองคำในรูปแบบต่างๆ แต่การต่อสู้มีความยืดเยื้อเสียเวลาหลายปี ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องสละกำลังทรัพย์เป็นทุนในเคลื่อนไหว สละเวลาจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ไปขับเคลื่อนการต่อสู้ ส่งผลให้ขายรายได้ในการดำรงชีวิต ปี พ.ศ. 2556 แกนนำผู้หญิงกลุ่มคนรักบ้านเกิดจึงได้ปรึกษารัฐเพื่อหาช่องทางสร้างรายได้ นำเงินมาเป็นทุนสนับสนุนการขับเคลื่อนการต่อสู้ และเลี้ยงดูครอบครัว จึงมีความคิดเห็นตรงกันในการนำวิถีชีวิตภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการสร้างรายได้ คือ การตำหูก

“ตำหูก” เป็นภาษาอีสาน หมายถึง การทอผ้าที่เป็นภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชาวบ้านนาหนองบงมาตั้งแต่อดีตที่สืบทอดกัน จะตำหูกในช่วงเวลาว่างจากการทำไร่ทำนา ชาวบ้านนาหนองบงมีธรรมเนียมปฏิบัติให้ผู้หญิงต้องตำหูกเป็น ไม่อย่างนั้นจะไม่มีแฟน เพราะต้องทอผ้าให้สามีและลูกได้ใช้เพื่อห่มยามหน้าหนาว แต่เมื่อมีเหมืองแร่ทองคำเข้ามาในพื้นที่ชาวบ้านหลายครอบครัวก็เลิกตำหูก เพราะต้องมาสู้เหมืองแร่ทองคำ ชาวบ้านจึงมีแนวคิดกลับมาตำหูกเพื่อหารายได้เลี้ยงดูครอบครัวพร้อมทั้งขับเคลื่อนการต่อสู้เหมืองแร่ทองคำ (กัลยา จันทร์ทันโอ, 2558, น.94) จนก่อตั้งเป็นศูนย์ทอผ้าต้านเหมืองแร่ และมีผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์สื่อเรื่องราวถึงการต่อสู้ ทำให้เป็นที่สนใจของชาวต่างประเทศ และเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย อีกทั้งเงินที่ได้จากการจำหน่ายผ้าทอของชาวบ้าน จะมีการหัก

ส่วนหนึ่งเพื่อสนับสนุนในการเคลื่อนไหว บ้านนาหนองบงถือเป็นชุมชนตัวอย่างที่นำวิถีชีวิตชุมชนมาปรับเปลี่ยนให้เป็นวิธีการเคลื่อนไหวในการต่อสู้จนสามารถทำให้เมืองแร่ทองคำในชุมชนได้เปิดกิจการ ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาแนวคิดและองค์ประกอบวิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบงสู่การต่อสู้ และศึกษา“คำหูก” วิถีชีวิตชุมชนสู่การต่อสู้ของชาวบ้านนาหนองบง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาแนวคิดและองค์ประกอบวิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบงสู่การต่อสู้
2. ศึกษา “คำหูก” วิถีชีวิตชุมชนสู่การต่อสู้ของชาวบ้านนาหนองบง

ขอบเขตของเรื่องที่น่าสนใจ

เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบงที่ปรับเปลี่ยนให้เป็นวิธีการเคลื่อนไหวในการต่อสู้กับเมืองแร่ทองคำ ทำให้สามารถปกป้องชุมชนของตนเองได้ และสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

คำจำกัดความ

1. วิธีการเคลื่อนไหว หมายถึง การปฏิบัติของชาวบ้านนาหนองบงที่นำมาเรียกร้อง คัดค้าน ต่อรองกับบริษัทเหมืองแร่ทองคำจากผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน ซึ่งวิธีการเคลื่อนไหวของชาวบ้านนาหนองบงเกิดจากการเรียนรู้ที่จะนำวิถีชีวิตชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหว
2. การต่อสู้ หมายถึง การปกป้องชุมชนของชาวบ้านนาหนองบงจากเหมืองแร่ทองคำ

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย ผู้วิจัยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ
2. แหล่งข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งแหล่งข้อมูลในการศึกษา ได้แก่ 1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบง และการต่อสู้ของชาวบ้านนาหนองบง จากเอกสารนักวิชาการ และสื่อต่างๆ โดยเอกสารมีระยะเวลาตั้งแต่ปี 2556 ถึง 2565 2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลคือ สมาชิกศูนย์ทนายความต่อต้านเหมืองแร่ จำนวน 5 คน โดยเกณฑ์การคัดเลือกคือ ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกศูนย์ทนายความต่อต้านเหมืองแร่ และทำกิจกรรมร่วมกับศูนย์ทนายความต่อต้านเหมืองแร่ไม่น้อยกว่า 5 ปี
3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล ได้แก่ 1) ประเด็นการศึกษาเอกสาร คือ แนวคิดและองค์ประกอบวิถีชีวิตชุมชน บริบทชุมชนบ้านนาหนองบง วิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบง และการต่อสู้ของชาวบ้านนาหนองบง 2) ประเด็นการสัมภาษณ์ คือ วิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบงสู่การต่อสู้ และความเป็นมาของการต่อสู้ของชาวบ้านนาหนองบง 3) ประเด็นการสังเกต คือ ลักษณะศูนย์ทนายความต่อต้านเหมืองแร่ และการทำกิจกรรมของสมาชิกในศูนย์ทนายความต่อต้านเหมืองแร่
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) การเก็บข้อมูลจากเอกสารผู้วิจัยใช้ประเด็นการศึกษาเอกสารมาเป็นขอบเขตของการศึกษา โดยคัดเลือกเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีระยะเวลาตั้งแต่ปี 2556 ถึง 2565 2) การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่ศูนย์ทนายความต่อต้านเหมืองแร่ด้วยตนเอง 3) การเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อให้ผู้วิจัยมองในมุมมองคนภายนอกจากการสังเกตลักษณะศูนย์ทนายความต่อต้านเหมืองแร่ และการทำกิจกรรมของสมาชิกในศูนย์ทนายความต่อต้านเหมืองแร่
5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และวิเคราะห์เนื้อหา โดยรวบรวมประเด็นที่สำคัญและข้อสรุปนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

แนวคิดและวิถีชีวิตของชุมชนบ้านนาหนองบงสู่การต่อสู้

วิถีชีวิตชุมชน หรือ วิถีไทบ้านของชาวบ้านนาหนองบง ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นเรื่องราวการใช้ชีวิตความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการปรับตัวของชุมชนที่สร้างขึ้นมาเพื่อปกป้องความเป็นไทบ้านของบ้านนาหนองบง และเป็นการนำวิถีชีวิตชุมชนของชาวบ้านนาหนองบงปรับเปลี่ยนให้เป็นวิธีการเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้เมืองแร่ทองคำ ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามองค์ประกอบตามวิถีชีวิตชุมชน ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ทางสังคม บ้านนาหนองบงเป็นชุมชนที่ประวัติการก่อตั้งมากกว่า 100 ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนติดกันอยู่รวมกันเป็นเครือญาติ อาศัยพึ่งพากันทั้งการทำเกษตรกรรม การแบ่งปันอาหารการกิน และการทำกิจกรรมส่วนร่วมต่างๆ ของชุมชน แต่เมื่อการเข้ามาของเหมืองแร่ทองคำทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความเห็นที่แตกต่างกันแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายคือฝ่ายที่เห็นด้วย

และไม่เห็นด้วยกับเหมืองแร่ทองคำ แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านนาหนองบงจะเป็นฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับเหมืองแร่ทองคำทำให้รวมกลุ่มกันขึ้นมาคัดค้านเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ชุมชน และเป็นการแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านที่รวมกลุ่มกันคือเจ้าของพื้นที่ เพราะตั้งแต่บรรพบุรุษชาวบ้านมีความรักความผูกพันกับพื้นที่ชุมชนรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านไว้หล่อเลี้ยงชีวิตจึงลุกขึ้นมาปกป้องเพื่อคงไว้ให้ลูกหลาน เกิดเป็นพลังมวลชนที่เข้มแข็งในการเคลื่อนไหวต่อสู้จนทำให้ปิดเหมืองแร่ทองคำ

2. ความเชื่อและศาสนา ชาวบ้านนาหนองบงส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธทำให้มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามศาสนาพุทธ แต่บางพิธีกรรมก็รับแนวความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ เช่น การบายศรีสู่ขวัญ งานแต่ง งานบวช ฝังบ้านผีเรือน เป็นต้น ความเชื่อของชาวบ้านนาหนองบงยังเชื่อมโยงให้คนชุมชนได้ร่วมกันทำเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนให้เข้มแข็งปราศจากความหวาดกลัวที่ต้องลุกขึ้นมาคัดค้านเหมืองแร่ทองคำ ให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยเฉพาะการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญให้ชาวบ้านที่ถูกทำร้ายร่างกาย คนในชุมชนจะมาร่วมในพิธีเพื่อเรียกขวัญและปลุกใจให้กัน

3. ประเพณีวัฒนธรรม ชาวบ้านนาหนองบงจะให้ความสำคัญประเพณี วัฒนธรรมเหมือนกับชุมชนอื่นๆ ในภาคอีสาน แต่จะมีประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างคือ งานบุญภูเหล็กจัดทำขึ้นมาต่อเนื่องทุกปีเพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่คุ้มครองภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำที่ถูกทำลาย และเป็นการสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าต่อทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน และวัฒนธรรมอาหารพื้นถิ่นที่นำวัตถุดิบในชุมชนมาประกอบอาหารเพื่อต้อนรับแขกและการทำบุญ เพื่อแสดงถึงวิถีชีวิตชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ

4. ระเบียบและกฎหมาย จากที่มีเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ชุมชนบ้านนาหนองบงทำให้มีรถบรรทุกจำนวนมากต้องสัญจรเข้าออกเส้นทางสาธารณะชุมชนผ่านกลางหมู่บ้านทำให้เกิดอุบัติเหตุกับชาวบ้าน เกิดฝุ่นละออง เสียงดัง จนทำให้ชาวบ้านนาหนองบงได้ร่วมกับชาวบ้าน 5 หมู่บ้านรอบเหมืองแร่ทองคำ ประกอบด้วย บ้านกกสะทอน บ้านภูทับฟ้า บ้านห้วยผก บ้านโนนผาพุฒพัฒนา และบ้านแก่งหิน มีมติเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2556 ให้เกิดข้อบัญญัติชุมชนที่เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านทุกคนที่ต้องปฏิบัติตาม ถือเป็นการเคลื่อนไหวรูปแบบนี้ของชาวบ้านที่ต้องการให้บริษัทเหมืองแร่ทองคำยอมรับกฎระเบียบของชุมชน ถือเป็นการป้องกันภัยอันตรายที่เกิดขึ้นกับชุมชนด้วย ซึ่งข้อบัญญัติของชุมชนคือ (1) กำหนดความเร็วรถบรรทุกประเภทวิ่งบนถนนชุมชนไม่เกิน 50 กิโลเมตรต่อชั่วโมงถ้าไม่มีเหตุอันสมควร (2) ทางร่วมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยเนื่องจากการใช้ทางร่วมให้คณะกรรมการหมู่บ้านหรือชุมชนเสนอการแก้ไข ป้องกันได้โดยวิธีการพิจารณาเหตุผลจากการประชุมร่วมของคณะกรรมการทั้งหมดหรือสมาชิกชุมชนมากกว่าครึ่งหนึ่ง และลงมติด้วยคะแนนสามในสี่ของสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมเพื่อให้ลดอุบัติเหตุเพิ่มความปลอดภัยให้กับประชาชนผู้สัญจรร่วมทางและบ้านเรือนใกล้เคียงได้ (3) ห้างร้าน บริษัท หรือนิติบุคคลอื่นใด มีที่อยู่และดำเนินกิจการในเขตพื้นที่ชุมชนสามารถใช้ถนนได้ตามระเบียบชุมชน คือ การใช้ถนนและการควบคุมน้ำหนักรถบรรทุก (4) ห้ามรถบรรทุกใช้เสียงดังโดยเฉพาะในยามวิกาลตั้งแต่เวลา 20.00 น. (5) กำหนดน้ำหนักรถบรรทุกวิ่งถนนชุมชนไม่เกิน 15 ตัน เว้นแต่คณะกรรมการหมู่บ้านพิจารณาเห็นสมควร (6) ห้ามรถบรรทุกทุกประเภทบรรทุกสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อคน สัตว์และสิ่งแวดล้อมใช้ทางชุมชนก่อนได้รับอนุญาต (7) ห้ามรถบรรทุกยกน้ำหนักอย่างหนักบนถนน ข้อบัญญัติชุมชนทั้ง 7 ข้อเป็นแนวปฏิบัติที่ชัดเจนทำให้บริษัทเหมืองแร่ทองคำที่เคยใช้เส้นทางหลักตัดตรงกลางระหว่างชุมชนเปลี่ยนใช้เส้นทางอ้อมวนไปทางข้างชุมชนแทน (กัลยา จันทรทัต, 2558) โดยปัจจุบันบริษัทเหมืองแร่ทองคำได้ปิดเหมืองแร่ทองคำแล้วแต่ข้อบัญญัติของชุมชนทั้ง 7 ข้อชาวบ้านทั้ง 6 หมู่บ้านก็ยังถือเป็นแนวทางปฏิบัติที่จะต้องดำเนินการอย่างเคร่งครัดเหมือนเดิม

5. การปรับตัว ชาวบ้านนาหนองบงปรับตัวต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเหมืองแร่ทองคำ โดยรวมพลังของชุมชนในการลุกขึ้นมาต่อสู้ ซึ่งการต่อสู้ของชาวบ้านได้เรียนรู้ในการนำศักยภาพที่มีอยู่ภายในชุมชนมาปรับใช้ เพราะชาวบ้านเป็นเพียงคนธรรมดาที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ไม่มีอำนาจ ไม่มีเงินทุน สิ่งที่จะช่วยเป็นอาวุธให้ชาวบ้านต่อสู้คือ พลังมวลชนของชาวบ้านเองที่อยู่ร่วมกันเป็นญาติพี่น้อง เป็นกำลังใจสำคัญที่จะร่วมกันต่อสู้ และนำทรัพยากรที่มีในชุมชนมาประยุกต์กับภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ถ่ายทอดกันมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพื่อสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวและส่วนหนึ่งในการสนับสนุนการต่อสู้เหมืองแร่ทองคำ

จากการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบง สรุปได้ว่า ชาวบ้านนาหนองบง ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย มีวิถีชีวิตชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์และเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนในชุมชน นอกจากนั้นชาวบ้านนาหนองบงยังนำความรู้ที่ได้เรียนรู้และวิถีชีวิตของชุมชนมาปรับเปลี่ยนเพื่อเป็นการปกป้องบ้านเกิดของตนเอง โดยอาศัยทางความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่พึ่งพาอาศัยกัน มีความเชื่อ ศาสนา ประเพณี ที่เป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน นำไปสู่การเป็นพลังมวลชลถึงความสามัคคีที่จะร่วมกันปฏิบัติตามข้อบัญญัติชุมชน และการปรับตัวโดยนำทุนของชุมชนทั้งความรู้ ทรัพยากรลุกขึ้นมาต่อสู้และแสดงให้เห็นว่าชุมชนแห่งนี้มีวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัยกันทั้งคนในชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงชาวบ้านนาหนองบงก็จะยังคงสามารถปรับตัวและปกป้องบ้านเกิดตนเองได้ อีกทั้งบ้านนาหนองบงยังเป็นชุมชนตัวอย่างที่สอดคล้องกับลักษณะชุมชนที่เข้มแข็งโดยประกอบด้วย 1) รวมกลุ่มของคนในชุมชนที่เป็นปึกแผ่นเดียวกัน มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองและเรียนรู้ถึงวิธีการต่อสู้เพื่อปกป้องชุมชนตนเอง 2) ชุมชนสามารถพึ่งพาทุนชุมชนได้ 3) ชุมชนมีความรักความสามัคคี จิตสำนึกความหวงแหนความเป็นชุมชน

ของตน 4) ชุมชนมีแผนการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่มุ่งพึ่งตนเอง 5) คนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และคนในชุมชนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและมีความผูกพันกับชุมชน (วุฒิชัย สายบุญจวง, 2561) เมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งจะสามารถทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองในการแก้ไขปัญหาและรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนที่จะลุกขึ้นมาปกป้องชุมชนตนเอง

ภาพที่ 1 บ้านหลังเดียวและหลังสุดท้าย
(ที่มา: วิริยา เพียรไทย, 2565)

คำหูก วิถีชีวิตชุมชนสู่การต่อสู้ของชาวบ้านนาหนองบง

บ้านนาหนองบง ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยภูเขา ป่าไม้ และลำห้วยตามธรรมชาติซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านนาหนองบงหล่อเลี้ยงชีวิตในการอุปโภค บริโภค และการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ชาวบ้านนาหนองบงยึดเป็นอาชีพหลัก แต่เมื่อปี 2549 การเข้ามาดำเนินการเหมืองแร่ทองคำในพื้นที่ ส่งผลให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลง อย่างเช่น ภูเขาที่อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ถูกทำลายกลายเป็นชุมชนเหมืองแร่ มีบ่อน้ำขนาดใหญ่ที่ปนเปื้อนสารเคมีและกองหินขนาดใหญ่ แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านนำมาใช้ไม่สามารถนำมาอุปโภคบริโภคได้ อากาศที่เคยบริสุทธิ์กลับเต็มไปด้วยละอองฝุ่น ที่สำคัญชาวบ้านต้องเผชิญเสียงดังของเครื่องจักรและการระเบิดตลอดเวลา โดยเฉพาะบ้านนาหนองบงที่เป็นชุมชนอยู่ห่างจากเหมืองแร่ทองคำเพียง 500 เมตรที่ชุมชนที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด จึงมีการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านเรียกว่า กลุ่มคนรักบ้านเกิด เพื่อลุกขึ้นมาขับเคลื่อนคัดค้านเหมืองแร่ทองคำ และให้เกิดการฟื้นฟูชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ทองคำ แต่การเคลื่อนไหวของชาวบ้านใช้เวลายืดเยื้อหลายปี ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านไม่สามารถประกอบอาชีพจึงทำให้ขาดรายได้ และการเคลื่อนไหวที่ต้องใช้เงินทุนในการสนับสนุน ทำให้แกนนำผู้หญิงกลุ่มคนรักบ้านเกิดได้มีการจับกลุ่มพูดคุยหาช่องทางให้เกิดรายได้ ทุกคนจึงให้ความเห็นว่าจะฟื้นคืนวิถีชีวิตภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เคยทำคือการตำหูก หรือการทอผ้า เป็นภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชาวบ้านนาหนองบงที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษซึ่งจะทำได้ในช่วงเวลาว่างจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทุกคนก็จะมานั่งปั่นฝ้าย ตำหูกกัน แต่มีเหมืองแร่ทองคำเข้ามาในพื้นที่ชุมชนทำให้ชาวบ้านไม่ได้ตำหูกแล้วต้องมาขับเคลื่อนคัดค้านเหมืองแร่ทองคำแทน อีกทั้งชาวบ้านก็หลายคนก็มีทักษะทอผ้า และมีฝ้ายที่ชาวบ้านนาหนองบงนิยมปลูกไว้ตามไร่ หรือบริเวณข้างบ้าน ซึ่งเป็นต้นทุนที่สามารถทอผ้าฝ้ายขายเป็นสินค้าของชุมชน เพื่อนำเงินมาเลี้ยงครอบครัว และเป็นส่วนหนึ่งสนับสนุนกองทุนในการเคลื่อนไหว

หลังจากชาวบ้านนาหนองบงรวมกลุ่มตำหูกเพื่อหารายได้ จนปี พ.ศ. 2556 มีเอ็นจีโอท่านหนึ่งได้นำพันธุ์ฝ้ายมาให้ชาวบ้านเพื่อนำไปปลูกบนพื้นที่เหนือเหมืองแร่ทองคำ และแนะนำให้ชาวบ้านนาหนองบงไม่ให้หิวดียา ไม่ใส่ปุ๋ย เพื่อแสดงให้เห็นว่าฝ้ายที่เราตำหูกเป็นฝ้ายไร้สารเคมีคนที่ซื้อไปแล้วก็จะไม่แพ้ระคายเคืองอีกทั้งเงินส่วนหนึ่งก็จะนำมาสนับสนุนการต่อสู้ของชาวบ้าน และอีกทางหนึ่งเป็นการต่อสู้กับเหมืองแร่ทองคำที่ทำให้เห็นว่าฝ้ายที่ผลิตออกมาปลอดภัยแต่เมื่อใดตรวจพบสารเคมีปนเปื้อนแสดงว่าผลกระทบเกิดจากเหมืองแร่ทองคำ ฝ้ายทุกชิ้นที่ชาวบ้านนาหนองบงผลิตล้วนเป็นฝ้ายอินทรีย์ที่ชาวบ้านนาหนองบงร่วมแรงร่วมใจผลิตจากกระบวนการดั้งเดิมเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่การปลูกฝ้ายไร้สารเคมี การเก็บเกี่ยว ทอเส้นฝ้าย ตำหูก ไปจนถึงลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์คือลายผ้าหลุมเหมือง กับรอยแร่ ที่ชาวบ้านนาหนองบงจะสื่อให้คนรู้ว่าทำไมชาวบ้านต้องลุกขึ้นมาสู้เหมืองแร่ทองคำ และทำไมชาวบ้านต้องมาทอผ้าเพื่อนำไปขาย อีกทั้งผ้าทั้ง 2 ลายสามารถนำไปประกวดระดับจังหวัดได้รับรางวัล ถือเป็นกำลังใจให้ชาวบ้านนาหนองบงต่อสู้ต่อไป (แมร์ส, 2565)

ภาพที่ 2 ศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่
(ที่มา : วิริยา เพียรไทย, 2565)

ภาพที่ 3 วิธีการทอผ้าสไตร์กลุ่มต้านเหมือง
(ที่มา : วิริยา เพียรไทย, 2565)

การร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านในชุมชนส่งผลให้มีทั้งบุคคล และหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุน อาทิเช่น นักศึกษา แลกเปลี่ยนชาวอเมริกันในโครงการ CIEE (Council On International Educational Exchange) ที่เคยมาเรียนรู้อยู่กับชาวบ้านนาหนองบงในช่วงหนึ่งเห็นว่าชาวบ้านมีการทำทุกกันจึงอยากสนับสนุนโดยการนำผ้าของชาวบ้านไปขายให้เพื่อนๆ ที่อเมริกาเพื่อระดมทุนสร้างสถานที่ไว้ให้รวมกันทำทุกจนได้เป็นโครงสร้างอาคาร ชาวบ้านจึงได้จัดตั้งศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ขึ้น นอกจากนั้นได้จัดทำเพจเฟซบุ๊กและเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์สินค้าให้กับชาวต่างชาติ ติดเป็นแบรนด์ที่ชื่อว่า RadGram (กลุ่มยายหัวรุนแรง) เพื่อสื่อถึงการเคลื่อนไหวของผู้หญิงบ้านนาหนองบงที่ลุกขึ้นมาต่อสู้โดยการทอผ้า เพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมในชุมชน (เจริญพร คงมา, 2562) และมี

การสนับสนุนจากผู้ว่าราชการจังหวัดเลยในโครงการส่งเสริมและยกระดับ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือ ภายใต้โครงการสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเร่งด่วนของประชาชนในจังหวัดเลยเข้ามาสนับสนุนผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือออกไปสู่ตลาดภายนอก โดยคำนึงด้านคุณภาพ มาตรฐาน โดยผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ทางอุตสาหกรรมจังหวัดเลยเป็นผู้รับผิดชอบ (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดเลย, 2561) นอกจากนั้นยังมีเครือข่ายชุมชนและนักวิชาการต่างๆ ได้เข้ามาสนับสนุนกลุ่มทอผ้าทำให้ชาวบ้านได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัยมากขึ้นตรงตามความต้องการของตลาด ได้แก่ ผ้าพันคอ กระเป๋า เสื้อ ชุดกระโปรง ผ้าคลุม เป็นต้น ปัจจุบันศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านหมิ่นแรงแป่นเป็นที่รู้จักทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ไม่ใช่เพียงผ้าทอธรรมดา แต่เป็นผ้าทอที่ชาวบ้านสื่อถึงการต่อสู้ ถึงแม้ว่าหมิ่นแรงแป่นปิดแล้ว แต่กระบวนการฟื้นฟูชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากหมิ่นแรงแป่นค้ำยังไม่ได้มีการฟื้นฟู ชาวบ้านยังคงต้องต่อสู้ให้เกิดการฟื้นฟูต่อไป และจะต่าทอสู้จนกว่าชาวบ้านและชุมชนได้รับการฟื้นฟูและอยู่ในชุมชนได้อย่างปลอดภัย (แมร์ส, 2565)

จากการศึกษา “ตำหูก สู้หมิ่น” วิถีชีวิตชุมชนสู่การต่อสู้ สรุปได้ว่า การตำหูกเป็นวิถีชีวิตชุมชนของชาวบ้านนาหนองบงมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ก่อนการเข้ามาของหมิ่นแรงแป่นชาวบ้านอาศัยการตำหูกผลิตผ้าห่มไว้ใช้ในครัวเรือน แต่เมื่อชุมชนเปลี่ยนแปลงไปชาวบ้านต้องลุกขึ้นมาต่อสู้ทำให้ขาดรายได้ และต้องหาเงินทุนในการต่อสู้ชาวบ้านจึงต้องรวมกลุ่มกันฟื้นคืนวิถีชีวิตชุมชนคือการตำหูกเพื่อหารายได้และนำไปสนับสนุนการต่อสู้ ทำให้มีผู้เข้ามาสนับสนุนมากมายจนสามารถก่อตั้งเป็นศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านหมิ่นแรงแป่นที่เป็นจุดรวมของชาวบ้านในการมารวมกันตำหูก และเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนและการต่อสู้ของชาวบ้านเพื่อให้นักศึกษาและบุคคลภายนอกได้มาเรียนรู้ ซึ่งความสำเร็จของการตำหูกสู้หมิ่นของชาวบ้านนาหนองบงไม่ใช่เป็นสินค้าชุมชนเพื่อนำไปจำหน่ายให้เกิดรายได้เท่านั้น แต่เป็นการสะท้อนเรื่องราวที่ชาวบ้านต้องลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อบ้านเกิดของตนเองโดยนำวิถีชีวิตชุมชนเป็นเครื่องมือในการต่อสู้

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบในการศึกษา “ตำหูก” วิถีชีวิตชุมชนสู่การต่อสู้ บ้านนาหนองบง ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ผู้ศึกษาสามารถมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. แนวคิดและองค์ประกอบวิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบงสู่การต่อสู้ พบว่า บ้านนาหนองบงมีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนเองโดยเกิดจากกระบวนการต่อสู้ของชาวบ้านที่ต้องการปกป้องชุมชนบ้านเกิดจากการทำหมิ่นแรงแป่น โดยนำความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี ภูมิปัญญา เป็นยุทธวิธีของการต่อสู้ โดยสามารถแบ่งตามองค์ประกอบของวิถีชีวิตชุมชน ดังนี้

1.1 ความสัมพันธ์ทางสังคมของบ้านนาหนองบง มีความพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือกัน เมื่อหมิ่นแรงแป่นเข้ามาดำเนินการในพื้นที่ชาวบ้านนาหนองบงจึงรวมกลุ่มกันคัดค้านหมิ่นแรงแป่น เพื่อปกป้องบ้านเกิดไม่ให้ถูกทำลาย อีกทั้งเป็นการแสดงถึงความรักความผูกพันของชาวบ้านที่มีต่อพื้นที่ชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติที่ไว้หล่อเลี้ยงชีวิตมาตั้งแต่บรรพบุรุษให้อยู่สืบทอดไปจนถึงรุ่นลูกหลานสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิชุมชน (พงศ์เสวก เอนกจำนงค์พร, 2553) เป็นอุดมการณ์ที่แนบแน่นกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนมาอย่างยาวนาน ซึ่งเกิดจากการใช้ชีวิตร่วมกันของชาวชุมชนที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันร่วมทุกข์ร่วมสุข เกิดความเอื้ออาทรและผูกพัน ความขัดแย้งหรือความแตกแยกที่เกิดขึ้นจะกลายเป็นแรงผลักดันให้มีการคิดค้นวิธีการจัดการภายในให้ลุล่วงไป และการที่ชุมชนมีสิทธิจัดการทรัพยากรทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่ไม่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเพื่อดำรงไว้ซึ่งการอนุรักษ์ การฟื้นฟู ตลอดจนการจัดการเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนโดยสามารถต่อสู้เพื่อหลุดพ้นจากกลไกของรัฐที่เข้ามาแทรกแซงอย่างแยบยล และสามารถต่อสู้และดำรงอยู่ได้อย่างเป็นธรรมและสันติ อีกทั้งการแก้ปัญหาด้วยสิทธิชุมชนนั้นยังต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนเอง

1.2 ความเชื่อและศาสนา ชาวบ้านนาหนองบงส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีพิธีกรรม ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเชื่อมร้อยคนในชุมชนให้มีความรักความสามัคคีกัน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และที่สำคัญคือการเป็นกำลังใจในการต่อสู้ปกป้องบ้านเกิดจากการทำหมิ่นแรงแป่น สอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมความเชื่อ (ถัญจกร นิลกาญจน์, 2561) ถือเป็นแนวการดำเนินชีวิตในกรอบความคิดตามความศรัทธาต่อความเชื่อ และการยอมรับพลังอำนาจเหนือธรรมชาติของบุคคลกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนที่มีความศรัทธาที่เป็นพลังกลุ่มให้เข้าร่วมกิจกรรมหรือแสดงพฤติกรรมตามความเชื่อ ขณะที่อยู่ในเหตุการณ์ช่วงทำพิธีกรรมในชุมชนที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธา สมาชิกที่มีความเชื่อมาทำกิจกรรม บุคคลกลุ่มคนและองค์กรในชุมชนที่เกี่ยวข้อง จะเข้ามามีบทบาทในการจัดการเกี่ยวกับบริเวณพื้นที่ ซึ่งความเข้มข้นของพลังศรัทธาจะมีผลต่อรูปแบบการจัดการชุมชน

1.3 ประเพณีวัฒนธรรม ชาวบ้านนาหนองบงที่แสดงถึงความผูกพันต่อทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตของคนในชุมชนสอดคล้องกับแนวคิดลักษณะสายสัมพันธ์ทางสังคม (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2547) ที่กล่าวว่าความสัมพันธ์ที่ยึดโยงกันทำให้กลุ่มมีความผูกพันเหนียวแน่น สามัคคี ช่วยเหลือกัน เกิดความเชื่อหรือมีวัฒนธรรมร่วมกันที่เห็นได้ชัดเจนโดยเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนย่อมมีปฏิสัมพันธ์กับฐานทรัพยากรและระบบนิเวศของชุมชนนั้นๆ ก่อให้เกิดเป็นวิถีทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกความเป็นตัวตนของชุมชน

1.4 ระเบียบและกฎหมาย จากการเข้ามาดำเนินการเหมือนแร่ในบ้านนาหนองบงส่งผลกระทบต่อการเล่นแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะการใช้เส้นทางชุมชนในการสัญจรเข้าออกของรถบรรทุกเหมือนแร่ทองคำ ชาวบ้านในชุมชนจึงรวมกันจัดทำข้อบัญญัติของชุมชนขึ้นเพื่อเป็นแนวปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและเพื่อความปลอดภัยของคนในชุมชนสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรชุมชน (นิยม ยากรณ์ และคณะ, 2562) การสร้างข้อบัญญัติชุมชนโดยคนในชุมชนเองจะทำให้ชุมชนมีอำนาจและมีกลไกการทำงานที่เกิดการต่อรองอำนาจโดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน อีกทั้งยังมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการบริหารจัดการท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการสร้างรูปธรรมในการเรียนรู้และสถาปนากระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในท้องถิ่นให้เกิดพลังขับเคลื่อนการทำงาน เพื่อแก้ไขปัญหาในท้องถิ่นอย่างจริงจัง

1.5 การปรับตัว การเข้ามาดำเนินการเหมือนแร่ทองคำในบ้านนาหนองบงทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไป เกิดการต่อสู้ของชาวบ้านที่ต้องรวมกลุ่มกันในการปกป้องบ้านเกิดโดยนำศักยภาพ และทรัพยากรที่มีในชุมชนมาประยุกต์กับภูมิปัญญาดั้งเดิมมาเป็นยุทธวิธีในการต่อสู้ จนสามารถปิดเหมืองแร่ทองคำได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทุนชุมชน ของ Puang ngam (2010 อ้างถึงใน วันชัย ธรรมสังการ และคณะ, 2564) เป็นการจัดการตนเองของชุมชนโดยดึงศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนออกมารวมอนุรักษ์ พื้นฟู พัฒนา และต่อยอดการใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม สามารถตอบสนองความต้องการและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ด้วยการพึ่งพาตนเอง

2. “คำหูก” วิถีชีวิตชุมชนสู่การต่อสู้ของชาวบ้านนาหนองบง พบว่า การรวมกลุ่มของชาวบ้านนาหนองบงในการต่อสู้กับเหมืองแร่ทองคำ ชาวบ้านต้องใช้ยุทธวิธีต่างๆ ในการต่อสู้ โดยอาศัยทุนที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งความรู้ ทรัพยากร ภูมิปัญญา ตลอดจนการนำวิถีชีวิตมาเป็นยุทธวิธีในการต่อสู้ ซึ่งคำหูก หรือการทอผ้าก็เป็นส่วนหนึ่งในการที่ชาวบ้านนาหนองบงนำมาร้อยเรื่องราวเพื่อเป็นสื่อกลางของการต่อสู้ปกป้องบ้านเกิด และการเป็นสินค้าเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้ให้คนในชุมชน และทุนสนับสนุนในการต่อสู้ จนสามารถปิดเหมืองแร่ทองคำได้ ซึ่งปัจจุบันการคำหูกยังคงเป็นเรื่องราวที่จะสื่อสารให้คนรุ่นลูกหลานได้รับรู้ถึงการต่อสู้ และยังเป็นผลิตภัณฑ์ที่เพิ่มรายได้ให้แก่คนในชุมชนและนำมาพัฒนาชุมชนของตนเองได้ สอดคล้องกับแนวคิดทุนชุมชนของ Akkaraseranee (2012 อ้างถึงใน วันชัย ธรรมสังการ และคณะ, 2564) พลังอำนาจของมนุษย์ที่เกิดจากการรวมตัวกัน มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกันในลักษณะของเครือข่าย โดยการจัดการทรัพยากรเพื่อนำสรรพสิ่งเหล่านั้นมาสร้างสวัสดิการที่สามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในชุมชน และแนวการจัดการตนเองของชุมชนของ Puang ngam (2010 อ้างถึงใน วันชัย ธรรมสังการ และคณะ, 2564) มิติการจัดการตนเองของชุมชนเชิงโครงสร้างและองค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนถือเป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ปราศจากมลพิษ เอื้อต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน และนำทุนมาแปรรูปเข้าสู่กระบวนการจัดการเศรษฐกิจชุมชนบนฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และนำไปสู่การสร้างชุมชนให้อยู่ดีกินดี

บทสรุป

วิถีชีวิตบ้านนาหนองบงสะท้อนถึงความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวบ้าน เมื่อชุมชนได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ทองคำชาวบ้านก็สามารถปกป้องชุมชนของตนเองได้ โดยการนำวิถีชีวิตชุมชนมาปรับเปลี่ยนให้เป็นวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้จนสามารถปิดเหมืองแร่ทองคำ ซึ่งการต่อสู้ที่เป็นส่วนสำคัญของชาวบ้านนาหนองบงคือการคำหูก หรือการทอผ้าถือเป็นวิถีชีวิตชุมชนที่สืบทอดกันมาจนสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน เกิดกองทุนในการสู้กับเหมืองแร่ทองคำ และผ้าทอที่สะท้อนเรื่องราววิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบงสู่การต่อสู้ ซึ่งสามารถเป็นบทเรียนให้ชุมชนหลายพื้นที่เห็นคุณค่าของวิถีชีวิตชุมชน ที่ตนเองดำรงอยู่ที่มีความผูกพันและหล่อเลี้ยงชีวิตตนเองสามารถนำมาพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือแม้กระทั่งสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้

เอกสารอ้างอิง

- Thailand plus. (2561). วิถีชีวิตชุมชน วิถีเกษตรกรรม. Thailand plus. <<https://www.thailandplus.tv/archives/1777>> (สืบค้นเมื่อ 4 ธันวาคม 2565)
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา. นครปฐม: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.
- กัลยา จันทน์ทันโอ. (2558). ปกป้องข้าวบ้านเจ้าของ ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มตนรักษ์บ้านเกิด จังหวัดเลย ด้วยวิถีไทบ้าน. การวิจัยเฉพาะเรื่อง หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต. สาขาบัณฑิตอาสาสมัคร คณะวิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2559). วิถีชุมชน. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: บริษัท หนังสือดีวัน จำกัด.
- เชิญพร คงมา. (2562). Radical Grandma Collective. The Cloud. <<https://readthecloud.co/radical-grandma-collective/>> (สืบค้นเมื่อ 9 ธันวาคม 2565)
- ทิฆัมพร เต็ดขุนทด. (2556). การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ัญญาภรณ์ สุรภักดิ์. (2553). เปลี่ยนไปเลย ชะตากรรมของเมืองเลยภายหลังจากการเข้ามาของเหมืองทอง. นนทบุรี: ศูนย์ประสานงานการพัฒนาและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ
- นิยม ยารักษ์ และคณะ. (2562). กระบวนการสร้างกลไกการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนโดยใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่น. วารสารการเมืองการปกครอง, 9(3), 95-113.
- พงศ์เสวก เอนกจำนงพร และ นวพร ศิริบันเทิงศิลปะ. (2553). สิทธิชุมชนกับการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย. ปทุมธานี: ลัญจกร นิลกาญจน์. (2561). วัฒนธรรมความเชื่อ กับการจัดการศรัทธาของชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทม์พรีนติ้ง.
- วันชัย ธรรมสังการ และคณะ. (2564). ชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น. วารสารนาคบุตรปริทรรศน์, 14(1), 23-32.
- วุฒิชัย สายบุญจวง. (2561). ชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์). 8(1), 119-129.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดเลย. (2561). ผู้ว่าฯ เลยลงพื้นที่ตรวจเยี่ยมกลุ่มผ้าทอมือบ้านนาหนองบง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย. สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดเลย. <<https://thainews.prd.go.th/th/news/detail/WNSOC6107180010106>> (สืบค้นเมื่อ 9 ธันวาคม 2565)
- สีลาภรณ์ บัวสาย. (2547). พลังท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

- พิบ้อย. (11 กันยายน 2565) วิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบงสู่การต่อสู้. [สัมภาษณ์]
- พีร์ส. (10 กันยายน 2565). วิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบงสู่การต่อสู้. [สัมภาษณ์]
- แม่อ้อย. (11 กันยายน 2565) วิถีชีวิตชุมชนบ้านนาหนองบงสู่การต่อสู้. [สัมภาษณ์]
- แม่มล. (10 กันยายน 2565) “ตำทุก สู้เหมือง” วิถีชีวิตชุมชนสู่การต่อสู้. [สัมภาษณ์]
- แมร์ส. (11 กันยายน 2565). “ตำทุก สู้เหมือง” วิถีชีวิตชุมชนสู่การต่อสู้. [สัมภาษณ์]

ผ้าชีนลายนางหาญของชาวไทดำกับการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม Nang Harn Patterned Sin Fabric of Tai Dam and Cultural Interpretation

จิรพัฒน์ นาเทวา¹ พรสวรรค์ ศิริภิญญาภรณ์² พงษ์พร ศรีจันทร์³

E-mail: jeerapat.joejo2540@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของลายผ้าชีนชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียง จังหวัดเลย โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์กลุ่มแม่บ้านสตรีทอผ้าพื้นฟู จำนวน 5 คน วิเคราะห์และตีความโดยใช้แนวคิดเรื่องสัญลักษณ์และการสื่อความหมาย (Symbol and Interpretation)

ผลการศึกษาพบว่า ลายผ้าชีนของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาดทั้งสอง 2 ชนิด คือ ผ้าชีนลายแตงโม และผ้าชีนนางหาญ มีจำนวน 5 ลาย ได้แก่ หมี่ลายนาเกียวกัน หมี่ลายนาเคาะกัน หมี่สายรุ้ง ขิดลายตุ้ม และขิดลายแมงก่าเบีย (ผีเสื้อ) ลายผ้าชีนนางหาญดังกล่าว สื่อความหมายได้ 4 ลักษณะดังนี้ 1) ความอุดมสมบูรณ์ 2) อำนาจและชนชั้นทางสังคม 3) ความกล้าหาญและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และ 4) ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวไทดำ

ลายผ้าชีนแต่ละลวดลายนั้นมีเรื่องเล่าที่สืบสานต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เมื่อชาวไทดำได้เปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่โลกภายนอกตามกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้มีการสร้างอัตลักษณ์ทางด้านการแต่งกายผ่านผ้าชีน และนำเรื่องเล่าเกี่ยวกับผ้าชีนมาสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ผ้าชีน

คำสำคัญ: ผ้าชีนไทดำ ผ้าชีนนางหาญ บ้านนาป่าหนาด การสื่อความหมายทางวัฒนธรรม

Abstract

This article aimed to study the cultural interpretation of Sin fabric pattern of Tai Dam people in Na Pa Nad Village, Khao Kaew Subdistrict, Chiangkhan District, Loei Province. The data was collected from documents and filed study by interviewing 5 members of the Female Weavers Group. The obtained data was analyzed and interpreted based on the concept of symbol and interpretation.

The study showed that the 2 types of Sin fabric patterns of Tai Dam people in Na Pa Nad village namely Taeng Mo pattern and Sin Nang Harn pattern were consisted of 5 patterns including Mi Lai Nak Kiow Kan, Mi Sai Rung, Kid Sai Rung, Kid Lai Tum, and Kid Lai Maeng Kam Bia (butterfly). For Sing Nang Harn pattern, it can be interpreted as 4 characteristics: 1) abundance, 2) power and social classes, 3) courage and gratitude for ancestors, and 4) solidarity of Tai Dam people.

For each of Sin Fabric patterns, there is a narrative told from generation to generation. When Tai Dam people opened community-based tourism to the outside world according to the trend of globalization, the identity of the dress was created through the Sin fabric, and the narratives about Sin fabric were brought to create value and add value to Sin fabric products.

Keywords: Tai Dam Sin fabric, Sin Nang Harn fabric, Na Pa Nad village, cultural interpretation

ความนำ

ไททรงดำ หรือ ลาวโซ่ง เป็นคำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ซึ่งเป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในเขตสิบสองจุไทยบริเวณลุ่มแม่น้ำดำและลุ่มแม่น้ำแดงในภาคเหนือของประเทศไทยตอนบน ที่เรียกกันว่าเมืองแง หรือเตียนเปียนฟูในปัจจุบัน อพยพผ่านมายังสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงถูกเรียกว่า ลาวโซ่งชนกลุ่มนี้ได้มีการอพยพเข้ามาในประเทศไทยหลายครั้งตั้งแต่ในสมัยกรุงธนบุรี และช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยนานกว่า 200 ปี แล้ว มีวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ มีความรู้ความชำนาญด้านการทอผ้าที่สวยงาม โดยเฉพาะเสื้อและผ้าชีน ถือเป็นผ้าพื้นเมืองที่

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

^{2,3} อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

แสดงถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ชัดเจน ชาวลาวโซ่ง หรือไทยทรงดำส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดเพชรบุรีและยังคงรักษาจารีตประเพณี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและพิธีกรรมต่างๆ อันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองไว้อย่างเคร่งครัด (สถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย, สืบค้นเมื่อ วันที่ 11 ตุลาคม 2565)

ส่วนประวัติชาวไทดำในพื้นที่จังหวัดเลยนั้น ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดเลยได้บันทึกถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ในอดีตชาวไทดำกลุ่มนี้ในระยะแรกถูกกวาดต้อนมาจนถึงกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้ตั้งหลักแหล่งที่บ้านหมี่คลองสนามแจง จังหวัดลพบุรี จนกระทั่ง 8 - 9 ปี ต่อมาเจ้าเมืองบริขันธ์มาทูลขอราษฎรกลับไปยังเมืองเชียงขวางตามเดิม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯก็ทรงยินยอมให้ชาวไทยดำอพยพกลับไปตามคำร้องขอ เมื่อเดินทางมาถึงเมืองหล่ม เจ้าเมืองบริขันธ์ปล่อยให้ชาวไทดำกลุ่มนี้อยู่ที่เมืองหล่มเนื่องจากช่วงนั้นลาวมีปัญหาในการเจรจากับฝรั่งเศส ด้วยเหตุนี้ไทยดำจึงตั้งหลักแหล่งอยู่บ้านห้วยปูน ตำบลน้ำค้อ อำเภอหล่มสัก นานประมาณ 16 ปี ต่อมาเมื่อชาวฝรั่งเศสได้มาขออนุญาตจากฝ่ายไทย เพื่อนำราษฎรที่ตกค้างกลับไปยังประเทศลาว ชาวไทยดำกลุ่มนี้จึงได้เดินทางกลับไปยังเชียงขวาง ครั้นไปถึงเมืองเชียงขวางแล้วพบว่าเชียงขวางไม่เหมาะสมที่จะตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ จึงชักชวนกันอพยพกลับมาตั้งเมืองหล่มสักตามเดิม โดยเดินทางข้ามน้ำโขงมาขึ้นฝั่งที่บ้านสงาว อำเภอปากชม จากนั้นเดินทางต่อมาบ้านปากปัด นาคคือ ท่าบม และได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านนาป่าหนาดเนื่องจากเห็นว่าทำเลดี และอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ โดยอพยพมาเมื่อปี 2448 จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 15 ครัวเรือนและให้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านนาป่าหนาด ตามชื่อต้นหนาดที่มีอยู่มากมายในบริเวณนั้น (ดรารัตน์ เมตตาริกานนท์ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2529: 126)

ชาวไทดำในพื้นที่จังหวัดเลย มีวัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อและประเพณี เช่นเดียวกับไทดำในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทย กล่าวคือชาวไทดำมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เช่น ภาษาพูด ประเพณี พิธีกรรม การแต่งกาย ซึ่งได้ส่งสมยิตถิปฏิบัติและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ได้แก่ ประเพณีการเลี้ยงผีเรือน (พิธีกรรมเสนเฮือน) เสนบ้าน (เลี้ยงผีบ้าน) เป็นต้น นอกจากนี้ชาวไทดำยังได้สืบทอดในด้านอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนการทอผ้าและการแต่งกาย ผู้หญิงชาวไทดำทุกคนจะถูกสอนให้รู้จักผ้าทอตั้งแต่เด็กโดยเรียนรู้จากแม่เพื่อนำมาเป็นเครื่องนุ่งห่มของทุกคนในครอบครัว เช่น การทอผ้าลายแดงโม การทอผ้าลายหมี่ การทอผ้าลายนางหาญ เป็นต้น (กร ไพศุณย์, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2565) ชาวไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมการเล่าเรื่อง ดังนั้นจะเห็นว่าการแต่งกายของชาวไทดำจะมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับกระดุมผีเสื้อและเมล็ดผักบุ้ง เรื่องเล่าเกี่ยวกับเกล้ามวยผมของแม่หญิง ตลอดจนเรื่องเล่าเกี่ยวกับลายผ้าชิ้นต่างๆ ซึ่งมีความน่าสนใจอย่างยิ่ง

เรื่องเล่าเกี่ยวกับลายผ้าชิ้นของชาวไทดำ มีลักษณะเป็นตำนานที่เล่าสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น มีนัยการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม ดังที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2550) ได้กล่าวไว้ว่า “วัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ ซึ่งจะต้องมีการวิเคราะห์และตีความการกระทำสัญลักษณ์นั้นๆ อันจะมีผลต่อความสัมพันธ์ของกลุ่มสถานภาพต่างๆ รวมทั้งระดับรูปแบบและค่านิยมทางสังคมที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตมนุษย์ แสดงให้เห็นว่าสัญลักษณ์เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม ดังนั้นกระบวนการทางสังคมหรือวัฒนธรรมหนึ่งๆ มักแสดงออกมาโดยผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ ” ดังนั้นเรื่องเล่าเกี่ยวกับลายผ้าชิ้นจึงเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายในด้านต่างๆ ซึ่งผู้เขียนบทความมีความสนใจที่จะศึกษาลายผ้าชิ้นของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด โดยกำหนดศึกษาผ้าชิ้น ผ้าชิ้นนางหาญ เก็บข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม วิเคราะห์และตีความข้อมูลโดยใช้คิดหลักคือ สัญลักษณ์และการสื่อความหมาย (Symbol and Interpretation) ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของลายผ้าชิ้นชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ขอบเขตของการศึกษา

1. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
2. แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ไตดำนาป่าหนาด เฮือนอ้าย เอ็ม บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

คำจำกัดความ

1. ผ้าชิ้นไทดำ หมายถึง ผ้าที่เย็บเป็นถุงสำหรับผู้หญิงชาวไทดำ โดยจะมีขนาดสั้นยาว และกว้างแคบต่างๆ กันไปขึ้นอยู่กับรูปร่างของผู้หญิงและวิธีการนุ่ง โครงสร้างผ้าชิ้น ของกลุ่มชนชาวไทดำ
2. ผ้าชิ้นนางหาญ หมายถึง เป็นผ้ามัดหมี่มีลวดลายที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำมาแต่โบราณ มีบทบาทกับวิถีชีวิตดั้งเดิมสืบทอดมาเพื่อเป็นเสื้อผ้าสวมใส่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ และฐานะของผู้สวมใส่ผ้าชิ้นลวดลายนางหาญ
3. บ้านนาป่าหนาด หมายถึง หมู่บ้านวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไทดำ ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
4. การสื่อความหมายทางวัฒนธรรม หมายถึง การจัดการมรดกทาง วัฒนธรรม เป็นกระบวนการหนึ่ง เหมือนการแปลและถ่ายทอด “ข้อความ” หรือ “สาร” ไปยังผู้รับสารทราบ มีรูปแบบการเล่าเรื่องจากการตีความเพื่ออธิบายหรือสื่อสารให้คนในสังคมเข้าใจ

ลายผ้าชิ้นนางหาญของชาวไทดำกับการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม

ชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด มีวัฒนธรรมการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำเป็นเอกลักษณ์ทั้งเสื้อผ้าสำหรับในชีวิตประจำวัน และเสื้อผ้าสำหรับใส่ในงานประเพณี หรืองานบุญต่างๆ ผู้หญิงชาวไทดำ มีความสามารถในการทอผ้าโดยในอดีตนั้นผู้หญิงจะต้องทอผ้าไว้ใช้เอง โดยเฉพาะผ้าชิ้น โดยปกติในชีวิตประจำวันจะนุ่งชิ้นแดงโม ซึ่งจะใช้นุ่งกันทุกคน ทุกโอกาส ไม่ว่าแต่งกายอยู่กับบ้าน แต่งกายไปงานสำคัญ แต่งกายไปทำงาน หรือเดินทางไกล ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งได้อย่างชัดเจนที่สุด ผ้าชิ้นของสตรีไทดำในประเทศไทยยังคงปรากฏให้เห็น มี 3 ชนิด ได้แก่ 1) ผ้าชิ้นลายแดงโม ทำมาจากผ้าฝ้ายย้อมคราม ทอสลัสีขาวหรือสีฟ้าอ่อน เป็นลายทางยาวลงมา มองคล้ายกับลายของเปลือกแดงโม เป็นผ้าชิ้นที่สตรีไทดำนำมาใช้สวมใส่ในทุกโอกาส (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2540) 2) ผ้าชิ้นตาหมี เป็นผ้าชิ้นที่ทอมาจากฝ้ายหรือไหมที่ย้อมให้มีสีจุดด่างสะดุดตา มีลวดลายที่พบ ได้แก่ ลายหอแก้ว ใช้ใส่ในงานโอกาสพิเศษเฉพาะสตรีไทดำกลุ่มสายตระกูลผู้ท้าว และ 3) ผ้าชิ้นนางหาญ เป็นผ้าชิ้นที่มีความพิเศษในเรื่องของลวดลาย และการทอที่ใช้ความประณีต เนื่องจากมี 5 ลวดลาย ได้แก่ หมีลายนาคเกวียน หมีลายนาคเกวียน หมีสายรุ้ง ขิดลายตุ้ม และ ขิดลายแมงก่าบี้ (ผีเสื้อ) และใช้ 2 เทคนิคการทอในผ้าผืนเดียว มีการทอและใช้ในกลุ่มไทดำสายตระกูลผู้ท้าว เขตบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย แห่งเดียวในประเทศไทยเท่านั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจที่ผ้าชิ้นนางหาญเป็นผ้าทอที่บรรพบุรุษชาวไทดำได้ประดิษฐ์และมีไทดำบางส่วนนำติดตัวมาจากเมืองแก่น แต่มีการทอผ้าชนิดนี้อยู่เฉพาะในกลุ่มไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย แต่เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย (กานต์ณัน สีสหมากสุก, 2565)

ภาพที่ 1 ผ้าชิ้น

(ภาพโดย: จีรพัฒน์ นาเทว, 8 ตุลาคม 2565)

ดังได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่า ผู้เขียนบทความจะนำลายมาศึกษาวิเคราะห์การสื่อความหมาย จำนวน 5 ลายคือ หมีลายนาคเกวียน หมีลายนาคเกวียน หมีสายรุ้ง ขิดลายตุ้ม และ ขิดลายแมงก่าบี้ (ผีเสื้อ) ซึ่งลายทั้ง 5 ลาย สามารถสื่อความหมายทางวัฒนธรรม 4 ด้าน ดังนี้

1. การสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ และความรุ่งเรือง

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีวิถีการทำมาหากินที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ตามสภาพแวดล้อมของบ้านนาป่าหนาด เป็นเรือกสวน ไร่ นา และตั้งหมู่บ้านใกล้ภูเขาคือภูแก้วและภูหวด ซึ่งชาวบ้านนาป่าหนาดเชื่อว่าเป็นที่อยู่อาศัยสิ่งเหนือธรรมชาติ (เจ้าภูแก้วและเจ้าภูหวด) ชาวบ้านได้อัญเชิญเป็นผีเจ้าบ้าน ชุมชนไทดำเชื่อว่าเจ้าภูแก้วภูหวดเป็นผู้ดลบันดาลให้พืชผลได้ผลผลิตที่ดี ตลอดจนอาหารการกินมีความอุดมสมบูรณ์และยังช่วยปกป้องคุ้มครองผู้ที่ไปทำมาหากินอยู่บนภูเขา (เพ็ญนิภา อินทรตระกูล, 2535: 63) จะเห็นได้ว่าชาวไทดำมีวิถีชีวิต การทำมาหากินที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ เช่น การประกอบอาชีพการเกษตร วัฒนธรรมอาหารที่นำผักมาเป็นเมนูสำคัญ ได้แก่ จูบผัก แก้วอด เป็นต้น

ในโลกทัศน์ของกลุ่มคนที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ใกล้ภูแก้ว และภูหวดนั้นเชื่อว่าเจ้าภูแก้ว ภูหวด เป็นนาค เช่น ชาวบ้านวังอาบช้างจะขึ้นไปทำพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าภูแก้วที่เข้าจำปาทุกๆ ปี เพื่อให้ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล เช่นเดียวกันกับชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดที่นับถือเจ้าภูแก้วในฐานะผู้ให้ความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นความเชื่อเรื่องนาค ถือเป็นพื้นฐานดั้งเดิมของชาวไทดำ ดังที่ประคอง นิมนานเหมินทร์ (2554: 21) ได้กล่าวว่านาคในความคิดความเชื่อของคนไทย - ไท นั้น มีลักษณะคล้ายงู แต่ตัวใหญ่กว่ามาก เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ มีสภาพกึ่งเทพกึ่งสัตว์ คนไทย - ไท เชื่อกันว่านาคมีความเกี่ยวข้องกับน้ำ และเชื่อว่าปริมาณน้ำฝนที่ตกในแต่ละปีมีความเกี่ยวข้องกับจำนวนนาคที่ให้น้ำ และมักเชื่อกันว่าในแม่น้ำใหญ่ เช่น แม่น้ำโขง หนองน้ำหรือทะเลสาบบางแห่งมีนาคอาศัยอยู่ ดังนั้นชาวไทดำจึงนำความเชื่อเรื่องนาคซึ่งผูกพันอยู่กับวิถีเกษตรที่พึ่งพิงแหล่งน้ำธรรมชาติประดิษฐ์เป็นลายผ้าที่ชื่อว่า “ลายนาคเกวียน” เป็นลายหนึ่งอยู่ในผ้าชิ้นนางหาญ ซึ่งอิสริยาภรณ์ ชัยกุลหลาบ และไทยโรจน์ พวงมณี (2556: 829) ได้ว่าลายนาคเกวียน มีลักษณะเป็นนาคสองแม่ลูกโดยตัวแม่

พาลูกออกมาเล่นน้ำให้ลูกเกาะบนหลังทำให้มนุษย์มีน้ำในการประกอบภารกิจตลอดปี มีพืชผลอุดมสมบูรณ์ ในขณะที่ “ลายนาค เกี่ยวกัน” หมายถึง พญานาคสองตัวลงมาเล่นน้ำที่เมืองมนุษย์ทำให้มีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์

โดยสรุปความเชื่อเรื่องนาคมีความหมายหลากหลาย หากแต่ “นาค” ในความหมายของชาวไทดำนั้น น่าจะหมายถึงความอุดมสมบูรณ์เพราะชาวไทดำมีวิถีชีวิตผูกพันกับการเกษตรและธรรมชาติ นอกจากนั้นความเชื่อเรื่องนาคยังมีความสอดคล้องกับมิติความหมายความอุดมสมบูรณ์ในแง่เพศภาวะซึ่งเชื่อมโยงกับการทอผ้า เพราะงานทอผ้าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการเป็นหญิงที่สมบูรณ์และเป็นแม่ศรีเรือนที่ดี ก่อนเข้าสู่อุดมการณ์หลักของมนุษย์ในสังคมที่ผูกพันกับสัญลักษณ์นาค ดังนั้นความหมายของ “นาค” ไม่เพียงแต่ในแง่ของการเกษตร หากแต่หมายถึง ความสมบูรณ์ของกุลสตรีอีกด้วย ดังจะพบว่าในนิทานของชาวไทดำมีเนื้อหาของนิทานที่เน้นการสั่งสอนลูกสาวให้เป็นแม่ศรีเรือน ดังเรื่อง “อีเอ้อยกับอีน้อง” ซึ่งเพชรตะบอง ไพศุณย์ (2551: 3) ได้กล่าวว่า ผู้หญิงไทดำทุกคนจะถูกสอนให้รู้จักทอผ้าตั้งแต่เด็ก โดยการเลี้ยงไหม การสาวไหม การทอผ้าด้วยลวดลายต่างๆ บนผืนผ้าและวิธีการทอผ้าตั้งแต่การปลูกฝ้าย การปั่นฝ้าย การทอด้วยกี่และการตัดเย็บ โดยเรียนรู้จากแม่เพื่อนำมาเป็นเครื่องนุ่งห่มของทุกคนในครอบครัว

จากการที่โลกทัศน์ของชาวไทดำมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ดังนั้นลายผ้าอื่นๆ อย่าง “ลายแมงก่าบี้” หมายถึงสัญญาณเตือนก่อนฝนจะตก ทั้งนี้ฝนจะตกมากหรือน้อยผีเสื้อจะบินออกมาส่งสัญญาณ และชาวไทดำเชื่อว่าเป็นสัตว์ที่อยู่ระหว่างฟ้ากับดินหรืออีกนัยหนึ่งคือมนุษย์กับสวรรค์ ส่วนลายผ้าชิ้นลายรุ่งหรือลายปราสาท

(ภคพล รอบคอบ, 2563: 79) โดยธรรมชาติสายรุ้งจะเกิดขึ้นหลังจากฝนตกแล้ว สายรุ้งมีความสวยงาม ชาวไทดำเชื่อว่า สายรุ้ง หรือ ร้อยยอดปราสาท จึงหมายถึง ความสดใส ความสว่างไสวของการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะอยู่ในสภาพป่าแยะแคไหน ไทดำก็สามารถฟื้นคืนและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างรุ่งเรืองเช่นเดียวกับสายรุ้ง จากความหมายของลายแมงก่าบี้ และลายรุ่ง จึงมีความหมายที่เชื่อมโยงธรรมชาติที่สอดคล้องกับฟ้าฝนและความอุดมสมบูรณ์

ลายผ้าชิ้น “ลายนาคเกี่ยวกัน” ลายแมงก่าบี้ และลายรุ่ง เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ และโลกทัศน์ของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดที่มีความเชื่อในเรื่องนาค เช่นเดียวกับชาติพันธุ์อื่นในสังคมจังหวัดเลย

2. การสื่อความหมายถึงอำนาจและชนชั้นทางสังคม

โดยปกติแล้วหญิงชาวไทดำ จะนุ่งผ้าชิ้นสีดำลายแดงโมในชีวิตประจำวัน หากแต่เมื่อถึงวันสำคัญหญิงชาวไทดำจะสวมชิ้นลายนางหาญเพราะถือว่าชิ้นนางหาญเป็นผ้าชิ้นที่สวยงาม ภูมิฐานะร่ำรวย ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว สังคมไทดำมีความเชื่อในเรื่องของสายตระกูล เชื่อว่าผู้ที่จะเป็นผู้ปกครองของไทดำคือผู้ที่มาจากตระกูลสิงลือก้าหรือสิงลือ แม้ว่าปัจจุบันนี้ความเชื่อเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว แต่ยังมีสัญลักษณ์ร่องรอยการของแบ่งชนชั้นทางสังคมคือ เมื่อถึงช่วงเวลาของการประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีเสนเอือน พิธีปาดตงแล้ว ตระกูลใหญ่ อย่างตระกูลสิงลือ จะทำพิธีก่อนตระกูลอื่นๆ ในชุมชน นั่นคือร่องรอยของชนชั้นที่ยังถูกนำเสนอในรูปแบบสัญลักษณ์

ส่วนการสื่อความหมายในเชิงชนชั้น ผ่านผ้าชิ้นนั้นเชื่อว่า “ชิ้นนางหาญ” เป็นผ้าชิ้นสำหรับผู้หญิงในตระกูลชั้นสูง ตำนานจากเมืองขอลลา ประเทศเวียดนามได้กล่าวถึงตำนานชิ้นนางหาญว่า “ผู้หญิงชาวไทดำ ชาวเมืองฐาน (เมืองเถียน ประเทศเวียดนาม) ชื่อนางหุ่ง เป็นผู้นำในการขับไล่ “พวกหนาน”(คนจีน) หลังจากชนะสงครามกอบกู้บ้านเมืองได้แล้ว เมื่อเสร็จจากศึกสงครามก็เป็นแม่บ้านทอผ้า ดูแลครอบครัว และได้ทอผ้าถวายพระราชินีของชาวไทดำ ซึ่งราชินีชาวไทดำ ได้เปลี่ยนชื่อจากนางหุ่ง เป็น “นางหาญ” เพื่อเป็นการยกย่องที่สามารถนำกองทัพรบชนะข้าศึกได้ ผ้าชิ้นที่ทอโดยนางหุ่งจึงถูกเรียกตามชื่อใหม่ว่า “ชิ้นนางหาญ” (ภคพล รอบคอบ, 2563: 77) ส่วนเรื่องเล่าในชุมชนไทดำกล่าวว่า “ชิ้นนางหาญ หรือ ผ้านางหาญ” เริ่มมีขึ้นตั้งแต่สมัยใดยังไม่ทราบได้ แต่ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดได้นำมาจากเมืองเถียนหรือเมืองเถียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม สมัยอพยพมาลาว กล่าวกันว่า “ผ้านางหาญ” เป็นผ้าถุงของภรรยาเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่งทอขึ้น” เพื่อใส่ให้แตกต่างจากผ้าถุงไทดำทั่วไป เป็นเครื่องแต่งกายของชนชั้นเจ้านายฝ่ายหญิง บุคคลทั่วไปไม่สามารถนำมาสวมใส่ได้ จะไม่นำมานุ่ง เพราะทอถวายเจ้าชนชั้นสูง เช่น ราชินี และเชื้อพระวงศ์เท่านั้น (สำลาน กรมทอง, สัมภาษณ์, 2565)

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผ้าชิ้นนางหาญนั้นมียะถึงชนชั้นทางสังคมชั้น ผู้เขียนเห็นว่าผ้าชิ้นนางหาญเป็นผ้าถุงที่มีลวดลายงดงาม ทอยาก และใช้ความประณีตดังนั้นหากมองในมิติอำนาจแบบทุนนิยมจะเห็นว่าคนที่มีฐานะหรือคนชั้นสูงจึงจะสามารถเป็นเจ้าของที่หรือสามารถสวมใส่ได้ และหากมองในมิติอำนาจทางสังคมไทดำ จะเห็นว่าชาวไทดำมีความเชื่อในเรื่องของชนชั้นปกครองและผู้ถูกปกครอง ผู้ที่สามารถสวมผ้าชิ้นนางหาญได้คือคนชั้นสูงหรือชนชั้นปกครอง ดังนั้นนัยยะของการสวมผ้าชิ้นนางหาญจึงเป็นวาทกรรมของผู้อำนาจไม่ว่าจะเป็นอำนาจทางเศรษฐกิจหรืออำนาจทางการเมือง

นอกจากวาทกรรมดังกล่าวแล้ว เรื่องเล่าเกี่ยวกับผ้าชิ้นนางหาญของกลุ่มชาวไทดำ บ้านน้ำกุ่ม สปป.ลาว พบว่า แฝงนัยยะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาผีของชาวไทดำ ดังเรื่องเล่าที่ว่า ในอดีตกาลครั้งหนึ่งขณะที่หมอเสนาทำพิธีเสนตามไปตามเอาขวัญคนป่วย ให้คืนมาสู่ร่างกายให้ผู้ป่วยนั้น ปรากฏว่าค้นหาอย่างไรก็ไม่พบ และทราบว่าหลวงพ่อดำพระสงฆ์รูปหนึ่งเอาขวัญของ

คนป่วยนั้นไปซ่อนในกลอง แล้วพระสงฆ์เอวาวงไว้ที่ตักของตน หมอเส้นทำการขอร้องโดยใช้ผืนดอกจากพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็ไม่ให้ และต่อสู้อยู่โดยใช้ผืนนตร์สู้กับพระสงฆ์ไม่ได้ ขอคืนพระสงฆ์ก็ไม่ยอมให้คืน นางหาญซึ่งเป็นหญิงสาวที่สวयงามฉลาดหลักแหลมจึงเข้ามาช่วยหมอเสน โดยเอาชิ้นของตนผูกปลายไม้ (ทำเป็นเหมือนผืนธง) แล้วนำไปกวัดแกว่งที่ศีรษะของพระสงฆ์รูปนั้น พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้อยู่ศีลกลัวอาบัติ หรือทำผิดเพราะผ้าชิ้นจะปกคลุมศีรษะของตน จึงค่อยๆ ถอยหนีออกไป และทิ้งกลองขว้างไว้ ผืนดจึงเอากลองนั้นกลับมาได้ ทำให้ผู้ป่วยหายเจ็บป่วย ซึ่งจะพบในการประกอบพิธีเสนทุกครั้ง หมอเสนจะนำผ้าชิ้นนางหาญมาใส่พาน เรียกว่าป้านชิ้น เมื่อถึงคราวจะใช้ชิ้นนางหาญปราบมารร้ายทั้งหลาย ก็จะใช้คำบอกกล่าว (ความตามป้านชิ้น) ดังนี้ “แม่นางหาญแกว่งควยป้อนชิ้น แก่นแต่ตบั้นไปก่อนอ่อนต้างเนื้อ” (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2551: 200)

จากเรื่องเล่าดังกล่าวแสดงนัยของความขัดแย้งระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาผีของชาวไทดำ โดยผ้าชิ้นนางหาญมีนัยยะของความเรื่องผีและเป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิงซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามกับพระสงฆ์ในทางพุทธศาสนา ถือได้ว่า ผ้าชิ้นนางหาญ สื่อนัยถึงอำนาจทางศาสนา และชนชั้นทางสังคมดังกล่าวข้างต้น

3. การสื่อความหมายถึงความกล้าหาญ และความมกตัญญูต่อบรรพบุรุษ

เรื่องเล่าของผ้าชิ้นนางหาญมีหลากหลายมิติ ส่วนเรื่องเล่าเกี่ยวกับผ้าชิ้นนางหาญต่อไปนี้มีนัยถึงวีรสตรีหรือความกล้าหาญ ตลอดจนความมกตัญญูที่มีต่อผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ ตามตำนานที่ว่า มีพี่น้องที่เป็นหญิงชาวไทดำ 3 คน คนแรกเป็นผู้คิดค้นการมัดลายและทำการทอผ้าชิ้นนางหาญ แต่ทอยังไม่ทันแล้วเสร็จก็เสียชีวิตลงโดยไม่ทราบสาเหตุ หญิงคนที่สองจึงได้ทอผ้าชิ้นนางหาญต่อจากพี่สาวคนแรก ในระหว่างทอก็เสียชีวิตตามกันไปเป็นคนที่สอง ต่อมาหญิงคนที่สามก็จะทอผ้าชิ้นลายนางหาญต่อจึงได้บอกกล่าวผีเรือนว่า “หากทอชิ้นผืนนี้สำเร็จ เมื่อมีการเสนเหือนจะนำผ้าที่ทอได้ผืนแรกนี้ใส่สำหรับไหว้ผีเรือนก่อน” แล้วหญิงคนที่สามจึงสามารถทอผ้าชิ้นนางหาญผืนดังกล่าวได้สำเร็จ และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาชาวไทดำจึงนิยมใช้ชิ้นนางหาญประกอบในพิธีกรรมการเสนเหือนมาจนถึงปัจจุบัน ในสมัยก่อนชิ้นนางหาญจะใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น เลี้ยงบ้านหล่อเหือน เสนเหือนไล่ในพานแม่บ้านนาง หรือแม่ในอดีตชาติ (สำลาน กลมทอง, สัมภาษณ์, 2565)

จากเรื่องเล่าดังกล่าวได้แสดงนัยให้เห็นว่า ผ้าชิ้นนางหาญ เป็นสัญลักษณ์ของสตรีที่มีความกล้าหาญ และมีความมกตัญญูต่อผีเรือน หรือ บรรพบุรุษ การให้สัญญาต่อผีเรือนว่า “หากทอสำเร็จจะนำผ้าทอมาไหว้ผีเรือนด้วย” แล้วส่งผลให้หญิงคนที่ 3 มีชีวิตยืนยาวและทอผ้าได้สำเร็จเพราะความมกตัญญูนั่นเอง ผู้เขียนคิดว่าเรื่องเล่าดังกล่าวได้ปลูกฝังทางสังคมให้หญิงชาวไทดำมีความกล้าหาญ และมีความมกตัญญูต่อผีเรือนนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับทางลักษณะทางสังคมของชาวไทดำที่มีความเชื่อในผีบรรพบุรุษหรือมีความกตัญญูบรรพชน ผ่านพิธีกรรมเสนเหือน พิธีปาดตง นั่นเอง

4. สื่อความหมายถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวไทดำ (ลายขีดตุ้ม)

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดได้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย 2 ครั้ง ครั้งแรกเข้ามาประมาณ 2423 สมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงที่เกิดสงครามฮ่อ และครั้งที่ 2 เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2450 ไทดำบ้านนาป่าหนาดอพยพเข้ามาในประเทศไทย ครั้งแรกได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ทุ่งสนามแจง จังหวัดลพบุรี ประมาณ 8 ปี เมื่อเหตุการณ์สงบในปี 2430 รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาตให้ไทดำเดินทางไปในดินแดนของตนที่สิบสองจุไท โดยให้ไปกับฝรั่งเศสได้ตามความสมัครใจ ไทดำกลุ่มนี้อาจจะไม่สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสังคม และวัฒนธรรมของคนไทยในประเทศไทย ทำให้ไม่มีความสุขในพื้นที่ใหม่ที่มีสิ่งแวดล้อมใหม่ ทั้งสภาพอากาศ สภาพภูมิประเทศ โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่อยากกลับบ้านเดิมของตนมาก (กร ไพศุณย์, สัมภาษณ์ 13 เมษายน 2551) จากประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวไทดำที่บ้านนาป่าหนาด จะเห็นว่าชาวไทดำคือผู้พลัดถิ่นเข้ามาอยู่ในพื้นที่ใหม่นั้นคือเข้ามาอยู่เชียงคานเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว ชาวไทยดำจึงต้องมีการปรับตัวอยู่ในสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมของชาวไทยเลย และไทใต้ จากเรื่องเล่าความทรงจำพบว่า “ในระยะแรกที่ตั้งหมู่บ้านนาป่าหนาดจะไม่ให้คนนอกหมู่บ้านเข้ามาในหมู่บ้านของตนโดยเด็ดขาด และไม่ยอมให้บุตรของตนออกไปนอกบ้าน เข้าทำนองที่ว่า “คนในบ่ให้ออก คนนอกบ่ให้เข้า” ไม่ให้ลูกหลานของตนแต่งงานกับคนนอกหมู่บ้านอย่างเด็ดขาด” (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2551: 71) ทั้งนี้เพื่อต้องการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทดำ และเป็นการหลอมรวมคนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันให้เป็นปึกแผ่นบนพื้นที่ใหม่ ซึ่งการรวมคนไทดำในพื้นที่ใหม่นี้ พยุงพร ศรีจันทร์ และคณะ (2562: 49) ได้กล่าวว่า ชาวไทยดำได้ใช้ความเชื่อและพิธีกรรมในเรื่องผีเจ้าบ้านเป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจของชาวไทดำ ดังความว่า “ด้วยสำนึกของความเป็นคนพลัดถิ่นสำนึกในประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ส่งผลให้ไทดำให้ความสำคัญกับพิธีกรรมเลี้ยงหลเจ้าบ้าน จะเห็นว่าผู้คนทั้งหมู่บ้านจะหยุดทำงาน แล้วมาร่วมพิธีกรรมการเลี้ยงผี”

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นวัฒนธรรมของชาวไทดำนั้นมีความรักในพวกพ้องและต้องการรักษาอัตลักษณ์ของตนด้วยเพราะเป็นคนพลัดถิ่น ดังนั้นในโลกทัศน์ของชาวไทดำจึงแฝงฝังไว้ด้วยความรักในชาติพันธุ์ แล้วถ่ายทอดลายผ้าชิ้นที่ชื่อว่า “ลายขีดตุ้ม” ด้วยต้องการสื่อความหมายว่า “ลายขีดตุ้ม เป็นลายขีดที่ทออยู่บนผืนผ้าชิ้นนางหาญสื่อให้เห็นถึงความรักใคร่กลมเกลียวของพี่น้องไทดำ หรือพี่น้องชาวไททรงดำ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็รักสามัคคีกลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังที่เพชรตะบอง ไพศุณย์ (2565: สัมภาษณ์) ให้สัมภาษณ์ว่า ลายขีดตุ้มที่ทออยู่บนผืนผ้าชิ้นนางหาญมาจากงาน “ตุ้มโฮม พี่น้องไทดำ หรือ

ตุ้มโฮมปิ่นโต” มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พี่น้องไทดำบ้านนาป่าหนาด และพี่น้องไทดำในอื่นๆ มาร่วมพบปะสังสรรค์กัน เพื่อถามข่าวสาร ข้อมูลแลกเปลี่ยน เติมเต็มข้อมูลด้านวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน งานตุ้มโฮม ปิ่นโตไทดำ หรือ ตุ้มโฮมปิ่นโต สื่อให้เห็นว่า ชาวไทดำจะอยู่ที่ไหนในเขตประเทศไทย หรือเขตประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อถึงคราวจัดงานนี้ขึ้นก็จะมารวมกลุ่มกัน สื่อให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพี่น้องชาวไทดำ

โดยสรุป ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งซึ่งมีวัฒนธรรมการเล่าเรื่องโดยเฉพาะผ้าขึ้นชาวไทดำมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับผ้าขึ้นนางหาญ ตลอดจนเรื่องเล่าเกี่ยวกับลวดลายต่างๆ เมื่อโลกเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ จังหวัดเลยได้เปิดรับการท่องเที่ยว ส่งผลให้ชาติพันธุ์ไทดำได้เปิดวัฒนธรรมของตนสู่โลกภายนอก ทำให้ผู้คนเข้ามาศึกษาค้นคว้าและท่องเที่ยว ชาวไทดำได้นำเรื่องเล่าซึ่งเป็นข้อมูลคติชนวิทยาประเภทหนึ่งมาสร้างมูลค่าและคุณค่าเพิ่ม สร้างผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวโดยเฉพาะผ้าทอ จำพวกผ้าขึ้น ทำให้สินค้ามีความหมาย และกลายเป็นสินค้าที่มีราคา เป็นที่สนใจจับจองแก่นักท่องเที่ยว และผู้คนทั่วไป

ลักษณะลวดลายของผ้าขึ้นนางหาญ

ลวดลายผ้าขึ้นนางหาญส่วนใหญ่มีความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค และศาสนา มีรูปร่างสามเหลี่ยมมีกรอบล้อมรอบทั้ง ภายนอก และภายใน สำหรับส่วนประกอบและลวดลายหลักของผ้าขึ้นนางหาญประกอบด้วย ลายหมี 3 ลาย ลายขีด 2 ลาย (สำลาน กรมทอง, 2560) ดังแสดงในภาพดังต่อไปนี้

1. ลายหมีนาคเดียวกัน หมายถึง พญานาคสองตัวลงมาเล่นน้ำที่เมืองมนุษย์ทำให้น้ำทำอุดมสมบูรณ์

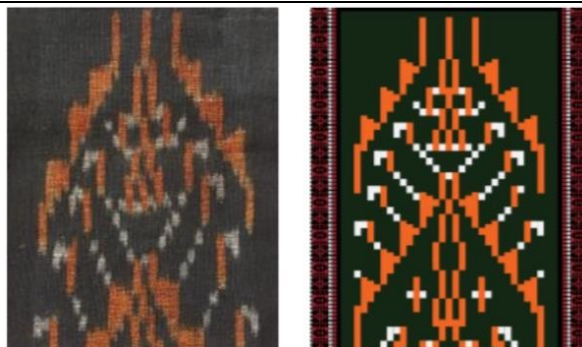
ภาพโดย: อิสริยาภรณ์ ชัยกุลหลาบ

2. ลายหมีนาคเกาเขกัน หมายถึง นาคสองแม่ลูกโดยตัวแม่พาลูกออกมาเล่นน้ำให้ลูกเกาเขบนหลังทำให้นมนุษย์มีน้ำในการประกอบกิจการเกษตรตลอดปี มีพืชผลอุดมสมบูรณ์

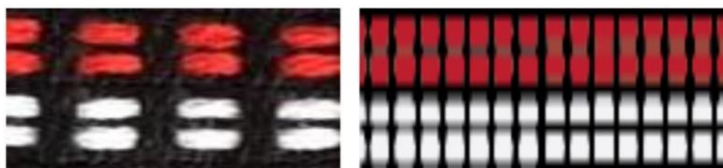
ภาพโดย: อิสริยาภรณ์ ชัยกุลหลาบ

3. หมีลายรุ้ง หรือ หมีลายช้อยอดปราสาท หมายถึง ความสดใส สว่างไสวของการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะอยู่ในสภาพ ย่ำแย่ขนาดไหนก็สามารถฟื้นคืน และดำรงอยู่ได้อย่างรุ่งเรือง

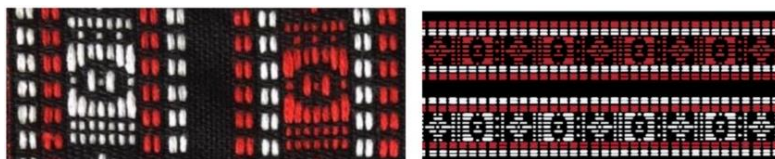
ภาพโดย: อสิริยาภรณ์ ชัยกุลหลาบ

4. ขิดลายตุ้ม หมายถึง ความรักใคร่กลมเกลียวของพี่น้องไทดำ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็รักสามัคคีกลมเกลียวกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ภาพโดย: อสิริยาภรณ์ ชัยกุลหลาบ

5. ขิดลายผีเสื้อ หรือตัวบี หมายถึง สัญญาณเตือนก่อนฝนจะตก จะตกมากน้อยผีเสื้อจะบินออกมาส่งสัญญาณและชาวไทดำ เชื่อว่าเป็นสัตว์ที่อยู่ระหว่างฟ้ากับดินหรืออีกนัยหนึ่งคือสวรรค์กับเมืองมนุษย์

ภาพโดย: อสิริยาภรณ์ ชัยกุลหลาบ

บทสรุป

ชาวไทดำในพื้นที่จังหวัดเลย มีวัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อและประเพณี เช่นเดียวกับไทดำในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทย กล่าวคือชาวไทดำมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เช่น ภาษาพูด ประเพณี พิธีกรรม การแต่งกาย ซึ่งได้ส่งสมยืตถือปฏิบัติและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ได้แก่ ประเพณีการเลี้ยงผีเรือน (พิธีกรรมเสนเฮือน) เสนบ้าน (เลี้ยงผีบ้าน) เป็นต้น นอกจากนั้นชาวไทดำยังได้สืบทอดในด้านอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนการทอผ้าและการแต่งกาย ผู้หญิงชาวไทดำทุกคนจะถูกสอนให้รู้จักผ้าทอตั้งแต่เด็กโดยเรียนรู้จากแม่เพื่อนำมาเป็นเครื่องนุ่งห่มของทุกคนในครอบครัว เช่น การทอผ้าลายแตงโม การทอผ้าลายหมี่ การทอผ้าลายนางหาญ เป็นต้น ผ้าชิ้นลายนางหาญของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีลวดลายสำคัญ และโดดเด่น 5 ลาย ได้แก่ หมี่ลายนาคเกี้ยวกัน หมี่ลายนาคเกาะกัน หมี่สายรุ้ง ขิดลายตุ้ม และ ขิดลายแมงก่าเปี้ยว (ผีเสื้อ) ลายผ้างดังกล่าวนี้ สื่อความหมายทางวัฒนธรรม 4 ด้าน คือ 1. การสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ และความรุ่งเรือง 2. การสื่อความหมายถึงอำนาจและชนชั้นทางสังคม 3. การสื่อความหมายถึงความกล้าหาญ และความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ 4. สื่อความหมายถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวไทดำ (ลายขิดตุ้ม) ซึ่งการสื่อความหมายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของชาวไทดำมีต่อธรรมชาติ ผู้คนในสังคม และสิ่งเหนือธรรมชาติ ในลักษณะการผสมผสาน แล้วต่อยอดผ่านศิลปะลายผ้าได้อย่างกลมกลืน และงดงาม

เอกสารอ้างอิง

- กานต์ฉิริน สีหามาสกุล. (2565). สุนทรียะในลวดลายผ้าชิ้นนางหาญของไทยดำในเขตบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. กร ไผศุณย์. (1 ตุลาคม 2565). สัมภาษณ์.
- ดรรชนี เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2529). การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองสังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน: กรณีศึกษาหมู่บ้านนาป่าหนาด. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2550). กาลครั้งหนึ่ง ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พยุพ ศรีจันทร์ทวงษ์ และคณะ. (2562) เรื่องเล่าภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ. เลย: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- เพชรตะบอง ไผศุณย์. (2553). การปรับตัวทางวัฒนธรรมของไทยดำในกระแสการเปลี่ยนแปลง: กรณีศึกษาเปรียบเทียบไทดำในประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาอุทศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- เพ็ญนิภา อินทรตระกูล. (2535). การนับถือผีของชาวไทยดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ภคพล รอบคอบ. (2563). การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาและการสืบสานการทอผ้าพื้นเมืองของชุมชน บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. สถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย./ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์./ออนไลน์. 2541:
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2540). สถานภาพการศึกษาภาษาตระกูลไทตามแนวภาษาศาสตร์เชิงประวัติ: การจำแนกภาษาและ ตระกูลภาษาต่างๆ. วารสารภาษาและวัฒนธรรม, 16(2), 21 - 33.
- อิสริยาภรณ์ ชัยกุลลาบ และไทยโรจน์ พวงมณี. (2561). การวิเคราะห์ผ้าชิ้นลายนางหาญของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 56. กรุงเทพฯ: หน้า 827-833.

โลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด
ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

Worldviews Appearing in Folktales of Tai Dam People in Na Pa Nad Village,
Khao Kaew Sub-District, Chiankhan District, Loei Province

กัญญาวิรุ หินเมืองเก่า¹ พรสวรรค์ ศิริกัญจนารณ² สุรัชชกุล นุ่นภูบาล³

E-mail: kunyawee12052@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องโลกทัศน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์โลกทัศน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยการเก็บข้อมูลเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดที่เกี่ยวกับโลกทัศน์

ผลการศึกษา พบว่า วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด มีทั้งหมด 49 เรื่อง แบ่งออกเป็น 8 ประเภท ได้แก่ นิทานอธิบายเหตุ นิทานมหัศจรรย์ นิทานชีวิต นิทานคติ นิทานมุขตลก นิทานสัตว์ นิทานประจักษ์ นิทานเรื่องผี และโลกทัศน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านมี 6 ประเภท คือ 1) โลกทัศน์เรื่องอำนาจ 2) โลกทัศน์เรื่องการสอนลูก 3) โลกทัศน์เรื่องคติสอนใจ 4) โลกทัศน์เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ 5) โลกทัศน์เรื่องของความเชื่อ และ 6) โลกทัศน์เรื่องธรรมชาติ ซึ่งโลกทัศน์เหล่านี้ส่งผลต่ออัตลักษณ์ วิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

คำสำคัญ: โลกทัศน์ นิทานพื้นบ้าน ชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด

Abstract

The article entitled “Worldviews appearing in Folktales of Tai Dam People in Na Pa Nad Village, Khao Kaew Sub-District, Chiangkhan District, Loei Province” aimed to analyze the worldview appearing in the folklore literature of the Tai Dam people in Na Pa Nad village, Khao Kaew Sub-district, Chiangkhan District, Loei Province by collecting the data from documentary and interviewing in the field study. The data was analyzed by implementing the concepts related to worldviews.

The results were as follows.

Folklore literatures of Tai Dam people in Na Pa Nad village consisted of 49 stories, and they were divided into 8 categories, namely; wonder tales, life tales, fables, funny tales, animal tales, legends, and ghost story. There were six types of worldviews in folktale literature: 1) worldview in power, 2) worldview in teaching children, 3) worldview in morality, 4) worldview in ethnic groups, 5) worldview in beliefs, and 6) worldview in nature. These worldviews affected the identity and the way of life of Tai Dam people of Na Pa Nad village, Khao Kaew Sub-district, Chiangkhan District, Loei Province.

Keywords: worldview, folktales, Tai Dam people, Na Pa Nad village

ความนำ

การศึกษาโลกทัศน์ของนิทานพื้นบ้านไทดำ บ้านนาป่าหนาด เป็นการนำเสนอเนื้อหาในด้านโลกทัศน์ อันหมายถึง ทรรศนะในการมองโลกและสังคมของบุคคล เป็นภาพของโลกหรือสังคมที่บุคคลรับรู้โดยผ่านกระบวนการ และระบบวิธีคิดในการประเมินคุณค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีพื้นฐานอันหล่อหลอมจากวัฒนธรรมแวดล้อมในสังคมที่บุคคลนั้นเติบโตมาอันได้แก่ ทรรศนะ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยม ทั้งของบุคคลและของสังคมนั้นๆ โลกทัศน์จึงเป็นตัวกำหนดทิศทางชีวิตของแต่ละคน อีกทั้งเป็นตัวกำหนดทิศทางสังคมของมนุษย์ด้วย การศึกษาโลกทัศน์จึงเป็นการศึกษาทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิดของคนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันหล่อหลอมจากความรู้และประสบการณ์โดยส่วนตัวและสิ่งแวดล้อมจากวัฒนธรรมที่ส่งสมสืบทอดจากยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การศึกษาโลกทัศน์เป็นการพยายามทำความเข้าใจว่ากลุ่มคนที่เรากำลังศึกษาอยู่นั้นมองสังคมและโลกรอบๆ ตัวเขาอย่างไร (สุภาพร คงศิริรัตน์, 2553: 13)

¹ นักศึกษาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

^{2,3} อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

อนึ่ง การศึกษานิทานพื้นบ้านจะช่วยให้เข้าใจความคิดหรือโลกทัศน์ของคนในสังคมนั้นๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะโลกทัศน์กับวรรณกรรมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน จะเห็นได้ว่าหากมีการศึกษาโลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย นอกจากจะเป็นการรวบรวมนิทานพื้นบ้านไว้แล้วยังเป็นเครื่องมือที่จะทำให้เราเข้าใจว่าชาวไทดำมองโลกรอบตัวเขาอย่างไร ในทางตรงกันข้ามหากไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเก็บไว้ และนำนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำมาศึกษาในแง่มุมต่างๆ จะเป็นการสูญเสียข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งไปอย่างน่าเสียดาย

ชาวไทดำ เป็นชนชาติไต หรือไท เป็นกลุ่มคนไทยกลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานดินแดนอยู่แคว้นสิบสองจุไทย หรือที่เรียกว่าอาณาจักรสิบสองจุไทย ดินแดนนี้ปัจจุบันอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนามภายใต้การปกครองของประเทศสังคมนิยมเวียดนาม ดินแดนสิบสองจุไทยในอดีตมักมีศึกสงครามอยู่เนืองๆ ไทดำจึงอพยพออกจากดินแดนนี้หลายครั้ง อันเนื่องจากหลบหนีภัยสงครามหลายครั้งนี้จึงกระจายไปยังประเทศต่างๆ ทั้งไทย เวียดนาม สปป.ลาว (เพชรตะบอง ไพศุนย์, 2563: 1) ส่วนไทดำที่อยู่ในพื้นที่ประเทศไทย โดยเฉพาะหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลยนั้น เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำเพียงแห่งเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในอดีตชาวไทดำกลุ่มนี้ในระยะแรกถูกกวาดต้อนมาถึงกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งหลักแหล่งที่บ้านหมื่นคลองสนามแจง จังหวัดลพบุรี จนกระทั่ง 8-9 ปี ต่อมาเจ้าเมืองบริขันธ์มณฑลอุบลราชธานีกลับไปเมืองเชียงขวางตามเดิม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ทรงยินยอมให้ชาวไทยด้าอพยพกลับไปตามคำร้องขอ เมื่อเดินทางมาถึงเมืองหล่ม เจ้าเมืองบริขันธ์ปล่อยให้ชาวไทดำกลุ่มนี้อยู่ที่เมืองหล่มเนื่องจากช่วงนั้นลาวมีปัญหาในการเจรจากับฝรั่งเศส ด้วยเหตุนี้ไทยดำจึงตั้งหลักแหล่งอยู่บ้านห้วยปูน ตำบลน้ำค้อ อำเภอลำสนธิ นานประมาณ 16 ปี ต่อมาเมื่อชาวฝรั่งเศสได้มาขออนุญาตจากฝ่ายไทย เพื่อนำราษฎรที่ตกค้างกลับไปยังประเทศลาว ชาวไทยด้ากลุ่มนี้จึงได้เดินทางกลับไปยังเชียงขวาง ครั้นไปถึงเมืองเชียงขวางแล้วพบว่าเชียงขวางไม่เหมาะสมที่จะตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ จึงชักชวนกันอพยพกลับมาตั้งเมืองหล่มลำค้อมตามเดิม โดยเดินทางข้ามน้ำโขงมาขึ้นฝั่งที่บ้านสงวาม อำเภอปากชม จากนั้นเดินทางต่อมาบ้านปากปัด น้ำค้อ ท่าบม และได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านนาป่าหนาดเนื่องจากเห็นว่าทำเลดี และอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ โดยอพยพมาเมื่อปี 2448 จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 15 ครัวเรือน และให้ชื่อหมู่บ้านว่าบ้านนาป่าหนาด ตามชื่อต้นหนาดที่มีอยู่มากมายในบริเวณนั้น

ชาวไทดำเป็นกลุ่มชนที่มีความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตน และสามารถสร้างพื้นที่ทางสังคมของตนให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ความเชื่อ ประเพณี การแต่งกาย ภาษา บางอย่างก็ยังคงอยู่ รวมไปถึงนิทานพื้นบ้านไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว จังหวัดเลย สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และเล่าขานต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น (สาริศา สุขคง, 2555: 114) ซึ่งสาริศา สุขคง ได้รวบรวม และจัดประเภทนิทานพื้นบ้านชาวไทดำไว้ 8 ประเภท ได้แก่ 1. นิทานอธิบายเหตุ 2. นิทานมหัศจรรย์ 3. นิทานชีวิต 4. นิทานคติ 5. นิทานมุขตลก 6. นิทานสัตว์ 7. นิทานประจักษ์ 8. นิทานเรื่องผี ผู้เขียนบทความได้นำมาเป็นข้อมูลในการศึกษา และคาดว่าผลการศึกษจะทำให้ทราบว่าชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีโลกทัศน์ต่อคน ธรรมชาติ และบริบททางสังคมอย่างไร

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์โลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย

ขอบเขตของการศึกษา

การดำเนินการศึกษานี้ได้ศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย ซึ่งสาริศา สุขคง (2555) ได้เก็บรวบรวมไว้ จำนวน 49 เรื่อง และลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ทฤษฎีโลกทัศน์ (Worldview)

คำจำกัดความ

1. โลกทัศน์ (Worldviews) หมายถึง ทศนะในการมองโลกเป็นภาพของโลกหรือสังคมที่บุคคลรับรู้โดยผ่านกระบวนการระบบวิถีคิดในการประเมินคุณค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีพื้นฐานอันหล่อหลอมจากวัฒนธรรมแวดล้อมในสังคมที่บุคคลนั้นเติบโตมา ได้แก่ ทศนะ, ความคิด, ความเชื่อ, และค่านิยม ทั้งของบุคคลและของสังคมนั้นๆ โลกทัศน์จึงเป็นตัวกำหนดทิศทางชีวิตของแต่ละคน อีกทั้งเป็นตัวกำหนดทิศทางสังคมของมนุษย์ด้วย

2. นิทานพื้นบ้าน หมายถึง นิทานที่เล่าอยู่ในกลุ่มของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด เป็นการเล่าสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต เป็นเรื่องเล่าที่มนุษย์ผูกเรื่องขึ้นด้วยภูมิปัญญา โดยส่วนใหญ่จะถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ แต่ก็มีเป็นลายลักษณ์อักษรอยู่บ้าง

3. ชาวไทดำ หมายถึง ชาวไทกลุ่มหนึ่งที่เคยตั้งรกรากอยู่ในเมืองไทดำ บริเวณลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดงในเขตเวียดนามเหนือ เมื่อปี พ.ศ.2425 สมัยสงครามฮ่อ และหลังจากสงครามยุติลง ไทดำส่วนหนึ่งจึงได้อพยพผ่านเข้ามาสู่ประเทศไทย กลุ่มหนึ่งที่เรารู้จักกันดีก็คือ “ไทดำ” หรือ “ลาวโซ่ง” ที่อยู่ในเขตจังหวัดเพชรบุรี ส่วนหนึ่งจะอาศัยอยู่ทางภาคกลาง ส่วนกลุ่มสุดท้ายก็อาศัยอยู่ที่บ้านนาป่าหนาด จังหวัดเลย

4. บ้านนาป่าหนาด หมายถึง ชื่อหมู่บ้านของชาวไทดำตั้งอยู่ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย

นิทานพื้นบ้านไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน

ชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าในปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความสนใจในการฟังเรื่องเล่าอาจลดน้อยถอยลง แต่ชาวบ้านก็มีความพยายาม ที่จะอนุรักษ์ไว้ไม่ให้สูญหาย ด้วยเชื่อว่าการรักษานิทานและเรื่องเล่าคือการรักษาวรรณกรรมของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาดให้คงอยู่สืบไป ในบทความนี้ผู้เขียนได้นำนิทานพื้นบ้านซึ่งสาริศา สุขคง (2555) ได้เก็บรวบรวมและแบ่งประเภทไว้ 8 ประเภท ได้แก่

1. **นิทานอธิบายเหตุ (Explanatory)** เป็นเรื่องที่อธิบายถึงกำเนิดหรือความเป็นมาของสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ อาจอธิบายถึงกำเนิดของสัตว์บางชนิด นิทานประเภทนี้มักจะสั้น และเล่าอย่างตรงไปตรงมา เพื่อตอบคำถามว่าทำไมสิ่งนั้นจึงเป็นอย่างนี้ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 16-17) นิทานประเภทนี้ที่พบในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านไทดำบ้านนาป่าหนาด มีทั้งหมด 15 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่องแม่ย่ากับลูกสะใภ้, นิทานเรื่องแม่ย่ากินปิง, นิทานเรื่องหงส์สามเต่า, นิทานเรื่องพญาหน้าหมา, นิทานเรื่องกั๊กตาย ม่าป่า (กระต่าย หมาป่า), นิทานเรื่องควายกับคน, นิทานเรื่องผีกองกอย, นิทานเรื่องพญานาค, นิทานเรื่องถ่าน, นิทานเรื่องแก้วสารพัดนึก, นิทานเรื่องตัวลวง (พญานาค), นิทานเรื่องทำไมถึงเรียกไทดำ, นิทานเรื่องโต้ง (ตัวส้ง), และนิทานเรื่องหมา แมว หนู เป็นต้น (สาริศา สุขคง, 2555: 19-20)

2. **นิทานมหัศจรรย์ (Fairytale)** นิทานมหัศจรรย์ คือ นิทานที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับของวิเศษ สิ่งมหัศจรรย์ พุทธิกรรมที่เป็นจินตนาการความใฝ่ฝันของมนุษย์ เช่น การแปลงตัว การเหาะเหินเดินอากาศ การเนรมิตของวิเศษ นักคิดชนวิทยา (ญาณวรรณ สันตุภิญโญ และคณะ, 2556) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ประเภทนิทานมหัศจรรย์พบทั้งหมด 8 เรื่อง เช่น นิทานเรื่องสีสน-มโนราห์, นิทานเรื่องนางผมหอม, นิทานเรื่องกำพร้าว้น้อย, นิทานเรื่องกำกาดำ, นิทานเรื่องสองเอี้ยน้อยไปเที่ยวป่า, นิทานเรื่องกำพร้าว้งแก้ว, นิทานเรื่องท้าวขอล่อ และนิทานเรื่องกำพ้าของป็น้อง (กำพร้าว้งที่น้อย) (สาริศา สุขคง, 2555: 28) ซึ่งเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาจากจินตนาการ เพื่อความสนุกสนาน ในเนื้อเรื่องจะมีข้อคิดให้ผู้ฟังได้คิดตาม

3. **นิทานชีวิต (Novella)** มีขนาดค่อนข้างยาวหรือหลายอนุภาคดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงมีการแบ่งสถานที่ และตัวละครชัดเจนอาจมีเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์ หรือความมหัศจรรย์ แต่มีลักษณะที่ผู้ฟังเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้มากกว่าอิทธิปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในนิทานมหัศจรรย์ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 12) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ประเภทนิทานชีวิตพบทั้งหมด 2 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่องเอี้ย (พี่สาว) กับน้อง, นิทานเรื่องอีเอี้ยอีน้อง (สาริศา สุขคง, 2555: 38)

4. **นิทานคติ (Fable tales)** เป็นนิทานที่มุ่งเน้นคำสอนใจ หรือสุภาษิตเป็นหลักโดยมีตัวละครทั้งที่เป็นมนุษย์บ้าง สัตว์บ้างเป็นผู้ดำเนินเรื่อง เนื้อหาสอดแทรกข้อสอนใจผู้ฟัง ตลอดจนให้แนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกทำนองคลองธรรมโดยวิธีบอกตรงๆ ก็มีและบอกเป็นอุทาหรณ์ก็มี นิทานที่ตัวละครเอกเป็นสัตว์ถ้าเล่าโดยเจตนาจะสอนจริยธรรม หรือคติธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จัดว่าเป็นนิทานคติด้วย (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 1409) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำประเภทนิทานคติที่พบ 13 เรื่อง เช่น นิทานเรื่องนางสิบสอง, นิทานเรื่องสองตายาย, นิทานเรื่องอ้ายสลุยคำเมีย, นิทานเรื่องอ้ายกับน้อง, นิทานเรื่องนกกระยางขาว เป็นต้น (สาริศา สุขคง, 2555: 43-44)

5. **นิทานมุขตลก (Numskull tale)** มักมีขนาดโครงเรื่องไม่ซับซ้อน มีเพียงอนุภาคเดียว ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ หรือสัตว์ก็ได้ จุดสำคัญของเรื่องอยู่ที่ความไม่น่าเป็นไปได้ต่างๆ สติ หอมปัสัน ได้ประมวลแนวคิดของเรื่องที่เป็นมุขตลกกว่ามี 16 แบบ คือ ความฉลาด ความโง่ การชนะการแข่งขันด้วยกลฉ้อ การต่อรองแบบกลฉ้อ ขโมยและการหลอกต้ม การหนีโดยใช้กลฉ้อ การต่อรองแบบกลฉ้อ ขโมยและการหลอกต้ม การหนีโดยใช้กลฉ้อ การล่อลวงและผิดประเวณี กลฉ้อที่ทารุณ กลฉ้อโดยวิธีแข่งขัน การปลอมแปลง การกล่าวหาที่ผิด ภาระที่เลว ความเกียจคร้าน คนหูหนวก นักบวช และการไม้ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 20) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำประเภทนิทานมุขตลกพบทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่ , นิทานเรื่องลูก (สะ) ใภ้ปายม (เยียม) ย่า (แม่ย่า) กับปู่ (พ่อปู่), นิทานเรื่องเจ้าหัวตา (หลวงพ่), นิทานเรื่องเชียงเมี่ยง, นิทานเรื่องสามเสี้ยว, นิทานเรื่องหาคกล้วยสุก และนิทานเรื่องจายเห้งย่น (นายเจียน) ผู้เห็นถ่าน (สาริศา สุขคง, 2555 : 50)

6. **นิทานสัตว์ (Animal tale)** เป็นเรื่องที่สัตว์เป็นตัวละครเรื่องทำนองนี้บางเรื่องมีหลายอนุภาค หลายตอน นิทานที่ตัวละครเอกเป็นสัตว์นี้ถ้าเล่าโดยเจตนาจะสอนจริยธรรม หรือคติธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง จัดว่าเป็นนิทานคติ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 19-20) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำประเภทนิทานสัตว์พบทั้งหมด 3 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่องกระต่ายตื่นตูม, นิทานเรื่องมำโง่ และนิทานเรื่องไก่แม่ ไก่น้อย แล้งโตเฮียว (แม่ไก่ลูกเจี๊ยบ แซ่เหยี่ยว) (สาริศา สุขคง, 2555: 56)

7. **นิทานประจำถิ่น (Local legend)** ในภาษาไทยจัดเป็นตำนานประเภทหนึ่ง เพราะเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของบุคคล และสถานที่ในท้องถิ่น บางเรื่องเล่าขนาดยาวบางเรื่องเล่าสั้น ไม่แน่นอน มักเป็นเรื่องแปลกพิสดารซึ่งเคยเกิดขึ้นจริง ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ตัวละคร และสถานที่ที่บังไว้ชัดเจนอาจเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง หรือบุคคล

สำคัญของท้องที่ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ เทวดา สัตว์ หรือผีนางไม้ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 15) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทยที่พบ ได้แก่ นิทานเรื่องสินไชย (ศาริศา สุขคง, 2555: 57)

8. นิทานเรื่องผี (Ghost stories) มีอยู่ในทุกสังคม ฝีมือประเภทไม่ปรากฏชัดว่ามาจากไหนเกิดขึ้นได้อย่างไร เช่น ผีม้าบ้อง และผีปกกะโหล่งของไทยภาคเหนือ แต่มีบางประเภทเป็นวิญญาณของคนตายไปแล้ว กลับมาหลอกหลอนผู้ที่มีชีวิตอยู่ด้วยรูปร่าง และวิธีการต่างๆ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 25) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทยที่พบ ได้แก่ นิทานเรื่องผีกองกอย (ศาริศา สุขคง, 2555: 59)

โลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทยตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย

นิทานพื้นบ้านของชาวไทยตำบลเขาแก้ว พบทั้งหมด 49 เรื่อง โดยจำแนกโลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวไทยตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย จำแนกได้ 6 ประเภท ได้แก่ 1) โลกทัศน์เรื่องอำนาจ 2) โลกทัศน์เรื่องการสอนลูก 3) โลกทัศน์เรื่องคติสอนใจ 4) โลกทัศน์กลุ่มชาติพันธุ์ 5) โลกทัศน์เรื่องความเชื่อ และ 6) โลกทัศน์เรื่องธรรมชาติ ดังต่อไปนี้

1. โลกทัศน์เรื่องอำนาจ

โลกทัศน์เรื่องอำนาจ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทยตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย พบทั้งหมด 5 เรื่อง ได้แก่ เรื่องอีเอี้ยงอีเลี้ยง, เรื่องอีเอี้ยง (พี่สาว) กับน้อง, เรื่องอีเอี้ยงอีเลี้ยง, เรื่องอีเอี้ยงกับน้อง, เรื่องอีเอี้ยงกับคนเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยตำบลเขาแก้ว นั้นจะสืบสายตระกูลผ่านเพศชาย นั่นหมายถึงลูกชายเป็นผู้สืบสายตระกูลหรือสืบผีเรือน แสดงให้เห็นว่าชาวไทยตำบลเขาแก้วเป็นใหญ่ในครอบครัว เป็นผู้มีความสามารถในการตัดสินใจ หรือที่เรียกว่าอำนาจปิตาธิปไตย (patriarchy) ซึ่งเพศชายเป็นผู้กุมอำนาจหลัก และครอบงำบทบาทในด้านผู้นำการเมือง ศีลธรรม เอกสิทธิ์ทางสังคม รวมถึงการควบคุมทรัพย์สิน ดังพบในนิทานของชาวไทยตำบลเขาแก้ว เรื่อง อีเอี้ยงอีเลี้ยง อีเอี้ยงอีเลี้ยง ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับครอบครัวซึ่งมีลูกสาวสองคน ผู้พ่อจะส่งลูกสาวคนโต ส่วนภรรยาส่งลูกสาวคนเล็ก พ่อชอบมีนิสัยเอาแต่ใจตนเองและใช้อำนาจ ขอบคุดาลูกสาวคนเล็ก ส่งผลให้นิสัยของลูกสาวคนโตคล้ายพ่อ ทำให้ชอบเอาเปรียบน้องเสมอ ส่วนนิทานอีเอี้ยงอีเลี้ยง มีเนื้อหาเกี่ยวกับครอบครัวซึ่งมีลูกสาวสองคน ผู้พ่อจะส่งลูกสาวคนโต ส่วนภรรยาส่งลูกสาวคนเล็ก พ่อชอบมีนิสัยเอาแต่ใจตนเองและใช้อำนาจ ขอบคุดาลูกสาวคนเล็ก ส่งผลให้นิสัยของลูกสาวคนโตคล้ายพ่อ ทำให้ชอบเอาเปรียบน้องเสมอ ส่วนนิทานอีเอี้ยงอีเลี้ยง มีเนื้อหาเกี่ยวกับครอบครัวซึ่งมีลูกสาวสองคน ผู้พ่อจะส่งลูกสาวคนโต ส่วนภรรยาส่งลูกสาวคนเล็ก พ่อชอบมีนิสัยเอาแต่ใจตนเองและใช้อำนาจ ขอบคุดาลูกสาวคนเล็ก ส่งผลให้นิสัยของลูกสาวคนโตคล้ายพ่อ ทำให้ชอบเอาเปรียบน้องเสมอ

ดังความว่า “...อีเอี้ยงอีเลี้ยงมีสองเมีย เมียหลวงแต่งสี่ร้อย เมียน้อยแต่งสี่พัน บอกเมียว่าไปทำงานแต่ไปจ้างขายเมีย เมียน้อยมีลูกติดมาคนหนึ่งเป็นลูกสาว สี่ร้อยเลยขายลูกเมียน้อยไปให้เศรษฐี ต่อมาก็ขายเมียทั้งสองไป โดยที่เมียไม่รู้มาก่อน พ่อขายเมียน้อยก็ใช้จ่ายสุรุษสุรายจนหมดกลายเป็นขอทาน ไปขอทานที่บ้านเศรษฐีที่เอาเมียไปขาย เมียทั้งสองก็ไม่ให้เงิน จึงเป็นขอทานตลอดชีวิต ให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตน...” (ไธสง ไซคีณี, สัมภาษณ์)

นิทานดังกล่าว แม้จะเป็นนิทานตลกขบขันแต่แฝงไว้ด้วยแนวคิดคุณธรรมจริยธรรมเรื่องให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตน แต่นิทานก็สะท้อนถึงจริยธรรมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสะท้อนในเรื่องของอำนาจปิตาธิปไตยได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับข้อความที่ว่า “เมื่อแต่งงานแล้ว ผู้หญิงต้องไปอยู่บ้านฝ่ายชาย ผู้ชายจะเป็นใหญ่ในบ้าน ผู้ชายเป็นผู้สืบผี ผู้ชายเป็นผู้สืบสายตระกูล ลูกชายคนที่เลี้ยงพ่อแม่จะได้มรดกมากที่สุด” (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2555: 104)

2. โลกทัศน์เรื่องการสอนลูก

โลกทัศน์เรื่องการสอนลูก ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทยตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย พบทั้งหมด 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องปลาน้อยไม่ฟังคำพ่อแม่สอน, เรื่องอีเอี้ยงอีเลี้ยง, เรื่องอีเอี้ยงอีเลี้ยง

โลกทัศน์เรื่องการสอนลูกของชาวไทยตำบลเขาแก้วนั้น ไทยมีโลกทัศน์ในการสอนลูกสาวและลูกชายแตกต่างกันตามเพศ หากเป็นเพศชายนั้นพ่อมักจะสอนในเรื่องการทำงานในเรือนสวนไร่ในฐานะผู้นำครอบครัว เช่น ทำไร่ ไถนา การจักสานและปลูกฝังในการสืบผีเรือน ส่วนลูกสาวนั้นแม่มักจะสอนเกี่ยวกับการทำงานบ้าน งานเรือน ทอผ้า เย็บปักถักร้อย ทำอาหารการกิน การเลี้ยงดูลูก หรือการดูแลคนในครอบครัว ตลอดจนการสอนลูกสาวเพื่อให้ลูกสามารถดำรงชีวิตด้วยตนเอง ซึ่งพบในวรรณกรรมนิทานเรื่องอีเอี้ยงอีเลี้ยง นิทานเรื่องนี้หลายสำนวน บางสำนวนกล่าวว่าแม่ตาย ลูกสาวทั้งสองจึงได้รับการสอนจากพ่อ เนื้อหาของนิทานจะเกี่ยวกับเกี่ยวกับการสอนสอนลูกสาวสองคน คนที่ได้รับการสอนงานบ้านงานเรือน การทำไร่ทำสวนจากพ่อซึ่งมีวิธีการสอนที่ไม่มีความละเอียดรอบคอบ สอนให้ทำงานแบบง่ายๆ แบบสุกเอาเผากิน ส่วนน้องสาวได้รับการสอนจากแม่ทั้งงานบ้านงานเรือน งานไร่สวน ซึ่งแม่เป็นคนละเอียดอ่อน ส่งผลให้ลูกสาวทั้งสองมีอุปนิสัยและความคิดที่แตกต่างกัน พี่สาวมีความอิจฉาริษยา มักเอาเปรียบน้องเสมอ ดังตัวอย่างนิทาน ดังความว่า

“...เวลาช่วงกินให้ต่างคนต่างทำ ผู้ที่ให้เอาวิชาผู้พ่อ ผู้น้องก็เอาวิชาตามแม่สอน พี่สาวทำออกมาไม่ดี พ่อก็บอกว่าเสมอกัน เพราะพ่อเป็นผู้สนับสนุนพี่สาว ถ้าให้แม่ตัดสินก็จะว่าพี่สาวไม่ดี ถ้าให้น้องชนะ พ่อก็จะโกรธ ก็เลยหาเสมอกัน ตอนบ่นฝ่ายผู้พี่เส้นใหญ่มีแต่เศษสกรปรกแต่น้องเป็นเส้นเล็กๆ ขาวๆ อ่อน แต่พ่อก็บอกว่าเสมอกัน แม่ก็ไม่ว่าอะไร เสียงตอนทำงานก็ต่างกัน พี่สาวอีกแบบ

น้องสาวอีกแบบ ตอนตำข้าวที่สาวจะมีแต่เสียงดำ แต่น้องจะมีแต่เสียงขับเสียงร้อง และเสียงเรียกผู้บ่าว (ชายหนุ่ม) มาช่วย น้องสาวหน้าตางามและพูดเพราะ แต่พี่สาวหน้าตาไม่ดีแล้วยังพูดไม่เพราะแต่พอกว่าเสมอกัน...” (ประยงค์ ไชยคินี, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2565)

นิทานเรื่องนี้แสดงให้เห็นโลกทัศน์ในการสอนลูกสาวของชาวไทดำว่าเพศหญิงหรือเพศแม่ย่อมที่จะสั่งสอนงานบ้านงานเรือนหรือมีหน้าที่ในการสอนลูกสาวให้ประกอบการทำงานในครัวเรือนได้ดีกว่าเพราะเพศหญิงมีความละเอียดอ่อน รอบคอบ ใจเย็น และวัฒนธรรมของชาวไทดำ เพศหญิงนั้นมีหน้าที่หุงหาอาหาร ดูแลเครื่องนุ่งห่มของคนในครอบครัว ในขณะที่เพศชายจะมีความถนัดในงานเรือกรสวนไธนามากกว่า ดังข้อความที่ว่า ประเพณีการเลี้ยงดูบุตรของไทดำบ้านนาป่าหนาด พบว่าในอดีตผู้พ่อแม่จะเลี้ยงดูลูกด้วยตนเอง เวลาจะกินข้าวต้องให้ทุกคนมาพร้อมกันจึงจะกินข้าวพร้อมกัน อาหารที่ได้ก็จะกินพืชผักที่หาได้จากธรรมชาติ เสื้อผ้าที่สวมใส่ของคนในครอบครัวจะปลูกฝ้ายและทอเอง เป็นผ้าฝ้ายธรรมดาและตัดเย็บเอง ผู้เป็นพ่อจะสอนลูกชายให้รู้จักทำไร่ ไถนา หาดอาหาร จักสานเครื่องใช้ในครัวเรือน ผู้เป็นแม่จะสอนให้รู้จักงานบ้าน งานเรือน การทอผ้า การตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2555: 102)

3. โลกทัศน์เรื่องคติสอนใจ

โลกทัศน์เรื่องคติสอนใจ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบทั้งหมด 19 เรื่อง ได้แก่ เรื่องอ้ายสลุยคำเมีย, เรื่องแม่ยากับลูกสะใภ้, เรื่องยากินปิง, เรื่องท้าวหัวข้อล่อ, เรื่องลูกนางสิบสอง, เรื่องสองตายาย, เรื่องนกระยางขาว, เรื่องนางนก (กระ) จอกน้อย, เรื่องเจ้าหัวตา, เรื่องหากกล้วยสุก, เรื่องนายเหิงยืนผู้เห็นถ่าน, เรื่องหมาโง่, เรื่องไก่แม่ ไก่น้อย แล้งโตเหี่ยว (แม่ไก่ลูกเจี๊ยบและชะเหี่ยว), เรื่องหงส์สามเต่า, เรื่องควายกับคน, เรื่องพญานาค, เรื่องอ้ายกับน้อง, เรื่องปลาน้อยไม่ฟังคำสอนของพ่อแม่, เรื่องฝีกองกอย

โลกทัศน์เรื่องคติสอนใจ คุณธรรมจริยธรรมนั้น ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำหลายเรื่อง แม้ว่าบางเรื่องจะเป็นนิทานมุขตลก นิทานชีวิต นิทานผีก็ตาม เช่น นิทานเรื่องฝีกองกอย เป็นนิทานเรื่องผีที่สร้างความสนุกสนานความตลกขบขันให้แก่ผู้อ่าน และแฝงข้อคิดคติสอนใจให้กับผู้อ่านโดยเฉพาะในเรื่องความโลภ ดังตัวละครที่เป็นเสี่ยว เมื่อเห็นว่าเพื่อนได้สมบัติจากฝีกองกอยมากมาย แต่เมื่อตนอยากรวยเหมือนเพื่อนจึงเลียนแบบ แต่เมื่อมีความโลภคนเราก็จะมองข้ามความอันตราย ส่งผลต่อตนเองถึงขั้นเสียชีวิต สิ่งที่เราคาดหวังไว้ก็จะไม่ได้ดังตั้งใจ ดังตัวอย่างนิทาน

“...เสี่ยว (เพื่อนรัก) ได้ฟังก็อยากมั่งอยากมี จึงทำตาม ไปยืมไปขโมยไปขโมยเอาปลาไป พอไม่เห็นปลาวันต่อมาก็ไปจับ (แอบ) ดูเห็นนางฝีกองกอยกำลังขโมยเอาปลาอยู่ จึงเข้าไปต่อสู้อยู่สักพักหนึ่งนางฝีกองกอยเลยเอาไปทำผัว อยู่กับนางฝีกองกอยได้ระยะหนึ่งก็เมื่อ (อยาก) กลับบ้าน จึงแอบหนีตอนนางฝีกองกอยออกไปหาอาหาร มันก็ปิดปากถ้าไว้ปกติ ผัวคนที่สองจึงหาทางเปิดปากถ้าพอออกจากถ้ำได้ก็วิ่งหนีไปหลบที่หลุมมัน นางฝีกองกอยนำ (ตาม) มาทัน ก็เอามือแหย่เอา ผัวคนที่สองก็ตดฝีกองกอยก็คิดว่าผัวตัวเองตายแล้วจึงกลับไปถ้ำไปเอาเงินกับทองมาทำบุญ ผัวคนที่สองเป็นคนโลภมาจึงอุทานออกมาว่า

“เอามาเยอะๆ เตอ” นางฝีกองกอยจึงรู้ว่าย่างไม่ตาย นางฝีกองกอยก็หอบเงินหอบทองกลับไปถ้ำ ผัวคนที่สองจึงกลับไปมือเปล่าไม่ได้เงินทองกลับไป...” (คาริศา สุขคง, 2555: 59-60)

คติธรรมของชาวไทดำที่ปรากฏในนิทานไว้ 22 ด้าน กล่าวคือ ด้านความไม่โลภและรู้จักพอเพียง จากเรื่องฝีกองกอย ด้านการทำบุญทำทาน จากเรื่องนกระยางขาว ด้านการยึดมั่นคำสัญญา ไม่เห็นแก่ตัว จากเรื่องนางนกระจอกน้อย ด้านการไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือทำให้ผู้อื่นเป็นทุกข์ จากเรื่องอ้ายสลุยคำเมีย อย่างมองข้ามของที่มีเพียงน้อยนิดเมื่อสะสมแล้วอาจทำให้มีจำนวนมาก จากเรื่องแม่ยากับลูกสะใภ้ อย่าทำไม่ดีต่อผู้มีพระคุณ จากเรื่องยากินปิง ความกตัญญู จากเรื่องท้าวหัวข้อล่อ ทำงานได้เงินมากเท่าไรก็ไม่มี ความหมาย ถ้าไม่มีลูกจากเรื่องลูกนางสิบสอง ควรทำบุญแต่พอควรจากเรื่องสองตายาย ให้ทุกข์แก่ท่านทุกขนั้นถึงตัว จากเรื่องสลุยคำเมีย เสียขมขื่น ไม่ควรดูถูกผู้อื่นว่าโง่จากเรื่องอ้ายกับน้อง เมื่อมีโอกาสทำบุญทำทานควรรีบทำ จากเรื่องนกระยางขาว ควรฟังคำสอนของพ่อแม่ จากเรื่องปลาน้อยไม่ฟังคำสอนของพ่อแม่ ขยันหมั่นเพียรและเก็บเล็กผสมน้อยจากเรื่อง แม่ยากับลูกสะใภ้ ก่อนเชื่อเรื่องอะไรควรมีวิจารณ์ญาณ จากเรื่องเจ้าหัวตา ไม่ควรไว้วางใจคนแปลกหน้า จากเรื่องหากกล้วยสุก คนที่ฉลาดจะสามารถเอาตัวรอดได้ดี จากเรื่องนายเหิงยืนผู้เห็นถ่าน อย่าโลภมาก จากเรื่องหมาโง่ แม่รักลูกมาก ปรากฏในนิทานไก่แม่ ไก่น้อย แล้งโตเหี่ยว (แม่ไก่ลูกเจี๊ยบและชะเหี่ยว) ไม่ควรอิจฉาริษยาผู้อื่นและบิดเบือนความจริงจำทำให้มีภัยมาถึงตัว จากเรื่องหงส์สามเต่า รู้คุณสัตว์ที่ให้คุณประโยชน์ให้แก่ตน จากเรื่องควายกับคน และคนเป็นสัตว์ที่น่ากลัวที่สุด และมักจะเบียดเบียนสัตว์อื่น จากเรื่องพญานาค (คาริศา สุขคง, 2555: 90-98)

4. โลกทัศน์กลุ่มชาติพันธุ์

โลกทัศน์เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบทั้งหมด 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องทำไมเรียกไทดำ, ลูกชายสามคน

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำเพียงกลุ่มเดียวที่เข้ามาอยู่ในจังหวัดเลย และภาคอีสานในช่วงแรกของการมาตั้งถิ่นฐานนั้นไทดำค่อนข้างเก็บตัว ไม่ค่อยออกสู่สังคมภายนอกหรือสูงส่งกับชาติพันธุ์อื่นในพื้นที่เดียวกันอย่างไรก็ตามในปัจจุบันสภาพสังคมวัฒนธรรมมีความเปลี่ยนแปลง ไทดำมีความจำเป็นต้องเปิดรับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น ไทเลย ไทใต้ (ไทอีสานที่พูดภาษาลาวเวียงจันทร์) หรือยอมรับเชื้อสายจากกลุ่มอื่นหรือศาสนาอื่น

โลกทัศน์ในเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ที่ชาวไทดำพยายามปลูกฝังให้คนในชาติพันธุ์ไทดำว่าควรแต่งงานกับชาติพันธุ์เดียวกัน เพราะมีวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อเดียวกัน อีกทั้งมีการใช้ภาษาเดียวกันสามารถสื่อสาร เข้าใจกันได้มากกว่าภาษาอื่นๆ อย่างภาษาเลย และภาษาไทยกลาง ดังสะท้อนผ่านนิทานเรื่อง ลูกชายสามคน ซึ่งลูกทั้งสามนั้นได้แต่งงานกับไทอีสาน ไทภาคกลาง และไทดำเมื่ออยู่เรือนเดียวกันก็ทะเลาะกันบ่อยเนื่องจากสื่อสารกันไม่รู้เรื่อง ดังนั้นจะออกเรือนแยกกันอยู่ ต่อมาสะใภ้ทั้งสามมาช่วยกันทำแกงหน่อไม้ แต่สื่อสารกันไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับผักที่จะใส่แกง วันหนึ่งเกิดไฟไหม้บ้านพ่อแม่ ลูกชายที่แต่งงานกับไทดำสามารถเข้าไปช่วยพ่อแม่ได้เนื่องจากรู้ว่าพ่อแม่อยู่ที่ไหนในบ้าน แต่ตัวถูกไฟไหม้จนตัวดำ ดังนั้นจึงเรียกว่า ไทดำ ดังนิทาน

“...เกี่ยวกับไท ไทลาว ไทดำ เป็นไทเดียวกัน พ่อมีลูกชายสามคนลูกชายยกได้เมียปากว่าภาษาไทยคนกลางปากว่าภาษาลาว ผู้ที่สามได้เมียไทดำ แล้วมาเลี้ยงพ่อแม่อยู่เอียนเดียวกัน อยู่เอียนเดียวกันแล้วจะเป็นของธรรมดาที่ว่ารู้ความแต่ไม่รู้ความแต่คนว่าอู๋เหนือกว่าจะได้ เว้าอีสานอู๋เว้าจั้งได้ บาดนี้แต่งอยู่แต่งงาน กะแต่ละคนกะเฮ็ดไฟเฮ็ดมัน กะใช้กัน (ให้ว่าน) ธรรมดา มือนั้นแกงหน่อไม้ เอื้อยแกงหน่อไม้ เฮาะ(เสาะหา) เครื่องแกงมาใส่แกง ลูกสะใภ้ไทดำอยู่ในครัวเอ็นใช้สองที่สะใภ้ กะไปเก็บมาได้ๆ คำสุดท้าย นันว่า ผักแจ๋อ กับผักส้าง ให้เอามา สองสะใภ้ไปหาอย่างไรรู้ก็ได้มา แกงก็กะไปปลงแล้ว ให้เอามา ลูกสะใภ้ไทยว่า “ไม่รู้” สะใภ้ลาวว่า “บู้” น้องสะใภ้ไปหาเอาตะไคร้ กับผักแมงลักมา เลยว่า อ้าวคนผัดอยู่ช้อยเอามาแต่โดนแล้ว /อันนี้แมงลักนี้ ฉ้นไปเอามานานแล้ว/น้องสะใภ้ไทดำเลยว่ อยู่ยากันแค่นี้สองสามความบู้เรื่องกะจักอิวาสะได้

ต่อจากนั้นมาเล่าให้สามมีฟัง ทะเลาะกันเลยออกเอียน ต่างคนทำอาหารแล้วนำมาเลี้ยงพ่อแม่เอียนเดียวกัน เกิดไฟไหม้เอียนพ่อแม่อยู่ ลูกชายยกไปกะช้อยพอบได้ ลูกชายกลางแล่นไปก็ช้อยได้พ่อแม่จกอยู่ใต้ น้องชายหล้ากะเชื่อว่าพ่อแม่อยู่ในเอียน กะเข้าไปเอาพ่อแม่ออกมา ผิดคำทั้งพ่อทั้งแม่ทั้งลูก กะเลยว่กูบตายยอนลูกหล้า เลยตั้งชื่อว่าบักดำ สือยูกินกับบักดำนี้ไปใส สืออยู่เอียนนำบักดำนี้บักลาวไปอยู่วัดพุ้นพ่อแม่ตาย บักไทยกะไปวัดวาพุ้นคนพ่อแม่ตาย แสดงว่าพ่อแม่ฮักลูกชายหล้า แล้วให้ลูกชายหล้าสืบเอียน เสนผีเอียนกะลูกชายหล้าเป็นผู้ฮักของเลี้ยงพ่อแม่บนเรือน คนไทยคนลาวก็ทำสังฆทานให้พ่อแม่อยู่วัด...” (เมฆ ช้อนเปี้ยยง สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2565)

นิทานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ที่มีต่อชาติพันธุ์ไทดำว่ามีความเหมาะสมที่จะอยู่ร่วมกันหรือฝากฝังเข้ามาอยู่กับชาติพันธุ์อื่น เพราะความเชื่อ ภาษา ความไว้วางใจเชื่อใจ มีมากกว่า ในขณะที่เดียวกันไทดำมองว่าลูกชายที่แต่งงานกับชาติพันธุ์อื่นนั้นมีความเป็นอื่น ไม่มีความไว้วางใจเช่นเดิม ดังนั้นลูกชายและลูกสะใภ้ที่เป็นชาวไทดำ เหมาะสมที่จะสืบผีเรือน และดูแลพ่อแม่ได้มากกว่า

นอกจากนี้ยังมีนิทานที่อธิบายถึงความเป็นชาติพันธุ์ได้อย่างเด่นชัดคือ นิทานเรื่องทำไมเรียกไทดำ เป็นนิทานที่บอกถึงความเป็นมาว่าทำไมถึงเรียกว่าไทดำ จึงได้นำนิทานพื้นบ้านมาสร้างให้ผู้อ่านได้เข้าใจได้อย่างชัดเจน เนื่องจากเชยไทดำนั้นมีความกตัญญูรู้คุณของผู้มีพระคุณ ยอมเสียสละตนเพื่อช่วยเหลือพ่อตา แม่ยายจากเหตุการณ์ไฟไหม้ได้ ทำให้เนื้อตัวของตนนั้นมอมแมม จึงเป็นที่มาของการเรียกชื่อ ไทดำ นิทานเรื่องนี้ยังเป็นการอธิบายของการสืบเชื้อสายของชาวไทดำอีกด้วย ดังความว่า

“...ครอบครัวไทดำครอบครัวหนึ่งมีสามคน เชยคนที่หนึ่งเป็นชาวไทดำเชยคนที่สองเป็นคนไทยเชยคนที่สามเป็นคนลาว เชยทั้งสามคนไม่ค่อยจะถูกกันเท่าไร วันหนึ่งไฟไหม้บ้านพ่อตามีเพียงเชยไทดำคนเดียวเท่านั้นที่ช่วยพ่อตาแม่ยายออกมาได้ ทำให้ตัวมอมแมมจึงเรียกว่า ไทดำตั้งแต่นั้นมา...” (สาริตา สุขคง, 2555: 26)

5. โลกทัศน์เรื่องของความเชื่อ

โลกทัศน์เรื่องของความเชื่อ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคน จังหวัดเลย พบทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่ เรื่องแกน, เรื่องตัวลวง (พญานาค), เรื่องทำไมเรียกไทดำ, เรื่องแค้กับหมา (จระเข้กับหมา), เรื่องจายเหี้ยน (นายเหี้ยน) ผู้เห็นแกน, เรื่องผีกองกอย

ชาวไทดำมีความเชื่อ และความศรัทธาในด้านต่างๆ ความเชื่อนั้นได้ถ่ายทอด และสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เช่น ความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ (ผี และแกน) และนาค วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำที่สะท้อนถึงความเชื่อ ได้แก่ นิทานเรื่องตัวลวง (พญานาค) เป็นเรื่องที่ชาวไทดำนั้นมีความเชื่อว่าเมื่อถึงหน้าแล้ง ก็จะขาดแคลนน้ำ จึงมีการบูชาตัวลวง หรือพญานาค เมื่อมีการบูชาแล้วจะมีน้ำใช้ในหน้าแล้ง คำว่า พญานาคชาวไทดำได้เปรียบเสมือนความอุดมสมบูรณ์ที่แกนได้ส่งมาให้ชาวไทดำ เมื่อมีการบูชาตัวลวงก็จะทำให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ดังความว่า

“...หลังจากหมู่บ้านไทดำแห้งแล้ว แกนจึงให้ตัวลวง (พญานาค) มาอยู่กับชาวไทดำเพื่อให้มีน้ำ ไม่ว่าชาวไทดำจะอพยพไปอยู่ไหน ถ้าเดือดร้อนเรื่องน้ำ ก็ทำพิธีให้ลวงเอาน้ำมาให้ ที่หมู่บ้านไทดำนาป่าหนาดก็ทำพิธีเช่นกัน หากไทดำอพยพไปไหน แกนก็จะส่งให้ลวงไปด้วย

พิธีบูชาตัวดวงของชาวไทดำที่นี่ คือชุดบ่อลงไปลึกประมาณห้าสิบเซนติเมตรจากนั้นให้ผู้หญิงไปอาบน้ำ เทน้ำใส่หลุม แล้วเอาฝาปิดไว้ สักพักก็นำเครื่องไม้ตักหางตัวดวงออกมาเมื่อไปทำนา แล้วเกิดแล้งมาก ชาวไทดำก็จะมาตักเอาทราย และน้ำตรงที่ชุดบ่อทำพิธี รือไม่เกินสามปีก็จะม้น้ำออกมาเรื่อยๆ...” (คาริศา สุขคง, 2555: 25-26)

นอกจากความเชื่อดังกล่าวแล้ว ชาวไทดำยังมีความเชื่อเรื่องผีและถ่าน จากนิทานเรื่องฝีกองกอย เชื่อว่าฝีกองกอยอาศัยอยู่ในป่า ชอบขโมยปลาของชาวบ้านกินเป็นอาหาร ฝีกองกอยอาจให้โชค เงินทอง หรือ ความโชคร้ายได้หากมีความโลภมาก นิทานเรื่องอ้อยกับน้อง จะกล่าวถึงผีดำหรือผีบรรพบุรุษ ส่วนความเชื่อเรื่องถ่าน มีความเชื่อว่าถ่านคือเทวดาที่ชาวไทดำนับถือสูงสุด สถิตอยู่บนสวรรค์ คอยปกป้องคุ้มครองชาวไทดำ หากบรรพบุรุษชาวไทดำเสียชีวิต ในช่วงวันเข้าพรรษาวิญญาณผู้ตายจะไปเข้าเฝ้าถ่าน และจะกลับมาเยี่ยมลูกหลาน บรรดาลูกหลานจะเลี้ยงข้าวปลาอาหารในพิธีปาดตง นิทานที่กล่าวถึงถ่าน ได้แก่ นิทานเรื่องจายเจียน (นายเห้งเจียน) ผู้เห็นถ่าน นิทานเรื่องนี้เล่าเสนอว่าคนปกติไม่สามารถเห็นถ่านได้ แต่ถ่านหลวงมีคนเห็นอยู่คนเดียวคือนายเห้งเจียนซึ่งเป็นเด็กกำพร้าที่ฉลาดมาก

6. โลกทัศน์เรื่องธรรมชาติ

โลกทัศน์เรื่องธรรมชาติ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบทั้งหมด 5 เรื่อง ได้แก่ บ้าไล ไปฮานอ (นายไลไปหาหน่อไม้), เรื่องฝีกองกอย, เรื่องถ่าน, เรื่องควายกับคน, เรื่องฝีกองกอย

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีวิถีชีวิตเรียบง่ายที่ผูกพันกับธรรมชาติ ภูมิประเทศรอบหมู่บ้านจะเป็นทุ่งนา ไร่ สวน หนองน้ำ และภูเขาเรียกว่าภูแก้ว ภูหวด ชาวไทดำเชื่อว่าภูแก้ว ภูหวด มีอารักษ์สถิตอยู่ทำหน้าที่บันดาลฟ้าฝนให้ความอุดมสมบูรณ์ เมื่อครั้งที่ไทดำได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านนาป่าหนาดในช่วงแรก ไทดำได้อัญเชิญเป็นอารักษ์บ้านหรือเจ้าบ้าน นั้นอาจเป็นเพราะไทดำเชื่อว่าในธรรมชาติมีผีสิงเทวดาอันเป็นพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตต่อพวกเขาต้งจะเห็นว่าคนไทดำเชื่อว่าบนฟ้ามี “ถ่าน” เป็นผู้สร้างดิน สร้างฟ้า สร้างมนุษย์และสรรพชีวิตต่างๆ ทั้งหลายบนโลก ทั้งยังเป็นผู้คุ้มครองและมีหน้าที่ปกป้องดูแลให้ความช่วยเหลือหรือลงโทษบันดาลคุณให้เกิดแก่มวลมนุษย์ได้ ดังจะเห็นได้จากคำขับในพิธีเช่นถ่านเพื่อบูชาถ่านก็จะมีการขับถ่าน หรือในวรรณกรรมเรื่องเงี้ยว (สำนวนลาวล้านช้าง) ก็มีคติความเชื่อว่าขุนเจืองเป็นลูกถ่าน และถ่านได้บัญชาให้ขุนเจืองลงมาเกิดเป็นเจ้าขุนมูลนายยังโลกมนุษย์ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2539: 61-63) ด้วยความเชื่อดังกล่าวไทดำบ้านนาป่าหนาดจึงมีข้อกล่าวว่า “เดือนสาม เดือนสี่ คะลำถ่าน บ่เฮ็ดเวียก เฮ็ดงานฟ้าใหม่ฝนใหม่” หรือ “ฟ้าใหม่ ฝนใหม่อย่าแกว่งหลาแกว่งอ้ว” เพราะเกรงจะได้รับอันตรายจากฝนฟ้าคะนองในช่วงต้นปี

ส่วนนิทานที่สะท้อนโลกทัศน์เรื่องธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ ได้แก่ นิทานเรื่องฝีกองกอย สะท้อนโลกทัศน์ว่าป่าหรือธรรมชาติมีความสมบูรณ์ เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ (จับปลา) นิทานเรื่องเห็ดดอกเดียว สะท้อนโลกทัศน์ว่าป่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญคือเห็ด นอกจากนั้นโลกทัศน์ในด้านอาหารโดยเฉพาะชาวนั้น “ควาย” เป็นสัตว์ที่มีบุญคุณต่อมนุษย์ สัตว์ที่มีหัวใจเล็กเช่นมนุษย์มนุษย์ไม่ควรที่จะข่มเหง ทารุณกรรมสัตว์ จากนิทานเรื่องควายกับคน

บทสรุป

นิทานพื้นบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จำแนกได้ 8 ประเภท สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำใน 6 ด้าน คือ 1) โลกทัศน์เรื่องอำนาจ ชายเป็นใหญ่ในครอบครัว หรือปิตาธิปไตย 2) โลกทัศน์เรื่องการสอนลูก เพศหญิงหรือเพศแม่ย่อมสอนลูกได้ดีกว่า 3) โลกทัศน์เรื่องคติสอนใจ 4) โลกทัศน์เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ชาติพันธุ์เดียวกันย่อมเข้าใจในวัฒนธรรมเดียวกัน 5) โลกทัศน์เรื่องของความเชื่อ เรื่องนาค ผี และถ่าน 6) โลกทัศน์เรื่องธรรมชาติ มีสิ่งเหนือธรรมชาติอาศัยอยู่ โลกทัศน์เหล่านี้ส่งผลต่ออัตลักษณ์วิถีการดำเนินชีวิต เช่น ภาษา, ความเชื่อ, วัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งโลกทัศน์ส่วนใหญ่เน้นคติสอนใจให้ชาวไทดำตระหนักถึงการดำเนินชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- คะนิงชัย วิริยะสุนทร. (2561). โลกทัศน์ที่สะท้อนจากสำนวนอีสาน. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 14(2), 249-269.
- ญาณวรรณ สันตุฎฐิโย และ คณะ. (2545). นิทานพื้นบ้านไทย. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒๖ พิมพ์ขึ้นใน พ.ศ. 2545.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2539). วรรณกรรมไทดำ. ภาษาและวรรณคดีไทย. (13): 61-63.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2543). นิทานพื้นบ้านศึกษา. เอกสารชุดคติชนวิทยา อันดับ 2 ศูนย์คติชนวิทยาร่วมกับ โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพชรตะบอง ไพศุณย์. (2553). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของไทดำในกระแสการเปลี่ยนแปลง: กรณีศึกษาเปรียบเทียบกับไทดำในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. ปรินญาปรัชญาดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิทยุทธศาสตร์การพัฒนา ภูมิภาค คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ศาริศา สุขคง. (2555). นิทานพื้นบ้านไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. เลย: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- สุภาพร คงศิริรัตน์. (2553). การศึกษาพระโลกทัศน์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขา. (วิทยานิพนธ์ปรินญาดุขฎฐิบัณฑิต) มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- เอื้อมพร จรนามล. (2013, กันยายน-ธันวาคม). โลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา. Journal of Humanities and Social Sciences University of Phayao 29 Jorndamon U. Journal of Humanities and Social Sciences University, 1(3), 29-38.

ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

- กร ไพศุณย์. (1 ตุลาคม 2565). ปราชญ์ท้องถิ่น. [สัมภาษณ์].
- ชาน ช้อนเปี้ยญ. (27 สิงหาคม 2565). ปราชญ์ท้องถิ่น. [สัมภาษณ์].
- เพชรตะบอง ไพศุณย์. (27 สิงหาคม 2565). ปราชญ์ท้องถิ่น. [สัมภาษณ์].
- สุเมฆ ช้อนเปี้ยญ. (27 สิงหาคม 2565). ปราชญ์ท้องถิ่น. [สัมภาษณ์].
- ประยงค์ ไชคินี. (1 ตุลาคม 2565). ปราชญ์ท้องถิ่น. [สัมภาษณ์].
- ไธด ไชคินี. (1 ตุลาคม 2565). ปราชญ์ท้องถิ่น. [สัมภาษณ์].

บทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย Roles of Information Folklore in Tourism Management of Tai Dam Community, Chiangkhan Sub-District, Loei Province

พระกิตติพงษ์ ภูมิคอนสาร¹ พรสวรรค์ ศิริภัญจนารณ² สุรชัยกุล นุ่นภูบาล³ พงษ์พร ศรีจันทวงษ์⁴
E-mail: iDPiGzTH@gmail.com, pornsavarin.sir@lru.ac.th, Anukul.123@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง บทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนไทดำ ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม วิเคราะห์และตีความข้อมูลโดยใช้แนวคิดทฤษฎีบทบาทหน้าที่ทางคติชนวิทยา แนวคิดคติชนสร้างสรรค์ และแนวคิดโลกาภิวัตน์

ผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลทางคติชนวิทยาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด จำแนกได้หลายลักษณะ ได้แก่ คติชนวิทยาประเภทการถ่ายทอดด้วยถ้อยคำจาก ข้อมูลประเภทการเล่นและการแสดง ข้อมูลประเภทศิลปะและวัตถุสิ่งของ และข้อมูลขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรม ข้อมูลคติชนวิทยาดังกล่าวมีบทบาทต่อการท่องเที่ยวในชุมชนไทดำ 4 ด้าน คือ 1) คติชนวิทยากับการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทดำ 2) คติชนวิทยากับการอธิบายแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ 3) คติชนวิทยากับการสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว และ 4) คติชนวิทยากับการสร้างธุรกิจกรรมการท่องเที่ยว ข้อมูลคติชนวิทยา ซึ่งเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมจึงถูกนำมาสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ และการท่องเที่ยว

คำสำคัญ: คติชนวิทยา การจัดการท่องเที่ยว โลกาภิวัตน์

Abstract

The purpose of the article entitled “Roles of Information Folklore in Tourism Management of Tai Dam Community, Chiangkhan Sub-District, Loei Province” was to study the roles of information folklore in tourism management of Tai Dam community, Khao Kaew Sub-district, Chiangkhan District, Loei Province. The data was collected from documents and filed study through interviewing and observing. The obtained data was analyzed and interpreted using the functionalism of folklore, the concept of creative folklore, and the concept of globalization.

The results of the study were as follows: The information folklore of Tai Dam ethnic group in Na Pa Nad village can be variously classified into verbal folklore, information of plays and performance, information of arts and objects, and information of traditional customs and rituals. These types of information folklore played roles in tourism management of Tai Dam community in 4 aspects: 1) folklore and the creation of Tai Dam ethnic identity, 2) folklore and description of tourist attractions and creation of learning centers 3) folklore and creation of tourism products, and 4) folklore and the creation of tourism activities. Consequently, information folklore is cultural information used for creating and adding value amidst the trends of globalization and tourism.

Keywords: folklore, tourism management, globalization

ความนำ

การท่องเที่ยวเป็นการเดินทาง เพื่อสร้างสมประสบการณ์ชีวิตที่นอกเหนือจากการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นวิถีชีวิตอันเรียบง่าย ที่สะท้อนความเป็นไทยที่แท้จริงเพื่อให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส สิ่งจูงใจสำคัญของการท่องเที่ยวก็คือ ความแตกต่างของวิถีชีวิต และการได้แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดซึ่งกันและกันที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ มากมายอาทิเช่น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การดำเนินชีวิต วิถีชีวิต การทำมาหากิน

¹ นักศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

^{2,3} อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

การท่องเที่ยวเป็นอิทธิพลหนึ่งต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น กลุ่มชาติพันธุ์จะเริ่มกลับไปค้นหาความจริงแท้ของเผ่าพันธุ์ ทั้งประเพณี ความคิด ความเชื่อทางคติชน ที่กำหนดอัตลักษณ์ของตัวเองอย่างแท้จริง จนกระทั่งเกิดกระบวนการทำให้คติชนกลายเป็น สินค้า ที่แสดงความเป็นชาติพันธุ์เริ่มปรากฏออกมามากขึ้น การเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลไกทางเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยวนี้เองทำให้ กลุ่มชาติพันธุ์เริ่มกลับมามีตัวตนชัดเจนขึ้นในสังคมอีกครั้ง (สุนิสา ฉันทรัตนโยธิน, 2546)

จังหวัดเลยมีศักยภาพในการรับรองนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี เพราะมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน ศิลปวัฒนธรรม เกษตร ทัศนกรรมและข้อมูลทางคติชนวิทยา ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ให้มาเที่ยวชมและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับจังหวัดข้างเคียงได้ ตลอดจนได้มีการพัฒนาให้จังหวัดเลยก้าวสู่การเป็นศูนย์กลาง การท่องเที่ยวในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง หรือที่กล่าวกันว่า “ประตูสู่อุณหภูมิกลุ่มน้ำโขง” นอกจากนั้นในจังหวัดเลยยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ ไทดำซึ่งมีเพียงแห่งเดียวในภาคอีสาน อยู่ที่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มี เอกลักษณ์และทุนทางด้านวัฒนธรรมประเพณี ชุมชนบ้านนาป่าหนาด จึงจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมคนไทบ้านนาป่าหนาดขึ้นอนุรักษ์ วัฒนธรรมไทดำ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชาติพันธุ์อีกด้วย

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภาษาพูด ภาษาเขียนที่เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะตัว มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักความสงบ ไทดำกระจายอยู่ทั่วไปตั้งแต่มณฑลกวังสี ยูนนาน ตั้งเกีย มีมากในแคว้นสิบสองจุไทย โดยเฉพาะในแถบเมืองแฉ่งจะมีไทดำอยู่หนาแน่น ส่วนไทดำบ้านนาป่าหนาด อพยพมาจากแคว้นสิบสองจุไทย ซึ่งเป็นครั้งที่ 5 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 5 ได้โปรดเกล้าให้ พระยาภูธราภัยเป็นแม่ทัพคุมกองทัพไปปราบฮ่อและได้อพยพพาไทดำจากเมืองแฉ่งและเมืองพวนในแคว้นสิบสองจุไทย ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2430 ได้อพยพเข้าไปในประเทศลาว อีก และอพยพกลับมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านนาป่าหนาด เมื่อปี พ.ศ. 2460 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นหมู่บ้านเดียวในจังหวัดเลยที่เป็น กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ แต่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ภาษา การแต่งกาย อาชีพ บุญประเพณีข้าวเปลือกในเดือนสาม ประเพณีโฮมไทดำ ซึ่งเป็นการรวมเครือญาติ ของชาวไทดำจากทุกจังหวัดทั่วประเทศ ประเพณีเลี้ยงบ้านปฏิบัติทุกปี ปีละ 2 ครั้ง ในเดือนหกและเดือนสิบเอ็ดหรือสิบสอง การละเล่น (แซ่ปาง) (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2548)

หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ ได้เปิดหมู่บ้านเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้และอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำและการท่องเที่ยว ตั้งแต่ปี 2539 มีการก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำบ้านนาป่าหนาดขึ้น โดยมี ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ ในตำแหน่งผู้อำนวยการการศึกษานอก โรงเรียนจังหวัดเลย ร่วมกับชุมชนไทดำ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย ได้จดทะเบียน “สมาคมอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำเลย” โดยมี นายพิศ ช้อนเปี้ยญ และนายกร ไพศุณย์, 2565 เป็นประธานและเป็นวิทยากรประจำในช่วงแรก ถือได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่า หนาด ได้เปิดหมู่บ้านสู่การท่องเที่ยวแก่บุคคลภายนอกอย่างเป็นทางการตั้งแต่นั้นมา (กร ไพศุณย์, สัมภาษณ์ 11 กันยายน) และมีการ จัดการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ กิจกรรมสาธิตทางวัฒนธรรม มีการสร้างสรรค์งานตุ้มโฮมพื้น้องไทดำขึ้น เพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับไทดำในพื้นที่อื่นๆ ทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศ มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่ มีชื่อเสียงและโดดเด่น ทำให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบพิพิธภัณฑ์และศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไทดำโดยเอกชนหลายแห่งใน หมู่บ้าน

นับได้ว่าหมู่บ้านนาป่าหนาดเป็นหมู่บ้านที่มีความโดดเด่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยนำข้อมูลคติชนวิทยา มาปรับใช้เพื่อการท่องเที่ยว นั้นชี้ให้เห็นว่าข้อมูลคติชนวิทยาซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับนิทาน ตำนาน ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อใน ท้องถิ่นจังหวัดเลย มาปรับใช้ด้วยวัตถุประสงค์ใหม่ๆ ในบริบทสังคมโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการท่องเที่ยว ดังนั้นบทความนี้ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ คาดว่าบทความนี้จะชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของข้อมูลคติชนวิทยา และการปรับเปลี่ยนไปตามกระแส โลกาภิวัตน์อีกทางหนึ่ง

วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนไทดำ ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ขอบเขตการศึกษา

บทความเรื่องบทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เน้นเก็บ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับคติชนวิทยา การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับไทดำบ้านนา ป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ประชาชนท้องถิ่น ผู้เกี่ยวข้องกับการ จัดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว รวม 10 คน การสังเกต และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว วิเคราะห์และตีความข้อมูลโดยใช้ แนวคิดทฤษฎีบทบาทหน้าที่ทางคติชนวิทยา แนวคิดคติชนสร้างสรรค์ และแนวคิดโลกาภิวัตน์

คำจำกัดความ

1. ข้อมูลคติชนวิทยา หมายถึง ข้อมูลประเภทการถ่ายทอดด้วยถ้อยคำวาจา การละเล่นและการแสดง ศิลปะและวัตถุสิ่งของ และขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมของชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
2. บทบาท หมายถึง ข้อมูลที่นำมาปรับใช้กับการจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ 4 ด้าน คือ ด้านการสร้างอัตลักษณ์ของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด จังหวัดเลย ด้านการอธิบายแหล่งการท่องเที่ยวและแหล่งการเรียนรู้ ด้านการสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว และด้านการสร้างสรรคกิจกรรมการท่องเที่ยว

บทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

คำว่า “คติชนวิทยา” (Folklore) เป็นศาสตร์หรือสาขาวิชาหนึ่งที่มุ่งศึกษาเรื่องของข้อมูลทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มหนึ่งๆ ในแต่ละสังคมทั้งที่เป็นข้อมูลประเภทที่ใช้ถ้อยคำ การละเล่น การแสดง วัตถุสิ่งของ ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรม (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2552: 101) คติชนวิทยาแบ่งได้หลายรูปแบบ ซึ่งศิริพร ณ ถลาง (2543: 79) แบ่งไว้ 4 ประเภทคือ คติชนวิทยาประเภทการถ่ายทอดด้วยถ้อยคำวาจา ข้อมูลประเภทการละเล่นและการแสดง ข้อมูลประเภทศิลปะและวัตถุสิ่งของ และข้อมูลขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งคติชนทั้ง 4 ประเภทดังกล่าว มีคุณค่าและความสำคัญตามบทบาทหน้าที่ 4 ด้านคือ 1) ให้ความเพลิดเพลิน 2) ยืนยันความสำคัญของพิธีกรรม เติมน้ำวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์ 3) ให้การศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกล่อมเกล่าและขัดเกลาสังคม และ 4) รักษาปทัสฐานของสังคม (วิลเลียม บาสคอม อ้างอิงจากสุกัญญา สุจฉายา, 2549: 6-9) เมื่อคติชนวิทยาได้ถูกนำไปปรับใช้ในบริบทใหม่นั้นคือบริบทการท่องเที่ยว ทำให้เกิดคติชนสร้างสรรค์ขึ้นในสังคมไทย ดังคำกล่าวที่ว่า “คติชนสร้างสรรค์” ในสังคมไทยร่วมสมัย เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นการนำคติชนในสังคมประเพณีมาปรับใช้ด้วยวัตถุประสงค์ใหม่ๆ ในบริบทสังคมโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวและบริบทสังคมข้ามพรมแดน ปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ในลักษณะใหม่ๆ นี้เป็นผลมาจากการปรับใช้คติชนอันเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมท้องถิ่นไทยที่มีอยู่เดิม ผสมกับวิสัยทัศน์ในการผลิตซ้ำ ประยุกต์ ผสมผสานสร้างใหม่ หรือ สร้างความหมายใหม่ ในบริบทใหม่ ทำให้คติชนที่สืบทอดมาในสังคมประเพณี มีพลวัตที่ต้องอธิบายด้วยบริบทใหม่ในสังคมปัจจุบัน (ศิริพร ณ ถลาง, 2559: 121)

เช่นเดียวกับชุมชนบ้านนาป่าหนาด ได้เปิดหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตั้งแต่ปี 2539 โดยก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำขึ้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำ เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้สนใจทั่วไป และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนได้ริเริ่มรวมพี่น้องไทดำในประเทศไทย และต่างประเทศ ในชื่องาน “ตุ้มโฮมพี่น้องไท” โดยจัดขึ้นในเดือนเมษายน โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2540 เป็นปีแรก ชุมชนได้จัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สำคัญๆ ได้แก่ การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ 4 แห่ง คือ 1) ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งแรกในชุมชน ดำเนินการโดยคณะกรรมการศูนย์ฯ มีการสร้างเรือนไทดำแบบจำลอง มีอาคารหอประชุม ภายในบริเวณมีการจัดแสดงนิทรรศการอักษรไทดำ สาธิตการทอผ้า จำหน่ายผ้าและผลิตภัณฑ์ของชาวไทดำ 2) บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ ตั้งอยู่เลขที่ 170 หมู่ที่ 4 บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน เป็นพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ภายใต้การดูแลของเอกชน ที่บอกความเป็นมา ภาษา วัฒนธรรมและประเพณีของชาวไทดำ อีกทั้งยังเป็นแหล่งรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ชาวไทดำกว่า 5 ชิ้นอายุคน บริเวณชั้นล่างของตัวบ้านเป็นร้านขายสินค้าที่ระลึกจากฝีมือของชาวไทดำ มีการสาธิตทางวัฒนธรรม เช่น การฟ้อนไทดำ การเล่นเกมกองลอดหว่ง 3) เอือนอ้าย เอ็ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาคนไทดำ ผ้าทอมือนางหาญ วิถีชีวิตไทดำ ตั้งอยู่ที่ 57/2 หมู่ 4 บ้านนาป่าหนาด ดำเนินการโดยเอกชน มีการจัดแสดงเสื้อผ้าชาวไทดำ มีสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายจำหน่าย เช่น ผ้าซิ่นลายนางหาญ ชุดผ้าเปียวโบราณ ผ้าซิ่นลายแดงโม และ 4 กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านนาป่าหนาด ตั้งอยู่หมู่ที่ 12 บ้านนาป่าหนาด กลุ่มนี้ดำเนินการในรูปแบบกลุ่ม มีการสาธิตการทอผ้า มีผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายจำหน่าย เน้นการผลิต ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

นับว่าชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยนำเสนอบทบาทของข้อมูลคติชนวิทยา 4 ด้านดังนี้

1. คติชนวิทยากับการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทดำ

แม้ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่จังหวัดเลยเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว แต่ยังคงมีความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมหรือที่เรียกว่าคติชนวิทยาในวิถีชีวิตประจำวัน เมื่อชุมชนได้ตัดสินใจที่จะนำเสนอเรื่องราวของตนต่อสาธารณชนในรูปแบบ “พิพิธภัณฑ์ไทดำ” เพื่อให้คนอื่นเข้ามาท่องเที่ยวหรือเรียนรู้วัฒนธรรมของตนเองแล้ว ทำให้ชาวไทดำได้ทบทวนตนเองว่าจะนำเสนอตัวตนหรืออัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำอย่างไร ดังนั้นข้อมูลคติชนวิทยาจึงถูกนำมาสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทดำ

อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะตัวซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะบุคคล สังคม ชุมชนหรือประเทศนั้นๆ อาจรวมถึง เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ฯลฯ ซึ่งมี คุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคมอื่นๆ หรือเป็นลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคนอื่นๆ (อภิญา เพ็ญพัสกุล, 2546)

การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาดในภาพรวมเป็นการนำเสนอ “อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ” ซึ่งเป็นหมู่บ้านเดียวในจังหวัดเลย และเป็นหมู่บ้านเดียวในภาคอีสานด้วย การนำเสนออัตลักษณ์นั้นเป็นลักษณะผสมผสานและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เนื่องจากชาวไทดำได้มีการปรับตัวกับสภาพความเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ภายใน เช่น นับถือผีน้อยลง บางครอบครัวนับถือศาสนาพุทธ และคริสต์ ส่วนอัตลักษณ์ภายนอกที่เปลี่ยนแปลง เช่น ลักษณะการสร้างบ้านเรือนที่มีรูปทรงแบบท้องถิ่น การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสมัยใหม่ ภาษาซึ่งคนรุ่นใหม่พูดคำศัพท์ไทดำลดน้อยลง วัฒนธรรมอาหาร เพราะชุมชนและสังคมไทดำได้เปิดกว้างจากสังคมภายนอกมากขึ้น เมื่อชาวไทดำได้ก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำขึ้นในปี 2539 คนในชุมชนได้เริ่มตระหนักและหันกลับมาย้อนมองอัตลักษณ์ของตนจึงได้ฟื้นฟูอัตลักษณ์และสร้างสรรค์เพื่อนำเสนอความเป็น “ชาติพันธุ์ไทดำ” ผ่านการสร้างพื้นที่ความทรงจำนั้นคือการสร้างศูนย์วัฒนธรรมที่มีบ้านแบบดั้งเดิมซึ่งสร้างด้วยหญ้าแฝกในรูปทรงแบบกระดองเต่าเรือนยกใต้ถุนสูง จั่วหลังคาประดับด้วยกาแล บริเวณประดับประดาด้วยต้นดั้นด้นกุ่มหนุ มีป้ายที่เขียนด้วยอักษรไทดำ ในวันที่มีกิจกรรมชุมชนจะร่วมกันแต่งกายด้วยชุดไทดำ ทำอาหารไทดำ เช่น แก้วอด แกงหน่อไม้ส้ม จี๊บกัก มีการละเล่น เช่น มะกอนลอดหวาง แขนง ไม้แฉงแฉะ

นอกจากนั้นชุมชนได้ร่วมกันประดิษฐ์ประเพณีดั้นด้นกุ่มหนุไทดำ เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมและสร้างเครือข่าย ตลอดจนเป็นพื้นที่ของการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ไทดำ ผ่านพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ การละเล่นแขนง การสาธิตทางวัฒนธรรม รวมถึงการรำลึกความทรงจำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างไทดำแต่ละพื้นที่เพื่อเน้นย้ำอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำ เพื่อนำเสนอต่อสังคมภายนอกว่าพวกเขาคือไทดำ และแตกต่างจากชาติพันธุ์อื่นๆ อย่างไร

ชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้ผลิตซ้ำอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านข้อมูลคติชนทางวัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมภาษาวัฒนธรรมด้านอาหาร วัฒนธรรมด้านความเชื่อและพิธีกรรม และสำนึกทางชาติพันธุ์ ซึ่งนิวัติ ทองวาล (2558) ได้กล่าวไว้ว่าการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทดำ ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาสู่ความทันสมัย โลกาภิวัตน์ การพัฒนาของรัฐและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทดำทั้งสิ้น ศูนย์วัฒนธรรมบ้านนาป่าหนาดกลายเป็นพื้นที่ซึ่งชาวไทดำได้ใช้เป็นกลไกในการสร้างความหมายให้กับความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง มีการจัดงานและกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ยังมีการจัดนิทรรศการความเป็นมาของไทดำ และวิถีชีวิตในอดีต การแสดงภาพเก่าเล่าเรื่อง การนำข้าวของเครื่องใช้ในอดีตออกมาจัดแสดงให้ความรู้ มีการใช้สัญลักษณ์ความเป็นไทดำ ไม่ว่าจะเป็นภาพเรือนไทดำในอดีต หรือเรือนไทดำจำลอง ลวดลายผ้าปักที่เป็นแบบอย่างเฉพาะของชาวไทดำ ตัวอักษรไทดำ อาหารพื้นบ้าน การแต่งกาย ความเชื่อ พิธีกรรม มาใช้นำเสนอให้กับนักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ วิถีชีวิตคนไทดำ และยังเป็นการอนุรักษ์ รื้อฟื้น ปลุกฝังจิตสำนึกให้แก่ลูกหลานของชาวไทดำ

2. คติชนวิทยากับการอธิบายแหล่งท่องเที่ยว และแหล่งเรียนรู้

หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด ทั้งหมู่บ้านถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ไม่ใช่เฉพาะแค่เพียงพิพิธภัณฑ์ไทดำและกลุ่มทอผ้าทั้ง 4 แห่งเท่านั้น แม้กระทั่งวิถีชีวิตของคนในชุมชน วิธีการทำมาหากิน ที่อยู่อาศัย อาหาร วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ความเชื่อต่างๆ ภาษา นิทาน การละเล่น เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ หรือบริบทแวดล้อมชุมชนที่ประกอบไปด้วยภูเขาแก้ว ภูวด หอเจ้าบ้าน ล้วนแล้วแต่ถือเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่า เรื่องราวหรือเรื่องเล่า ทั้งหมดของชาวไทดำ อาทิเช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน ความเชื่อเรื่องผีเรือน ความเชื่อและพิธีกรรมผีเจ้าบ้านทั้ง 4 ประองค์ (เจ้าไทดำ เจ้าแผ่นดินไทย เจ้าอนุวงศ์ เจ้าภูแก้ว เจ้าภูวด) ประเพณีแต่งงาน ประเพณีงานศพ แขนง ปาดตง นิทานท้องถิ่น ตำนานภูเขาศักดิ์สิทธิ์ (ภูแก้ว ภูวด) เรื่องเล่าเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของชาวไทดำ (แมงกะบี๋ ชิ่นนางหาญ) เรื่องเล่าเกี่ยวกับดั้นด้นกุ่มหนุ ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องราวที่น่าสนใจให้ความรู้ สร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลินให้แก่นักท่องเที่ยว ดังนั้นเรื่องเล่าดังกล่าวซึ่งถือเป็นเรื่องราวทางคติชนวิทยามีบทบาทในการอธิบายแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหมาย สร้างความเข้าใจ ความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมวัฒนธรรมไทดำ

ในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน จะมีผู้เข้าชมที่สำคัญ อย่างเช่น เพชรตะบอง ไพศุณย์ (บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ) กร ไพศุณย์ (ศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำ) สำลาญ กรมทอง (เฮือนอ้ายเอ๋ม) ทำหน้าที่เป็นผู้สื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมอยู่เสมอ

การเล่าเรื่องในกระบวนการใหม่เป็นการประกอบสร้างทางความหมาย การรับรู้ความหมายจึงขึ้นอยู่กับกระบวนการประกอบสร้าง โดยมีการเล่าเป็นกระบวนการสำคัญในการประกอบสร้างความหมาย ดังนั้นศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประกอบสร้างความหมายให้กับสรรพสิ่งต่างๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2553) เช่นเดียวกันเรื่องเล่าในชุมชนท้องถิ่นจึงเป็นการประกอบสร้างความหมายของที่ชุมชนประกอบสร้างขึ้นเพื่อสื่อความหมายและทำหน้าที่บางอย่าง ในปัจจุบันนี้เรื่องเล่าได้ถูกนำมา

ใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ อาทิเช่น ประโยชน์ต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เรื่องเล่าจึงถูกนำมาใช้เพื่อถ่ายทอดและสื่อสารเรื่องราวของชุมชนโดยนักสื่อความหมายเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างนักท่องเที่ยว ก่อเกิดการรับรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งในทางคติชนวิทยาถือว่าเรื่องเล่ามีบทบาทในการอธิบายเรื่องราวของท้องถิ่นดังความว่า คติชนมีบทบาทในการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน เช่น ข้อมูลประเพณีนิยายประจำถิ่น (legend) ใช้อธิบายอัตลักษณ์ของกลุ่มชน นิยายประจำถิ่นยังมีบทบาทในการอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชื่อสถานที่ หรือภูมิศาสตร์ในท้องถิ่น (ศิริพร ณ ถลาง, 2552)

3. คติชนวิทยากับการสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว

หลังจากที่ชุมชนไทดำนาป่าหนาดได้เปิดรับนักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของตนเองแล้ว เพื่อสร้างรายได้สู่ชุมชนและความประทับใจ ความทรงจำของนักท่องเที่ยว จึงได้พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวขึ้น เช่น ตุ่มนกกุ่มหนู เสื้อผ้าชุดไทดำ ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวนี้ ถือเป็นงานนำเอาข้อมูลทางคติชนวิทยาที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยว โดยเน้นให้ผลิตภัณฑ์หรือการท่องเที่ยวนี้ “บอกเล่า” เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์หรือวีรสตรีที่ชุมชนมีความภูมิใจจะนำเสนอคือ

3.1 ผ้าซิ่นลายนางหาญ

ภาพที่ 1 ผ้าซิ่นลายนางหาญ

เป็นภูมิปัญญาด้านลายผ้าดั้งเดิมของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย “ซิ่นนางหาญ หรือ ผ้านางหาญ” เริ่มมีขึ้นตั้งแต่สมัยใดยังไม่ทราบได้แต่ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดได้นำมาจากเมืองแฉ่ง หรือเมืองเตียน เปียนฟู ประเทศเวียดนาม สมัยอพยพมาจากลาว กล่าวกันว่าผ้านางหาญเป็นผ้าถุงของภรรยาเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่งทอขึ้นเพื่อให้แตกต่างจากผ้าถุงไทดำทั่วไป เป็นเครื่องแต่งกายของชนชั้นเจ้านายฝ่ายหญิง บุคคลทั่วไปไม่สามารถนำมาใช้ได้บางตำนานว่ามีพี่น้องที่เป็นหญิงไทดำสามคน คนแรกเป็นผู้คิดค้นการมัดลายและทำการทอ แต่ทอยังไม่ทันแล้วเสร็จก็เสียชีวิตลงโดยไม่ทราบสาเหตุ หญิงคนที่สองจึงได้ทอต่อในระหว่างทอก็เสียชีวิตตามกันไปเป็นคนที่สอง ต่อมาหญิงคนที่สามที่จะทอต่อจึงได้บอกกล่าวผีเรือนว่า “หากทอซิ่นผืนนี้สำเร็จ เมื่อมีการเสนเฮือนจะนำผ้าที่ทอได้ผืนแรกนี้ใส่สำหรับไหว้ผีเรือนก่อน” แล้วหญิงคนที่สามจึงสามารถทอซิ่นผืนดังกล่าวได้สำเร็จ และตั้งแต่นั้นมาชาวไทดำจึงนิยมใช้ซิ่นนางหาญประกอบในพิธีกรรมการเสนเฮือนมาจนถึงปัจจุบัน ในสมัยก่อนซิ่นนางหาญจะใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น เลี้ยงบ้านหรือเฮือน เสนเฮือนใส่ในพานแม่บ้านนาง หรือแม่ในอดีตชาติ จะไม่นำมานุ่งเพราะทอถวายเจ้าชนชั้นสูง เช่น ราชนี และเชื้อพระวงศ์ และที่เรียกกันว่า “นางหาญ” เนื่องจากมีความหมายว่า มีความกล้าที่จะทอผ้า และกล้าแสดงออก หาญพูด หาญทำ และทำได้ ผ้านางหาญมีขั้นตอนการทอที่ค่อนข้างยุ่งยากมีลวดลายที่มีความละเอียดผสมผสานโดยชนไทดำถือว่านาคเป็นสิ่งสำคัญ เพราะพญานาคเอาน้ำให้ใช้ให้อยู่ให้กินจึงคิดลายนาค ไว้เป็นส่วนหนึ่งของลายผ้า (สำลาน กรมทอง: 2560)

จะเห็นว่าผ้าซิ่นนางหาญมี “ลายนาค” เป็นส่วนประกอบสำคัญ ซึ่งนาค เป็นสัตว์ในจินตนาการและมีเรื่องเล่า ความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งผ้าซิ่นนางหาญมีตำนานที่น่าสนใจ ทอได้ยาก ถือเป็นผ้าซิ่นที่มีคุณค่า ดังนั้นผ้าซิ่นนางหาญจึงมีมูลค่าที่สูงกว่าผ้าซิ่นโดยทั่วไป

3.2 ตุ่มนกตุ่มหนู

ตุ่มนกตุ่มหนู เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวอย่างหนึ่งของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ถือเป็นเครื่องราง ชาวไทดำใช้เป็นเครื่องบรรณาการในพิธี แห่ปางไทดำ แก่ “ผีฟ้า” ผู้ปกป้องรักษาชาวไทดำให้อยู่เย็นเป็นสุข หลังจากเสร็จพิธี ชาวไทดำจะนำกลับมาแขวนไว้ที่บ้านของตน เพื่อความเป็นสิริมงคล และจะได้นำพาซึ่งความโชคดี และอยู่เย็นเป็นสุขมาให้กับตนและครอบครัว

ตุ่มนก เป็นตัวแทนในเรื่องของการทำมาหากิน เนื่องจากในสมัยก่อนชาวไทดำ ใช้นกในการติดต่อสื่อสารและเลี้ยงสัตว์ นกไทดำแสนรู้มาก สามารถ ต้อนฝูงสัตว์ออกไปหาอาหารและต้อนกลับบ้านเองได้ โดยชาวไทดำไม่ต้องออกไปเลี้ยงสัตว์เอง

ตุ่มหนู เป็นตัวแทนในเรื่องของการป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ไม่ให้เข้ามากล้ำ กลาย เนื่องจากในสมัยก่อนชาวไทดำเลี้ยงหนูไว้เป็นอาวุธ สำหรับไป ทำลายเสบียงของข้าศึกศัตรู

นอกจากนั้นชุดเครื่องรางของมงคลนี้ยังมี กล่องเงินกล่องทอง เรือนฝีมด หัวใจไทดำ ซึ่งชาวไทดำได้ผลิตของที่ระลึกที่มาจากความเชื่อเพื่อจำหน่ายเป็นสินค้ามงคลสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มในการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง

ภาพที่ 2 ตุ่มนกตุ่มหนู

จากตัวอย่างของผลิตภัณฑ์ชาวไทดำคือ ผ้าซิ่นนางหาญ และตุ่มนกตุ่มหนู เป็นการนำเอาเรื่องเล่าหรือตำนาน ตลอดจนนำความเชื่ออันเป็นสิริมงคลมาเพิ่มคุณค่าและมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวท้องถิ่นท่ามกลางปรากฏการณ์ไทยหาอดีตในสังคม ทั้งในฐานะส่วนหนึ่งของการจำลองและสร้างอดีตเพื่อการท่องเที่ยว ฐานะเครื่องมือเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยว และฐานะการสร้างภาพลักษณ์ความเป็นไทดำรุ่นใหม่แก่ผู้บริโภค ซึ่งนับว่าเป็นตัวอย่างสำคัญในการใช้ข้อมูลทางคติชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยวท้องถิ่นตามแนวทางคติชนสร้างสรรค์ ดังคำกล่าวที่ว่า ปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ในลักษณะใหม่ๆ นี้ เป็นผลมาจากการปรับใช้คติชนอันเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมท้องถิ่นไทยที่มีอยู่เดิม ผสมกับวิถีคิดในการผลิตซ้ำ ประยุกต์ ผสมผสานสร้างใหม่ หรือ สร้างความหมายใหม่ ในบริบทใหม่ ทำให้คติชนที่สืบทอดมาในสังคมประเพณี มีพลวัตที่ต้องอธิบายด้วยบริบทใหม่ในสังคมปัจจุบัน (ศิริพร ณ ถลาง, 2559: 121)

4. คติชนวิทยากับการสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีวัฒนธรรมชุมชนจึงมีการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้วิถีวัฒนธรรม ดังนั้นจึงมีการสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวขึ้น ซึ่งในชุมชนบ้านนาป่าหนาดได้มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ภายในหมู่บ้านไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้แก่ การสาธิตการทอผ้าที่กลุ่มทอผ้าหมู่ที่ 12 และเฮือนอ้ายเอี่ยม นักท่องเที่ยวสามารถร่วมทดลองเรียนรู้การทอผ้าได้ กิจกรรมการพ้อนรำประกอบเพลงไทดำรำพัน ที่บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมพ้อนรำกับชาวไทดำ กิจกรรมทดลองแต่งกายชุดไทดำที่บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ กิจกรรมเล่นเสียงทายมะกอนลอดบ่วง กิจกรรมขี่ไม้แรงแจะ กิจกรรมเรียนรู้การทำตุ่มนกตุ่มหนู

กิจกรรมดังกล่าวถือเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรม หรือเป็นข้อมูลทางคติชนวิทยาที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาและเรียนรู้ เกิดการสัมผัสวิถีวัฒนธรรมไทดำ สร้างความประทับใจและเพลิดเพลิน สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า การนำคติชนเข้ามาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวจึงเป็นการใช้ข้อมูลทางคติชนอย่างสร้างสรรค์เปรียบเสมือนสื่อกลางที่จะนำข้อมูลคติชนของชุมชนออกสู่คนภายนอก กิจกรรมดังกล่าวจะทำให้ชุมชนเกิดความตระหนัก เห็นความสำคัญในวัฒนธรรมของตนเอง สามารถสร้างสรรค์คติชนให้เกิ

บทสรุป

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดจังหวัดเลย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ภาษา พิธีกรรมต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แต่พอถึงยุคโลกาภิวัตน์ ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดได้ใช้ข้อมูลทางคติชน มาสร้างอัตลักษณ์ แหล่งการเรียนรู้ ผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้า ตลอดจนการจัดการท่องเที่ยว ในชุมชนของตนเอง แต่เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไป การท่องเที่ยว เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศทำให้วัฒนธรรมเข้าสู่กระบวนการปรับเปลี่ยนเป็นสินค้า ดังนั้นข้อมูลคติชนวิทยา จึงถูกสร้างคุณค่าและนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ดังบทบาท 4 ด้านคือ 1) คติชนวิทยากับการสร้าง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทดำ โดยชุมชนไทดำได้ก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำเมื่อปี 2539 เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 2) คติชน วิทยากับการอธิบายแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ ซึ่งผู้นำชมก็ได้นำข้อมูลคติชนวิทยามาใช้อธิบายแก่นักท่องเที่ยว 3) คติชนวิทยากับการสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ได้แก่ ผ้าขึ้นนางหาญ ต้มนกต้มหนู ซึ่งผลผลิตดังกล่าวนี้เป็นข้อมูลทางคติชนวิทยาซึ่งทำให้สามารถ สร้างรายได้แก่ชาวไทดำ และ 4) คติชนวิทยากับการสร้างสรรคกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น ชาวไทดำ ได้นำการเล่นให้นักท่องเที่ยว ได้มีส่วนร่วม ได้แก่ มะกอนลอดบ่วง การแต่งกายชุดไทดำ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). **แนวพินิจใหม่ในสื่อสารศึกษา**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- นาวา วงษ์พรม. (2560). **แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน**. อุตรธานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี.
- นิวัติ ทองวล. (2559). **การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย**. นครราชสีมา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2552). **คติชนกับชนชาติไทย**. มหาสารคาม: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ภัทรจิรา ผลงาม. (2559). **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2552). **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา สุฉายา (บรรณาธิการ). (2559). **พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการ เผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรรัตน์ ตันตะอารียะ และ ศิริมา จิตต์จรัส. (2563). **แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยใช้คติชนของชุมชน**. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อภิญญา เพื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์ (Identity) การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัย แห่งชาติ.
- อิสริยาภรณ์ ชัยกุลหลาบ และ ไทยโรจน์ พวงมณี. **การศึกษาวิเคราะห์ผ้าขึ้นลายนางหาญของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย**. สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ครั้งที่ 56.
- อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. (2556). **เรื่องเล่าพื้นบ้านกับการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยวท้องถิ่นในภาคกลาง: มิติ ความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์โยหยาดอดีตกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์**. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. (2559). **“คติชนสร้างสรรค์” บทสังเคราะห์และทฤษฎี**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การ มหาชน).
- Palanla. (2565, 15 ตุลาคม). **บ้านพิพิธภัณฑจังหวัดเลยประเทศไทย**. <<https://palanla.com/index.php?op=domestic Location-detail&id=692>>

ผู้ชายในวรรณกรรมคำสอนกับการประกอบสร้างภาพแทน “ชายประชานิยม” ในสังคมอีสาน Men in Didactic Literature and Construction Representation on “Male Populist” in Isan Society

ศาริศา สุขคง¹

E-mail: sarisa.chom@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างภาพแทนของผู้ชายอีสานจากวาทกรรมการประกอบสร้าง “ชายประชานิยม” โดยนำแนวคิดเรื่องภาพแทน (representation) และการประกอบสร้าง (Construction) ของ Stuart Hall มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และตีความข้อมูล โดยมุ่งศึกษาภาพเสนอลักษณะของผู้ชายที่ดี ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกข้อมูลจากผลงานวรรณกรรมคำสอนจำนวน 9 เรื่อง ได้แก่ ชนชั้นธรรมาศคานาคำสอน พญาคำทอง (สอนไพร่) ธรรมดาสอนโลก แทนน้านมแม่ ศรีสวัสดิ์วัด ภาพยนตร์หลานสอนปู่ เสียวสวาด นานาสุภาษิตคำกลอน และพระอินทร์ใช้ชาติ นำมาใช้เป็นข้อมูลหลักในการศึกษาครั้งนี้ จากการศึกษาพบว่าวาทกรรมการประกอบสร้างภาพแทน “ชายประชานิยม” ประกอบด้วยภาพแทนผู้ชายที่ดีใน 2 แบบ คือภาพแทนของผู้ชายด้านบวกหรือชายคนดีผู้ดี และภาพแทนของผู้ชายด้านลบ หรือชายนอกฮีต ซึ่งภาพแทนของผู้ชายด้านบวกอาจแบ่งการประกอบสร้างออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ชายคนดีผู้ดีด้านการศึกษา ชายคนดีผู้ดีด้านหน้าที่การงาน และชายคนดีผู้ดีด้านการใช้ชีวิต ส่วนภาพแทนของผู้ชายด้านลบ หรือชายนอกฮีตนั้น สามารถจำแนกออกได้เป็นลักษณะ 2 ลักษณะ ได้แก่ ชายนอกฮีตครองธรรม ชายนอกฮีตสามโบสถ์ ชายนอกฮีตซั้ว และชายนอกฮีตศาสนา ซึ่งวาทกรรมการประกอบสร้างภาพแทนของผู้ชายด้านบวก หรือชายคนดีผู้ดีนั้นนับเป็นต้นแบบของกรอบความประพฤติที่ดีที่ควรปฏิบัติ และภาพแทนของผู้ชายด้านลบ หรือชายนอกฮีต เป็นวาทกรรมที่ขัดเกล่าให้เป็นผู้ชายที่ดีจากการสอนไม่ให้ประพฤติเป็นชายนอกฮีต การประกอบสร้างภาพแทนตามวาทกรรม “ชายประชานิยม” ในข้อมูลวรรณกรรมคำสอนดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงภาพตัวแทนของผู้ชายในสังคมอีสานอันมีลักษณะแบบปิตาธิปไตยที่ชัดเจนให้เห็นคุณค่าและความหมายความเป็นชายไว้ในมิติทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ

คำสำคัญ: การประกอบสร้าง ภาพแทน วาทกรรม วรรณกรรมคำสอน ชายประชานิยม

Abstract

The purpose of this article is to study construction representation on of Isan Men from the creation discourse “Male populist” by using the concept of image instead of representation and the creation Construction of Stuart Hall. To be used in the analysis and interpretation of data By studying images, presenting male characteristics That's good. The researchers selected Isan didactic literature related to 42 pieces of literature including Chanasantharat moralize, Phayakhomkong (sonphai), Oainary teaching the world, Instead of mother's breast milk, Srisawadwat, Epic of grandchild teaching grandfather, siawsawad, Nana Proverbs teaching and Indra takes the nation. From the study found that the behavior discourse creates a replacement image. “Populist” consists of 2 good male representations, which are the positive male representations. negative male or men outside the heat Which the replacement of the positive male may divide the assembly into 3 Characteristics include the male good man who is good at education. The Good man who is good at work and the good man who is good at living As for the negative male replacement or the male outside the bad can be classified as 2 characteristics, including the male outside the bad Men outside the evil bad And men outside the hematism the good man who is good at In which the behavior discourse creates a replacement for the positive male or the good man is a model of the good behavior framework that should

Keywords: construction, representation, discourse, didactic literature, male populist

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ความนำ

1. ความสำคัญของเรื่องที่น่าสนใจ

วรรณกรรมคำสอน คือวรรณกรรมที่มีเนื้อหาประกอบไปด้วยแนวทางปฏิบัติและแบบอย่างอันดีงาม ดังนั้น วรรณกรรมคำสอนจึงมีความสำคัญในฐานะคู่มือชีวิตของผู้คน และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมตามความหมายของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ที่นิยามความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่ามนุษย์เป็นสัตว์คล้ายคลึงแมงมุมที่ห้อยตัวอยู่ในสายใยของความหมายที่เขาถักทอขึ้น เกียร์ซถือว่าวัฒนธรรมคือสายใยเหล่านั้น ดังนั้น การวิเคราะห์วัฒนธรรมจึงไม่ใช่การวิเคราะห์หากฎเกณฑ์ต่างๆ โดยการทดลองแบบวิทยาศาสตร์กายภาพ หากแต่เป็นการเสาะหาความหมายและการตีความ (อคิน รพีพัฒน์, 2551: 73-74) ซึ่งวรรณกรรมคำสอนคือตัวบทที่สามารถนำไปตีความหมายทางวัฒนธรรมได้มากมายในสังคมอีสาน

วรรณกรรมคำสอนอีสานจึงนับเป็นตัวแทนทางวัฒนธรรม (Culture Text) ที่อธิบายความเป็นสังคมท้องถิ่นได้หลากหลายมิติ ซึ่งมิติที่โดดเด่นเห็นชัดคือ สังคมประชาานิยมแบบอีสาน ดังสะท้อนจากเนื้อหาคำสอนที่มักสอนให้ปฏิบัติตามแนวคิดที่สังคมปรารถนา หรืออุดมคติของคนส่วนใหญ่ในสังคมกระทั่งเป็นอุดมการณ์ที่สืบทอดผ่านวรรณกรรมคำสอน ดังที่ จารวรรณ ธรรมวัตร (2521: 54) ได้อธิบายไว้ว่า วรรณกรรมคำสอนเป็นเอกสารบันทึกอุดมการณ์ของคนท้องถิ่นไว้ อุดมการณ์ความคิดของคนอีสานจึงถูกถ่ายทอดโดยการสอนผ่านวรรณกรรม เช่น การสอนผู้ชายให้เป็นคนดี ที่น่านิยมเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ต้องเป็นผู้มีการศึกษา รู้จักหน้าที่ตามสภาพของตน รู้หลักการดำเนินชีวิต ไม่ประพฤตินอกฮีต หรือภาษาอีสานเรียกว่า ชายคนฮู้ผู้ดี ซึ่งคำสอนเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นด้วยกระบวนการทางภาษาโดยการประกอบสร้างภาพแทน “ชายประชาานิยม” ขึ้นเพื่อเป็นแบบฉบับของผู้ชายที่ดีให้ปรากฏในคำสอนอันจะนำไปสู่การประกอบสร้างความจริงทางสังคมที่กำหนดบทบาทของผู้ชายอีสาน

การประกอบสร้างภาพแทน (Construction Representation) ดังกล่าวเป็นการสร้างอัตลักษณ์ตัวตนของผู้ชายให้ดำรงอยู่ในสังคมแบบประชาานิยม และนำไปสู่การอธิบายความหมายและคุณค่าของผู้ชายอีสานไปโดยปริยาย ดังที่สจ๊วต ฮอลล์ (Stuart Hall) ได้อธิบายความหมายของภาพแทน (Representation) ไว้ว่า การนำเสนอภาพตัวแทนไม่ใช่เพียงการใช้ภาษาหรือสัญลักษณ์ในการถ่ายทอดภาพในความคิด หากแต่ยังเป็นการตัดสินคุณค่าและให้ความหมายแก่สิ่งที่นำเสนอโดยภาพตัวแทนนั้นด้วย (ศิริพร ภักดีผาสุก, 2561: 100) นอกจากนี้ ฮอลล์ ยังได้อธิบายแนวคิดการประกอบสร้าง (Construction) ว่าสัมพันธ์กับภาษาเพราะเป็นเครื่องมือใช้ประกอบสร้างความหมาย (Constructionist Approach) โดยมีความเชื่อว่า สิ่งต่างๆ จะมีความหมายก็ต่อเมื่อเรากำหนดขึ้น (Hall, 1997: 24-25 อ้างอิงมาจาก ปฐม หงส์สุวรรณ, 2561: 521) การประกอบสร้างภาพแทน “ชายประชาานิยม” จึงได้นิยามความหมายของผู้ชายอีสานที่ยึดโยงกับการเป็นชายคนฮู้ผู้ดีไว้อย่างแจ่มชัด ไม่ว่าจะเป็นดำรงตนอยู่ในสถานภาพใดก็ตาม ผู้ชายอีสานจำเป็นต้องประพฤติตนเป็นคนดีให้สมกับเป็นผู้ดี หรือเพศหลักในสังคมอีสานซึ่งมีลักษณะสังคมแบบปิตาธิปไตย

คำว่า ปิตาธิปไตย (Patriarchy) อรทัย เพียยุระ (2561: 69) อธิบายว่าเป็นคำที่ใช้อธิบายลักษณะการปกครองของสังคมที่ให้อำนาจกับผู้ชาย ถือชายเป็นใหญ่ เรียกว่า สังคมแบบปิตาธิปไตย (Patriarchal Society) ลักษณะชายเป็นใหญ่ยังสอดคล้องสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องสถานภาพทางเพศของปราณี วงษ์เทศ (2559: 34) ที่อธิบายว่าการเติบโตของผู้ชายเป็นสถานภาพที่ต้องแสวงหา ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ผู้ชายทุกคนต้องแข่งขันในฐานะปัจเจกบุคคล จึงสามารถสร้างและควบคุมการจัดระเบียบทางสังคมได้ สถานภาพที่จำเป็นต้องแสวงหาจึงเป็นจุดเริ่มต้นของความปรารถนาเป็นชายในอุดมคติที่จำเป็นต้องมีการปฏิบัติหรือต้นแบบอันคมชัด ดังนั้น เนื้อหาคำสอนในวรรณกรรมจึงมักเสนอภาพแทนของผู้ชายตามสังคมปรารถนาให้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดมา

จากแนวคิดดังกล่าวทั้งหมด ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาการประกอบสร้างภาพแทนของผู้ชายอีสานจากวาทกรรมการประกอบสร้าง “ชายประชาานิยม” โดยนำแนวคิดเรื่องภาพแทน (representation) และแนวคิดการประกอบสร้าง (Construction) ของ Stuart Hall มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และตีความข้อมูล โดยมุ่งศึกษาภาพเสนอลักษณะของผู้ชายที่ดีเพื่ออธิบายปรัชญาแนวคิด การดำเนินชีวิตซึ่งซ่อนความหมายทางวัฒนธรรมของสังคมท้องถิ่น และตีความคุณค่าของผู้ชายอีสานที่สังคมกำหนดจากวรรณกรรมคำสอน

2. วัตถุประสงค์ของการนำเสนอบทความ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างภาพแทนของผู้ชายอีสานจากวรรณกรรมคำสอนของอีสาน

3. ขอบเขตของเรื่องที่น่าสนใจ

ผู้เขียนใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ประเภทวิจัยเอกสาร (Documentary research) มาศึกษาวิเคราะห์ โดยใช้ข้อมูลวรรณกรรมคำสอนอีสานที่มีเนื้อหาใช้สอนผู้ชายและรู้จักกันอย่างแพร่หลายทั้งหมด 9 เรื่อง ได้แก่ ขนบสันธราชเทศนาคำสอน พญาคำทอง (สอนไพร่) ธรรมดาสอนโลก แทนน่านแม่ ศรีสวัสดิ์วัด กาศย์หลานสอนปู่ เสียวवाद นานาสุภาชิตคำกลอน และพระอินทร์ใช้ชาติ

4. คำจำกัดความ

4.1 การประกอบสร้าง (Construction) มาจากแนวคิดการประกอบสร้างสังคม Social Construction ซึ่ง Steve Bruce อธิบายไว้ว่าเป็นผลผลิตจากวัฒนธรรมที่สังคมมักสถาปนาวัฒนธรรมของตนให้เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง (บรูซ, สตีฟ. 2559: 60) การประกอบสร้างจึงเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างความจริงให้เกิดขึ้นในสังคมอย่างมีนัยยะ และเมื่อนำมาศึกษาวาทกรรมจึงเป็นการศึกษากระบวนการสร้างความจริงที่เกิดจากปฏิบัติการทางภาษากลายเป็นชุดความรู้ในสังคมอันซ่อนเร้นอำนาจบางประการไว้ให้ตีความ และให้คุณค่า

4.2 ภาพแทน (representation) สจ๊วต ฮอลล์ ได้กล่าวว่า การนำเสนอภาพแทนเป็นการ “สร้าง” ความหมายซึ่งตั้งอยู่บนความเชื่อพื้นฐานที่ว่า เป็นกระบวนการที่มีการผลิตความหมายแอบแฝงอยู่ หรือกระบวนการที่สร้างขึ้นเพื่อสื่อความหมายหรือแทนมุมมองของสิ่งที่กำลังกล่าวถึงและอาจไม่ได้สื่อความหมายของสิ่งนั้นโดยตรง นั่นหมายความว่า ผู้เขียนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดกรอบหรือความหมายของสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปตามที่ตนหรือสังคมปรารถนาได้ (สจ๊วต ฮอลล์, 2559: 113)

เนื้อหา

จากการศึกษาวาทกรรมการประกอบสร้างภาพแทน “ชายประชานิยม” พบว่า ประกอบด้วยภาพแทนผู้ชายที่ดีใน 2 ลักษณะ ได้แก่ ภาพแทนด้านบวกของผู้ชายหรือชายคนผู้ดี และภาพแทนด้านลบของผู้ชายหรือชายนอกฮีต ซึ่งลักษณะทั้งสองประการได้แสดงให้เห็นวาทกรรมการประกอบสร้างภาพแทน ดังนี้

1. ภาพแทนของผู้ชายด้านบวก หรือชายคนผู้ดี ชายคนผู้ดี คือผู้ชายที่เป็นคนดีตามที่สังคมท้องถิ่นปรารถนา คนผู้ดีหมายถึง รู้จักกาลเทศะ รู้จักบุญคุณ รู้จักหน้าที่ของตน ส่วนผู้ดี หมายถึง คนดีมีศีลธรรม มีคุณธรรม มีจริยธรรม รักครอบครัวและคนรอบข้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งภาพแทนของผู้ชายด้านบวก หรือชายคนผู้ดี อาจแบ่งการประกอบสร้างเป็น 3 แบบ ได้แก่

1.1 ชายคนผู้ดีด้านการศึกษา ในวรรณกรรมคำสอนมีเนื้อหาคำสอนเรื่องการศึกษาสำหรับผู้ชายไว้หลายประการ เมื่อศึกษาเล่าเรียนตามคำสอนแล้วจะทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิตทุกด้าน และเป็นชายที่ดีน่าภาคภูมิใจ ซึ่งเป็นวาทกรรมการประกอบสร้างชายประชานิยมที่เด่นชัดเป็นอันดับแรก ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องชนะสงครามเทศนาคำสอน ที่สอนให้ผู้ชายรู้จักรำเรียนศิลปศาสตร์เพื่อหาเลี้ยงชีพ และดำเนินชีวิต เช่น การเรียนตีเงินตีทอง การทำเครื่องมือจับปลา การตีเหล็ก การจักสานทำงานไม้ เรียนหมอยาโหราศาสตร์ เรียนนวคืบเอ็น เรียนการใช้อาวุธค้อน หลาว และหอก เข้าถึงพุทธศาสนา การบ้านการเมือง รับใช้ราชการ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นวิชาที่ประเสริฐสำหรับลูกผู้ชาย ตัวอย่างเช่น

ชายใดฟังคำสอนอำเอยนก็ดีแท้ ศาสตร์ศิลป์นี้หลายประการมีมากจริงตาย ตีเงินแปลงสู่เชื้อชาย ได้ดังประสงค์ ตีทองได้ขายไปทุกสิ่ง ตีคำขายสู่วันบิหมวัน แผลงอุปไม้ขายจ่ายหลายแนว แห. มง. สานแตงนามชายได้ ตีเหล็กให้เป็นสมจ้าวหอกมีดแลพรายขายแท้สู่แนว เขียนอุปไม้เป็นกระตอกขันขายบุงยังสรรพสิ่งมีขายได้ กับทั้งเขียนเวียนแถมลิงลายทุกสิ่ง ควบอุปไม้เป็นแท่นสู้อัน เขียนหมอค้องหมอยาปวพยาธิ เขียนปักคันเอ็นให้สว่างดี เขียนเอาหมอโหรฤกษ์ใหญ่ทั้งฤกษ์น้อยทวยคิ้วต่อยาม เขียนคองคองคองหลาวและหอก เขียนฮึดเจ้าพุทธโธแท้สู่อันตั้งนั้น เขียนฮึดบ้านตั้งแต่งการเมือง ผูกหมู่ครองเสนาแต่งแปลงเมืองบ้าน ผูกนี้ชื่อว่าศาสตร์ศิลป์แท้เฝ้าเขียนดูประเสริฐจริง (พระครูคัมภีร์นิเทศ ป.6, ม.ม.ป: 14-15)

ชายคนผู้ดีด้านการศึกษายังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพญาคำทอง (สอนไพร่) ในบันเขียนความอยู่ ที่สอนให้เรียนวิชาความรู้ศิลปศาสตร์หลายแขนง ไม่ว่าจะเป็น การเรียนยิงธนู หรือหอก เรียนจักสานปั่นล้อเจียรระโนหล่อแก้ว เรียนรู้การขาย เรียนช่างตีทองตีเหล็ก ช่างเงิน ตลอดจนเครื่องดนตรี กระดัง ฉ้อง เรียนทำเครื่องประดับ หล่อถ้วยเงินถ้วยทอง เครื่องหาปลา ทำเครื่องประดับปักปัก หรือเรียนหล่อถ้วยเงินทองขันโตกพานตั้ง ล้วนเป็นวิชาที่ลูกผู้ชายควรแสวงหาเรียนรู้ไว้เพื่อเอาตัวรอดในการดำรงชีวิต ตัวอย่างเช่น

แนมท้อ	ศาสตร์เพ้นั้น	ให้ตั้งต่อไปเขียน	แท้เน้อ
	ธนูศิลป์ศร	หอกดาวเต็งกล้า	
	เขียนความฮู้	จักสานปั่นล้อ	
	เจียรระโนหล่อแก้ว	เขียนฮู้แต่งขาย	
	ช่างตีเหล็กตีทอง	ลัว่เสียมแปงสร้าง	
	ตีเงินคำแก้ว	ขันโอไธรภาพัน	
	ทั้งแสงฮ้อง	ทองท้าวหล่อกะดิง	

โปงลางก่อ่ง	ชิกขอมหากะแห้ง
หล่อลูกแห้งอ้อง	ดั่งก่อ่งสงขาย
เฮียนตีทองสายสร้อย	สังวาลคำม้าวใหญ่
อีกทั้ง	กะจอนและด้าง
	แหวนก้อนใส่มือ
	ปักปิ่นมวยผม
	ตีซ้องปิ่นเกล้าก่อ่งแขน
	ใหญ่เงินทอง
	หล่อถ้วยเงินทอง
	โตกพานคำตั้ง

(พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, 2513ก: 20-21)

นอกจากนี้ การรู้จักแสงความรู้ยังเป็นคุณสมบัติที่ผู้ชายพึงมีเมื่อจำเป็นต้องรับใช้ราชการให้เจริญก้าวหน้า ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลก ที่สอนว่าชายใดต้องการมาเป็นอำมาตย์รับใช้กษัตริย์ต้องรักการแสวงหาความรู้ เรียนรู้ อีตครอง ไม่รู้สิ่งใดให้ถามนักปราชญ์ และมีความกระตือรือร้นในการทำงาน พร้อมรับใช้ทำงานอยู่ตลอดเวลา ตัวอย่างเช่น

บทนี้ บรรวรแล้ว	ยอวางไว้ก่อน
พระจึงสอนสั่งให้	ชายใช้พระยอดเมือง
ชายใด จักเข้ารับใช้	ภูวนาทเล้งโย ดั่งนั้น
ให้ฟังคำเฮาสอน	สั่งความจำไว้
ให้พากันเฮียนฮู้	เอาคงตียิ่ง
ถามน่านักปราชญ์ผู้	ฝูงฮู้จ้อเอา นั้นเทอญ
อย่าได้ครวเฝ้าเจ้า	เข้าคำวันคืน นั้นเนอ
ให้ค่อยเอาหุฟัง	พระเฮียหาพันฮ้อง
พระหากมีอาชญาใช้	ให้ฮีบแล่นเร็วพลัน
อย่าได้ตามใจโต	ให้ค่อยไปจึงดีแท้
อันหนึ่ง ราชใช้	ไปทันขุนใหญ่
ให้เขามาพรำพร้อม	ตัวแท้ก็จั่งดี แท้แหล้ว

(พระครูสุเทพสารคุณ, 2549: 284)

ชายคนฮู้ดีด้านการศึกษาก็เป็นคุณสมบัติแรกที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้ชาย ไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพใด ผู้ชายก็จำเป็นต้องมีการศึกษาดีเพื่อใช้ในการทำงาน และการดำเนินชีวิต ตลอดจนเป็นเหตุผลสำคัญที่ผู้หญิงจะตกลงปลงใจร่วมใช้ชีวิตคู่ด้วย

1.2 ชายคนฮู้ดีด้านหน้าที่การงาน ในวรรณกรรมคำสอนได้มีการกล่าวถึงผู้ชายที่ดีที่รู้หน้าที่ของตน ซึ่งหน้าที่ของลูกผู้ชายก่อนที่จะแต่งงานมีครอบครัวเป็นของตนเองนั้นคือการบวชทดแทนบุญคุณบิดามารดา ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องแทนน้ามแม่ ที่อธิบายว่าลูกที่ดีต้องบวชทดแทนบุญคุณพ่อแม่ที่เลี้ยงดูจนเติบใหญ่ การบวชทดแทนบุญคุณพ่อแม่พระพุทธรูปก็ทำเป็นแบบอย่างที่ดีตามชีวประวัติของพระพุทธเจ้า ตัวอย่างเช่น

คราวเมื่อเฮานั้นได้นอนอยู่ในอุทุมมารดา ทรงความทุกข์อย่างใดบ่มีแค่น ต่อมาเดือนคนได้ทรงครรรจจนแก่มัสสิบเดือนถ้วนแท้จวนมัมหน่วงอุทร ยินเดินนอนก็ทุกข์กลืนอดกินอาหารอยาก เพราะว่าทารกกิ่งอุทร ท้องหน่วงแขวน แสนอดกลืนตลอดหว่างกุมาร หลุดออกจากครรรจมารดาได้อยู่กรรมกินฮ้อน นอนตะแคงป็นไปมา หันอ้วยบวยตัก แต่น้ำฮ้อนนอนข้างแคไฟ กุมารให้นอนสะแแต่ดินอยู่น้อยหนึ่งจับยกอุ้มกินจุ่ดูคนม เหิงนานได้หลายคืนคราวเหน้อย เมื่อเพราะอดอยู่กลืนกรรมเจ้าบ่ถอง ในอุทรท้องปกติดีปอด ตลอดหมดทุกถ้วนในเนื้อแห่งคิง จึงได้ตั้งตนก้าวหักกายเดินอย่างหลาย พรำมือกายเนื้อก็อยู่เย็น แข็งแรงได้แสวงหาอาหารลูก มาอยู่เลี้ยงแลงเข้าสู่วัน พอหลายปีเดือนได้บุตราเลยใหญ่ เปรียบปมาหากได้เฮานี้ก็ดั่งเดียวควรที่กตัญญูให้มารดาผู้ลำบาก ทั้งบิดาพรั้งพร้อม ถนอมเลี้ยงให้ใหญ่มา จนกระทั่งถึงได้เอาเฮาเข้าบรรพชาทรงเพศ บวชสืบสร้างศีลสร้อยศาสนา กตัญญูทเวทให้ในธรรมพระเจ้ากล่าว แทนน้ามแม่เลี้ยงพระองค์ได้เทศนา

(กัณหา (บ.ช.ย), 2544: 7-8)

ชายคนผู้ผู้ดีหน้าที่การงาน นอกจากจะรู้จักหน้าที่ของการเป็นลูกที่ดีคือบวชทดแทนบุญคุณพ่อแม่แทนค่าน้ำนมแล้ว ยังมีชายที่รู้จักการทำงานในหน้าที่ของตนตามสถานภาพของตนเอง เช่น หากบวชเป็นสามเณรก็ควรที่จะทำหน้าที่ของตนและเชื่อฟังครูบาอาจารย์ ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องศรีสวัสดิ์วัด ที่สอนว่าสามเณรที่ดีต้องรักษาหน้าที่ของตน คอยฟังพระอาจารย์สวดมนต์ให้ฟัง จะได้เข้าใจบทสวดมนต์โดยง่าย เมื่อถึงเวลาฉันเช้า มีชาวบ้านมาทำบุญมากมาย ศิษย์วัดก็มากมาย ให้ระวังโอจะเปลี่ยนกัน แล้วจึงประเคนอาหารให้พระอาจารย์ หลังจากที่ยฉันหวานเสร็จให้เอาผ้าอาบน้ำเข้าคอยเช็ดมือเสร็จเอายามาถวาย แล้วจึงยกของหวานมาถวายไว้ในโอ ตัวอย่างเช่น

เณรจรรักษากิจ	ไว้จรีตให้ควรกาล
คอยฟังพระอาจารย์	ท่านสวดมนต์ให้ฟังมนต์
จักได้เข้าใจจำ	ค่านับธรรมพระทศพล
เบื้องหน้าจะเป็นผล	จะสวดมนต์ก็ง่ายตาย
หนึ่งนั้นเมื่อฉันเช้า	ฝูงชาวบ้านทำบุญหลา
ศิษย์วัดก็มากมาย	ระวังโอจะเปลี่ยนกัน
แล้วจึงประเคนครู	ระวังดูท่านขบฉัน
ฉันหวานสำเร็จพลัน	เอาผ้าอาบเข้าคอยเคียง
ครั้นเสร็จท่านเช็ดหัตถ์	เอาถาดสัชเข้าประเคียง
จึงยกของหวานเมียง	มาถายไว้ในโอพลัน

(ภูมิจิต เรื่องเดช, 2525: 43)

นอกจากนี้ยังมีคำสอนที่กล่าวถึงชายที่ทำหน้าที่ตามเพศสภาพของผู้ชาย ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพญาคำกอง (สอนไพร่) บันเเวียกพ่อชาย ที่สอนประชาชนผู้ชายให้รู้จักงานของตนคือการสร้างบ้านแปลงเมือง การเป็นทหารออกรบเมื่อมีการศึก การทำเกษตรกรรมดำรงชีพ และการทำงานหนักเกี่ยวกับการก่อสร้าง ปลุกหว่านพืชผักสวนครัว ถางหญ้า หาเงินทองข้าวของเครื่องใช้สำหรับหาปลา และใช้ในบ้าน รวมถึงเกวียนวัวควายที่ต้องจัดหามาใช้ และดูแลให้สมกับเป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งผู้ชายไม่จำเป็นต้องทำงานนอกบ้านเพียงอย่างเดียว แต่การทำงานในบ้านโดยเฉพาะงานที่ต้องใช้กำลัง ย่อมเป็นหน้าที่สำคัญของผู้ชาย ไม่ใช่ปล่อยให้ป่เป็นหน้าที่ของผู้หญิงเพียงอย่างเดียว ตัวอย่างเช่น

พ่อชาย	แปงเฮือนชาน	เวียกงานแสนชั้น	
	คองเฮือนสร้าง	คือชายตกแต่ง	
	เฮ็ดเฮือนและเล้า	เสารไม้แก่นดี	เจ้าเอย
แม่นว่า	ศัตรูเกิดขึ้น	ในประเทศเค็กเสื่อ	
	เวียกงานอาสา	สู้ตายหาญกล้า	
	บ่ได้กลัวเกรงย่าน	เค็กเสื่อถอยหลัก	แท่ตาย
ทั้ง	ก่อสร้าง	แปงฮั่วไฮ่สวน	
	ไถ่กันไ้	ปลุกหว่านอีแดง	
แม่นซี	เข้าดงดอนกว้าง	ขุดสวนถางกัน	กิติ
	หาเงินทองเครื่องใช้	ขายกล้าเก่งผญา	
	แหหวิงซ้อน	ขายสารอวนนาง	
	ทั้งล่องนามล่องแจ้ง	ขายดินเที่ยวแสวง	เจ้าเอย
	เกวียนจัวพร้อม	จัวควายลากแก่	ไปนั้น
	เวียกพ่อชายมากล้น	เต็มบ้านอ้งเฮือน	

(พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, 2513ก: 18)

1.3 ชายคนผู้ผู้ดีด้านการใช้ชีวิต คือชายที่รู้จักหลักประพฤติปฏิบัติในการใช้ชีวิตอย่างดีงามตามคำสอน ซึ่งหลักปฏิบัติเหล่านั้นมักเป็นไปตามที่สังคมยอมรับ ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพญาคำกอง (สอนไพร่) ที่สอนว่าผู้ชายที่ดีควรเป็นคนที่มีศีล รักษาเรือนกายเรือนใจให้บริสุทธิ์ เข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา เพราะจะทำให้มีสติตั้งรับปัญหาทั้งศึกภายในใจ และภายนอกได้ดี ทำให้มีจิตใจกว้างใหญ่เหมือนแม่น้ำมหาสมุทร ตัวอย่างเช่น

พญาคำกองเจ้า	สอนสังกะบนชาย
ให้มีศีลสัตย์	หมั่นคณิงคุณแก้ว
เอือนกายนั้น	มีหลายนับไขว่ แท้ตาย
อันว่า เอือนใจนั้น	เป็นแวนแก้วคณิงถ่อนแต่งดี
ทานศีลคือแวนแก้ว	คณิงเปิงบุญคุณ แท้เนอ
กำจัดเค็กเสื่อภายใน	อย่าให้มีมาได้
ไลปาปึงเว้นเวรง	ให้หนีห่าง เจ้าเอย
ทั้งโอชะใหญ่กว้าง	สมุทรรน้ำใหญ่หลวง

(พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, 2513ก: 19)

ชายคนผู้ผู้ดีการใช้ชีวิตยังมีหลักปฏิบัติที่สัมพันธ์สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนพุทธศาสนา ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลก ที่สอนให้ผู้ชายมีใจในบุญทุกเช้าค่ำ เชื้อฟังคำสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ตามฮีตคลอง และมีปัญญาในการแก้ไขปัญหาทุกสิ่ง ตัวอย่างเช่น

ชายได้มีใจตั้ง	ในบุญเช้าค่ำ
กับทั้งใจสะตวกู้	คลองเฒ่าสั่งสอน
กับทั้งมีผญาแก้	ปัญหาได้ทุกสิ่ง
คำคิดดีสอด้แว	ดีฮ้ายคู่ชู้ฮั่น แท้ตาย

(พระครูสุเทพสารคุณ, 2549: 208)

นอกจากนี้ ภาพแทนชายคนผู้ผู้ดีการใช้ชีวิตยังรวมถึงผู้ชายที่รู้จักดูแลบ้านเรือนตนเอง ไม่เอาแต่นอนเล่นอยู่เฉยๆ เมื่อว่างศาณญาติมาเยือนจากแดนไกลก็ต้อนรับขับสู้เลี้ยงดูอุปถัมภ์ อีกทั้งยามพูดจากับพ่อแม่ก็ไพเราะอ่อนหวาน ไม่ไปเที่ยวเล่นนอกบ้านเป็นประจำ รู้จักดูแลตัวเอง เรียนรู้ฮีตคลองจากผู้เฒ่าผู้แก่ เมื่อถึงวันพระก็รู้จักสักการบูชา ตัวอย่างเช่น

ชายได้	เนาสถานห้อง เอือนตนเป็นवाद
เหมือนดังเวียกบได้	นอนเล่นแต่เอือน
ฝูงหมู่วงศาเชื้อ	ทางไกลมาฮอด เอือนนั้น
มันก็ปูสาตไว้	จำให้หนึ่งเทิง แท้แล้ว
มันค่อยเว้า	ตางพ่อแม่มารดา
มันจึงทำกระบวนเป็น	พ่อเอือนจาต่าน
มันไปหาเล่น	พอหวลหาเมื่อ
บ่ฮอนไปชู้มือ	แผนหน้าหอไผ
มันบ่มีสงวนกลัว	หญิงชายฝูงหนุ่ม
ก็ท่อนำผู้เฒ่า	เอียนฮู้ฮีตคลอง
คัตะนามฮู้	วันยามทุกสิ่ง
ยามเมื่อวันศีลนั้น	มันได้ธูปเทียน

(พระพุทธรามณี, 2549: 379)

วรรณกรรมคำสอนได้ประกอบสร้างภาพแทนของผู้ชายด้านบวก หรือชายคนผู้ผู้ดีจากเนื้อหาคำสอนที่ชี้แนะทางปฏิบัติตนให้เป็นชายคนผู้ผู้ดีด้านการศึกษา ชายคนผู้ผู้ดีด้านหน้าที่การงาน และชายคนผู้ผู้ดีด้านการใช้ชีวิต ซึ่งกำหนดบทบาทการเรียนรู้ และการใช้ชีวิตสืบทอดเป็นชายที่ดีที่สังคมพึงปรารถนา คือมีการศึกษาดี หน้าที่การงานมั่นคง และรู้หน้าที่ของตนทั้งขณะอยู่ในบ้านและอยู่นอกบ้าน วรรณกรรมคำสอนจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชายอีสานมาถึงทุกวันนี้

2. ภาพแทนด้านลบของผู้ชาย หรือชายนอกฮีต ชายนอกฮีต คือผู้ชายที่ประพฤติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดขัดแย้งกับคำสอน และไม่ปฏิบัติตามที่สังคมปรารถนา หรือเรียกว่า นอกฮีตครอง ในวรรณกรรมคำสอนอีสานมีการกล่าวถึงผู้ชายที่มีความประพฤติไม่ดี หรือนอกฮีตไว้ซึ่งไม่ควรยึดปฏิบัติตาม ดังนี้

2.1 ชายนอกฮีตครองธรรม อนุภาคชายนอกฮีตครองธรรม คือผู้ชายที่ประพฤติผิดขัดแย้งจากบรรทัดฐานของสังคมท้องถิ่นที่บัญญัติไว้เป็นคำสอน ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องกาพย์หลานสอนปู่ ที่สอนเรื่องคนที่ไม่นับว่าเป็นคนดี ได้แก่ คนที่จิตใจโลเล

ไม่อยู่กับร่องกับรอย คนเป็นข้าราชการยุ่งเกี่ยวกับการค้าใช้อิทธิพลในหน้าที่ คนมีเงินไม่รู้จักทำบุญทำทาน คนยากจนแต่อวดว่ามั่งมี
นักบวชหาเงินหรือรับจ้าง ครูบาอาจารย์หาเงินแต่เหล้า คนชราแก่เฒ่าไม่อบรมสั่งสอนลูกหลาน เจ้าอาวาสที่ลูกวัดไม่ยำเกรง พ่อบ้านที่
พูดจาไม่เป็นธรรม คนรู้มากไม่เกรงกลัวบาปเรียนธรรมอวดแต่คำพูด คนเฒ่าไม่มีจิตเมตตา คนที่มักคิดร้ายชาวบ้าน คนซึ่กกลัวพาเพื่อ
ตกใจ คนจัญไรไม่เลียดูพ่อแม่ คนยกย่องแต่ตัวเอง คนนักเลงทำให้ภรรยาตัวเองทุกข์ยาก คนมักได้มักแย่งของผู้อื่น ผู้ใหญ่บ้านข่มเหง
ลูกบ้าน คนซึ่กเกียจฉะมันฮึดคลอง คนไม่เกรงพระสงฆ์ คนเป็นบ้าทำแต่บาปไม่รักษาศีล ตัวอย่างเช่น

คนโลเลสั่งสอนความฮู้กับนับ
คนลบลู่ซึ่บอทางคุณกับนับ
คนเป็นขุนซึ่บอทางคำกับนับ
คนเป็นซึ่ซ้งหาเงินกับนับ
คนมีเงินกินทานบได้กับนับ
คนซึ่ไฮอวดอ้างมั่งมีกับนับ
คนเป็นซึ่หาเงินฮ้างจ้งกับนับ
คนมักอ้างอวดรู้เกินการณกับนับ
เป็นอาจารย์หาเงินแต่เหล้ากับนับ
เป็นผู้เฒ่าบสอนลูกหลานกับนับ
เป็นสมภารลูกวัดบย่านกับนับ
เป็นพ่อบ้านปากบเป็นธรรมกับนับ
ความฮู้มากการบ่าบย่ำกับนับ
คนเฮียนธรรมอวดแต่ความเว้ากับนับ
คนผู้เฒ่าขาดเมตตาจิตกับนับ
คนซึ่ยานพาหมุดกใจกับนับ
คนปากเกลี้ยงย่องแต่ตนเองกับนับ
คนนักเลงพาเมียทุกซึ่ไฮกับนับ
คนมักได้ยาดแย่งยิวนกับนับ
คนเป็นกวนข่มเหงชาวบ้านกับนับ
คนซึ่คร้านหาฮึดครองธรรมกับนับ
คนซึ่คร้านหาฮึดครองธรรมกับนับ
คนเป็นบ้าขนบาปใส่ตัวกับนับ
คนพาโลหาศีลบได้กับนับ

(สวิง บุญเจิม, ม.ป.ป.: 79-80)

ขายนอกฮึดครองธรรมดังกล่าวเป็นภาพแทนด้านลบที่ใช้สอนผู้ชาย ถึงแม้จะไม่ได้ใช้คำว่า “ชาย” แต่วรรณกรรม
เรื่องหลานสอนปู่ก็ได้รับคำสอนไว้ชัดเจนว่าเป็นผู้ชาย ดังนั้น คนที่มีลักษณะนอกฮึดครองธรรมดังกล่าวจึงหมายถึง ขายนอกฮิ
ตครองธรรมที่ไม่ควรคบ หรือเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีไม่ควรประพฤติตาม

2.2 ขายนอกฮึดสามโบสถ์ หมายถึงชายที่บวชแล้วสึกมาแล้วสามครั้ง ชายลักษณะนี้โบราณว่าไว้ว่าลักษณะไม่ดีไม่ควร
คบ จึงนับว่าเป็นขายนอกฮึดในวรรณกรรมคำสอน ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องเสียวสวด ที่พ่อของเสียวสวดสั่งสอนก่อนที่จะจากโลกนี้
ไปเรื่องการคบมิตรว่าไม่ควรคบหาหรือเกี่ยวข้องกับชายที่บวชมาแล้วสามครั้งจะนำความเดือดร้อนมาให้ ตัวอย่างเช่น

ชายใด ทบวชแล้วสึกออก	สามที
อย่าได้ ทำสหายเกาะเกี่ยวมือ	มันนั้น
เห็นว่า สอนเชื่อไว้	อย่าได้ล่วงคำสอน นั้นเนอ
เป็นดัง ทุกชะมั่วเจ้า	ปางนั้นแสงมตาย

(พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, 2523: 3)

ขายนอกฮึดสามโบสถ์คือการเก็บสถิติของคนโบราณที่เคยพบเจอผู้ชายที่มีพฤติกรรมดังกล่าวแล้วนำความทุกข์ หรือ
ปัญหามาให้เดือดร้อน ลักษณะด้านลบของผู้ชายนี้จึงถูกนำมาสอนผู้ชายเรื่องการคบเพื่อนเพื่อไม่ให้ประสบปัญหาภายหลัง

2.3 ขายนอกฮิตซึราย คือผู้ชายที่โง่เขลาเบาปัญญา ไม่รู้จักแสวงหาความรู้ใส่ตน เกียจคร้านไม่รู้จักทำมาหากิน นอนตื่นสายไม่รู้ตื่น ไม่ทำงานทำการมีแต่ปล้นผู้อื่น ซึ่งไม่ใช่พฤติกรรมอันพึงประสงค์ของคนในสังคม ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนานาสุภาษิต คำกลอน ตัวอย่างเช่น

อย่าเป็นชายแวล่นอนเวนบุรีดิน ให้ชายบึกชายป็นรู้จักการช่างหน้าชายค้ำเหี่ยวชาย
อย่าเป็นชายผู้ร้ายปล้นที่เจ้าของ ให้ชายมองชายเห็นเหตุการณ์เมืองบ้าน ให้ชายเอาการรู้ศัตรูได้ทุกท่า ให้
ชายก้าวขึ้นหน้าอย่าชายล้าเมื่อหงษ์ ให้ชายชิงชิงขึ้นเหนือคนมันจ้งแม่น ชายมันมีตั้งแสนนับเป็นโกฏีและล้าน
ชายคร้านก็มากหลาย ชายซึรายแม่นชายทุปัญญา ชายบ่หาความดีใส่โตแม่นชายบ้า ชายปัญญามีล้นชายจนมี
มาก ชายทุกซึยากกะนอกนั้นหลายชั้นแต่หมู่ชายๆ

(พระทองสุข สุภาจาโร, ม.ป.ป: 10)

2.4 ขายนอกฮิตศาสนา คือผู้ชายที่มีอยู่ในศีลในธรรม ไม่ปฏิบัติตามคำสอนพุทธศาสนา ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง พระอินทร์ใช้ชาติที่กล่าวถึงชายที่ไม่มีศีลก็สิ้นความดี เช่นเดียวกับผู้หญิงที่ไม่มีศีลก็สิ้นความสุข พระภิกษุสามเณรที่ไม่มีศีลก็สิ้นศรี และ ข้าราชการที่ไม่มีศีลก็สิ้นยศ ตัวอย่างเช่น

สตรีไม่มีศีลก็สิ้นสวย
บุรุษด้วยไม่มีศีลก็สิ้นดี
ภิกษุสามเณรไม่มีศีลก็สิ้นศรี
ข้าราชการไม่มีศีลก็สิ้นยศ

(บุญศรี สุวรรณไตรย์ น.ธ.เอก, 2549: 48)

วาทกรรมการประกอบสร้างภาพแทนด้านลบของผู้ชาย หรือขายนอกฮิตทั้ง 4 แบบนี้ ไม่ว่าจะเป็น ขายนอก ฮิตครองธรรม ขายนอกฮิตสามโบสถ์ ขายนอกฮิตซึราย และขายนอกฮิตศาสนา ต่างก็เป็นภาพแทนที่ไม่ดีที่ขัดเกล่าให้ผู้ชายรู้จักความดี และความไม่ดี ชายประชาานิยมจากขายนอกฮิต เป็นกรอบความรู้คำสอนที่ประกอบสร้างผู้ชายให้เป็นที่ยอมรับในสังคมอย่างครบทุกมิติ วาทกรรมการประกอบสร้างภาพแทนด้านลบของผู้ชายจึงเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นภาพตัวตนของผู้ชายในด้านไม่ดีที่ไม่ควรยึดถือซึ่งทำให้ ภาพแทนผู้ชายที่ดีมีความแจ่มชัดมากขึ้น แนวคิดนี้สอดคล้องกับที่แนวคิดของฟูโกต์ (Michel Foucault) ที่พยายามชี้ให้เห็นว่า วาทกรรม คือความรู้และความจริงที่มีอิสระในตัวเองจึงมีอำนาจในการกำหนด บงการ ความรู้ที่ถือเป็นวาทกรรมจะมีอำนาจจบการต่อผู้ที่ ยอมรับวาทกรรมนั้น ดังนั้น วาทกรรมจึงเป็นความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ถูกนิยามว่าเป็นความจริงภายใต้กรอบความรู้แบบหนึ่งด้วย ปฏิบัติการของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการนิยามความหมาย (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555: 49) กล่าวโดยสรุปวาทกรรมการประกอบสร้างภาพแทนเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นภาพตัวตน “ชายประชาานิยม” ที่สังคมท้องถิ่นปรารถนาอยากให้เป็น และไม่ยอมอยากให้เป็น ซึ่ง นับเป็นความรู้สำคัญที่นำไปสู่การประกอบสร้างสังคมอุดมคติในท้องถิ่นอีสาน ทั้งนี้ แนวคิดการประกอบสร้างทางสังคมยังอาจนำไปใช้ ศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมประเภทอื่นได้ เช่น ภาษาถิ่น ประเพณี ความเชื่อ

บทสรุป

การประกอบสร้างภาพแทน “ชายประชาานิยม” ในวรรณกรรมคำสอนอีสาน สะท้อนให้เห็นภาพตัวตนของผู้ชายอีสานที่แฝง ผ่องอุมการณ์ความเป็นชายไว้อย่างมีมิติ และได้กำหนดบทบาทให้ผู้ชายที่ดีไม่ประพฤติตนนอกฮิตเป็นผู้นำครอบครัวที่มีความหมายและเป็นที่ยอมรับของสังคม อีกทั้งยังได้รับการนับถือจากผู้หญิงซึ่งคอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง ภาพแทนนี้จึงเป็นความจริงที่ฝังแน่นในสังคมอีสานอันมีลักษณะแบบปิตาธิปไตย โดยสืบทอดคำสอนอย่างมีพลวัตในรูปแบบวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น ผญาคำสอน เพลงลูกทุ่ง แล้ว ผากแฝงอุมการณ์ไว้ในการสอนลูกผู้ชาย ข้อพิสูจน์ว่าอำนาจชายเป็นใหญ่อย่างแท้จริงคือชายคนฮิตผู้นั้น คำตอบปรากฏชัดเมื่อผู้ชายตระหนักถึงความภาคภูมิใจในตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องรอกการวิพากษ์จากผู้หญิงซึ่งเป็นเพศรองอีกต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กัณหา (บ.ช.ย). (2544). **แทนน้ำนมแม่**. ขอนแก่น: คลังนาธรรมชาติ.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2521). **ลักษณะวรรณกรรมอีสาน**. มหาสารคาม: ศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). **สัตววิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2560). **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: บริษัทเคสดีไทย จำกัด.
- บุรุษ, สตีฟ. (2559). **สังคมวิทยา: ความรู้ฉบับพกพา**. (จันทน์ เจริญศรี, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส.
- บุญศรี สุวรรณไตรย์ น.ธ.เอก. (2549). **พระอินทร์ใช้ชาติ**. ขอนแก่น: คลังนาธรรมชาติ.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2559). **เพศและวัฒนธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: นานาแอส.
- พระครูคัมภีร์นิเทศ ป.6. (ม.ม.ป.). **ชนะสันธราชเทศนาคำสอน และโกปิตินพมาชวนขัน**. ขอนแก่น: คลังนาธรรมชาติ.
- พระครูสุเทพสาครคุณ. (2549). **ธรรมดาสอนโลก**. ใน พระครูสุเทพสาครคุณ, ปรีวรรต. **วรรณกรรมคำสอนอีสาน**, หน้า 200-352 ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. (เอกสารอัดสำเนา).
- พระทองสุข สุภาจาโร. (ม.ป.ป.). **น่านาสภาชีวิตคำกลอน**. ขอนแก่น: คลังนาธรรมชาติ.
- พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. (2513ก). **พญาคำทอง (สอนไพร่)**. มหาสารคาม: ศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดมหาชัย.
- พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. (2523). **เสี้ยวสวาด**. มหาสารคาม: อภิชิตการพิมพ์.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2557). **สู่วิถีอีสานใหม่**. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ภูมิจิต เรืองเดช. (2525). **ศรีสวัสดิ์วัด**. บุรีรัมย์: ศูนย์วัฒนธรรม วิทยาลัยครูบุรีรัมย์.
- ศิริพร ภักดีผาสุก. (2561). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา กับอัตลักษณ์ และแนวทางการนำมาศึกษาภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สวิง บุญเจิม. (ม.ป.ป.). **ปูสอนหลาน หลานสอนปู่**. ขอนแก่น: คลังนาธรรมชาติ.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2559). **ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อคิน รพีพัฒน์. (2551). **วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- อรทัย เพียยุระ. (2561). **วรรณกรรมกับเพศภาวะ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: หจก.ขอนแก่นการพิมพ์.
- อริยานุวัตร เขมจารีเถระ, พระ. (2513). **ท้าวคำสอน**. มหาสารคาม: อักษรทองการพิมพ์.

การศึกษาประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อในการสร้าง “พระพุทธรูปสิริเกศมงคล”
(พระพุทธรูปไสยาสน์วัดเจียงอีศรีมณฑลวราราม พระอารามหลวง) อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ
A Study of history and beliefs in creation "Phra Buddha Siriket Mongkhon"
(Reclining Buddha, Wat Chiang E Si Mongkhon Wararam Phra Aram Luang),
Mueang District, Sisaket Province

ธัญพงศ์ สารรัตน์^{1*} พงษ์พัฒน์ ประทุมมา² สุจินดา รูปสิงห์³ ไพศาล หวนคณิง⁴
E-mail: thanyapong.s@sskru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อในการสร้าง “พระพุทธรูปสิริเกศมงคล” หรือพระพุทธรูปไสยาสน์วัดเจียงอีศรีมณฑลวราราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธรูปสิริเกศมงคลถูกสร้างขึ้นใน พ.ศ.2518 แล้วเสร็จใน พ.ศ.2520 ในสมัยที่พระเกษมศรีลาจารย์ (หนู อุตสาโร) เป็นเจ้าอาวาส พระพุทธรูปสิริเกศมงคลสร้างขึ้นเพื่อแสดงพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานตามมหาปรินิพพานสูตร ลักษณะบรรทมตะแคงขวา (สีหไสยา) หลับพระเนตรทั้งสองข้างพระบาทซ้ายทับซ้อนพระบาทขวา หันพระเศียรไปทางทิศตะวันตก มีภาพเขียนพระภิกษุสาวกและพุทธศาสนิกชนนั่งประนมมือแสดงความอาลัยอยู่เบื้องหลัง เชื่อกันว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงมีพระสรีระสูง 18 ศอก ซึ่งการสร้างพุทธปฏิมาขนาดใหญ่คงอยู่ในกรอบแห่งความเชื่อเรื่องพระสรีระเท่าองค์พระพุทธรูปเจ้าเมื่อยังมีพระชนม์ชีพอยู่ และคติการสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์นี้น่าจะสร้างขึ้นตามพุทธประวัติตอนหนึ่งของพระพุทธเจ้าตามแบบพระนอนรุ่นแรกๆ ที่พบในศิลปะอินเดียสมัยคันธาระ ซึ่งถือเป็นการสร้างตามคติพระพุทธรูปปางปรินิพพานตามพุทธประวัติตอนสำคัญตอนหนึ่งและเป็นพุทธประวัติตอนสุดท้ายของพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ: พระพุทธรูปไสยาสน์ วัดเจียงอีศรีมณฑลวราราม พระอารามหลวง ประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ พระพุทธรูปสิริเกศมงคล

Abstract

This article explores the history and beliefs of creation. "Phra Buddha Siriket Mongkhon" Reclining Buddha, Wat Chiang E Si Mongkhon Wararam Phra Aram Luang, Mueang District, Sisaket Province The study found that Phra Buddha Siriket Mongkhon or this reclining Buddha image was built in 1975 and completed in 1977 during the period when Phra Kasetsilachan (Nu Utsaho) was the abbot. The reclining Buddha image was built to show the history of the Buddha when the Lord Buddha passed away according to the Mahaparinirvana Sutra. Lie on the right side (Siha Saiya), sleeping on both sides, the left foot overlaps the right foot. turned his head to the west There are paintings of monks and Buddhist monks sitting together in the background to express their condolences. It is believed that the Buddha's body was 18 cubits tall. which the creation of a large Buddha statue remained within the framework of beliefs about the body as the Lord Buddha when he was still alive And the motto of creating this reclining Buddha image should be built according to one of the Buddha's biographies of the Lord Buddha, according to the early model of the reclining Buddha image. found in Indian art of the Gandhara period. This is considered to be built according to the motto of the Buddha image in the posture of nirvana according to one of the important chapters of the Buddha's biography and the last chapter of the Buddha's biography. Which the Buddha image is similar to the Buddha image at Ban Sang Ruang Temple Wat Pa Tham Phueng Sisaket Province and Wat Burapha Phiram Roi Et Province.

Keywords: reclining Buddha, Wat Chiang E Si Mongkhon Wararam Phra Aram Luang, history, beliefs, Phra Buddha Siriket Mongkhon

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

² ครู หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนบ้านหนองจิก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 4

³ ครู คศ.1 โรงเรียนวัดบ้านตาเสา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2

⁴ ครู โรงเรียนปรังคบุรี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ ยโสธร

ความเป็นมาของปัญหา

ดินแดนศรีสะเกษเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาที่มีความเจริญมานาน โดยรับรู้ได้จากงานศิลปกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนา ทั้งงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ปฏีมากรรม และจิตรกรรม ปราสาทหินบางส่วนในอาณาบริเวณพื้นที่ถึงแม้จะถูกทิ้งร้างไป แต่ก็เป็นเครื่องยืนยันถึงแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้พระพุทธรูปอีกหลายองค์ตามวัดต่างๆ ก็แสดงถึงความเจริญของพระพุทธศาสนาในศรีสะเกษในอดีตด้วยเช่นกัน ซึ่งพุทธศาสนิกชนชาวศรีสะเกษมีศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้สร้างพระพุทธรูปไว้เป็นที่เคารพสักการะแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจำนวนมาก

อาณาบริเวณบ้านเมืองศรีสะเกษปรากฏหลักฐานการนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยเขมรก่อนเมืองพระนคร จนถึงเขมรสมัยเมืองพระนครในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 12 จนถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 18 ควบคู่กับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ระยะแรกพุทธศาสนานิกายเถรวาทและนิกายมหายานได้รับการนับถือควบคู่กัน ต่อมานิกายมหายานได้รับการนับถือมากกว่าโดยเฉพาะในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724 – 1761) ที่พระพุทธศาสนาได้รับความนิยมเหนือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นครั้งแรก (วรรณิกา สุนตา, 2547, พระหล่อ พุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา, 2553 และ พระพุทธรูปและเทวรูป ศิลปะทวารวดี ศิลปะทักขิณ และศิลปะร่วมแบบเขมร, 2555) ทำให้อิทธิพลดังกล่าวขยายเข้ามาในพื้นที่ของบ้านเมืองศรีสะเกษในอดีตในรูปแบบของอโรคยศาล เช่นที่ปราสาททามจาน และปราสาทบ้านสมอ ซึ่งพระองค์ได้ทรงถวายหมู่บ้านแก่ศาสนาและให้มีการสร้างวัดขึ้น อิทธิพลของพระพุทธศาสนาทั้งคัมภีร์ คติความเชื่อ ตลอดจนอิทธิพลทางศิลปกรรมคงจะค่อยๆ มีผลต่อวิถีชีวิตชาวศรีสะเกษรวมถึงงานศิลปกรรมในที่สุด โดยเฉพาะพระพุทธรูปที่เป็นสัญลักษณ์ทางปรัชญาเป็นเครื่องหมายของความเคารพบูชา แต่ก็เป็นงานศิลปะ เป็นประติมากรรมที่ต้องถ่ายทอดจากสถานะที่เป็นนามธรรมสู่รูปธรรม เพื่อการสัมผัสได้ของศรัทธาพุทธศาสนิกชน เพราะประเพณีการสร้างพระนั้น มีพื้นฐานมาจากความเชื่อและความศรัทธาเลื่อมใสในพระสัมมาพุทธเจ้าสืบทอดมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปแต่ละยุคแต่ละสมัยจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน รวมถึงมีการสร้างวัดขึ้นใหม่อีกหลายแห่งในสมัยต่อมา โดยเฉพาะภายหลังการยกฐานะจากบ้านเป็นเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์

วัดในเขตพื้นที่ของจังหวัดศรีสะเกษปรากฏหลักฐานการสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์หรือพระนอนไม่มากนัก พระพุทธรูปไสยาสน์องค์สำคัญและมีขนาดมหึมา ได้แก่ พระเจ้าอินทพานหรือพระพุทธรูปปางถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ที่วัดบ้านสร้างเรือง จะแสดงปางหลากหลายที่เป็นคำไทยที่ใช้เรียกพระพุทธรูปที่แสดงอิริยาบถของพุทธประวัติตอนต่างๆ ได้แก่ ปางนอนหงายขณะถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ มีลวดลายมงคล 108 ประการที่ฝ่าพระบาท พระพุทธรูปไสยาสน์ที่สำคัญอีกองค์หนึ่งคือ พระพุทธรูปไสยาสน์วัดป่าถ้ำผิง อำเภอกู่สิงห์ อยู่ใต้โขดหินทรายธรรมชาติ องค์พระพุทธรูปไสยาสน์มีขนาดความยาว 10 เมตร สูง 3 เมตร พุทธอิริยาบถบรรทมตะแคงซ้าย พระกรซ้ายวางรองรับพระเศียร เช่นเดียวกับพระพุทธรูปปางปรีพพานวัดเจียงอีศรีมิ่งคลวราราม พระอารามหลวง เป็นพระพุทธรูปปางปรีพพาน ดังปรากฏในพุทธประวัติเรื่องการบรรทมอนุฐานไสยา (การนอนโดยไม่ลุกขึ้น) ในมหาปรีพพานสูตร ที่มณีทาย (ฉนัย โขโยธา, 2540 และ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2532) และมีพุทธลักษณะและลวดลายจิ๋วคล้ายกับพระยืนที่วัดบูรพาราม จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งในการศึกษาค้นคว้านี้จึงต้องการศึกษาเพื่อรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลที่น่าจะมีประโยชน์ในแง่ของการอนุรักษ์และรักษาสภาพดั้งเดิมไว้ เนื่องจากวัดนี้ยังขาดผู้ศึกษาจึงเป็นการสมควรที่จะศึกษาเพื่อรักษาหลักฐานทางศิลปกรรมไว้และให้ผู้สนใจในเรื่องคติพระพุทธรูปนอนได้ศึกษาต่อยอดต่อไป และอาจเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคต

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องพระพุทธรูปไสยาสน์ที่ประดิษฐานภายในวัดเจียงอีศรีมิ่งคลวราราม พระอารามหลวง พบว่าไม่มีผู้ศึกษา เนื่องจากยังไม่มีผู้รู้จักและพบเห็นมากนัก และการประชาสัมพันธ์ยังเผยแพร่อยู่ในวงจำกัด แต่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในวัดแห่งนี้ที่กล่าวถึงองค์พระพุทธรูปไสยาสน์น้อยอยู่บ้าง เช่นงานของธัญพงศ์ สารรัตน์ และคณะ (2562) เรื่อง “ความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมภายในวัดเจียงอีศรีมิ่งคลวราราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ” งานของสาลี ศรีปัญญา (2544) เรื่อง “รวมศาสนสถานโบราณในจังหวัดศรีสะเกษ” ที่ให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานภายในวัด และงานศึกษาเรื่องพระพุทธรูปไสยาสน์ในพื้นที่อื่นๆ ของจังหวัดศรีสะเกษ เช่นงานของธัญพงศ์ สารรัตน์ (2562) “พระเจ้าอินทพานและลวดลายมงคล 108 ประการที่ฝ่าพระบาท วัดบ้านสร้างเรือง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ” งานของพระครูสารัทธกิจ (พานิช ดวงมณี) (2561) เรื่อง ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ” งานของเทียม นาคขาว (2511) เรื่อง “ประวัติพระพุทธรูปไสยาสน์ วัดป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง” งานของศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2554) เรื่อง “พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย” งานของสมมรอด กั้วพิสมัย (2553) เรื่อง “มรดกประติมากรรม” งานของสมบัติ จำปาเงิน (2545) เรื่อง “พระพุทธรูปภูมิภาคเมืองไทย” ซึ่งคณะผู้เขียนได้ศึกษาวิธีการศึกษาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ รวมถึงงานของสาวิตรี พิสนพงศ์ (2561) เรื่อง “พระพุทธรูปไสยาสน์และลวดลายมงคล 108 ประการบนฝ่าพระบาท วัดพระพุทธโงสินพเพียร กรุงอุดรคัมภีร์ ประเทศกัมพูชา” งานของอลงกรณ์ ประมวญทรัพย์ (2558) เรื่อง “พุทธปฏิมาไสยาสน์ขนาดใหญ่ในดินแดนไทย: คติ

การสร้างที่ปรับเปลี่ยนและความสัมพันธ์กับขนาดการสร้าง” งานโชติรัตน์ สมบุญ (2556) เรื่อง “พระนอนวัดขุนอินทประมูล จังหวัดอ่างทอง และศิลปกรรมต่อเนื่อง: รูปแบบและคตินิยมในการสร้าง” งานของพรพร งามสินจำรัส (2558) เรื่อง “ศิลปกรรมและรูปทรงสันนิษฐานวัดพระนอน ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” งานของปรีชาวุฒิ อภิระติง (2561) เรื่อง “ประติมานวิทยาของพระพุทธรูปไสยาสน์ในศิลปะทวารวดีอีสาน” ซึ่งกลุ่มงานข้างต้นได้ศึกษาวิเคราะห์พระพุทธรูปไสยาสน์ในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงที่มีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับองค์พระพุทธรูปที่เป็นกรณีศึกษานี้ ด้วยความน่าสนใจข้างต้นทำให้คณะผู้วิจัยเล็งเห็นและสนใจที่จะศึกษาในประเด็นประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปสิริเกศมงคล เพื่อเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปสิริเกศมงคลวัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามอำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเฉพาะประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปสิริเกศมงคลวัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามอำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาเฉพาะพระพุทธรูปสิริเกศมงคลวัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

ทฤษฎี สมมติฐาน และกรอบแนวคิดของการวิจัย

การสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์หรือพระพุทธรูปในอิริยาบถนอนนั้นเกิดขึ้นครั้งแรกในอินเดีย เพื่อแสดงถึงพุทธประวัติตอนพระพุทธรูปเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ลักษณะของพระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถนอนตะแคงขวาหรือสรีระไสยาสน์บนแท่นบรรทม พระเนตรหลับทั้งสองข้าง พระเศียรวางไปทางเหนือ พระพักตร์หันไปทางทิศตะวันตก มักมีเหล่าพระภิกษุสาวกแสดงความอาลัยอยู่เบื้องหน้าสำหรับประเทศพม่า ไทย ลาว และกัมพูชา เมื่ออิทธิพลพระพุทธศาสนาจากอินเดียและศรีลังกาเข้ามา การสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ได้เกิดการพัฒนารูปแบบแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ทั้งยังมีการรับและส่งอิทธิพลให้แก่กันมาโดยตลอด โดยเฉพาะประเทศไทยและประเทศกัมพูชาที่มีประวัติความสัมพันธ์กันทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ทั้งในเรื่องศาสนาและรูปแบบศิลปกรรม ซึ่งพระพุทธรูปสิริเกศมงคล เป็นนามของพระพุทธรูปไสยาสน์ภายในวัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง เป็นพระพุทธรูปไสยาสน์ที่สำคัญองค์หนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษ ปรากฏประวัติการสร้างที่แน่นอนคือ พ.ศ.2518 แล้วเสร็จใน พ.ศ.2520 ในสมัยที่พระเกษตรศิลาจารย์ (หนู อุตสาโท) เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีภูมิปัญญาเดิมจากฝั่งธนบุรี กรุงเทพมหานคร และมีบรรพชนชาวพระนครศรีอยุธยา ซึ่งอาจเป็นเหตุผลที่ทำให้คิดและรูปแบบการสร้างพระไสยาสน์จากวัฒนธรรมส่วนกลางเข้าไปมีอิทธิพลได้ โดยเฉพาะตั้งแต่ตั้งแต่มัยอยุธยาเป็นต้นมา ด้วยเพราะมีพระนอนขนาดใหญ่หลายองค์ เช่น พระนอนวัดป่าโมก จังหวัดอ่างทอง พระนอนวัดขุนอินทประมูล ต่างก็สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาทั้งสิ้น เพราะชาวบ้านชาวเมืองในยุคนั้นนิยมสร้างพระนอนที่มีขนาดใหญ่กว่าพระพุทธรูปปางอื่นๆ (ประทีป ทองเปลว, 2544)

จากกรอบแนวคิดดังกล่าวจึงทำให้ผู้สนใจศึกษาประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ ที่มีความชำรุดทรุดโทรมบ้าง แต่ลักษณะทางประติมานวิทยาขององค์พระพุทธรูปยังค่อนข้างสมบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดศรีสะเกษ

2. สสำรวจภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลประวัติและลักษณะทางศิลปกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องด้วยองค์พระพุทธรูปสิริเกศมงคล

3. วิเคราะห์และเปรียบเทียบคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปสิริเกศมงคลกับรูปแบบที่ปรากฏในจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดใกล้เคียง โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพโดยเน้นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ร่วมด้วย

4. สรุปและวิเคราะห์เปรียบเทียบคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปสิริเกศมงคลกับรูปแบบที่ปรากฏในจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดใกล้เคียง

ผลการวิจัย

วัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง ตั้งอยู่ที่ถนนศรีสมังค์ ตำบลเมืองใต้ อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นวัดที่มีความสวยงามร่มรื่น มีศิลปกรรมที่สำคัญคือ พระพุทธรูป ลายบานประตู และลายบานหน้าต่างอุโบสถ บริเวณวัดรอบข้างก่อสร้างพุทธศาสนาคารเป็นระเบียบ จนได้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของจังหวัดศรีสะเกษ

ความเป็นมาของวัดเริ่มตั้งแต่ชื่อวัดและชื่อชุมชน กล่าวคือ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทย พระยาช้างเผือกของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศแตกโรงช้างหนีแล้วมุ่งหน้าทางทิศตะวันออกเข้าเขตจังหวัดศรีสะเกษ ทหารนายกองจับช้างติดตามมาทันที่ลำธารแห่งหนึ่ง แต่จับพระยาช้างไม่ได้ ชาวบ้านจึงเรียกลำธารนั้นว่า “ห้วยทับทัน” เพราะกองทัพจับช้างตามมาทันช้างที่นั่น หัวหน้าหมู่บ้านได้พากันช่วยตามจับช้างได้แล้วเชิงภูเขาดงรักในเขตอำเภอกันทรลักษณ์ จึงนำกลับมาโดยมีชาวส่วยช่วยนำส่งช้าง ชาวบ้านจึงเรียกชื่อนั้นว่า บ้านสงสาหรือสงช้าง หรือนำสงช้างนั่นเอง (ปัจจุบันเรียกว่าบ้านเงิน) และเมื่อนำพระยาช้างมาถึงหมู่บ้านใหญ่แห่งหนึ่ง ช้างได้ล้มป่วยลง รักษาพยาบาลหายดีแล้วจึงออกเดินทางต่อไป ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านนั้นว่า “บ้านเจียงอี” ซึ่งเป็นภาษาส่วย ส่วนคำว่า “เจียง” แปลว่า “ช้าง” คำว่า “อี” แปลว่า “ป่วย” บ้านเจียงอี คือ บ้านช้างป่วย วัดที่ตั้งอยู่ก็เรียกว่าวัดเจียงอีมาถึงปัจจุบัน และเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งในจังหวัดศรีสะเกษ (ประวัติวัดเจียงอีฯ, 2560 และ แหล่งศิลปกรรมจังหวัดศรีสะเกษ, 2560) ซึ่งวัดเจียงอี เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างเมื่อ พ.ศ.2330 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2499 และได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวงเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2513 เป็นพระอารามหลวงแห่งแรกของจังหวัดศรีสะเกษ

พระพุทธรูปสิริเกษมมงคล เป็นพระนอนที่มีความงามเป็นเอก ซึ่งจะแตกต่างจากพระพุทธรูปประจำวันอังคารหรือปางไสยาสน์ (ปางโปรดสุรินทราหู) มีลักษณะอิริยาบถนอนตะแคงขวา (สีหไสยาสน์) พระบาททั้ง 2 วางทอดยาวซ้อนเสมอกัน พระบาทซ้ายทับพระบาทขวา (ชัยมงคล, 2546) เป็นการสร้างพระพุทธรูปโดยการปั้นปูนจากการก่ออิฐพอกปูน แล้วจึงตกแต่งด้วยปูนปั้น เรียกว่าพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน พระองค์นี้เป็นพระพุทธรูปไสยาสน์ พระไสยาหรือพระเจ้านิพพาน (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2519) ปางปรินิพพานยาว 27 เมตร โดยคุณแม่อุบ ภาณุตานนท์ สมทบทุนสร้างถวายในพระวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์ มีพระบรมสารีริกธาตุทรงบรรจุอยู่ในพระเศียร พระพุทธรูปไสยาสน์องค์นี้เป็นมรดกทางศิลปะ ผู้ทำเป็นช่างฝีมือจากช่างคนไทยผสมกับช่างประเทศลาว โดยเริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. 2518 ในสมัยที่พระเกษมศิวาจารย์ (หนู อุตสาห์) เป็นเจ้าอาวาส เพราะท่านกล่าวว่า “ในวัดเจียงอีแห่งนี้มีพระพุทธรูปสำคัญหลายปางแล้ว ขาดแต่ปางไสยาสน์ จึงได้มีการสร้างขึ้น และสร้างวิหารให้ภายหลังด้วย” (ประวัติวัดเจียงอี, 2560) แต่ผู้ที่เป็นหัวหน้าในการจัดสร้างนี้ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด พระองค์นี้สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2520 และมีพระปรมาภิไธยย่อ ภ.ป.ร.พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระประธานอยู่ภายในพระวิหารซึ่งตั้งอยู่บริเวณด้านทิศเหนือของวัด หันพระเศียรไปทางทิศตะวันตก เป็นพระนอนก่ออิฐถือปูน ประทับอยู่ในอิริยาบถท่านอนแบบสีหไสยาสน์ คือนอนตะแคงขวา พระหัตถ์ซ้ายวางราบไปบนพระวรกายเบื้องซ้ายที่อยู่ด้านบน ส่วนพระหัตถ์ขวาวางแนบกับพื้น พระเขนยเป็นผ้าพับซ้อนกันรองรับพระเศียร รูปแบบลักษณะพระเศียรมีพระอุษณิษะทำเป็นมวยผมเหมือนมนุษย์ตามแบบศิลปะคันธารราษฎร์หรือสกุลช่างคันธาระ (พุทธศตวรรษที่ 7-12) มีลักษณะค่อนข้างไปทางเทพเจ้ากรีก ทุกอย่างมีความเหมือนจริงในลักษณะมนุษย์ (เชษฐ ติงสยกุล, 2550, สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2540 และ เกษมสุข ภมรสติ) หรือถ้าพูดตามภาษาชาวบ้านว่า พระเศียรรูปลักษณะคล้ายกรวยไอศกรีม (พระครูวิจิตรปัญญาธร, 2565) ไม่ได้ทำเป็นรูปศรีมียศสูงคล้ายเปลวไฟ พระพักตร์รูปไข่ หลังพระเนตร พระขนงโค้งเป็นรูปโค้ง พระนาสิกโค้งเป็นสันปลายงุ้ม แยมพระโอษฐ์ละม้าย มีปล้องพระศอ 3 ปล้อง บริเวณเส้นรอบนอกของพระกร่อนช้อยรับกับองค์พระวรกายที่เพรียวงามมาก ทรงจีวรห่มเฉียง ปลายสังฆาฏิตัดตรงลากลงมาบนพระอังสาซ้ายยาวจนถึงพระนาภี มีการคาดรัดประคด และจึงปล่อยชายผ้าด้านหน้าตกลงมาแบบหน้านาง ปลายสุดของจีวรปล่อยตกลงมายาวถึงพระขงฆ์ ประทับไสยาสน์บนฐานดอกบัว ไม่มีอะไรพระมัสสุ พระบาทซ้ายและขวาวางซ้อนเสมอกัน จีวรทำเป็นกลีบลายเส้นทั่วพระวรกายเช่นเดียวกับวัดพระยืน วัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด ดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทดิศ ดิศกุล บางส่วนที่กล่าวถึงพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีการแก้ไขพระพุทธรูปให้เหมือนสามัญชนยิ่งขึ้นทุกที แม้ว่าต้องรักษาพระพุทธรูปลักษณะที่สำคัญบางประการไว้ เป็นต้นว่า พระรัศมีเป็นเปลว พระเกตุมาลา พระเศวตเป็นปม ใบพระกรรณยาว และเครื่องทรงสี่จีวร เป็นต้น (หม่อมเจ้าสุภัทดิศ ดิศกุล, 2518) ลักษณะดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับพระนอนที่วัดป่าถ้ำผิง แต่วัดป่าถ้ำผิงจะอ่อนช้อยและละเอียดมากกว่า โดยหุ่นรองรับโดยพระเขนยที่เป็นรูปร่างคล้ายกระบอก 2 ชั้น ลักษณะพระเศียรมีการประดับเม็ดพระศกที่มีขนาดเล็ก มีพระอุษณิษะเป็นปมม้วนแต่ไม่มีรัศมีคล้ายเปลวไฟ ส่วนพระเจ้านิพพานที่วัดบ้านสร้างเรื่องจะมีความคล้ายคลึงกัน คือรูปแบบของลายจีวร พระเศียร เพียงแต่ต่างกันที่มูทรา อาการท่านอน และลวดลายมงคล 108 ประการที่ผ้าพระบาทเท่านั้น ช่างต้นล้วนเป็นงานศิลปกรรมแบบท้องถิ่นที่สร้างเลียนแบบเรื่องราวตามพุทธประวัติ ซึ่งคำว่า “ไสยาสน์” หมายถึงนอน หรือ ใช้เรียกพระพุทธรูปท่านอนหรือปางนอนว่าพระไสยาสน์ (दनัย ไชโยธา, 2535 และ กรมศิลปากร, 2519) หรือชื่อพระพุทธรูปปางหนึ่งอยู่ในอิริยาบถนอนตะแคงขวา หลังพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระหัตถ์ซ้ายทอดทาบไปตามพระวรกายเบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวาวางอยู่ใต้พื้นข้างพระเขนย พระบาททั้ง 2 ตั้งซ้อนกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

กลุ่มภาพที่ 1 พุทธลักษณะของพระพุทธรูปและภาพเขียนภายในวิหาร
(ที่มา: คณะผู้วิจัย)

กลุ่มภาพที่ 2 การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมภายนอกวิหาร
(ที่มา: คณะผู้วิจัย)

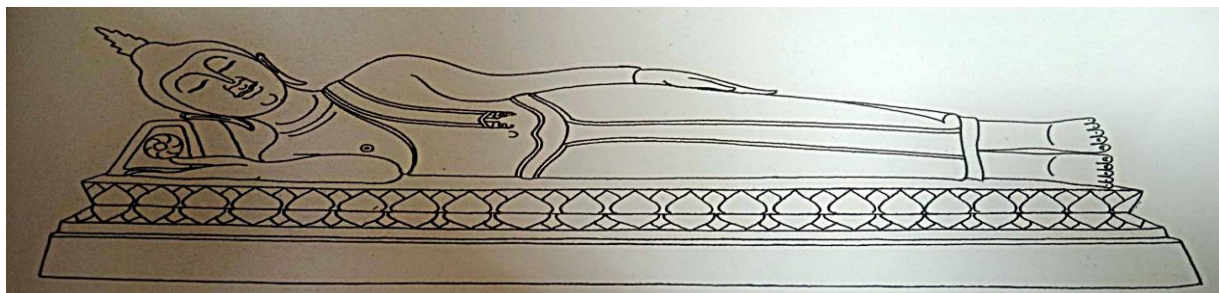
จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธรูปปางต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ล้วนเกิดจากพุทธประวัติสำคัญในแต่ละตอน จึงเกิดคติการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ ขึ้นมา โดยคติการสร้างพระนอนรุ่นแรกๆ เกิดขึ้นในประเทศอินเดียสมัยคันธาระ เป็นการสร้างตามคติพระพุทธรูปปางปรินิพพาน ซึ่งในพระพุทธประวัติตอนสำคัญตอนหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในตอนนั้นว่า เมื่อวันใกล้เวลาเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์เสด็จถึงป่าสาละวัน เมืองกุสินารา มีพระพุทธรูปให้พระอานนท์ปูอาสนะ พระเศียรหันไปทาง

ทิศอุดร (ทิศเหนือ) ณ ระหว่างศาลพลฤกษ์คู่หนึ่ง แล้วบรรทมเหนือพระแท่นนั้นด้วยพระอาการที่เรียกว่าสี่ไสยาสน์คือตะแคงขวา พระบาททั้งสองตั้งเหลื่อมกัน หมายพระทัยว่าจะไม่ลุกขึ้นอีก พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานโดยสี่ไสยาสน์และในปัจจุบันมีการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ เพิ่มขึ้นอีกหลายปาง ซึ่งจะปรากฏปางพระนอนนั้นด้วยกัน 5 ปาง คือ ปางสรงสุบิน ปางโปรดอสุรินราหู ปรางทรงพยากรณ์ ปรางโปรดสุภทัต และปางปรินิพพาน แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงแต่เพียงปางปรินิพพานเท่านั้น เพราะมีพุทธลักษณะตรงกับพระพุทธไสยาสน์วัดเจียงอ้า คือ มีพระอิริยาบถนอนตะแคงข้างขวา หลังพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระหัตถ์ซ้ายทอดทาบทไปตามพระกายเบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวาหาญวางอยู่ที่พื้นข้างพระเขนย พระบาททั้ง 2 ตั้งซ้อนกัน อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนขอสรุปเบื้องต้นว่าคติการสร้างพระนอนวัดเจียงอ้า นั้น น่าจะสร้างขึ้นตามพุทธประวัติตอนปรินิพพานของพระพุทธเจ้าตามแบบพระนอนรุ่นแรกๆ ที่พบในศิลปะอินเดียสมัยคันธาระ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ สาลวัน โปรดให้พระอานนทปูลาดพระแท่นระหว่างต้นสาละคูให้มีเบื้องพระเศียรหันไปทางทิศเหนือ ครั้งเรียบริยแล้วประทับสี่ไสยาสน์โดยเบื้องขวา ตั้งพระบาทเหลื่อมพระบาท ทรงมีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์ และตั้งพระทัยว่าจะไม่เสด็จลุกขึ้นอีก ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (เดือน 6) ก่อนพุทธศักราช 1 ปี มีภาพเขียนเกี่ยวกับเหล่ามหาชนพุทธบริษัททั้งหลายที่ประชุมกันอยู่ ณ สาลวันนั้นต่างเศร้าโศกร่ำพัน การถวายพระเพลิงได้จัดขึ้น ณ มกุฏพันธนเจดีย์ กรุงกุสินารา แคว้นมัลละในวันแรม 8 ค่ำ เดือน 6 (วันอัฐมี) หลังจากถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว 3 เดือน คณะสงฆ์ได้สังคายนาพระไตรปิฎก การทำปฐมสังคายนาใช้เวลา 7 เดือน (โอม รัชเวทย์, 2547) ซึ่งสัมพันธ์กับรูปแบบท่าทางการนอนของพระสี่ไสยาสน์วัดเจียงอ้า ด้วย ดังนั้นพระนอนวัดเจียงอ้า อาจจะสร้างขึ้นตามคติพระพุทธรูปปางปรินิพพานตามพุทธประวัติตอนสำคัญตอนหนึ่งและเป็นพุทธประวัติตอนสุดท้ายของพระพุทธเจ้า

กลุ่มภาพที่ 3 พระยืนจังหวัดร้อยเอ็ดกับการเปรียบเทียบลายริ้วของจีวร และเศียรพระพุทธรูปศิลปะคันธาระ (ที่มา: คณะผู้วิจัย)

นอกจากนี้บริเวณองค์พระยังถูกประดับด้วยพระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น พระพุทธรูปประจำวันเกิด องค์พระศรีอริยเมตไตรย บริเวณปลายพระบาท ส่วนผนังด้านนอกฝั่งติดถนนด้านทิศเหนือเป็นภาพเขียนเหมือนพระสี่ไสยาสน์ปูนปั้นภายในพระวิหาร แต่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีภาพเทพพนม และภาพพระพุทธรูปสำคัญปางมารวิชัย ที่อาจเป็นพระพุทธรูปสำคัญของวัดเจียงอ้า คือ พระแก้วศรีวิเศษ (องค์สีนิล) และองค์พระพุทธรูชินราชจำลอง (ไม่มีซุ้มเรือนแก้ว) ที่ถือเป็นการประชาสัมพันธ์เรื่องศาสนวัตถุของวัดเพื่อการท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง

กลุ่มภาพที่ 4 พระพุทธไสยาสน์ในจังหวัดศรีสะเกษ และลายเส้นพระพุทธรูปปางปรินิพพาน (ที่มา: คณะผู้วิจัยและไชศรี ศรีอรุณ)

อภิปรายผล

พระพุทธรูปไสยาสน์ คือ พุทธลักษณะในปางพระนอน 5 ปาง คือ ปางทรงสุบิน ปางโปรดอสุรินราหู ปรางโปรดสุภทัต และปางปรินิพพาน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของโชติรัตน์ สมบุญ (2556) แต่ไม่สอดคล้องกับงานศึกษาของอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2554) ที่กล่าวถึงบริบทในพื้นที่ล้านนาไว้ว่า “ชาวล้านนาเรียกพระพุทธรูปไสยาสน์ว่า “พระนอน” มิได้หมายถึงการที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน เชื่อว่า พระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาโปรดสัตว์ทั่วดินแดนล้านนาไปถึงดินแดนประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวถึงเมืองเชียงรุ่ง หรือแคว้นสิบสองพันนา พระพุทธรูปองค์ทรงประทับแรมในสถานที่ต่างๆ ซึ่งพระสงฆ์นำมาแต่งเป็นตำนานพระเจ้าเลียบโลก ซึ่งพระพุทธรูปวัดนี้มีความศักดิ์สิทธิ์เหมือนมีชีวิต สอดคล้องกับงานของปฐม หงส์สุวรรณ (2554) ที่ว่า ในสังคมไทยมีคติการนับถือพระพุทธรูปปรากฏอยู่ในหลายท้องถิ่น ซึ่งบางครั้งถูกเรียกว่ารูปพระเจ้า ทั้งนี้พระพุทธรูปอาจทำขึ้นจากวัสดุหลากหลายประเภท เช่น ไม้ หิน โลหะ เป็นต้น พระพุทธรูปในความเชื่อของคนในสังคมไทยนั้นเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ควรเคารพบูชา อีกทั้งยังมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ มีอำนาจในการบันดาลสิ่งต่างๆ ให้แก่มนุษย์ได้ พระพุทธรูปเปรียบเสมือนเป็นอารักษ์บ้านอารักษ์เมือง รวมทั้งยังเป็นตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้าที่ยังคงดำรงอยู่ในชุมชนบ้านเมืองด้วย เช่นนี้ในวัฒนธรรมไทยจึงมีการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปเสมือนว่ามีชีวิต ซึ่งพระพุทธรูปสิริเกษมมงคลหรือพระพุทธรูปปางไสยาสน์วัดเจียงอ้า มีพุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปในบริบทของพุทธประวัติ ตอนสุดท้าย และมีความโดดเด่นคือ เป็นพระนอนที่มีขนาดใหญ่และยาวที่สุดมากกว่าพระพุทธรูปองค์อื่นในย่านนั้น และแสดงปางปรินิพพาน ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมทำปางไสยาสน์เป็นหลัก สอดคล้องกับงานของพรพร งามสนจำรัส (2559) ที่ว่า “พระพุทธรูปปูนปั้นปางปรินิพพาน แสดงให้เห็นว่าอาจจะมีการสืบเนื่องคติมาจากช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 หรือช่วงศิลปะอินเดียสมัยคันธาระ ศิลปะทวารวดี และศิลปะลังกา ซึ่งการแสดงปางอาจมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องทิศในการสร้างพระนอนนั้นคือเรื่องของทิศหัวนอน-ตีนนอน และมีการประทับแบบสี่ทิศไสยาสน์ที่สอดคล้องกับงานศึกษาของปรีชาวุฒิ อภิระดิ้ง (2561) และ ไชศรี ศรีอรุณ (2541) ที่ว่า “การประทับแบบสี่ทิศไสยาสน์ อริยาบทไสยาสน์ หรือการนอนสี่ทิศไสยาสน์หมายถึงท่านอนของพระยาราชนิสัย เป็นอริยาบทหรือท่านอนอันเลิศของพระพุทธรูป ไม่ว่าจะเป็นพุทธรูปปางกุดของพระพุทธรูปองค์ หรือโดยเฉพาะตอนปรินิพพาน หรือท่านอนตะแคงขวาโดยซ้อนพระบาทเหลื่อมกัน เพื่อไม่ให้เกิดการกดทับ เกิดความสับสน ทั้งพระชนา และข้อพระบาท ซึ่งท่านอนดังกล่าวถือได้ว่าเป็นท่านอนที่ถูกสุลักษณะตามหลักสรีรศาสตร์ในปัจจุบัน และมีพุทธลักษณะที่ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปปางไสยาสน์องค์สำคัญอื่นๆ เช่น พระนอนวัดขุนอินทประมูล ดังข้อเสนอของเทียม นาคขาว (2511) และโชติรัตน์ สมบุญ (2556) ที่ว่า “พระนอนวัดขุนอินทประมูลเป็นพระนอนก่ออิฐถือปูน พระพักตร์หันไปทางทิศเหนือ พระเศียรหันไปทางทิศตะวันตก ประทับอยู่ในอริยาบทท่านอนแบบสี่ทิศไสยาสน์ คือ นอนตะแคงขวา พระหัตถ์ซ้ายวางราบไปบนพระวรกายเบื้องซ้ายที่อยู่ด้านบน ส่วนพระหัตถ์ขวาวางตั้งขึ้นรองรับพระเศียรโดยมีพระเขนยวางรองรับพระหัตถ์ขวาและพระเศียรอีกชั้นหนึ่ง พระเขนยมีรูปทรงกระบอก 3 ใบซ้อนกันโดยรูปแบบลักษณะพระเศียรมีการประดับเม็ดพระศกที่มีขนาดเล็ก ด้านบนพระอุษณิษะ รูปปั้นมีสูงมากคล้ายกับเปลวไฟ พระพักตร์รูปไข่ แขนงขึ้นมองไปบนท้องฟ้า พระขนงโค้งเป็นรูปโค้ง พระนาสิกโค้งเป็นสัน ปลายงุ้ม แยมพระโอษฐ์ละม้าย บริเวณเส้นรอบนอกของพระกรอ่อนช้อยรับกับองค์พระวรกายที่เพรียวยาวมาก ทรงจีวรห่มเฉียง ปลายสังฆาฏิตรงตกลงมาบนพระอังสาซ้ายยาวจนถึงพระนาภี มีการคาดรัดประคดแล้วจึงปล่อยชายผ้าด้านหลังมาตกลงมาแบบหน้านาง ปลายสุดของจีวรปล่อยยาวตกลงมายาวถึงพระขม่อม ด้านหลังมีภาพเขียนคนโคกเศร้าเช่นเดียวกับพระนอนวัดบวรนิเวศวิหาร ทั้งนี้พระพุทธรูปปฏิมาไสยาสน์ขนาดใหญ่โดยส่วนมาก แล้วคงหมายถึงปางปรินิพพานเป็นหลัก นับตั้งแต่ช่วงปลายสมัยอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเป็นการแสดงถึงพุทธปฏิมาไสยาสน์ฉลองพระองค์พระพุทธรูปที่แสดงพระสรีระเท่าพระองค์จริงในปางปรินิพพานและหันพระเศียรไปทางทิศตะวันตก ซึ่งอาจหมายถึงปางปรินิพพานด้วยทิศตะวันตก ด้วยทิศตะวันตกเป็นทิศแห่งความตายตามคติดั้งเดิม ซึ่งดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ (2546) ไชศรี ศรีอรุณ (2553) และธนากิต (2546) ด้วย และพุทธลักษณะดังกล่าวยังมีความคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปที่วัดบ้านสร้างเรือง วัดป่าถ้ำผึ้ง จังหวัดศรีสะเกษ และลวดลายที่จิ๋วที่ความคล้ายคลึงกับพระยืนวัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด

นอกจากนี้ในราว พ.ศ.2530 มีชาวบ้านคนหนึ่งไปไหว้พระองค์นี้เพื่ออธิษฐานขอยามารักษาโรคมะเร็ง และปรากฏว่ามีเสียงออกมาจากองค์พระนอน โดยบอกถึงยารักษาโรค ชาวบ้านจึงไปเล่าให้เจ้าอาวาสรับรู้ เจ้าอาวาสจึงเรียกพระและชาวบ้านทั้งปวงเข้าไปชุมนุมในวิหารเบื้องหน้าพระนอน ปรากฏว่าการพิสูจน์นั้นเป็นผลสำเร็จ คนตกตะลึงกับพระนอนที่พูดได้ แต่ทุกวันนี้ความเชื่อเหล่านี้ได้จางหายไปภายหลังจากการที่โบกปูนบูรณะองค์พระหลายครั้ง และผู้คนเชื่อว่าหากมานมัสการพระแล้วเดินชมต้นลำดวนในบริเวณวัดและอธิษฐานปรบมือใต้ต้นลำดวน หากดอกลำดวนร่วงลงมา คำอธิษฐานนั้นจะประสบผลตามที่มุ่งหวัง (ยายไข บัวจันทร์ และ สมุนทิพย์ ศรีสุ่มังค์, 2565) ดังกล่าวแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระไสยาสน์ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนจนวัดได้พยายามส่งเสริมความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธดังคำประกาศเชิญชวนของทางวัดที่ว่า “ไหว้พระพุทธรูปไสยาสน์ ศาสนา ทุกท่านมา ร่วมสวดมนต์ มงคลศรี ทุกองค์คารุณานุกูล บารมี วัดเจียงอ้า สุขชีวา ห้าโมงเย็น”

สรุปผลการวิจัย

พระพุทธสิริเกศมงคลวัดเจียงอ้า เป็นพระพุทธรูปไสยาสน์ที่สำคัญองค์หนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษ ปรากฏประวัติการสร้างที่แน่นอนคือ พ.ศ.2518 แล้วเสร็จใน พ.ศ.2520 ในยุคที่พระเกษมศรีลาจารย์ (หนู อุตสาโท) เป็นเจ้าอาวาสที่มาจากกรุงเทพฯ อันน่าจะเป็นผลให้ศิลปกรรมและศิลปวัฒนธรรมจากส่วนกลางได้ส่งทอดมาให้ท้องถิ่นศรีสะเกษไม่มากนักน้อย โดยมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับพระนอนที่พบบริเวณใกล้เคียงและมีขนาดใหญ่เช่นกัน ทั้งวัดบ้านสร้างเรือง อำเภอเมืองฯ วัดป่าถ้ำผิง อำเภอภูสิงห์ ซึ่งปรากฏรูปแบบลักษณะใกล้เคียงกัน คือมีอุษณิษะที่ปราศจากรูปเปลวไฟ มีพระพักตร์รูปไข่ การนั่งจีวรแบบหน้านาง และอยู่ในอิริยาบถนอนตะแคงขวาแบบสี่เหลี่ยมไสยาสน์ หลังพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระกรซ้ายทอดหาบไปตามพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหงายวางแนบพื้นข้างพระเขนย แสดงเหตุการณ์ตอนที่พระพุทธองค์ทรงอาลาเหล่าสงฆ์ และทรงเข้าสู่สมาบัติทั้งปวง แล้วจึงดับขันธเข้าสู่พระปรินิพพาน ในคืนวันวิสาขบูชา (วิสาขบูชา) ครั้งนั้นเกิดเหตุมหัศจรรย์อันยิ่งใหญ่ทั่วโลกธาตุ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวพบที่วัดเจียงอ้า วัดป่าถ้ำผิง ซึ่งถือเป็นการสร้างขึ้นตามพุทธประวัติตอนหนึ่งของพระพุทธเจ้าตามแบบพระนอนรุ่นแรกๆ ที่พบในศิลปะอินเดียสมัยคันธาระ ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างตามคติพระพุทธรูปปางปรินิพพานตามพุทธประวัติตอนสำคัญตอนหนึ่งและเป็นพุทธประวัติตอนสุดท้ายของพระพุทธเจ้า

ข้อเสนอแนะ

ศาสนสถานและรูปเคารพเนื่องในพระพุทธศาสนาที่อิทธิพลในจังหวัดศรีสะเกษยังมีไม่มากนัก ซึ่งการศึกษาเพิ่มเติมจะทำให้ความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาและสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องต่างๆ ในจังหวัดศรีสะเกษมีความชัดเจนมากขึ้น และเป็นประโยชน์ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคตต่อไป เพราะผู้เขียนมองว่า ข้อคิดเห็นประการหนึ่งที่น่าจะเสริมเข้าไปได้กับการท่องเที่ยว คือ การนำเสนอข้อมูลทางวิชาการ เช่น ข้อมูลทางศิลปกรรม ประวัติความเป็นมา ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญของชุมชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และเรื่องของการอนุรักษ์ ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์แก่การปลูกจิตสำนึกมากกว่าการสร้างทัศนคติในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ต่างๆ

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2519). **พระพุทธรูปในเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2519). **ตำนานมูลศาสนา**. กรุงเทพฯ: เสริมวิทยบรรณาการ.
- เกษมสุข ฆรมสกลิต. (2541). **พระพุทธรูปหรือรูปแห่งพุทธ**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ..
- ไชศรี ศรีอรุณ. (2541). **พระพุทธรูปที่ระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ไชศรี ศรีอรุณ. (2553). **พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ**. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- ชัยมงคล (2546). **พระพุทธรูปมณฑล วัน เดือน ปี บูชามิใช่คลาภแก่ชีวิต**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว.
- เชษฐ ดึงสัณฐี. (2550). **พระพุทธรูปอินเดีย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- โชติรัตน์ สมบุญ. (2556). **พระนอนวัดขุนอินทประมูล จังหวัดอ่างทอง และศิลปกรรมต่อเนื่อง: รูปแบบและคตินิยมในการสร้าง**. รายงานการศึกษาเฉพาะบุคคลหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ดนัย ไชยโยธา. (2525). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ดนัย ไชยโยธา. (2540). **นานาศาสนา**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เทียม นาคขาว. (2511). **ประวัติพระพุทธไสยาสน์ วัดป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง**. อ่างทอง: ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูศรีบริหาร กิจจโกสโส (ปลัด ศรีเมือง) ณ ฌาปนสถานวัดป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง วันที่ 20 เมษายน 2511.
- ธนาภิต. (2544). **ประวัติพระพุทธรูปปางต่างๆ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปริมิต.
- ฉันทพงศ์ สารรัตน์ และคณะ. (2562). **ความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมภายในวัดเจียงอ้าศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ**. ใน รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ สรรพศาสตร์ สรรพศิลป์ (115-129). คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2562). **พระเจ้านิพพานและลวดลายมงคล 108 ประการที่ผ้าพระบาธ วัดบ้านสร้างเรือง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ**. วารสารนิติรัฐกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. 2(2),1-25.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. (2554). **ตำนานพระพุทธรูปล้านนา: พลังปัญญาทางความเชื่อและความสัมพันธ์กับท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

- ประทีป ทองเปลว. (2544). **ไหว้พระเสริมบารมี**. กรุงเทพฯ: ไพลิน.
- ประวัติวัดเจียงอี. (2560). ม.ป.ท.: ม.ป.พ..
- ปรีชาวุฒิ อภิระติง. (2561). ประติมานวิทยาของพระพุทธรูปไสยาสน์ในศิลปะทวารวดีอีสาน. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. 10(2), 373-409.
- พชรพร งามสินจำรัส. (2558). ศิลปกรรมและรูปทรงสันนิษฐานวัดพระนอน ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (17 ธันวาคม 2565). [ฉันทพงศ์ สารรัตน์ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์].
- พระครูสารภีทริก (พานิช ดวงมณี). (2561). ศึกษาการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย: กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระนครศรีอยุธยา**. รายงานการศึกษาเฉพาะบุคคลหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระพุทธรูปและเทวรูป: ศิลปะทวารวดี ศิลปะทักขิณ และศิลปะร่วมแบบเขมร**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คดี.
- พระหล่อ พุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา**. (2554). กรุงเทพฯ: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยราชพฤกษ์.
- พิเศษ เจริญจันทร์พงษ์. (2546). **หาพระ หาเจ้า**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วรรณิภา สุเนตา. (2547). **ชัยวัฒน์ที่ 7: มหาราชวงศ์สุดท้ายของอาณาจักรกัมพูชา**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2554). **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. (2534). **พระปฐมสมโพธิกถา: พุทธประวัติฉบับพิสดาร**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- สมบัติ จำปาเงิน. (2515). **พระพุทธรูปเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: ชมรมเด็ก.
- สมมรรค ก้าวพิศมิง. (2547). **มรดกประติมากรรม: มรดกตกทอดที่มั่งคั่งทางศาสนาของประเทศไทย**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ..
- สาวิตรี พิสนพงศ์. (2562). พระพุทธรูปไสยาสน์และลวดลายมงคล 108 ประการบนผ้าพระบาทวัดพระพุทธโฆสถนิพเพียร กรุงอุดมชัย ประเทศกัมพูชา. **วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. 7(1), 160-170.
- สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษและภาคีเครือข่าย. (2545). **ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น: ประวัติอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ของจังหวัดศรีสะเกษ**. ศรีสะเกษ: ศรีสะเกษการพิมพ์.
- สำลี ศรีปัญญา. (2544). **รวมศาสนสถานโบราณในจังหวัดศรีสะเกษ**. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุป.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ). (2545). **อัฟกานิสถาน: แหล่งผลิตพระพุทธรูปแห่งแรกของโลก**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2518). **ศิลปะในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- แหล่งศิลปกรรมจังหวัดศรีสะเกษ**. (2545). ม.ป.ท.: ม.ป.พ..
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2554). **พระพุทธรูปในล้านนา**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ตะวันเหนือ.
- อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์. (2558). **พุทธปฏิมาไสยาสน์ขนาดใหญ่ในดินแดนไทย: คติการสร้างที่ปรับเปลี่ยนและความสัมพันธ์กับขนาดการสร้าง**. **วารสารศิลปการณับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ**. 8(2), 1553-1565.
- โอม รัชเวทย์. (2547). **เส้นสลายวาด ปางพระพุทธรูป**. กรุงเทพฯ: เพื่อนเด็ก.

ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

- ยายไข บัวจันทร์. (17 ธันวาคม 2565). [ฉันทพงศ์ สารรัตน์ และ คณะ, ผู้สัมภาษณ์].
- สุนนทิพย์ ศรีสุ่มงค์. (17 ธันวาคม 2565). [ฉันทพงศ์ สารรัตน์ และ คณะ, ผู้สัมภาษณ์].